Cette edition a ete realisee sous l'egide de l'Institut Ferdinand de Saussure dans le cadre du programme «Archives Ferdinand de Saussure»
www.polirom.ro
Ferdinand de Saussure, *Ecrits de linguistique generale, etablis et edites par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil*

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. **37; P.O. BOX l-728,**
030174
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
SAUSSURE, FERDINAND de
Scrieri de lingvistică generală/Ferdimnd de Saussure ; text stabilit şi **editat** de Simon Bouquet şi Rudolf Engler, cu colab. lui Antoinette Weil; trad. de Luminiţa Botoşineanu - Iaşi: Polirom, 2004 Index
352 p., 20 cm (COLLEGIUM. Litere) ISBN: 973-681 -436-X
I. Bouquet, Simon (ed.) II. Engler, Rudolf (ed.)
III. Weil, Antoinette (ed.)
IV. Botoşineanu, Luminiţa (trad.)
81 Printed in **ROMÂNIA**
Ferdinand de Saussure
SCRIERI
LINGVISTICĂ GENERALĂ
Text stabilit şi editat de Simon Bouquet şi Rudolf Engler, cu colaborarea lui Antoinette Weil
Traducere de Luminiţa Botoşineanu
POLIROM
2004

Prefaţa editorilor

Reflecţia saussuriană despre care se poate spune că ţine de domeniul „lingvisticii generale" este reconstituită pornind de la trei corpusuri de texte: 1. scrierile lui Ferdinand de Saussure; 2. notiţele luate de studenţi în timpul celor trei serii de cursuri predate de el la Geneva între anii 1907 şi 1911; 3. cartea redactată după moartea sa de către Charles Bally şi Albert Sechehaye, în special pe baza acestor notiţe ale studenţilor, şi publicată în 1916 sub titlul *Curs de lingvistică generală**.

Sintagma *lingvistică generală* din titlu relua denumirea oficială a cursurilor ţinute la Geneva. Cu toate că era curentă în franceza începutului de secol XX, această sintagmă, influenţată de expresia germană *Allgemeine Sprachwissenschaft,* nu trimitea, în epocă, la un conţinut conceptual unitar. Analizînd o serie de lucrări apărute în germană, engleză şi franceză în perioada 1870 - 1930, Sylvain Auroux a arătat că ea denota cinci obiecte, care uneori se suprapun: 1. prezentări ale lingvisticii şi ale rezultatelor acesteia; 2. tratate pe teme de limbaj, cu scop - mai mult sau mai puţin evident - de popularizare ; 3. enciclopedii privitoare la ansamblul limbilor; 4. discuţii metodologice particulare; 5. monografii dedicate categoriilor

de care uzează disciplina[1]. în ceea ce-l priveşte pe Saussure, acesta nu pare să se fi preocupat vreodată de justificarea denumirii oficiale date cursului său: el se referea la teoria sa mai degrabă ca la „o filozofie a lingvisticii".

F. de Saussure, *Cours de linguistique generale,* publicat de C. Bally şi A. Sechehaye, cu colaborarea lui A. Riedlinger, Payot, Lausarme - Paris, 1916 [lucrare apărută în traducere românească la Editura Polirom, în 1998, n.t.]. „La notion de linguistique generale", în *Antoine Meillet et la linguistique de son temps. Histoire, epistemologie, langage,* 8 10-11, 1988.

Teza din „însemnări pentru un articol despre Whitney" fusese formulată încă din 1894: „.. .diversitatea succesivă a combinaţiilor lingvistice (numite stadii ale limbii) care se produc accidental este perfect comparabilă cu diversitatea situaţiilor dintr-o partidă de şah. Or, aceste situaţii luate în parte fie nu presupun nimic, fie presupun o descriere şi o apreciere matematică"[1]. Cincisprezece ani mai tîrziu, în cursul de lingvistică generală din 1908-l909 se avansa aceeaşi idee: „Orice unitate lingvistică reprezintă un raport, aşa cum şi un fenomen este tot un raport. Prin urmare, totul se rezumă la raport. Unităţile nu sînt sonore, ci sînt create de gîndire, aşadar vom avea exclusiv termeni complecşi:

f) <■*•)

Toate fenomenele sînt nişte raporturi între raporturi. Sau să ne referim mai curînd la diferenţe : totul se rezumă la diferenţa utilizată ca opoziţie, iar opoziţia este cea care dă valoarea"[2]. Şi iarăşi cursul din 1910-l911 : „[Despre] cuvîntul *termen* utilizat aici. Termenii sînt cantităţile cu care trebuie să operăm : termenul unei operaţii matematice sau termeni avînd o valoare determinată. în acest sens, totul conduce la ideea de unitate lingvistică"[3].

După cum demonstrează cele cîteva citate de mai sus, gîndirea saussuriană pe care ne-o dezvăluie textele originale este în mod clar mai puţin categorică decît cea reflectată de *Curs,* prin aceea că Saussure îşi mărturiseşte adesea îndoielile în privinţa unor aspecte fundamentale, construindu-şi euristica din chiar aceste îndoieli, şi în acelaşi timp mai radicală, prin faptul că se prezintă ca o reacţie la lipsa de reflecţie epistemologică ce caracterizează lingvistica, o luptă pentru primenirea conceptelor fundamentale ale acestei ştiinţe. Cei doi poli se dovedesc a caracteriza notiţele de curs şi textele autografe, susţinînd o gîndire mai subtilă, mai limpede şi mai convingătoare decît cea care transpare din *Curs.* în cartea din 1916, polii menţionaţi sînt aproape desfiinţaţi, ba chiar sînt eliminaţi în mod sistematic.

1. *Cf. infra,* pp. 206-207.
2. F. de Saussure, *Cours de linguistique generale,* ediţie critică de R. Engler, voi. 1 (apare *infra* sub sigla CLGE/1), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1968, pp. 274-275 (index 1964, 1968, 1963, coloanele 2, 3, 5).
3. CLGE/1, p. 302 (index 2121, coloana 5).

Istoria editorială căreia îi aparţin cele trei corpusuri de texte evocate mai sus a rămas totuşi, în cursul secolului XX, centrată în mod esenţial pe *Curs.*

Titlul lucrării din 1957 a lui Robert Godel - *Sursele manuscrise ale* Cursului de lingvistică generală *al lui Ferdinand de Saussure*[1] -, care deschide era cercetărilor exegetice saussuriene, este foarte ambiguu în ceea ce priveşte analiza corpusului de texte autografe pe care îl recenzează : într-adevăr, o mare parte din acest corpus nu le-a servit cîtuşi de puţin drept *sursă* lui Bally şi Sechehaye în elaborarea textului lor. Eticheta de *surse,* atribuită de Godel ansamblului textelor cărora le face o primă prezentare exhaustivă, va rămîne asociată acestora şi va conduce la reducerea implicită a importanţei şi dimensiunii lor originale, în ciuda faptului că ele redau aspecte esenţiale ale gîndirii saussuriene, ţinînd în special de filozofia limbajului.

Zece ani mai tîrziu, ediţia sinoptică a notiţelor luate de studenţi şi a textelor autografe disponibile, stabilită de Rudolf Engler[2], a fost concepută şi receptată ca o ediţie critică a *Cursului de lingvistică generală,* de unde rezultă că, nu de puţine ori, textele originale prezentate în această ediţie nu au fost abordate în funcţie de logica lor, ci prin raportare la textul din 1916. Ce-i drept, cu cîteva mici excepţii (prelegerile inaugurale din 1891, ciorna unui articol despre Whitney din 1894), aceste texte autografe erau în sine cît se poate de disparate şi de fragmentare.
Astfel, ar fi cu neputinţă să nu deplîngem pierderea cărţii de lingvistică generală la care lucra Saussure, după propria-i mărturisire făcută lui L. Gautier, unul dintre studenţii care au asistat la ultimul său curs. într-adevăr, Gautier a notat o conversaţie privată - din 6 mai 1911 -, în care profesorul îi împărtăşea, în legătură cu propriul curs, scrupulele „de a expune subiectul în toată complexitatea sa şi de a(-şi) dezvălui toate îndoielile, ceea ce nu este convenabil pentru un curs", vorbindu-i apoi despre concepţia sa cu privire la ştiinţa limbajului: „(L-am întrebat dacă şi-a notat ideile asupra acestor subiecte.) - Da, am unele însemnări,

1. *Les Sources manuscrites de* Cours de linguistique generale *de Ferdinand de Saussure,* Droz, Geneve, 1957 (apare *infra* sub sigla SM).
2. F. de Saussure, *Cours de linguistique generale,* ediţie critică de R. Engler, voi. 1, *ed.cit.,* şi voi. 2: *Appendice, Notes de F. de Saussure sur la linguistique generale,* Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1974.

rătăcite printre maldăre de fişe, încît n-aş putea să le găsesc prea uşor. (I-am sugerat că ar trebui să publice ceva pe această temă.) - Ar fi absurd să o iau de la capăt cu cercetări interminabile în vederea publicării, cînd am aici (face un gest) atîtea şi atîtea lucrări nepublicate"[1].
încă din 1891, în timpul prelegerilor inaugurale de la catedra pe care o ocupa la Geneva, Saussure vorbea despre o carte ce trebuia să reia analiza conceptelor fundamentale ale ştiinţei limbajului: „Va veni o zi, spunea el, cînd se va scrie o carte specială şi foarte interesantă despre rolul cuvîntului ca principal factor perturbator al ştiinţei cuvintelor"[2]. Această carte se afla tot în stadiu de proiect şi în 1894, cînd, scriindu-i colegului şi prietenului său parizian Antoine Meillet, Saussure afirma că este din ce în ce mai conştient de „imensitatea muncii care ar fi necesară pentru a-i arăta lingvistului *ce anume face"* şi mărturisea că este copleşit de „absurditatea terminologiei curente, de necesitatea de a o îndrepta şi de a arăta în acest scop ce tip de obiect este limba în general", pentru a conchide: „Vreau, nu vreau, toate acestea vor conduce la o carte în care voi explica, fără entuziasm sau pasiune, motivul pentru care nu există în lingvistică nici măcar un singur termen căruia să-i atribui un sens oarecare"[3]. De altfel, întrucît Saussure credea că, în lingvistică, problemele cuvintelor sînt de fapt probleme legate de lucruri, în cazul de faţă, prin acest proiect de carte se exprima dorinţa de reformă fundamentală a lingvisticii.
Or, între acest proiect (1891, 1894) şi mărturisirea existenţei unor „însemnări rătăcite printre maldăre de fişe" (1911), Saussure pare într-adevăr să fi redactat, în afara textelor fragmentare cunoscute pînă în prezent, schiţele consistente ale unei cărţi de lingvistică generală. Este ceea ce deducem astăzi, parcurgînd ansamblul de manuscrise descoperite în 1996 în grădina de portocali a reşedinţei geneveze a familiei Saussure, păstrate la Biblioteca publică şi universitară din Geneva şi publicate în volumul de faţă.
Ni s-a părut util ca, la editarea acestor texte inedite, să adăugăm în acelaşi volum ansamblul textelor autografe ale lui Saussure, tot pe teme de lingvistică generală, conservate, la rîndul lor, la Biblioteca publică şi

1. Citat după SM, p. 30.
2. *Cf. infra,* p. 127.

3. Citat după SM, p. 31.

universitară şi cuprinse în ediţia Engler din 1968-l974[1]. Aceste texte, incluse în tabla de materii a prezentei cărţi sub numele de „Documente vechi", sînt redate aici după norme filologice foarte diferite de cele ale ediţiei precedente, omogenizate cu cele ale textelor noi[2].

Documentele descoperite în 1996 (Fondul BPU 1996) au fost grupate în mai multe părţi[3]:

1. Documentele reunite sub titlul „Despre esenţa dublă a limbajului" provin în majoritate dintr-un plic de mari dimensiuni care conţinea

i fascicule de foi de aceeaşi calitate şi avînd acelaşi format, multe

■ dintre ele purtînd menţiunea „Despre dubla esenţă a limbajului",

„Dubla esenţă" sau „Esenţa dublă (a limbajului)". în acelaşi plic fusese strecurată o etichetă purtînd menţiunea „Ştiinţa limbajului".

2. „Itemii noi" - documentele care încep cu cuvîntul *Itemi* -, permit o apropiere de textele care figurează în vechiul fond al Bibliotecii publice şi universitare, editate în volumul de faţă sub titlul „Itemi vechi".

3. Sub titlul „Alte scrieri de lingvistică generală : documente noi" apar acele texte pe care am considerat că nu ar fi de dorit - şi nici posibil -

! să le integrăm în secţiunile precedente sau în cea care urmează. 4* Documentele grupate sub titlul „Notiţe pregătitoare pentru cursul de " lingvistică generală: documente noi" permit clasificarea lor alături ••' ■ de notiţele pregătitoare care figurează în vechiul fond al Bibliotecii [1] publice şi universitare, editate la rîndul lor în prezentul volum.

Pentru ansamblul acestor documente noi, am adoptat următoarele principii editoriale:

- *Titluri*: Cînd documentele poartă un titlu scris de mîna lui Saussure, acesta apare fără paranteze; în caz contrar, editorii au propus un titlu care figurează între paranteze drepte.

1. Pentru o prezentare a manuscriselor, vizitaţi site-ul de internet al Institutului Ferdinand de Saussure : www.institut-saussure.org.

2. Pentru ipoteze privind datarea scrierilor din ediţia Engler 1968-l974, vezi R. Engler, „The Notes on General Linguistics", in *European Structuralism : Saussure, Current Trends in Linguistics,* voi. 13/2, 1975.

3. întrucît deocamdată nu sînt clasate definitiv la BPU, acestor documente nu li s-a atribuit o cotă. HHI; £,j;-i. ,

- *Ordinea documentelor*: Documentele prezentei ediţii au fost ordonate de către editori şi tot ei le-au atribuit numere de ordine (1, 2a etc).
- *Stabilirea textului:* Textul stabilit respectă îndeaproape textul manuscrisului, care rămîne acela al unei ciorne, şi nu al unei cărţi închegate. Lacunele din manuscris sînt redate prin puncte de suspensie între paranteze. Lecţiunile nesigure sînt incluse şi ele între paranteze. Sublinierile au fost omogenizate de către editori: secvenţele evidenţiate sînt transcrise prin caractere italice. Ca regulă generală, majusculele au fost păstrate ca atare. Folosirea „pentru citare" a cuvintelor franţuzeşti sau străine este redată în manieră omogenă prin caractere italice. Dispunerea spaţială a rîndurilor reproduce cît mai fidel cu putinţă logica grafică a manuscrisului. Pasajele care în manuscris sînt anulate nu au fost reproduse.
- *Note* : Notele de subsol, puţine la număr, aparţin editorilor.

Documentele vechi (ediţia Engler 1968-l974 şi Fondul BPU) au fost editate conform aceloraşi principii filologice ca şi documentele noi.

Pentru documentele care figurează în cele două volume ale ediţiei Engler din 1968-l974, numărul de index al acestei ediţii este notat în superscript înaintea pasajului corespunzător. (Cititorul va putea astfel să recurgă la ediţia Engler pentru a beneficia de aparatul ei filologic.) Spre deosebire de această ediţie, documentele sînt redate întotdeauna în continuitatea naturală

a manuscrisului. Ordinea în care apar - cu excepţia „Itemilor vechi" şi a „Notiţelor pregătitoare pentru cursul de lingvistică generală: documente noi", grupate alături de textele omoloage din documentele noi, dar rămînînd distincte de acestea - şi titlurile lor rămîn totuşi cele ale ediţiei Engler[1].

Această activitate editorială a fost realizată graţie unui subsidiu acordat de Fonds naţional suisse de la recherche scientifique. Editorii ţin să-i mulţumească doamnei Antoinette Weil, pentru colaborarea preţioasă pe care le-a oferit-o pe tot parcursul muncii lor, doamnei Francoise Voisin-Atlani, domnilor Jacques Geninasca şi Francois Rastier, precum şi UMR 7597 de pe lîngă CNRS.

I

DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI

(Fondul BPU 1996)

1. Prefaţă

Pare de-a dreptul imposibil sa atribuim preeminenţa unui anumit adevăr al lingvisticii, făcînd astfel din el punctul central din care s-a dezvoltat totul; există totuşi cinci-şase adevăruri fundamentale atît de strîns interrelaţionate, încît, pornind de la oricare dintre ele, ajungem în mod logic la toate celelalte şi la aceleaşi consecinţe, pînă în cea mai infimă ramificaţie a lor. Spre exemplu, ne putem limita la următoarea certitudine :

Este fals (şi nerealizabil) să stabilim o opoziţie între *formă* şi *sens*; în schimb, este întemeiat să opunem *figura vocală* unităţii *formă* - *sens.*

într-adevăr, oricine urmează cu rigurozitate această idee ajunge cu precizie matematică la aceleaşi rezultate ca şi cel care va porni de la un principiu în aparenţă foarte diferit, ca de pildă acela conform căruia, în limbă, este justificat să distingem între fenomenele *interne* sau de conştiinţă şi fenomenele *externe,* sesizabile în mod nemijlocit.

2a. [Despre esenţa dublă: Principiul „prim şi ultim" al dualităţii]

Căutînd sursa cea mai autentică a principiului prim şi ultim al dualităţii constante care acţionează pînă şi în ultimul paragraf al unei gramatici, mereu susceptibil - cu excepţia redactărilor false - de a primi două formulări legitime şi perfect distincte, credem că va trebui să revenim întotdeauna, în ultimă instanţă, la nevoia de a şti ce anume constituie, în numele esenţei limbajului, *o identitate lingvistică.*

O *identitate lingvistică* are ceva absolut particular prin faptul că implică asocierea a două elemente eterogene. Dacă ni s-ar cere să

precizăm specia chimică a unei plăcuţe de fier, de aur sau de cupru, pe de o parte, şi apoi specia zoologică a unui cal, a unui bou sau a unei oi, ne-am afla în faţa a două sarcini simple ; dacă însă am fi puşi să stabilim cărei „specii" îi aparţine ansamblul bizar alcătuit dintr-o plăcuţă de fier agăţată la gîtul unui cal, dintr-o plăcuţă de aur fixată pe un bou ori dintr-o oaie ce poartă un ornament de cupru, am protesta, declarînd că sarcina este absurdă. Iar lingvistul trebuie să priceapă că se găseşte de la bun început tocmai în faţa unei asemenea sarcini absurde. El caută să se fofileze - dacă ne este permisă o expresie cît se poate de potrivită în context -, mai exact clasifică, aşa cum pare şi logic, mai întîi *ideile,* pentru ca abia apoi să se ocupe de forme, sau, dimpotrivă, *formele,* pentru ca ulterior să analizeze ideile ; în ambele cazuri însă, el ignoră ceea ce constituie obiectul precis al cercetării şi clasificărilor sale, şi anume exclusiv punctul de joncţiune dintre cele două domenii.

Aspectele primare pe care le vizează activitatea şi atenţia lingvistului nu se rezumă aşadar la nişte elemente *complexe* - pe de o parte -, a căror simplificare ar presupune o falsificare, ci constau - pe de altă parte - într-o serie de elemente *desprinse,* în complexitatea lor, dintr-o unitate naturală, imposibil de comparat cu o substanţă chimică simplă sau cu o combinaţie chimică, în schimb foarte comparabile, dacă vreţi, cu un *amestec chimic,* cum ar fi amestecul

azotului cu oxigenul din aerul pe care-l respirăm; astfel, 1. aerul nu mai este aer dacă eliminăm azotul sau oxigenul; totuşi, 2. nimic nu leagă masa de azot răspîndită prin aer de masa de oxigen; 3. fiecare dintre aceste elemente este supus clasificării doar în raport cu alte elemente de acelaşi ordin, însă din momentul în care trecem la o asemenea clasificare încetăm a mai vorbi despre aer şi 4. amestecul acestor elemente poate fi clasificat într-o categorie aparte. Acestea sînt, punct cu punct, trăsăturile obiectului primar pe care îl are în vedere lingvistul: cuvîntul încetează a mai fi cuvînt dacă [...].
în sfîrşit, se va spune că o asemenea comparaţie este grosieră, prin aceea că cele două elemente ale aerului sînt materiale, în vreme ce dualitatea cuvîntului întruchipează dualitatea domeniu fizic - domeniu psihologic. Această obiecţie apare aici într-un mod incident şi oarecum lipsit de importanţă pentru faptul lingvistic; o menţionăm în trecere, pentru a o declara neavenită şi pe deplin contrară tuturor afirmaţiilor

noastre. Cele două elemente ale aerului există în ordinea materială şi, reciproc, cele două elemente ale cuvîntului există în ordinea spirituală; punctul nostru de vedere va consta în a susţine fără încetare că nu doar semnificaţia, ci şi semnul reprezintă un fapt pur de conştiinţă (de unde rezultă că identitatea lingvistică în timp este *simplă).*

2b. Poziţia identităţilor

Nu ne plasăm în domeniul adevărului cînd spunem că un fapt de limbaj presupune o abordare din mai multe puncte de vedere şi nici cînd afirmăm că acel fapt de limbaj va însemna două lucruri diferite, în funcţie de punctul de vedere adoptat. Şi aceasta întrucît pornim de la supoziţia că faptul de limbaj există în afara oricărui punct de vedere.

Trebuie să spunem că preeminenţa aparţine punctelor de vedere; altminteri ne-ar fi pur şi simplu cu neputinţă să înţelegem un fapt de limbaj.

Identitatea pe care am stabilit-o încă de la început, cînd în numele unei consideraţii, cînd în numele alteia, între doi termeni, la rîndul lor de natură variabilă, este absolut singurul fapt prim, singurul *fapt simplu* de la care porneşte investigaţia lingvistică.

2c. Natura obiectului în lingvistică

Lingvistica întîlneşte oare în cale, ca obiect prim şi imediat, o realitate *anume,* un ansamblu de lucruri absolut evidente, aşa cum se întîmplă în cazul fizicii, chimiei, botanicii, astronomiei etc. ?

Nicidecum şi niciodată: ea se situează la polul opus faţă de ştiinţele care pot porni de la informaţia oferită de simţuri.

Poate că o succesiune de sunete vocale, spre exemplu *mare (m+a + +r+e),* este o entitate care se subordonează domeniului acusticii sau al fiziologiei; în acest stadiu însă, ea nu este cîtuşi de puţin o entitate lingvistică.

O limbă există dacă succesiunii *m+a+r+e* îi este ataşată o idee.

Din această constatare, cu siguranţă cît se poate de banală, rezultă:

1. că nici o entitate de ordin lingvistic nu poate fi dată sau nu este dată în mod nemijlocit de *simţuri,* neexistînd în afara ideii care-i poate fi ataşată;
2. că, dintre entităţile lingvistice existente, nici una nu este *simplă,* întrucît, chiar redusă la cea mai elementară expresie a sa, ea ne obligă să ţinem cont deopotrivă de un semn şi de o semnificaţie; contestîndu-i entităţii lingvistice această dualitate (sau omiţînd-o) nu facem decît să-i refuzăm existenţa lingvistică, proiectînd-o spre exemplu în domeniul faptelor fizice;
3. că unitatea fiecărui fapt de limbaj rezultă dintr-o realitate complexă constînd în asocierea faptelor, şi mai rezultă dintr-o asociere de un tip cît se poate de special, prin aceea că, în esenţă, un semn nu are nimic în comun cu ceea ce semnifică;

4. că, în demersul de clasare a faptelor unei limbi, ne lovim de o problemă : aceea de a clasa nişte *perechi de obiecte eterogene* (semne -idei) şi nicidecum, aşa cum am fi tentaţi să credem, nişte obiecte simple şi omogene, cum s-ar întîmpla dacă am avea de-a face cu semne *sau* idei. Există două gramatici, dintre care una porneşte de la idee, iar cealaltă de la semn; ambele sînt false sau incomplete.

2d. [Principiul dualismului]

Dualismul profund care scindează limbajul nu rezidă în dualismul sunet - idee sau fenomen vocal - fenomen mental; iată o modalitate facilă şi pernicioasă de a-l concepe. El constă în dualitatea fenomen vocal **ca atare** - fenomen vocal **ca semn,** fapt fizic (obiectiv) - fapt fizico-mental (subiectiv), şi nicidecum în dualitatea faptului „fizic" reprezentat de sunet în opoziţie cu faptul „mental" reprezentat de semnificaţie. Avem aşadar un prim domeniu, interior, psihic, unde există şi semnul, şi semnificaţia, unul indisolubil legat de cealaltă; şi mai avem un al doilea domeniu, exterior, unde nu mai există decît „semnul", dar în acest moment semnul, redus la o succesiune de unde sonore, nu mai merită, în opinia noastră, decît numele de figură vocală.

,

;^6 2e. [Patru puncte de vedere] '7

I şi II rezultă din însăşi natura faptelor limbajului.

I. Punctul de vedere al *stadiului limbii luat în sine,*

- non-diferit de punctul de vedere *instantaneu,*
- non-diferit de punctul de vedere *semiologic* (sau de perechea semn -idee),
- non-diferit de punctul de vedere reprezentat de *voinţa antiistorică, 4* .non-diferit de punctul de vedere *morfologic* sau *gramatical,*
- non-diferit de punctul de vedere al *elementelor combinate.*

(în acest domeniu, *identităţile* sînt stabilite de raportul dintre semnificaţie şi semn sau de raportul dintre semne, ceea ce este non-diferit.)

II. Punctul de vedere al *identităţilor transversale,*

- non-diferit de punctul de vedere *diacronic,*
- non-diferit de punctul de vedere *fonetic* (sau al *figurii vocale* degajate de idee şi de *funcţia de semn,* ceea ce, în virtutea primului punct de vedere, reprezintă acelaşi lucru),
- de asemenea, non-diferit de punctul de vedere al *elementelor izolate.*

(La început, identităţile acestui domeniu sînt *date* în mod obligatoriu de cele ale domeniului precedent, dar devin mai apoi *a doua categorie de identităţi* lingvistice, ireductibilă la cea dinţii.)

III şi IV rezultă din anumite modalităţi legitime de abordare.

III. Punctul de vedere **anacronic,** artificial, intenţionat şi pur didactic, al **proiecţiei** unei morfologii (sau a unui „stadiu mai vechi al limbii") asupra altei morfologii (ori asupra altui stadiu al limbii, ulterior).

(Metoda cu ajutorul căreia se poate opera această proiecţie constă în analiza identităţilor transversale, II, combinată cu abordarea din perspectivă morfologică a primului stadiu, conform I):

- non-diferit de punctul de vedere **anacronic-retrospectiv,** acest punct de vedere este cel **etimologic** şi cuprinde şi alte aspecte în afară de ceea ce se numeşte în mod obişnuit etimologie. Una dintre trăsăturile sale definitorii în raport cu IV este faptul că nu ţine cont de epoca B în sine.

IV. Punctul de vedere **istoric** constă, într-o primă etapă, în delimitarea celor două stadii de limbă succesive, luate fiecare în sine şi fără stabilirea unor raporturi de subordonare, urmată

de explicaţie.
Dintre aceste patru puncte de vedere legitime (şi mărturisim că sînt singurele a căror legitimitate o recunoaştem), sînt cultivate doar al doilea şi al treilea. într-adevăr, al patrulea nu va putea fi utilizat în mod fructuos decît în ziua cînd primul [...].
în schimb, se cultivă intens confuzia lamentabilă dintre aceste puncte de vedere diferite, pînă şi în lucrările cu cele mai mari pretenţii ştiinţifice. Ce-i drept, de multe ori identificăm aici o adevărată lipsă de judecată din partea autorilor. Dar să adăugăm de îndată profesiunea noastră de credinţă: pe cît de convinşi sîntem, întemeiat sau nu, că pînă la urmă vom ajunge inevitabil la a reduce totul, teoretic, la cele patru puncte de vedere legitime întemeiate pe cele două puncte de vedere necesare, pe atît de tare ne îndoim că va fi vreodată cu putinţă să stabilim în mod corect cvadrupla sau doar dubla terminologie de care ar fi nevoie.
3a. [Abordarea obiectului]
10 bO4TT 1 Uf'-'
Cel ce se aşază în faţa realităţii complexe care este limbajul pentru a-l face obiectul său de studiu îl va aborda în mod obligatoriu sub un anumit aspect, care (dacă pornim de la premisa că este bine ales) nu va fi niciodată limbajul în întregime, ba mai mult (dacă este mai puţin bine ales), poate să nici nu aparţină domeniului lingvistic sau să constea într-o confuzie de puncte de vedere ce se va dovedi, cu timpul, inadmisibilă.
Există însă următorul aspect primordial şi inerent naturii limbajului: din orice unghi am încerca să-l atacăm - justificat sau nu -, nu vom descoperi niciodată *exemplare,* altfel spus realităţi (sau cantităţi) determinate în sine, asupra cărora să putem opera *mai tîrziu* o generalizare. Dimpotrivă, **pentru început** avem generalizarea şi nimic altceva: or, întrucît generalizarea presupune existenţa *unui punct de vedere* ce serveşte drept criteriu, primele entităţi ireductibile de care se poate ocupa lingvistul sînt deja produsul unei operaţii latente a spiritului. De

aici rezultă imediat că întreaga lingvistică ajunge, nu într-un mod [...], ci într-unui material, la discutarea unor puncte de vedere legitime, în absenţa cărora nici nu se poate vorbi despre obiect.
Exemplu. Dacă, în studiul limbajului, optez mai întîi pentru procedeul simplificării maxime, care constă în a porni de la supoziţia că limbajul reprezintă o succesiune [...].
itr-
3b. [Lingvistică şi fonetică]
Inconvenientul, permanent şi greu perceptibil, al oricărei distincţii lingvistice este acela de a crede că, vorbind despre un obiect *dintr-un anumit punct de vedere,* ne plasăm implicit în interiorul respectivului punct de vedere; în nouă cazuri din zece, realitatea este cu totul alta, şi aceasta dintr-un motiv foarte simplu.
Să ne amintim că, într-adevăr, în lingvistică, *obiectul* nu există de la bun început, nu este determinat în sine. în consecinţă, faptul de a vorbi despre un obiect, de *a numi* un obiect, nu înseamnă altceva decît a invoca un punct de vedere determinat A.
După ce am denumit un obiect anume şi am expus punctul de vedere A, care există exclusiv în categoria A şi care în afara categoriei A îşi va pierde pînă şi calitatea de lucru delimitat, ne va fi permis poate (în anumite cazuri) să vedem cum se prezintă acest obiect de categoria A, văzut în funcţie de B.
în acest moment ne aflăm oare în interiorul punctului de vedere A sau în interiorul punctului de vedere B ? De obicei, vom răspunde că ne aflăm în interiorul punctului de vedere B ; astfel, vom fi cedat o dată în plus iluziei că realităţile lingvistice duc o existenţă independentă. Cel mai dificil de surprins, dar şi cel mai util dintre adevărurile lingvistice este înţelegerea faptului

că, dimpotrivă, în acest moment nu am încetat să fim puternic ancoraţi în punctul de vedere A, prin simplul fapt că uzăm de un termen de categoria A, a cărui cunoaştere elementară ne-ar scăpa dacă l-am privi din perspectiva B.
Astfel, mulţi lingvişti consideră că, dacă fac abstracţie de sensul cuvîntului şi îi iau în considerare doar elementele vocale, se plasează pe terenul fiziologico-acustic, şi spun de pildă că, din punct de vedere

vocal, cuvîntul *champ* 'cîmp' este identic cu cuvîntul *chant* 'cîntec', arătînd că orice cuvînt comportă o parte vocală pe care o vom lua în considerare, plus o altă parte etc. Dar cum se face că se porneşte de la ideea existenţei unui *cuvînt,* care va trebui să fie abordat mai apoi din diferite puncte de vedere ?
Această idee este dedusă, la rîndul ei, dintr-un anumit punct de vedere, căci îmi este cu neputinţă să-mi imaginez că, în mijlocul tuturor uzajelor sale, cuvîntul este un dat, care se impune percepţiei mele aşa cum ar face-o, spre exemplu, o culoare.
Fapt este că, atît timp cît vorbim despre cuvîntul *a,* despre cuvîntul *b* sau pur şi simplu despre cuvînt, rămînem puternic ancoraţi în realitatea **morfologică,** în pofida tuturor punctelor de vedere care se pretinde a fi adoptate, şi aceasta întrucît 1. cuvîntul este o identitate ce aparţine categoriei ideilor morfologice şi 2. nu există identităţi lingvistice independente.
în baza cărui fapt identitatea morfologică a cuvîntului ar putea fi adusă în discuţie ca unitate dată într-o discuţie fiziologico-acustică, de vreme ce s-a convenit pentru lichidarea imediată [...].
Astfel, în lingvistică nu încetăm să considerăm ca aparţinînd categoriei B obiecte *a* care există în funcţie de A, dar nu şi în funcţie de B, ca aparţinînd categoriei A.obiecte *b* care există în funcţie de B, dar nu şi în funcţie de A etc.
într-adevăr, resimţim nevoia de a determina obiectul pentru fiecare categorie în parte; şi, pentru a-l determina, recurgem automat la altă categorie, oricare ar fi ea, întrucît, în absenţa totală a oricărei entităţi concrete, nu avem la dispoziţie alt mijloc: aşadar, gramaticianul sau lingvistul ne oferă mereu ca entitate concretă şi ca entitate absolută, servind drept bază pentru operaţiile lor, entitatea abstractă şi relativă pe care tocmai au inventat-o în capitolul precedent.
Iată un imens cerc vicios, care nu poate fi rupt decît înlocuind o dată pentru totdeauna, în cadrul lingvisticii, discutarea punctelor de vedere cu analiza „faptelor", căci, în afara adoptării prealabile a unui punct de vedere, nu există nici cea mai mică urmă *ăefapt lingvistic,* nici cea mai mică posibilitate de a observa sau determina un fapt lingvistic.

3c. [Prezenţa şi corelaţia sunetelor]
Prezenţa unui sunet într-o limbă este tot ceea ce ne putem imagina ca fiind mai ireductibil dintre elementele structurii acesteia. Este simplu să demonstrăm că prezenţa unui sunet determinat nu are valoare decît în opoziţie cu alte sunete prezente ; iată prima aplicaţie, rudimentară, dar de necontestat, a principiului **opoziţiilor,** sau al **valorilor reciproce,** sau al **cantităţilor negative** şi **relative** care creează un stadiu al limbii.
Prezenţa unei corelaţii percepute între două sunete (care, de altfel, rămîne deocamdată golită de orice *semnificaţie* propriu-zisă) - spre exemplu, în germană, corelaţia între *eh velar* precedat de a, o sau *u (wacheri)* şi *eh palatal* precedat de *e, i* sau *ii (nichts),* care este percepută de limbă - oferă un al doilea grad de **opoziţie,** cît se poate de precis în esenţa sa relativă.
Prezenţa unei corelaţii percepute între două sunete, căreia începe să i se asocieze o diferenţă de [...].
Prezenţa unui fonem = opoziţia sa faţă de alte foneme prezente sau *valoarea* sa în raport cu acestea.

Corelaţia între două sunete (fără „semnificaţie") = opoziţia lor mutuală, *valoarea* unuia în raport cu celălalt.
Corelaţia între două foneme şi corelaţia între „semnificaţii" diferite = şi de această dată, pur şi simplu *valoarea* lor reciprocă. Aici începe să se întrevadă identitatea dintre *semnificaţie* şi *valoare.*
în al doilea rînd: cum am procedat, mai exact ? Am pornit de la elementul fonologie ca de la o unitate morfologică ce dobîndeşte succesiv diferite calităţi, însă nici un moment un sunet în sine nu este dat ca unitate morfologică.
în analiza morfologică (instantanee etc.) nu există nici un motiv să divizăm formele (şi *spun aceasta în ultimă analiză)* anume în *foneme,* cu alte cuvinte în funcţie de rezultatele analizei *fonologice.*
Spre exemplu, dacă într-un stadiu al limbii fonemul z nu apare altfel decît urmat de *e,* atunci nu este corect, din punct de vedere morfologic, să-l delimităm pe *-z-,* ci doar pe *-ze,* care în acest stadiu al limbii pare a fi un *element ireductibil,* pentru acelaşi motiv din care îl considerăm ireductibil, de pildă, pep (bineînţeles că, în ceea ce-l priveşte *pep,* este de presupus că el va fi ireductibil în alte condiţii).

(Acest principiu îşi găseşte ulterior o verificare inedită prin faptul că alternanţa ţ/o = alternanţa *ap/ep* etc).
3d. [Domeniul fiziologico-acustic al figurii vocale]
Domeniul fiziologico-acustic (non-lingvistic)
al figurii vocale (impunîndu-se caftind egală cu sine
dincolo de apartenenţa la o limbă)
încă de la început, este de notat că nici un exemplar determinat în sine - ba mai mult, nici un tip de unitate - nu este dat în mod natural. Cum se va proceda aşadar pentru stabilirea unităţilor ?
Unităţile posibile şi *unitatea* absolută = identitate.
Există două categorii posibile de *unităţi*:
- cele rezultînd din decuparea, raţională sau nu, a lanţului sonor sau a sintagmei în diferite fragmente care vor reprezenta unităţile aceluiaşi corp concret;
- cele obţinute prin clasificarea unităţilor din prima categorie în raport cu alte unităţi de acelaşi ordin, detaşate din alte sintagme şi despre care se spune că sînt asemănătoare în virtutea unei anumite trăsături: se obţine astfel o unitate abstractă, care poate fi însă considerată unitate cu cel puţin tot atîta îndreptăţire ca şi unităţile precedente.
în oricare dintre aceste două serii, *elementele obţinute* se limitează la o singură unitate.
întregul demers al lingvistului care-şi propune să-şi înţeleagă în mod metodic obiectul de studiu ajunge la operaţia extrem de dificilă şi delicată reprezentată de *definirea unităţilor.*
în limbaj, indiferent de unghiul din care l-am aborda, nu există exemplare delimitate şi determinate în sine, care să se impună în mod necesar atenţiei. (De îndată ce pornim de la premisa contrară - cum pare şi firesc, la prima vedere, să procedăm -, realizăm că nu facem decît să izolăm în mod arbitrar şi fără metodă cutare sau cutare fapt, în realitate strîns legat de o mulţime de alte fapte, fără a putea preciza în

baza cărei realităţi ne-am considerat autorizaţi să facem o demarcaţie anumită în marea masă.) Or, este totuşi necesar să aflăm pe ce [...]
3e. Observaţii asupra guturalelor palatale din punct de vedere fiziologic şi acustic
Prima observaţie. Din punct de vedere fiziologic sau mecanic, există un paralelism complet între o guturală palatală şi o guturală mediană sau velară.

Singura diferenţă este punctul de articulaţie al celei dintîi, mai avansat.
Trebuie totuşi să recunoaştem, cel puţin în opinia mea, că, din motive pe care nu le analizez acum, guturala palatală creează impresia acustică a unui *sunet dublu* : *M.* Recunoaştem aici un element cu totul particular, care poate conduce chiar la negarea faptului că guturala palatală este o categorie determinată, în sensul că ea ar reprezenta *un grup de două sunete,* şi nu un singur sunet, neputînd fi aşadar clasificată decît în raport cu alte grupuri şi nicidecum în raport cu un sunet simplu.
în ceea ce mă priveşte, elimin această a doua consideraţie; mă limitez la punctul de vedere fiziologic şi, în consecinţă, avansez ideea că, în pofida sunetului dublu pe care îl reprezintă, /t, este direct comparabil cu k_2, fiind un element simplu.
A doua observaţie, cu privire la abuzul în folosirea termenului *palatale.* Cînd numim *palatale* grupurile *ts* şi *di,* existente în multe limbi, spre exemplu în italiană *{cenere, generosd),* ajungem să abuzăm cu adevărat de acest termen.
Grupurilor *ts, dl,* care presupun *o succesiune de sunete,* nu trebuie să li se ataşeze nici o denumire, nici aceea de palatale, nici oricare alta care ar putea fi propusă. Şi aceasta întrucît un grup de sunete nu va putea reprezenta niciodată o categorie. Dacă am în vedere grupul *kr,* fixez categoria căreia îi aparţine *k* şi tot astfel procedez pentru *r,* însă nu voi încerca să fac o categorie din ansamblul reprezentat de *kr.* Tot astfel, *ts şi di* nu există în sine; există doar *t+s* şi *d+i.*
A treia observaţie. Dar, cum în istoria limbilor s-a întîmplat de sute de or ca „sunetul simplu k_l *(k* palatal) să dea naştere în timp grupului

ts", şi aceeaşi literă, urmărită la distanţă de cîteva secole, să desemneze mai întîi sunetul Jt, iar mai tîrziu sunetul *ts,* nu trebuie să ne iluzionăm cu privire la dificultăţile de a evita, în practică, aplicarea denumirii de palatale grupurilor *ts* şi *di.* Rămîne totuşi evident faptul că avem de-a face cu o utilizare convenţională şi abuzivă şi cu un sens al cuvîntului *palatal* complet diferit de cel pe care îl invocăm atunci cînd vorbim despre k_x indo-european.
3f. [Valoare, sens, semnificaţie]
Nu stabilim nici o diferenţă decisivă între termenii *valoare, sens, semnificaţie, funcţie* sau *uz* al unei forme, şi nici măcar între aceştia şi *idee,* în sensul său de *conţinut* al unei forme; toţi aceşti termeni sînt sinonimi. Trebuie să recunoaştem însă că *valoare* exprimă mai bine decît oricare alt cuvînt esenţa realităţii, care este şi esenţa limbii, şi anume faptul că o formă nu *semnifică* ceva, ci are o anumită *valoare*: iată aspectul esenţial. Ea are o anumită *valoare,* prin urmare implică existenţa altor *valori.*
Or, din momentul în care ne raportăm la *valori* în general, în loc să vorbim la întîmplare despre *valoarea* unei forme (ce depinde strict de aceste valori generale), observăm că nu contează dacă ne plasăm în lumea semnelor sau în cea a semnificaţiilor şi că între *valoarea* pe care o au formele în virtutea diferenţei lor reciproce, de ordin material, şi *valoarea* lor din perspectiva sensului pe care îl ataşăm acestor diferenţe nu poate fi stabilită nici măcar o limită precară. Este doar o controversă de natură terminologică.
3g. [Valoare şi forme]
Sensul fiecărei forme în particular este acelaşi lucru cu *diferenţa dintre forme.* Sensul = valoare diferită.
Totuşi, diferenţa dintre forme nu poate fi stabilită.
Nu vom insista niciodată suficient asupra faptului că *valorile* din care se compune în primul rînd un sistem al limbii (un sistem

morfologic), un sistem de semnale, nu sînt nici forme, nici sensuri, nici semne şi nici

semnificaţii. Ele constau în rezultatul particular al unui anumit raport general între semne şi semnificaţii, întemeiat pe diferenţa generală între semne *plus* diferenţa generală între semnificaţii *plus* demersul prealabil constînd în a atribui anumite semnificaţii unor semne sau invers.
Avem deci mai întîi o serie de *valori* morfologice, care nu sînt nişte *idei* şi cu atît mai puţin nişte *forme.*
în al doilea rînd, pentru ca o **formă** să existe ca formă, şi nu ca figură vocală, trebuie îndeplinite două condiţii constante, chiar dacă, în ultimă analiză, aceste două condiţii se dovedesc a nu forma decît una singură:
1. ca respectiva formă să nu fie separată de opoziţia sa faţă de alte forme simultane;
2. ca ea să nu fie separată de sensul său.

Cele două condiţii sînt atît de strîns legate între ele, încît în realitate nu putem vorbi despre *forme opuse* fără a porni de la premisa că opoziţia rezultă atît din sens, cît şi din formă.
O *formă* nu poate fi definită pornind de la figura vocală pe care o reprezintă - şi nici recurgînd la sensul pe care îl conţine această figură vocală. Ne vedem nevoiţi să admitem ca fapt primordial realitatea **generală, complexă** şi compusă din **două fapte negative**: *diferenţa* generală între figurile vocale combinată cu *diferenţa* generală între sensurile care pot fi ataşate acestora.
■*l£.e*
"IOV
4a. [Fonetică şi morfologie, 1]
"! (Ciornă) (Idee)
în baza unei reguli precum aceea reprezentată de sanscritul *p (surepa),* elementul activ şi cel pasiv nu coincid de obicei cu frontiera dintre două elemente morfologice, aşa cum se întîmplă foarte frecvent în cazul unei reguli comune cum este *s* > *s* după *k, r* sau altă vocală decît *ă/ă.* Astfel, avem *agnişu văkşu,* faţă de *latăsu*; *vakşyămi,* faţă de *tapsyămi.*

Dintre aceste două reguli care sînt exact de acelaşi ordin, a doua este considerată o regulă de *sandhi intern,* în vreme ce prima nu poate fi explicată.
Faptul că, în cazul lui *vâk-şu,* vorbim despre *sandhi intern* este o excelentă dovadă că ne orientăm (inevitabil) după elementele morfologice, şi nu după cele fonetice.
■■'*'
4b. [Fonetică şi morfologie, 2]
'"» ii
Oare o regulă precum cea ilustrată de *so 'pi* şi *sah sa uvăca* (dar *sa tu, sa bhavati)* trebuie să figureze, ca excepţie, în cadrul regulii lui „*s* final"? Sau vizează morfologia cuvîntului *sal*
Este cu neputinţă să răspundem la această întrebare, întrucît prima regulă a lui „*s* final" este ea însăşi morfologică, şi nu fonetică. Regula lui „*s* final" nu are alt fundament decît unitatea formei *asvas (asvah, asvo* etc.) sau *bha-rămas,* unitate formală care, la rîndul ei, depinde direct de sens.
în momentul în care din această unitate formală, stabilită în baza sensului, se degajă un fapt material care pare a fi constant, precum *-ah* precedînd o consoană surdă = *-o* precedînd una sonoră, valoarea faptului în sine - sau gradul de necesitate ori de constanţă cu care se va produce el - este absolut imposibil de fixat. Cu alte cuvinte, pornind de la forma semnificativă pentru a degaja faptul în chestiune, sîntem privaţi pînă la sfîrşit de orice alt pol în afara acestei forme semnificative : cînd avem de-a face cu *so'pi sa bhavati* care nu corespunde lui *asvo'pi* şi *asvobhavati,* nu mai este nimic de remarcat în afara faptului că ansamblul de manifestări ale cuvîntului *sa* nu coincide cu ansamblul de manifestări ale cuvîntului *asva,* fără însă ca vreunul să fie mai *regulat* în principiu decît celălalt, dat fiind că nici unul nu se pretinde a fi raţional.

Astfel, dacă formulăm regula în raport cu 5 indo-european, vom obţine [...], însă acest fapt ţine de *etimologie,* operaţie complicată care se plasează în afara limbii în sine.

5a. [Sunet şi sens]

Alternanţele sînt diferenţele vocale *{nu fonetice)* existente între forme despre care, în unul şi acelaşi moment, se consideră că ar reprezenta, în baza unei anume trăsături, o unitate morfologică, mai mult sau mai puţin cuprinzătoare, excluzînd unitatea ultimă care este *identitatea* morfologică.

Rămînînd în domeniul morfologiei, vom vorbi cînd de indentitate de sens, cînd de identitate de valoare, cînd de identitate de uz, cînd de identitate de formă. Nici una dintre aceste expresii nu are vreo logică decît dacă identitatea de sens, de valoare sau de uz este subînţeleasă prin prisma formei unice sau diverse - şi, reciproc, dacă identitatea de formă este subînţeleasă în funcţie de sensul, valoarea sau uzul unice sau diverse. Or, întregul este solidar. Prin urmare, în morfologie nu putem vorbi direct despre *identitate* dacă avem în vedere doar forma sau sensul.

Orice studiu consacrat unei limbi văzute ca sistem, altfel spus unei morfologii, ajunge fie la studiul *uzului formelor,* fie la cel al *reprezentării ideilor,* în funcţie de opţiune. Este fals să gîndim că undeva există nişte *forme* (trăind în sine în afara *uzului* lor) şi altundeva nişte *idei* (trăind în sine în afara *reprezentării* lor).

A admite existenţa formei în afara uzului său înseamnă a ajunge la *figura vocală,* care ţine de domeniul fiziologiei şi acusticii. Ba mai mult -şi într-un mod mai direct -, înseamnă a intra în contradicţie cu sine, dacă avem în vedere faptul că există numeroase *forme* sonore identice, pe care nici nu ne-am gîndi să le punem alături, ceea ce constituie cea mai bună dovadă a perfectei zădărnicii a realităţii reprezentate de *formă* în afara uzului său.

în domeniul morfologiei nu există altă *identitate* decît identitatea unei forme în identitatea uzajelor sale (sau identitatea unei idei în identitatea reprezentării sale). **Identitatea morfologică** - ar fi inutil să n-o recunoaştem - este aşadar o noţiune de o complexitate extremă.

DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI

5b. [Identitate - Entităţi]

1. Identitatea *în interiorul ordinii vocale*

Cînd deschid gura de două, de trei, de cinci sute de ori pentru a pronunţa *aka,* decizia dacă ceea ce pronunţ poate fi considerat sau nu identic depinde de o minimă analiză.

2. Entităţile ordinii vocale

Se observă numaidecît că *entităţile* ordinii vocale fie constau în identitatea pe care am punctat-o mai sus - aşadar într-un fapt perfect abstract -, fie nu constau în nimic şi nu există nicăieri.

Luate în sine, faptele de vorbire, care cu siguranţă sînt singurele *concrete,* se văd condamnate a nu semnifica absolut nimic altfel decît în virtutea identităţii sau non-identităţii lor. Spre exemplu, faptul că *aka* este pronunţat de o anumită persoană, într-un anumit loc şi la un anumit moment sau faptul că o mie de persoane, într-o mie de locuri şi la o mie de momente diferite emit succesiunea de sunete *aka* este singurul fapt determinat, însă nu este mai puţin adevărat că faptul **abstract** - *identitatea acustică a tututor realizărilor lui aka* - este singurul care formează *entitatea acustică aka* şi că nu ar avea nici un rost să căutăm un obiect iniţial mai tangibil decît acest prim obiect abstract.

(Aşa se întîmplă, de altminteri, cu orice *entitate* acustică, dat fiind că ea este supusă timpului: 1. necesită un anumit *timp* pentru a se realiza; 2. dispare în neant după această perioadă. Este,

de pildă, cazul unei compoziţii muzicale, comparată cu un tablou. Care este spaţiul de *existenţă* a unei compoziţii muzicale ? Aceeaşi întrebare se poate pune şi cu privire la spaţiul de existenţă a lui *aka.* Compoziţia muzicală există cu adevărat doar în timp ce este interpretată, dar a socoti că interpretarea reprezintă însăşi existenţa respectivei compoziţii este o eroare. Existenţa ei constă în *identitatea* execuţiilor.)
oc ■
3. *Entităţile ordinii vocale sînt oare nişte entităţi lingvistice ?*
Pentru a găsi soluţia la această problemă, trebuie să ne întrebăm ce este o entitate vocală; după cum am văzut, ea constă în identitatea a două fapte vocale.
Să fie oare identitatea a două fapte vocale condiţionată de prezenţa unei limbi ?
Răspunsul este negativ. în afara oricărui limbaj uman, *aka* este egal cu *aka* şi, în interiorul limbajului uman, *aka* dintr-o limbă este egal cu *aka* dintr-o altă limbă. Dacă există o diferenţă înseamnă că entităţile vocale au fost separate prea grosier şi că sîntem îndreptăţiţi să identificăm două entităţi acolo unde nu vedeam decît una singură.
Prin urmare, entităţile ordinii vocale nu sînt nişte entităţi lingvistice.
4. *Observaţii cu privire la paragrafele precedente*
în legătură cu paragraful 2. Abordarea limbii din perspectiva fenomenului vocal reprezintă în mod cert maniera de cercetare cea mai simplă cu putinţă, cu atît mai mult cu cît (aşa cum rezultă din paragraful 3) nici măcar nu este vorba de o manieră reală de abordare ; or, admiţînd totuşi acest procedeu, este cît se poate de evident faptul că, încă de la început, apare ca imposibil să raţionăm asupra unor **exemplare** anume, în ideea unei generalizări ulterioare, şi că, dimpotrivă, dacă dorim într-adevăr să ajungem la ceva care să ţină loc realităţii reprezentate în alte circumstanţe de un exemplar, trebuie *să începem printr-o generalizare* în manieră lingvistică.

5c. [Identitate - Cursul ideilor]

Noţiunea de identitate va constitui, în interiorul tuturor acestor categorii, baza necesară, cea care serveşte drept bază absolută : numai prin ea şi în raport cu ea putem reuşi să determinăm mai apoi *entităţile* aparţinînd fiecărei categorii în parte, termenii primari cu care lingvistul poate să considere, pe bună dreptate, că are de-a face.

(Ordinea vocală) Cursul ideilor
Tot ceea ce este în mod declarat identic formează, în opoziţie cu ceea ce nu este identic, un *termen finit,* pentru moment nedeterminat, care poate îmbrăca orice formă (spre exemplu un termen complicat precum *akarna* etc), dar care reprezintă pentru prima oară un obiect accesibil cunoaşterii, în vreme ce observarea faptelor vocale particulare în condiţiile neglijării identităţii nu este în măsură să pună în lumină nici un obiect.
Dat fiind faptul că o anumită realitate vocală se constituie şi este recunoscută ca atare în numele unei identităţi pe care o stabilim, urmînd ca în baza aceluiaşi principiu să se obţină mii de alte realităţi, putem proceda la clasarea acestor diverse scheme ale identităţii pe care le considerăm a fi (şi sîntem obligaţi să o facem) nişte fapte primare particulare şi concrete, chiar dacă, în diversitatea lor absolută, fiecare este doar rezultatul unei vaste operaţii prealabile de generalizare.
N-ar fi mai bine să ne limităm la a formula ipoteze cu privire la această vastă operaţie fundamentală ? Nu este oare evident încă de la început că, atunci cînd vorbim, spre exemplu, despre un grup *pata,* facem referire la generalitatea cazurilor în care un grup *pata* este pronunţat efectiv? Şi că, prin urmare, faptul de a reaminti că această entitate se întemeiază, înainte de toate şi în mod esenţial, pe o *identitate* se dovedeşte a fi de un interes puţin evident ?
Vom vedea în cele ce urmează că nu putem, fără consecinţe grave, să substituim astfel, dintr-o dată, unităţi abstracte cu realitatea reprezentată de anumite fapte concrete: dat fiind că vom

avea de-a face cu alte entităţi abstracte şi că singurul pol în mijlocul [...] va fi identitatea sau non-identitatea.

6a. [Reflecţie asupra operaţiilor întreprinse de lingvist]

Ne delimităm din start de teoreticienii care consideră că sarcina lingvistului ar consta în a oferi o idee asupra fenomenelor limbajului, precum şi de aceia - mai puţini de astă dată - care caută să cantoneze

operaţiile întreprinse de lingvist în mijlocul acestor fenomene. într-adevăr, în opinia noastră, cunoaşterea unui fenomen sau a unei operaţii raţionale presupune definirea prealabilă a unui termen oarecare; nu definiţia întîmplătoare pe care o putem da oricînd unui termen relativ în raport cu alţi termeni relativi, învîrtindu-ne astfel la nesfîrşit într-un cerc vicios, ci o definiţie consecventă, care să meargă spre un punct oarecare pornind de la o bază - nu aş spune absolută, ci aleasă special ca fiind ireductibilă pentru noi şi centrală pentru întregul sistem.

A ne imagina că, în lingvistică, ne vom putea dispensa de această logică matematică sănătoasă, sub pretext că limba este un lucru concret, care „devine", iar nu un lucru abstract, care „este", reprezintă, cred, o eroare profundă, inspirată la început din tendinţele înnăscute ale spiritului germanic.

în ceea ce mă priveşte, am considerat că scopul principal nu era acela de a fixa ceea ce se produce între diverşi termeni ai stadiilor lingvistice, ci de a constata că aceşti termeni sînt literalmente lipsiţi de orice definiţie, că nici măcar nu ştim dacă ei există într-adevăr - sau în ce sens există - şi că este posibilă unirea lor într-un singur termen.

6b. [Morfologie - Stadiul limbii] îf"

într-un stadiu determinat al limbii nu există *reguli fonetice,* după cum nu există nici un fel de fonetică. Există doar *morfologie* în diferite grade, care probabil că nu pot fi separate prin vreo linie de demarcaţie : astfel, o regulă de „sintaxă" care stabileşte în ce caz se foloseşte perfectul sau o regulă „morfologică" (în sens restrîns) care determină forma perfectului sau o aşa-zisă regulă „fonetică" ce decide cînd se elidează o vocală sau cînd anume un „ ? " este înlocuit printr-un „ ; ", toate acestea aparţin, printr-o legătură profundă şi indestructibilă, **aceleiaşi categorii de fapte**: cunoaşterea *modului de funcţionare a semnelor prin intermediul diferenţelor dintre ele la un moment dat.* Este complet iluzoriu să-ţi propui să izolezi, în cadrul acestui mod de funcţionare : pe de o parte, *semnificaţiile* (sintaxă etc), ceea ce reprezintă pur şi simplu *diferenţa* dintre idei sau *coincidenţa* lor *în funcţie de semne*; pe de altă parte, *formele,* ceea ce înseamnă tocmai *diferenţa* dintre semne sau *coincidenţa* lor *în funcţie de idei*; în sfîrşit, elementele

vocale ale semnului, prin urmare *diferenţa* dintre aceste elemente vocale sau *coincidenţa* lor în funcţie de forme, altfel spus în funcţie de diverse semne, adică în funcţie de diferite semnificaţii.

Dar să ne întoarcem la fonetică.

6c. [Formă]

Cine spune **formă** spune *patru lucruri,* scăpate toate din vedere, iar acest aspect este unul fundamental:

1. Cine spune *formă* spune mai întîi *diversitate formală*; în caz contrar, dispare pînă şi baza, justă sau falsă, suficientă sau nu, pentru a raţiona măcar o clipă asupra *formei.*
2. Cine spune *formă* spune implicit *pluralitate de forme*; altminteri, *diferenţa* care apare ca stînd la baza existenţei unei forme devine imposibilă.
3. Cine spune *formă,* adică diferenţă într-o pluralitate [...].

Forma implică **diferenţă, pluralitate (sistem?), simultaneitate şi valoare semnificativă.**

în rezumat:
Forma = nu o anumită entitate *pozitivă,* aparţinînd unei categorii oarecare, unei categorii simple, ci entitatea deopotrivă *negativă* şi *complexă,* rezultînd (fără nici un fel de bază materială) din *diferenţa* faţă de alte forme **combinată** cu *diferenţa* de semnificaţie a altor forme.
gflJ **6d. [Indiferenţă şi diferenţă]**
r-, a-
Altă definiţie a *formei:*
Forma = element al unei alternanţe.
Alternanţă = coexistenţă *(cf* remarca cu privire la *a exista)* a unor semne diferite, fie echivalente, fie, dimpotrivă, opuse în semnificaţia lor.

Indiferenţă şi diferenţă
Sfera lucrurilor care pot fi înlocuite unul cu celălalt fără nici o consecinţă este în fapt cît se poate de restrînsă, dar teoretic are o importanţă capitală.
Spre exemplu, **cuvîntul** (nu trebuie să ne referim la limbă) *curaj*; în franceza actuală este absolut indiferent dacă pronunţăm *courir* 'a alerga' cu un *r* graseiat cu vibraţii slabe, cu un *r* graseiat vibrant ori cu un *r* dental (vibrant sau nu). Cu toate acestea, sunetele menţionate constituie specii total distincte, iar într-o altă limbă, între un *r* şi alt r ar putea exista o prăpastie de netrecut, la fel ca între un *K* şi un [g]. La fel, în franceză [...]
Vom conchide astfel, într-o manieră generală, că limba se întemeiază pe un anumit număr de *diferenţe* sau de *opoziţii pe care le recunoaşte* şi nu se preocupă în esenţă de valoarea absolută a fiecăruia dintre termenii opuşi, care va putea varia considerabil fără ca starea limbii să fie afectată.
Libertatea deplină existentă în cadrul unei valori recunoscute poate fi numită „fluctuaţie". în orice stadiu al limbii se observă anumite *fluctuaţii.* Astfel - ca să luăm un exemplu la întîmplare -, în gotică, grupul *ij + vocală* este echivalent cu grupul / + *vocală (sijai* sau *siai* 'să fie'; *frijana* sau *friana* 'liberum', fără nici o deosebire), pe cînd într-un dialect foarte apropiat, diferenţa *ija - ia* poate avea o importanţă absolută, cu alte cuvinte poate reprezenta două valori, şi nu una *singură.*
1. Un semn nu există decît în virtutea semnificaţiei sale; 2. o semnificaţie nu există decît în virtutea semnului său; 3. semnele şi semnificaţiile nu există decît în virtutea *diferenţei între semne.*
I.;
6e. [Formă - Figură vocală]
O formă constă într-o figură vocală care, pentru conştiinţa subiecţilor vorbitori, este una *determinată,* adică existentă şi totodată delimitată. Ea nu este nimic mai mult şi nimic mai puţin decît atît. Forma nu are în mod necesar „un sens" precis, dar este resimţită ca fiind ceva care *este*

I
şi, în plus, care nu ar mai fi - sau, mai exact, nu ar mai fi acelaşi lucru - dacă am schimba ceva în configuraţia sa strictă.
(Mă îndoiesc că forma poate fi definită în raport cu „figura vocală", iată de ce trebuie să pornim de la datele semiologiei.)
(Notă) Situîndu-ne în perspectiva moralistului, vom remarca faptul că, dacă nişte cuvinte precum *crimă, pasiune, virtute, viciu, minciună, disimulare, ipocrizie, onestitate, dispreţ, stimă* sau *sinceritate* sînt „retrogradate" lingvistic în simple categorii negative sau schimbătoare, atunci în lingvistică sau în limbă putem vorbi cu adevărat despre imoralitate.

Iar dacă această imoralitate ar putea fi atestată, cu siguranţă că aş contesta oricui dreptul de a ascunde faptul că limba este imorală sau de a respinge constatarea unei realităţi în baza simplului pretext că aceasta ne ofensează. Dar nu văd prin ce anume morala ar fi mai afectată decît orice altă ramificaţie a gîndirii de inconvenientul fundamental care nu va putea fi îndepărtat niciodată din limbă.
în ceea ce ne priveşte, am semnalat acest inconvenient, aşa cum au făcut-o toţi ceilalţi cercetători: după cum am văzut, nu există un singur obiect material căruia să-i poată fi aplicat în mod exact şi exclusiv un cuvînt, ceea ce nu suprimă totuşi existenţa obiectelor materiale. Tot astfel, nu există un singur fapt moral care să poată fi cuprins în mod exact şi exclusiv într-un anumit termen, fără ca aceasta să afecteze vreun moment existenţa faptelor morale. Putem propune ca problemă demnă de analizat în ce măsură cuvîntul corespunde unui fapt moral determinat, tot aşa cum avem obligaţia să cercetăm dacă ideea de *umbră,* spre exemplu, corespunde unui fapt material determinat. Cele două serii de investigaţii nu mai ţin de lingvistică. Aş adăuga, fără a ieşi din domeniul lingvisticii, că faptul moral, care există în virtutea conştiinţei imediate pe care o avem despre el, este probabil infinit mai important ca factor al limbii decît faptul material pe care ajungem să-l cunoaştem întotdeauna doar într-un mod foarte indirect şi cu totul incomplet.
O figură vocală devine o formă începînd din momentul crucial cînd este integrată în acea funcţionare a semnelor ce poartă numele de limbă, tot astfel cum *o bucată de pînză* care zace pe fundul calei devine *un semnal* în momentul cînd este arborată pe catarg 1. printre alte semne arborate în acelaşi timp şi concurînd spre o anumită semnificaţie; 2. între o sută de alte semne care *ar fi putut fi* arborate în locul ei şi a căror amintire concură tot atît de mult la [...].
DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI
43
Ne întrebăm cum putem decide, căutînd să ne păstrăm în latura cea mai materială a lucrurilor, ce anume are în vedere specialistul în morfologie, cum putem decide aşadar:
I. Dacă Ecpnv este *o formă de aorist* comparabilă cu £(3nv şi dacă *structuri de aorist* cum ar fi ecprjv există doar în măsura în care ^invocăm de îndată *sensul:* 1. sensul general al aoristului; •m- 2. sensul particular conţinut în £(pnv, care face ca această formă să iă nu fie un imperfect ca ESEIKVUV, ci un aorist precum £pnv, asemănător cu sensul general al aoristului, cu condiţia să fie bine descris. II." Dar de unde deducem acum sensul aoristului, în absenţa căruia, după cum tocmai am văzut, orice clasificare a formelor ar fi (;.rtj■■; imposibilă? îl deducem numai şi numai din formele însele : ar fi ,-,*,- cu neputinţă să distingem *o anumită idee* care să poată fi numită
aorist dacă *forma* nu ar avea ceva particular.
III. Or, se observă de îndată că aspectul particular al formei nu constă în altceva decît în faptul, pe cît posibil *absolut negativ,* al opoziţiei sau al diferenţei faţă de alte forme : astfel, eSei^a este diferit de ESEIKVUV, de SEÎKVUUI şi de SEI^W ; EAITTOV este diferit de de AeiTTw sau de AEII^W şi AEAOITTO; *ZJEOL* este diferit de £X£ov ; fjv£yuov este diferit de cpepu), ecpepov, oîaw, tvrjv. Dimpotrivă, între formele apiŢv, ESEI^OC, EAITTOV, EXEO: etc. nu există nimic *unic* şi caracteristic. De fapt, s-ar putea întîmpla prea bine ca aceste forme să aibă ceva comun şi caracteristic, cum se întîmpla, spre exemplu, în cazul imperfectelor latineşti în *-bam.* Dar acest fapt, dacă s-ar produce, ar fi în principiu lipsit de importanţă şi ar ' trebui considerat un simplu accident, putînd avea de altfel, în mod ' incontestabil, anumite consecinţe proprii, asemenea tuturor acci-*"i$* dentelor din care se compune dintotdeauna limba, dar nu mai mult decît accidentul contrar, asupra căruia tocmai ne-am oprit. Rămîne să mai constatăm acum (IV) că nici una dintre consideraţiile de mai sus nu poate fi separată de celelalte.
întotdeauna ajungem la patru termeni ireductibili şi la trei raporturi ireductibile între aceştia, care formează pentru spirit un singur tot: (un semn/semnificaţia lui) = (un semn/şi un alt semn) şi, mai mult = (o semnificaţie/o altă semnificaţie).

Pentru ca lucrurile să se petreacă altfel, ar trebui ca unul dintre cei doi termeni să fie determinat în sine măcar într-un mod artificial, şi este

DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI

tocmai ceea ce presupunem cu necesitate - şi într-o anumită măsură -cînd vorbim despre o idee *a* sau despre o formă A. Dar realitatea este că, în limbă, ideea sau forma nu sînt nicidecum determinate; singura determinare care există este aceea a ideii prin formă şi a formei prin idee.
Expresia primară a realităţii ar consta în a spune că limba (adică subiectul vorbitor) nu percepe nici ideea *a,* nici forma A, ci numai
raportul -r ; această expresie ar fi însă cu totul grosieră. într-adevăr,
a vorbitorul nu percepe decît raportul dintre două raporturi: *AU7* şi
abc
sau
. *bir* şi -g- etc.
AHZ
A — *ARS* Numim această realitate **cuaternion final,** şi o facem considerînd
cei patru termeni în raporturile lor: triplul raport ireductibil. Comitem probabil o eroare renunţînd la a reduce aceste trei raporturi la unul singur; dar ni se pare că, pe undeva, o asemenea tentativă ar depăşi competenţa lingvistului.
Foarte important
Nu este totuna, cum se crede adesea, dacă vorbim despre raportul dintre formă şi idee sau despre raportul dintre idee şi formă, întrucît, dacă luăm ca bază forma A, vom cuprinde în aceasta, mai mult sau mai puţin exact, un anumit număr de idei *abc:*
raportul
abc~]
——
pe cînd, dacă luăm ca bază ideea *a,* vom cuprinde în ea, **mai mult sau** mai puţin exact, un anumit număr de forme AHZ:
Raportul
Remarcăm aşadar că în limbă nu există puncte de plecare sau puncte de reper fixe.
7. [Schimbare fonetică şi schimbare semantică]
'M-:
„>,-j Whitney, *Gramatica sanscritei,* p. 41:
Tratînd separat dublul subiect al modificării formelor şi al modificării sensurilor în cadrul cuvintelor, nu creăm nicidecum o împărţire artificială şi nu facem altceva decît să recunoaştem distincţiile naturale...
Nu putem să nu cădem pe gînduri văzînd cum, în paginile unor lucrări serioase (de exemplu la Whitney), se compară următoarele două tipuri de schimbări care se produc în timp :
a) un cuvînt îşi schimbă semnificaţia;
b) un cuvînt îşi schimbă forma (sau aspectul fonetic), în sfîrşit se modifică din punct de vedere material.
Ar trebui să reluăm totul de la capăt, şi nu prea ştim de unde să începem. Indicat ar fi ca, dintre miile de subiecte posibile, să ne întrebăm ce este un cuvînt (în timp), dacă poate să-şi schimbe forma şi semnificaţia şi, pornind de aici, la ce se referă afirmaţia izolată că [...]. Dar să ne limităm mai bine la a relua firul conducător în loc să încercăm să descîlcim multitudinea de erori şi de termeni prost definiţi care [...].
Intrînd aşadar în acest cadru inadmisibil, vom avansa următoarele idei:

-'^'că schimbarea semnificaţiei nu are nici o valoare *ca fapt produs în*
c *timp,* şi aceasta din motive diverse, între altele faptul că schimbarea
M se produce în fiecare moment şi nu exclude semnificaţia precedentă,
^fcare devine concurentă, în vreme ce schimbarea formei rezidă în
substituirea unui termen cu un altul, iar această substituire consacră,
presupune cu necesitate - şi o face prin ea însăşi - prezenţa succesivă
a două epoci;
- că semnificaţia nu este decît un mod de exprimare a *valorii* unei forme, valoare care depinde total de formele coexistente în fiecare moment, şi că, în consecinţă, e o întreprindere himerică a vrea să urmăreşti această semnificaţie în sine (ceea ce nu ţine cîtuşi de puţin de lingvistică) şi, mai mult decît atît, a vrea să o urmăreşti în raport cu o formă, întrucît forma se modifică şi, o dată cu ea, se modifică

toate semnificaţiile, în aşa fel încît schimbarea semnificaţiei nu poate fi controlată decît aproximativ, şi în raport cu ansamblul.

Faptul că nu există nimic *instantaneu* care să nu fie *morfologic* (sau semnificativ), după cum nu există nimic morfologic care să nu fie instantaneu, este inepuizabil în dezvoltările pe care le comportă.

Dar acest prim fapt are ca pandant ideea că nu există nimic *succesiv* care să nu fie *fonetic* (sau, oricum, aflat în afara semnificaţiei), după cum nu există nimic fonetic care să nu fie succesiv.

Foarte important

Persistenţa temporală şi formală (mai mult sau mai puţin exactă) a multor funcţii semnificative ne sugerează ideea falsă că nu ar exista o istorie a semnificaţiilor - pentru că acest lucru nu înseamnă cu siguranţă nimic -, ci o istorie a limbii, abordată din dubla perspectivă a formei şi a sensului (cu alte cuvinte o morfologie istorică), sau o posibilitate de a urmări mişcarea cvadruplu combinată a schimbării figurilor vocale, a combinării lor generale în calitate de semne, a combinării lor generale cu ideea şi a combinării lor particulare.

Or, persistenţa funcţiilor este un fapt aflat sub semnul hazardului total şi care, în principiu, nu este mai puţin important decît opusul său. Recurgînd la comparaţia cu istoria unui organism (?) [...].

Cum poate fi identificată eroarea extremă care domină raţionamentele cu privire la limbaj ?

Se admite că există termeni *dubli* comportînd, pe de o parte, o formă, un corp, o realitate fonetică şi, pe de altă parte, o semnificaţie, o idee, o realitate, un lucru spiritual.

Vom spune încă de la început *că forma* este acelaşi lucru cu *semnificaţia* şi că această realitate este cvadruplă.

Imaginea obişnuită:

A Semnificaţie
•; :> *i* ----------------------------------
P S;-B Formă

Imaginea propusă:

I

Diferenţă generală între semnificaţii (care nu există decît în funcţie de diferenţa între forme).

Diferenţă generală între forme (care nu există decît în funcţie de diferenţa între semnificaţii).

O semnificaţie (aflată în raport cu o formă)

O formă (aflată întotdeauna în raport cu o semnificaţie)

II
Figură vocală (servind drept formă sau drept forme în I).
Afirmăm că termeni precum *Forma, Ideea, Forma* şi *Ideea, Semnul* şi *Semnificaţia* sînt impregnaţi de o concepţie asupra limbii în mod clar falsă.
Nu se poate vorbi despre *o anumită* formă şi o idee corespondentă, şi nici despre *o anumită* semnificaţie şi un semn corespondent. Există doar *forme* şi *semnificaţii* posibile (nicidecum corespondente), ba chiar în realitate există doar *diferenţe* între forme şi *diferenţe* între semnificaţii ; pe de altă parte, fiecare dintre aceste categorii de *diferenţe* (şi, prin urmare, de lucruri deja negative în sine) există ca diferenţă doar graţie asocierii cu o altă categorie.
Interesant este că nazala, ca atare, pare a fi în multe limbi o *cantitate semiologică.* Astfel, în sanscrită - (doar) în ceea ce priveşte poziţia mediană -, ne vom putea preface că ignorăm la fel de bine existenţa unui raport între *n, n, n şi n* ca şi între *b, g* şi *d.* Aşa cum nu stabilim nici o legătură între *b, g, d,* invocînd totuşi, pentru a explica prezenţa lui *b, d, g,* fie punctul de vedere *diacronic,* fie *nici un* punct de vedere, tot astfel ar părea natural să invocăm pentru [...].
Cantităţile semiologice sînt unităţile în care limba reuneşte anumite elemente vocale, atribuindu-le o valoare unică sau asemănătoare [...].
Mecanismul limbii - abordată întotdeauna la un **moment dat,** de altfel singura manieră posibilă de a-i studia mecanismul - va fi redus cîndva la formule relativ simple, sîntem convinşi de aceasta. Pentru moment, nici măcar nu putem visa la instituirea acestor formule : dacă, pentru a fixa ideile, încercăm să schiţăm trăsăturile esenţiale a ceea ce ne reprezentăm sub numele de *semiologie,* un sistem de semne total

DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI

independent de ceea ce l-a pregătit şi aşa cum există în spiritul subiecţilor vorbitori, este sigur că, fără să vrem, sîntem nevoiţi să opunem încontinuu această semiologie eternei etimologii; că, dacă mergem la detalii, această distincţie este atît de delicată, încît absoarbe ea singură o atenţie cît se poate de susţinută şi va fi tratată probabil ca o distincţie subtilă într-o mie de cazuri, prevăzute sau neprevăzute; că, în consecinţă, momentul în care se va putea opera fără probleme, în afara oricărei etimologii, asupra [...] este deocamdată îndepărtat.
8. [Semiologie]
I. Domeniul non-lingvistic al gîndirii pure, sau fără semn vocal şi în afara semnului vocal, care se compune din cantităţi absolute.
II. Domeniul lingvistic al *semnului vocal (semiologia),* în care este la fel de inutil să ne propunem a analiza ideea în afara semnului ca şi semnul în afara ideii. Acest domeniu este deopotrivă cel al *gîndirii relative,* al *figurii vocale relative* şi al relaţiei dintre cele două.
III. Domeniul lingvistic al sunetului pur sau al elementului ce serveşte drept semn considerat în sine şi în afara oricărei relaţii cu gîndirea = fonetica.
I. Domeniul *non-lingvistic* al gîndirii pure, sau fără semn vocal şi în afara semnului vocal. Indiferent de ştiinţa căreia îi aparţine, în acest domeniu trebuie să expulzăm orice categorie absolută a ideii, dacă o prezentăm într-adevăr ca absolută, dacă pretindem, spre exemplu, că formulăm categoria soare, sau categoria viitor, sau categoria substantiv *considerîndu-le cu adevărat absolute şi independente de semnele vocale* ale unei limbi sau de infinitele varietăţi de semne, oricare-ar fi ele. Nu lingvistului îi revine sarcina de a examina de unde poate începe cu adevărat „eliberarea" semnului vocal; dacă anumite categorii sînt preexistente, iar altele posterioare acestuia; dacă, prin urmare, unele sînt absolute şi necesare spiritului, iar altele relative şi contingente; dacă unele pot continua să existe în afara semnului, în vreme ce altele se asociază cu un semn etc. Numai ideea aflată în raport cu semnele [...].
II. Domeniul *lingvistic* al *gîndirii,* care devine idee în semn, sau al *figurii vocale,* care devine

semn în idee, ceea ce nu reprezintă două
aspecte diferite, ci unul singur, contrar primei erori fundamentale. A spune că semnul ideii e cuvîntul este exact la fel de adevărat ca şi a afirma că semnul cuvîntului este ideea; ideea e semnul cuvîntului în fiecare moment, dacă avem în vedere că, în absenţa ei, este imposibil să fixăm şi să delimităm din punct de vedere material chiar şi un cuvînt în frază.

Cine spune *semn* spune *semnificaţie* şi cine spune *semnificaţie* spune *semn* ; a lua ca bază *semnul* (şi numai semnul) nu doar că este inexact, dar pur şi simplu nu spune nimic, din moment ce, atunci cînd îşi pierde toate semnificaţiile, semnul nu este nimic altceva decît o figură vocală.

în lingvistică, distincţia fundamentală şi unică depinde deci de cunoaşterea următoarelor aspecte:

- dacă *un semn sau o figură vocală* sînt considerate *semn* (semiologie = morfologie, gramatică, sintaxă, sinonimie, retorică, stilistică, lexicologie etc, *întregul fiind inseparabil),* ceea ce implică automat existenţa a patru termeni ireductibili şi a trei raporturi între aceşti patru termeni, toate trei trebuind să fie de altfel „transportate" de gîndire în conştiinţa subiectului vorbitor;
- sau dacă *un semn sau o figură vocală* sînt considerate *figură vocală (fonetică),* ceea ce nu antrenează obligaţia imediată de a aborda un singur termen diferit şi nici pe aceea de a-şi reprezenta altceva decît faptul obiectiv, ci un demers care este un alt mod eminamente abstract de a investiga limba: pentru că, în fiecare moment al existenţei sale, doar faptul perceput de către conştiinţă, altfel spus faptul care este sau devine *semn,* există din punct de vedere lingvistic.

lai 9. [Cuvînt înainte]

Foarte important

Nu putem să nu recunoaştem că marea dificultate a expunerii noastre (Şi cea care ne temem că va denatura mereu sensul observaţiilor noastre aşa cum vor fi reflectate ele în mintea unora dintre cititori) vine chiar din eroarea pe care lucrarea noastră este destinată să o combată. în prezent am ajuns să ne imaginăm că reflectarea faptelor de limbaj în

raport cu o epocă dată reprezintă *ipso facto* o manieră **empirică** de exprimare, în vreme ce singura manieră **raţională** de a le exprima ar fi cea care recurge la perioade anterioare. Scopul nostru este de a demonstra că fiecare fapt de limbaj există deopotrivă în sfera prezentului şi în cea a trecutului, avînd două existenţe distincte, şi comportă nu **una,** ci de obicei **două expresii raţionale,** legitime în egală măsură, ambele la fel de imposibil de suprimat şi ajungînd să facă din unul şi acelaşi lucru două lucruri distincte; nu este vorba aici de un joc de cuvinte şi nici de o eroare de interpretare cu privire la ceea ce numeam mai sus *un lucru,* adică un obiect distinct al gîndirii, şi nu o idee diferită asupra aceluiaşi obiect.

De fiecare dată cînd va fi vorba despre critica operaţiilor gramaticale întreprinse asupra *unui stadiu determinat al limbii,* observaţiile noastre vor risca să fie interpretate ca o banală afirmare a principiului istoric, fapt reprezentînd tocmai contrariul a ceea ce intenţionăm. într-adevăr, în ceea ce ne priveşte, susţinem, dimpotrivă, că există o cercetare ştiinţifică ce vizează fiecare stadiu al limbii luat în sine şi că această cercetare nu doar că nu presupune recurgerea la punctul de vedere istoric şi nu depinde cîtuşi de puţin de acesta, ci în plus are drept condiţie preliminară anularea sistematică a oricărui tip de perspectivă şi de noţiune istorică, precum şi a oricărei terminologii istorice.

Din nefericire, modalitatea de a formula faptele pentru fiecare dintre aceste stadii ale limbii luate în sine este pînă în prezent eminamente *empirică* sau, ceea ce este mult mai rău, pervertită în însuşi principiul său prin imixtiunea aşa-zis ştiinţifică a rezultatelor istoriei într-un sistem care funcţionează, repetăm, cu totul independent de istorie.

Fie-ne iertată absolutizarea, dar, la drept vorbind, ni se pare că, pînă şi într-o lucrare cît se poate de generală şi, într-un fel, de popularizare cum este, spre exemplu, *Viaţa limbajului* a lui Whitney, ar trebui formulată încă de la prima pagină următoarea dilemă:

- Vrem să considerăm limba ca fiind mecanismul ce serveşte la exprimarea unei judecăţi ? în acest prim caz, care este la fel de important ca şi celălalt, dacă nu chiar infinit mai important, orice perspectivă istorică asupra formelor ne-ar fi inutilă şi, de un secol încoace, întreaga activitate a şcolii lingvistice dirijată exclusiv asupra succesiunii istorice a anumitor identităţi care, de la un moment la altul, servesc la mii de scopuri, este în principiu lipsită de importanţă.

în practică - şi, auxiliar, cu condiţia suplimentară de a fi aplicat într-o nouă manieră, care ar deveni astfel metodică şi sistematică -, recunoaştem că demersul de tip istoric poate arunca o lumină incidenţă foarte vie asupra condiţiilor ce guvernează exprimarea gîndirii, în principal aducînd dovada că nu gîndirea creează semnul, ci în primul rînd semnul ghidează gîndirea (prin urmare, o creează cu adevărat şi o stimulează ca, la rîndul ei, să creeze semne, puţin diferite totuşi de cele pe care le-a receptat). Sau, dimpotrivă, vrem să considerăm limba ca fiind o sumă de semne (sistemul nu trebuie adus aici în discuţie) care beneficiază de capacitatea de a se transmite în timp, de la individ la individ, din generaţie în generaţie. Trebuie să constatăm încă de la început că această idee abia dacă prezintă vreun aspect comun cu precedenta. Opinia în cauză, care poate părea paradoxală, îşi găseşte în fiece moment verificarea; iată cele două modalităţi - pe care le vedem ca ireductibile - de a aborda limba. Să presupunem că trebuie să vorbim despre *originea limbajului.* Vor apărea automat două maniere de a concepe problema : fie condiţiile în care o judecată ajunge să corespundă unui semn, fie condiţiile în care un semn ajunge să se transmită timp de şase sau douăsprezece luni, şi astfel *judecata* este suprimată de îndată, întrucît ea poate fi diferită de la un moment la altul. Or, fenomenul primordial al limbajului este asocierea unei judecăţi cu un semn şi, în transmiterea semnului, tocmai acest fapt primordial e suprimat.

10a. Despre esenţă etc. [Perspectiva instantanee şi perspectiva fonetică. Stadiul]

De îndată ce ne plasăm în mod hotărît în perspectiva *instantanee,* ajungem iar şi iar să înţelegem că nimic dintr-un **stadiu** al limbii nu poate numit fonetică.

Totuşi, 1. fiecare fapt aşa-numit fonetic care există în gramatica unei limbi la un moment dat este cu adevărat fonetic dacă e privit *în raport cu o altă epocă* (şi dacă începem prin a-l formula în cu totul alt mod), dar în acest caz abandonăm perspectiva instantanee şi amestecăm două puncte de vedere care nu suportă alăturarea.

Altminteri, 2. dacă, dimpotrivă, dorim să formulăm faptul, propunîndu-ne în mod metodic să ne păstrăm într-o epocă dată, de regulă este imposibil să ne dăm seama prin ce anume se distinge acest fapt de un fapt semiologic (sau, dacă vreţi, morfologic) oarecare, cum ar fi, de pildă, opoziţia dintre formele *lupum* şi *lupus* sau dintre *tu es* şi *es-tu.*

Cazul lui *n* cerebral sanscrit: *pitrnămakam*

2 forme şi 2 sensuri (fiecare opunîndu-se celorlalte)

2 forme şi 1 sens

(1 formă şi 2 sensuri)

zero forme şi 1, 2 sau mai multe sensuri

Cehă: genitivul plural *zlat*

Orice fel de semn care există în limbaj (1. semnul **vocal** aparţinînd oricărei categorii, semn complet cum ar fi un cuvînt sau un pronume, semn complementar precum un sufix sau o rădăcină, semn golit de orice semnificaţie completă sau complementară cum ar fi un „sunet"

anume din limbă; sau semn non-vocal, de exemplu „faptul de a plasa un semn determinat în faţa altui semn determinat") are nu o valoare *pur şi simplu* pozitivă, ci, dimpotrivă, are întotdeauna, în esenţă, o valoare **negativă.**
Baza perceptibilă care este primul şi ultimul fundament al oricărui tip de consideraţie, fie ea lingvistică, istorică, filozofică sau psihologică, nu este
- nici forma,
- nici sensul,
- nici 3. unitatea indisolubilă între formă şi sens,
- nici 4. diferenţa între sensuri,
- ci 5. diferenţa dintre forme.

în cehă, un cuvînt (neutru): *zlato*
Aş fi tentat să spun că acest fapt este, el singur, cu mult mai ilustrativ decît tot ceea ce au scris lingviştii despre limbă, iar filozofii despre mecanismul fundamental al raportului dintre semn şi idee.

în primul rînd, nu ne-am putea dori o dovadă mai evidentă în sprijinul afirmaţiei conform căreia un semn al limbajului nu există decît prin simplul fapt al existenţei celorlalte semne, de vreme ce, în declinarea lui *zlato,* toate combinaţiile posibile ale ideii de substanţă cu cele ale [...], dar fapt este că *zlat* e cu adevărat în măsură să reprezinte, în afara ideii [...].
Cum se produce acest lucru? Exclusiv prin opoziţie cu *zlatech.*
Cine spune *formă* spune *diferenţă* faţă de alte forme şi nimic altceva. Putem să avem în vedere exclusiv diferenţa faţă de *o* altă formă, spre exemplu doar diferenţa dintre înnoţ şi ÎTTTTOV sau dintre ÎTTTTO<; şi *Qahaaoa.* în acest caz, *forma* nu este determinată, ea nu este determinată [...].
MU
? Cercul vicios fundamental
Numim *formă* o figură vocală care este determinată *pentru conştiinţa subiecţilor vorbitori.* (Cea de-a doua menţiune este de fapt superfluă, pentru că nimic *nu există* decît în măsura în care există pentru conştiinţă; prin urmare, dacă o figură vocală *este* determinată, aceasta înseamnă că ea este determinată în mod imediat.)
Prin ce anume această figură vocală este determinată *pentru conştiinţa subiecţilor vorbitori* ?
1. Să fie oare, cum ne-am putea imagina la prima vedere, prin sunete, prin succesiunile identice de sunete identice care sînt cuprinse în ea?
Cîtuşi de puţin. Cineva care trăieşte în *Cher* poate să-şi petreacă întreaga viaţă fără a-şi da seama că numele departamentului unde locuieşte nu diferă, din punctul de vedere al sunetelor care îl compun, de cuvîntul pe care îl pronunţă cînd spune *cher ami.* (Diferite exemple.)
Aş adăuga aici faptul că, în mod curent, citim fără a ne da seama de forma semnelor: astfel, majoritatea persoanelor interogate sînt puse în mare încurcătură cînd trebuie să reproducă exact forma unui *g* (mic, rotund) de tipar, pe care oricine îl citeşte de cincizeci, dacă nu chiar de o mie de ori pe zi. Fenomenul pare a fi identic în cele mai mici amănunte cu acela al neconştientizării sunetului în sine în cadrul cuvintelor, într-o manieră mai generală, mi se pare că, fie în domeniul *efectului individual* (=semiologic), fie din perspectivă istorică, faptele

relative la scriere reprezintă, poate pentru toate faptele de limbaj, fără excepţie, o adevărată mină de observaţii interesante şi de fapte nu doar analoage, ci complet omoloage, de la un capăt la altul, cu cele pe care le putem discerne în limbajul vorbit. în cazul scrierii, *sensul* este reprezentat de *sunet,* în vreme ce *sunetul* este reprezentat de trăsături grafice; însă raportul dintre trăsătura grafică şi sunetul vorbit este acelaşi cu cel dintre sunetul vorbit şi idee.
2. Să fie oare prin sensul care îi este ataşat figurii vocale? Nici o eroare! anti-Pascal.

Răspunsul este şi în acest caz *negativ,* întrucît, în primul rînd, sensul poate varia într-o măsură infinită fără ca sentimentul unităţii semnului să fie măcar vag afectat de aceste variaţii. Aşa se întîmplă în cazul *concepţiei* (cu toate că, de la un moment la altul, se poate întîmplă la fel de bine ca unitatea să fie ruptă în favoarea acestor variaţii). Dar niciodată fenomenele de acest fel, care presupun în mod obligatoriu *o succesiune de stadii,* nu ne vor ajuta să înţelegem ce este *un stadiu* lingvistic în sine sau ce valoare au termenii care depind de el; şi tocmai imixtiunea perpetuă şi dezastruoasă a ceea ce este *succesiv* sau retrospectiv în ceea ce este instantaneu sau prezent, direct şi general, este cea care face obiectul atacurilor noastre. Nu trebuie nici măcar să visăm că am putea defini ce este o formă sau orice altă entitate din cadrul lingvisticii dacă începem prin a permite ca într-un stadiu real A să se infiltreze un alt stadiu real B, *anterior,* ajungînd printr-o asociere anormală la un
A stadiu complet imaginar — .
B

Notă. Mă gîndesc chiar că dubla cercetare, semiologică şi istorică, a scrisului (cea istorică devenind echivalentul *foneticii* în studiul limbajului) constituie, prin natura scrisului, o categorie de studii aproape la fel de demnă de atenţia noastră ca şi [...]- Pînă în prezent, paleografia pare să fi fost total inconştientă de acest scop.

10b. Regulă: *n* cacuminal ; 31

Cum se face că pînă şi o regulă a alternanţei cum ar fi cea a lui *n* cacuminal înlocuindu-l pe *n* dental după *r, s, r* în sanscrită este etimologică (sau *a devenit semiologică),* însă *nu este fonetică,* din moment ce avem

pitarnăma numele tatălui
sau chiar *pitrnăma pitmămakar* într-un cuvînt,
fără ca apropierea, *ba chiar imediata vecinătate,* a lui *r* să aibă vreo influenţă asupra pronunţării lui *n* dental? A formula aşadar o regulă „fonetică" după care *n* precedat de *r* evoluează la *n* ar fi absolut [...].

11. [Diversitatea semnului]
o
(De examinat) „Diversitatea semnului în idee" pare a fi proprie
elementelor gramaticale, în vreme ce în sinonimie se înregistrează întotdeauna diversitatea ambelor realităţi.

Va fi din ce în ce mai dificil să trecem sub tăcere faptul că nu dispunem de nici un tip de distincţie gramaticală care să se întemeieze pe un principiu definit sau pe mai multe principii definite în [...].

Nicăieri nu vom găsi terenul sigur pe care se sprijină definiţiile: aici sînt reunite o serie de semne în numele unei idei (presupunînd aşadar că semnul în sine nu este definit), dincolo un anumit semn este interpretat, dimpotrivă, ca fiind un lucru definit.

Expresii precum *categorie gramaticală, distincţie gramaticală, formă gramaticală, unitate* şi *diversitate a formelor gramaticale* sînt tot atîţia termeni curenţi, cărora ne vedem obligaţi să le contestăm orice sens precis. De fapt, ce este *o entitate gramaticală!*

Procedăm exact ca matematicianul care ar dori să demonstreze proprietăţile cercului şi ale elipsei fără să fi precizat în prealabil ce numeşte el cerc sau elipsă.

Astfel, *diversitatea semnului* - o noţiune utilizată dintotdeauna (sub diverse forme) şi care pare a fi clară - nu semnifică absolut nimic, putîndu-se vorbi doar despre *diversitatea semnului în ideea unică* sau despre *diversitatea semnului în ideea diversă.*

Iar cele două lucruri, rămînînd radical diferite, se întrepătrund în fapt atît de mult, încît ar fi profund fals să afirmăm că este de-ajuns să presupunem ce se întîmplă în fiecare caz - dacă avem în vedere că, după doar cîteva minute, vom cădea în eroare fără a bănui absolut nimic. însă, la rîndul lor, cele două lucruri nu reprezintă decît un aspect momentan, o manieră

empirică de a exprima faptele, dat fiind că nici

ideea, nici semnul, nici diversitatea semnelor, nici diversitatea ideilor nu reprezintă niciodată în sine un termen anume: nu există altă certitudine în afara diversităţii semnelor, combinată indisolubil şi într-un mod extrem de complex cu diversitatea ideilor.

Combinîndu-se, cele două haosuri dau naştere unei *ordini.* Nu este nimic mai zadarnic decît să-ţi propui a stabili ordinea separîndu-le. Nimeni - o ştim prea bine - nu se gîndeşte să le separe în mod radical. Toată lumea se mărgineşte la a le degaja unul de celălalt şi la a porni *ad libitum* de la oricare dintre ele, după ce în prealabil a proiectat fie pe unul, fie pe celălalt, ca pe un lucru socotit a exista prin sine. Aceasta este ceea ce numim dorinţa de a separa cele două haosuri, pe care o considerăm a fi neajunsul fundamental al consideraţiilor gramaticale cu care sîntem obişnuiţi.

rathâd - *răjnas rathăd* - *rathe*
răjnas - *răjnas idem* - *idem (rathăd* - *rathe)*
(rathăd - *răjnas)*
rathăd - *rathe răjnas* - *răjnas rathăd* - *răjnas unitatea semnificaţiei*
diversitatea semnului în semnificaţia unică diversitatea semnului în ideea diversă (unitatea semnului în ideea unică) *unitatea semnului în ideea diversă*
diversitatea ideii în semnul unic
diversitatea ideii în semnul divers (unitatea ideii în semnul unic)
unitatea ideii în semnul divers

Rest:
diversitatea semnului în semnificaţii diferite unitatea semnului într-o semnificaţie diferită
diversitatea semnului într-o semnificaţie unică nu poate fi constatată altfel decît prin [...]
O semnificaţie capătă existenţă sau poate părea că ar căpăta existenţă în afara semnelor [...].

1. *Diversitatea semnului corespunzător unor semnificaţii diferite (sau de uz diferit)*
în acest punct putem înlocui, dacă dorim, termenul *semnificaţie* (sau *uz)* prin *idee* sau prin altceva, fără nici un inconvenient grav,

întrucît, deşi acesta constă într-o *diversitate,* fiind prin urmare relativ, nu vom fi tentaţi să atribuim o existenţă pozitivă şi finită unuia dintre cei doi termeni în afara celuilalt sau pornind de la unul dintre ei mai degrabă decît de la celălalt, aceasta indiferent de cuvintele la care recurgem.

2. *Diversitatea semnului corespunzător unei semnificaţii unice (sau de uz unic)*
rrî
(rathăd - *răjnas)*

Dimpotrivă, ar fi foarte critic dacă ne-am propune să începem a vorbi despre diversitatea semnului în ideea *unică* în loc să vorbim despre diversitatea sa în *uzul unic* sau în *semnificaţia unică* [...], întrucît aceasta ar presupune să cădem în eroarea de a crede că există cîteva categorii ideale, stabilite în prealabil, în interiorul cărora accidentele semnului evoluează mai apoi în mod accesoriu. Unitatea „ideii" care guvernează aici aspectul particular al semnului îşi găseşte consfinţirea tocmai în faptul de a se materializa - în alte domenii şi, la rîndul său, în aceeaşi limbă - într-o *unitate a semnului* în opoziţie cu *o diferenţă de idei* (al treilea caz). Dacă am ţine neapărat să ne servim de cuvîntul *idee,* de aici ar rezulta că am fi obligaţi să formulăm după cum urmează cele două cazuri de care ne ocupăm:
-, *primul caz* (pur şi simplu): diversitatea semnului în ideea diversă,
dar, în replică,
-, *al doilea caz:* diversitatea semnului în ideea unică, în măsura în , ' care această unitate a

ideii corespunde pe undeva unui semn unic.
-iii .- >
^3, *Diversitatea semnificaţiei corespunzătoare unităţii semnului* Două aspecte trebuie eliminate:
1. diferitele sensuri ale unui cuvînt - care nu ar putea fi diferite decît dacă sînt definite exact, fiecare printr-un alt cuvînt;
2. sensurile a două omofone, cum ar fi *son* (lat. *sonus)* şi *son* 'al său'.
Rămîne de discutat cazul ablativului *răjnas* şi al genitivului *răjnas.*

12. [Viaţa limbajului]
Prin *viaţa limbajului* putem înţelege înainte de toate faptul că limbajul trăieşte de-a lungul timpului, altfel spus este susceptibil de a se transmite.
Acest fapt este, dacă doriţi, un element vital al limbajului (întrucît în limbaj nu există nimic care să nu fie transmis), însă el este mai curînd străin de limbaj.
- Fie **semn** şi *desfăşurare în timp,* situaţie în care nu putem vorbi nicidecum despre **idee** în semn. Este ceea ce numim fonetică.
- Fie **semn** şi **idee,** dar arunci avem cazul invers: nu putem vorbi despre *desfăşurare în timp,* ci trebuie să respectăm cu stricteţe momentul şi doar *momentul.* Este domeniul morfologiei, al sintaxei, al sinonimiei etc.
Existenţa pe care o putem atribui semnului nu se găseşte, în principiu, altundeva decît în asocierea făcută de spirit între semn şi o idee : iată de ce putem şi chiar trebuie să ne mirăm că devine totuşi necesar să-i recunoaştem semnului o a doua existenţă, independentă de idee pe măsură ce înaintăm în timp. Această a doua existenţă - este esenţial să o remarcăm - nu se manifestă sau nu-şi găseşte o consfinţire palpabilă decît în momentul în care avem, unul în faţa celuilalt, *un trecut* şi *un*] *prezent,* în vreme ce prima existenţă este direct conţinută în prezent. în *i* compensaţie, a doua existenţă a semnului *(de-a lungul timpului)* nu ar i putea fi susţinută decît izolînd semnul de semnificaţia sa şi de orice altă S semnificaţie care i-ar fi atribuită.
Sistemul limbii poate fi comparat în mod profitabil şi în mai multe sensuri - deşi comparaţia este dintre cele mai grosiere - cu un sistem de semnale maritime, obţinute cu ajutorul unor pavilioane de diverse culori.
Cînd un pavilion flutură printre alte pavilioane pe catargul [...], j putem vorbi despre două existenţe: prima se referă la existenţa pavilionului ca bucată de pînză roşie sau albastră, a doua trimite la rolul acestuia de semn sau de obiect înţeles de cei care îl observă ca fiind înzestrat cu un anumit sens. Să remarcăm cele trei trăsături care rezultă din această a doua existenţă:
1. Ea nu apare decît în virtutea judecăţii care îi este ataşată.
2. Tot ceea ce reprezintă pentru spirit semnalul maritim al **unui stea** roşu sau albastru vine nu din ceea ce este acesta, şi nici din **ceea** c

f sîntem dispuşi să-i asociem, ci exclusiv din următoarele două lucruri: a) din *aspectul său particular* în raport cu alte semne care apar în s acelaşi moment; b) din *aspectul său particular* în raport cu alte _< semne care ar fi putut fi arborate pe catarg în locul său şi în locul . semnelor care-i sînt asociate. în afara acestor două elemente negative, dacă ne întrebăm în ce anume rezidă existenţa pozitivă a semnului, vedem de îndată că el nu posedă nici o existenţă de acest gen, şi că aceste [...].
Cînd trecem la analiza ultimă, la care ajungem foarte repede, observăm că în mod cert nu vom fi în măsură să înţelegem ce este limba fără a cunoaşte mai întîi vicisitudinile prin care trece ea de la o epocă la alta ; însă, la urma urmei, nu este nimic mai necesar, credem noi, decît

restabilirea unei delimitări absolute între realitatea reprezentată de „limbă", întotdeauna momentană, şi faptul contingent că această realitate este destinată în mod obişnuit să se transmită de-a lungul timpului, în realitate, tot ceea ce există în limbă vine de multe ori din accidentele survenite în **transmiterea** sa, ceea ce nu presupune însă că studiul acestei transmiteri ar putea să se substituie studiului limbii, şi cu atît mai puţin că nu ar exista în fiecare moment, aşa cum am afirmat, două lucruri aparţinînd unor categorii total distincte, pe de o parte în limbă şi pe de alta în transmitere.

^ 13. [Gramatică: categorii]

O categorie gramaticală, cum ar fi, spre exemplu, categoria *genitivului,* este un lucru de-a dreptul imposibil de sesizat, un cuvînt care, în felul în care îl folosim zi de zi, este complet golit de sens. Nu vrem să spunem - fapt evident de la bun început - că această categorie nu ar fi utilă spiritului sau că nu ar fi reprezentată cu necesitate în diversele limbi pe care le vom avea în vedere, şi nici că este unică prin ceea ce conţine în general ori în particular într-o anumită limbă. Intenţia noastră este de a arăta că, într-o limbă determinată în care există un „genitiv", nu vom şti niciodată ce se înţelege, de la un moment la altul, de la o pagină la alta şi chiar de la un rînd la altul, prin cuvîntul „genitiv" sau ce generalizare se are în vedere cînd se vorbeşte despre categoria

genitivului de care uzează gramatica respectivei limbi. Să luăm exemplul genitivului grecesc. Uneori, în greacă, prin *genitiv* înţelegem „marca *gramaticală* a genitivului", sub anumite aspecte superioară semnelor, exterioară acestora, independentă de ele şi plutind în domeniul ideii pure, în aşa fel încît discutăm [...].

14. [Gramatică: reguli]

Dintre regulile considerate esenţiale într-o gramatică sanscrită, să luăm următoarea regulă fonetică: „Sunetul sanscrit *s* precedat de *k, r* şi alte vocale decît *a [ă/i]* devine (trece la, se schimbă în) i". Nu atacăm aici formula. Să spunem, spre exemplu: „Ceea ce este *s* într-un caz apare ca *s* într-un alt caz" ; vom prelua formularea cea mai puţin expusă criticilor şi vom analiza ce trebuie să gîndim despre o asemenea regulă în sine.

1. Ce îl determină pe gramatician să se simtă obligat, parcă dintr-o dată, să formuleze o regulă cu privire la apariţia unui anumit element *ş,* în vreme ce majoritatea celorlalte elemente ale aceluiaşi sistem nu-l preocupă cîtuşi de puţin? Nu i-a trecut deloc prin minte, spre exemplu, să explice sau să reducă la o regulă prezenţa unui *p* în *pită* sau a unui v în *asvas.* De ce prezenţa lui *ş* în *sişmas* sau *vakşyămi* i-ar atrage - sau ne-ar atrage - mai mult atenţia, de ce ar presupune ea, mai curînd decît alte fapte, o explicaţie sau s-ar preta mai bine reflecţiei, reclamînd astfel de urgenţă formularea unei reguli ?

Răspunsul nu trebuie căutat prea departe. în cazul lui *s* - nu şi în cel al luip - s-a întrevăzut posibilitatea formulării unei reguli, acest sunet incitînd, din întîmplare, spiritul gramaticianului: şi cu aceasta am spus totul. Vom examina în continuare de ce depinde posibilitatea formulării unei reguli, dar să constatăm mai întîi absenţa totală de direcţie şi de metodă care a guvernat naşterea regulii, avînd în vedere faptul că nimeni nu şi-a pus nici măcar întrebarea dacă într-o limbă există în mod obişnuit anumite sunete mai predispuse decît altele la a-şi justifica prezenţa, în ce circumstanţe se poate produce asemenea lucru şi, în definitiv, din ce se compune capitolul „foneticii" unei limbi, care nu constă decît în reguli de acest gen (fireşte, după ce au fost degajate de

hibridarea cu punctul de vedere diacronic, care are ca prim efect înlăturarea din discuţie a oricărui obiect bine delimitat).

2. De ce depinde, la rîndul ei, atît de fortuita *posibilitate a formulării unei reguli,* adesea

foarte evidentă, dar reprezentînd singurul factor care decide (în absenţa oricărei critici, cum am văzut mai sus) în ceea ce priveşte suma de *reguli* ce se stabilesc între un sunet şi un altul ?

A doua regulă

- în toate cazurile în care, fie după consoanele *k, r,* fie după un diftong sau o vocală în afară de *a* sau *ă,* ar trebui să apară un *s,* el este înlocuit cu *ş.*

Sufixul viitorului este *-sya-ti: pă-sya-ti* „(el) va proteja" *ng-şya-ti* „(el) va conduce" *tap-sya-ti* „(el) va săruta sau (el) va tulbura" *vak-şya-ti* „(el) va spune" *{asveşu banikşu)*

l "i'

Ex.

dar

Să analizăm

dar

l

cf. senăsu

i

cf. saritsu

<; 15. [Reguli de fonetică instantanee]

\\ '■

■'• *Quaestio*

Compunem *marut-* cu un alt cuvînt. Există o regulă „fonetică" în legătură cu evoluţia lui *t.* Compunem *dvipin-* cu alt cuvînt. Există o regulă „morfologică" potrivit căreia trebuie să pornim de la *dvipi-,* apoi o regulă „fonetică" în legătură cu evoluţia lui *i.*

Să fie oare vreo limită în toate acestea ?

Este adevărat că regula lui *t* din *marut* va acţiona în cazul oricărui *t,* în vreme ce, dacă spunem că *dvipin* + *asvau* dă *dvipyasvau,* afirmaţia nu este valabilă pentru orice *in,* ci doar pentru un *in* dintr-o anumită clasă de forme. ~ - . -••i--<- . „ ;

Trăsăturile tipului de fapte morfologice sau \™ *ale tipului de reguli „fonetice" care dau iluzia unor fapte fonetice*

Se cere să urmărim ce reprezintă ele 1. în raport cu datele cu adevărat fonetice şi cu etimologia şi 2. în raport cu datele de ordin morfologic în general.

,,,v *Prima serie de reflecţii*

De unde pornim, ce ne propunem şi unde ajungem dacă, *pe bună, dreptate sau nu,* încercăm să formulăm o regulă de *fonetică instantanee,* rămînînd totuşi fideli acestui punct de vedere, legitim sau nelegitim, căci consecinţele amestecului *ad libitum* de puncte de vedere (procedeul obişnuit) nu pot fi studiate decît ulterior ?

1. De unde pornim şi ce ne propunem? Nu ne propunem nimic. Pornim, cu totul empiric şi mecanic, de la impresia că prezenţa unui element se află în relaţie cu anumite circumstanţe şi oferă un caracter apreciabil de regularitate. Dacă decidem, spre exemplu, *că este posibil* să formulăm o regulă cu privire la apariţia unui fenomen, aceasta se întîmplă pur şi simplu pentru că, nu se ştie cum, s-a conturat *posibilitatea* de a formula regula respectivă; cea mai bună dovadă este faptul că nimeni nu se preocupă de formularea apariţiei, că în aceeaşi limbă avem la dispoziţie o mulţime de elemente de acelaşi ordin care nu atrag atenţia nimănui şi a căror prezenţă în opoziţie cu prezenţa celorlalte • nu devine niciodată obiectul unei reguli, şi toate acestea fără să se înregistreze măcar o tentativă de a explica motivele.

2. în ce circumstanţe exacte prezenţa unui element (nesemnificativ în sine şi numit, tocmai de aceea, *fonetic)* devine astfel obiectul *unei reguli* ?

Toate regulile de fonetică instantanee au în realitate, ca substanţă perpetuă, afirmaţia că un element P (în circumstanţe stabilite) este substitutul unui element a.

Să distingem cît se poate de clar două lucruri în această schemă invariabilă. Primul lucru, asupra căruia nu formulăm nici o apreciere, este că, dintre doi termeni *in praesentia* acceptăm că unul, a, este termenul *dat şi normal,* în vreme ce al doilea, p, este declarat a fi înlocuitorul sau reflexul celui dintîi. Celălalt fapt, care rămîne total independent de prima concepţie sau de prima formulare este că, într--adevăr, de îndată ce o „regulă" de „fonetică instantanee" este enunţată sub o formă oarecare (unul dintre termeni poate fi zero), vor exista, inevitabil şi fără excepţie, doi *termeni in praesentia. j*
3. Dat fiind că orice regulă de fonetică instantanee „se mişcă" între doi termeni a - p interschimbabili, de unde deducem că unul dintre aceştia, spre exemplu a, prezintă o preeminenţă sau o prioritate în raport cu celălalt ?
Spre exemplu, dacă presupunem - cum de fapt se şi impune - că ar fi necesar să stabilim o regulă în legătură cu apariţia lui *s* sanscrit (recunoscînd de altfel faptul evident că această regulă nu înseamnă în fond studierea apariţiei lui *s,* ci analiza substituţiei *s/s),* de ce aşadar, o dată ce admitem aceste lucruri, să spunem că *s* sanscrit „devine" *s* în anumite circumstanţe (şi neglijăm complet problema majoră reprezentată de cuvîntul „devine"), mai curînd decît să afirmăm, dimpotrivă, că *s* sanscrit „devine" *s* în alte situaţii? Aici începe o întreagă serie de remarce avînd un domeniu general de aplicaţie.
Dacă dorim cu adevărat să ne limităm la un stadiu anume al limbii -în lipsa căruia nu ne putem plasa pe un teren sigur -, nu sîntem mai îndreptăţiţi să afirmăm că termenul a este înlocuit de termenul |3 (sau că evoluează la termenul P) mai degrabă decît contrariul; nu există nici cel mai mic motiv de a atribui lui a sau lui p calitatea de termen normal în raport cu celălalt. *„S* precedat de *k, r* şi alte vocale decît *a [ă/ă]* devine s" sau, într-o încercare de progres, ceea ce într-un caz este *s* devine *s* în altul.
(Nu insistăm aici asupra formulei şi admitem că regula poate fi enunţată fără a depăşi epoca dată.)
DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI
Prima categorie de consideraţii
■'•n?"">
[a)] Ce anume îl determină pe gramatician să-şi propună *să emită o regulă* (numită regulă fonetică) în legătură cu prezenţa unui *s* în *văkşu, girişu, sişmas* etc, în vreme ce nimeni nu se gîndeşte să formuleze o regulă relativ la prezenţa unui *p* în *pită,* a unui v în *ava* etc. ? Aşa cum oricine poate să-şi dea seama, este exclusiv faptul că ş se opune lui *s* în forme evident înrudite: [...].
b) Admiţînd că sîntem îndreptăţiţi să formulăm o regulă - cum de consideră gramaticianul [...].
Prin urmare, pretinsa regulă fonetică pe care o construim închi-zîndu-ne într-un stadiu anume al limbii nu se distinge prin nimic de o regulă *morfologică,* cu care ea se identifică în mod efectiv şi cert.
văkşu -jihvăsu este o regulă cît se poate de asemănătoare în esenţa şi în natura sa cu cea conform căreia există forme de prezent în *-mi* şi [...].
c) Regula este, la urma urmei, expresia unei *alternanţe,* fapt în esenţă morfologic.
De îndată ce se suprimă alternanţa, dispar şi regula, şi ideea de a formula o regulă.
Astfel, să ne referim doar la faptul că nu vom întîlni niciodată un *s* după Jfc, r şi vocală în exemple precum *musnămi* şi *asmi,* care nu au nimic în comun din punct de vedere morfologic.
Tot astfel, pentru *n* = *n-.* Situaţii precum *sureşa asvena* sau *musnâmi--/badhanămi* sau *nayămi-/praţiayami* [...].
16. Caracteristicile regulii de fonetică instantanee
Caracteristicile regulii de fonetică instantanee

1. Ea presupune *doi* termeni, a şi [3.
(§) (Nici o regulă de acest gen nu se aplică unui termen determinat în afara unei opoziţii faţă de alţi termeni, spre exemplu [...].
2. Termenii a şi p sînt simultani. (§)
3. [...]•

Chiar admiţînd în bloc toate formulele, nu vom putea accepta, prin aceea că ele au o oarecare legătură cu punctul de vedere etimologic, [...].
(Regula de fonetică instantanee ne apare în esenţă ca fiind incapabilă -chiar ca regulă practică - să formuleze un raport constant între fapte.)
- *Schimbul,* ca unică expresie autentică a oricărei mişcări în limbă.
în viaţa limbii există două feluri de *schimb,* complet distincte, dar în revanşă nu există *schimbare.* Ca să avem *schimbare,* ar trebui să existe o materie definită în sine la un moment dat, ceea ce nu se întîmplă niciodată; un cuvînt nu este pronunţat decît pentru valoarea sa.
în cadrul *schimbului,* unitatea este stabilită printr-o valoare ideală, în numele căreia declarăm ca adecvate între ele obiecte materiale care pot fi de altfel absolut diferite şi, în plus, reînnoite constant în substanţa lor. Este exact caracterul tuturor „schimbărilor" sau „mişcărilor" lingvistice.
în afara principiului unităţii valorice nu există nici un alt principiu al *unităţii,* prin urmare nu putem vorbi despre o schimbare care să nu aibă forma unui *schimb.* Există apoi diferite tipuri de *valori* ce depind de baza de la care pornim.
înlocuind ludovicii prin napoleoni, realizăm o schimbare.
O regulă de „fonetică instantanee" este întotdeauna *teoretic* imposibil de formulat într-o manieră satisfăcătoare şi raţională şi, în plus, nu va avea niciodată, *practic,* vreo garanţie a „regularităţii".
într-un sistem considerat la un moment dat, este evident că nimic nu poate fi *fonetic.*
Este foarte uşor de remarcat, în toate domeniile lingvisticii, că, de îndată ce o propoziţie capătă un caracter general, ea exprimă - după voia fiecăruia - fie lucrul cel mai banal, enunţat de emiţător cu o oarecare pudoare, fie lucrul cel mai paradoxal, ce va fi combătut orbeşte de aceleaşi persoane care rîdeau adineaori, cînd auzeau acelaşi adevăr, spus într-o formă mai facilă.

DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI

nnc-
•£•; 17. [Vorbire efectivă şi vorbire potenţială]
Numim *sintagmă* vorbirea efectivă,
- sau combinaţia de elemente conţinute într-o tranşă de vorbire reală,
- sau modul de organizare în care elementele sînt legate între ele prin intermediul elementelor următoare şi al celor precedente.
Prin opoziţie cu *paralelia,* sau vorbirea potenţială, sau suma de elemente concepute şi asociate de spirit, sau modul de organizare în care un element duce o existenţă abstractă în mijlocul altor elemente posibile.
Orice tip de element vocal (şi, aşa cum vom vedea, orice tip de element morfologic) este obligat, prin natura sa, să existe în două forme de organizare: una în care poate fi definit în raport cu ceea ce îi urmează şi cu ceea ce îl precedă şi cealaltă în care poate fi definit în raport cu [...].
18. [Paralelia]
; ***Ci'***

astfel:
Paralelia sîui - Sujau (etc.)
Caracteristică : ideea de viitor determinat.
Dacă analizăm fiecare membru al paralelei în parte, îl vom exprima
oui   Swaw '■'* r"[1]
viitor   viitor
Paralelia EÎUI - Si'Swui - cpepoiui Caracteristica paralelei: Bilaterală: ideea de persoana 1
semn concordant.
Analizăm fiecare succesiune
pers. 1 -ui"
Totuşi, nici o paralelie nu poate fi determinată altfel decît prin prezenţa altora; astfel, EÎUI - Sojaw este determinată prin tpxo 5i8wui, iar *e\[ii* - 5i8wui prin luarea în considerare a cazurilor în ca nu avem -ui, spre exemplu (pepw, şi a regulii lui -ui.
Paralelia *unilaterală* a aoristului este cea care reuneşte eaTnv, ^a şi EAITTOV, invocînd unitatea unei anumite idei. Dat fiind faptul că nu există o unitate corespunzătoare în forme, această paralelie este unilaterală.
Or, pe ce se bazează această paralelie, din moment ce nu este dată de forme ? Exclusiv pe o sumă infinită de diferenţe faţă de alte paralelii (care, în ceea ce le priveşte, vor fi uneori unilaterale, alteori bilaterale).
în al doilea rînd, putem vorbi despre paralelia aoristului în -era, care este una bilaterală, oferind o anumită unitate formală şi o legătură ideatică între aceste forme.
Paralelia unilaterală nu se pretează la a fi separată de formă mai mult decît paralelia bilaterală. Aşa se întîmplă cu diferenţa faţă de £aTdr|v/tcjTdr|v, ESEIKVUV.
După cum vedem, paralelia pe care o considerăm pentru moment ca fiind o unitate pozitivă şi independentă de forme nu este independentă de forme, sau mai bine spus nu este independentă de forme din aceleaşi raţiuni din care nu este nici pozitivă.
Ceea ce este categoria gramaticală în raport cu paralelia [...].
19. [Alternanţă]
Imagine, noţiune, concepţie provizorie despre alternanţă
1. în orice limbă, luată într-un moment oarecare al ei, putem degaja imediat [...].
2. Fenomenul *alternanţei* are aşadar un caracter universal.
3. Uneori putem afirma că alternanţei i se ataşează o semnificaţie (ca în cazul lui *gast/gäste)*; alteori se remarcă, dimpotrivă, că alternanţa nu are nici o valoare pentru semnificaţie: astfel, apleeîndu-ne îndelung asupra acestui detaliu ca asupra unei distincţii importante, nu facem decît să ne îndepărtăm complet de obiectul esenţial.
4. Cîteodată este posibil să discernem condiţiile (numite „fonetice") în care apare fiecare dintre termenii alternanţei sau cel puţin unul dintre cei doi, astfel [...]. (Notă: în realitate, credem - aşa cum rezultă din toată această lucrare - că ei sînt consideraţi eminamente *morfologici întrucît se produc instantaneu.*)

Altădată, din contră, este absolut imposibil să explicăm de ce „depinde" această alternanţă (ca de exemplu pentru *gast/gäste).*
A ne opri asupra acestui al doilea detaliu ar însemna să ne înşelăm o dată în plus cu privire la implicaţiile faptului reprezentat de alternanţă, să-l înecăm în distincţii cu totul secundare şi accidentale, care nu trebuie să ne împiedice nicidecum să-l percepem în unitatea sa.
5. **Din punct de vedere etimologic** (ceea ce presupune trecerea la o categorie de consideraţii complet distinctă de precedenta şi pe care, nefiind în măsură să intervenim, o vom menţine neschimbată, doar cu titlu auxiliar şi fără a afecta cîtuşi de puţin alternanţa în sine), dacă

dorim aşadar să avem în vedere etimologia, vom putea avansa ideea că *diversitatea din care se compune o alternanţă trimite,* în cele mai multe cazuri, *la o unitate precedentă.* (Dar, aşa cum vom vedea în continuare, este inacceptabil să formulăm o regulă cu privire la originea necesară a unui fenomen instantaneu.)
în limbă există o latură fizică şi una psihică. însă eroarea fatală care va îmbrăca mii de aspecte în fiecare paragraf al unei gramatici este aceea de a crede că latura psihică ar fi *ideea,* în vreme ce latura fizică ar fi reprezentată de *sunet, formă* şi *cuvînt.*
Lucrurile sînt de fapt puţin mai complicate.
Nu este adevărat, ba chiar este profund fals să-ţi imaginezi că între sunet şi idee - care, în opinia noastră, sînt indisolubil legate - există o opoziţie.
Opoziţia [...].
Astfel, pe de o parte avem un *cuvînt* (entitate fizică), pe de altă parte semnificaţia lui (entitate psihică). în limbă există o latură fizică şi una psihică. Acest adevăr de domeniul bunului-simţ are un sens care trebuie să-i fie cît se poate de clar celui care-şi propune să studieze limba: este vorba de a şti care sînt lucrurile ce trebuie clasate în domeniul fizic şi care cele ce trebuie incluse în domeniul psihic.
Distincţia tradiţională, comodă şi dezastruoasă totodată, care în realitate suprimă în germene orice studiu raţional al limbii, constă în a presupune că latura psihică este pur şi simplu **ideea** sau semnificaţia, în vreme ce latura fizică [...].

20a. [Negativitate şi diferenţă, 1] >b

(Un aspect destul de important:) *Negativitatea* termenilor în limbaj poate fi analizată *înainte* de a ne face o idee despre *locul* limbajului; pentru a înţelege această negativitate, putem admite provizoriu că limbajul există în afara noastră şi a spiritului, întrucît se insistă doar asupra faptului că *diferiţii termeni* ai limbajului, departe de a fi termeni diverşi în maniera elementelor chimice etc., nu sînt decît nişte *deosebiri determinate* între termeni care, în absenţa acestor deosebiri, ar fi vizi şi nedeterminaţi.

. t

20b. [Negativitate şi diferenţă, 2]

■:n.
i/a i
•*m*

"în opinia mea, putem face următoarea afirmaţie, pe care o aducem în atenţia cititorilor: niciodată nu vom înţelege îndeajuns esenţa pur negativă, pur *diferenţială,* a fiecăruia dintre elementele limbajului cărora ne grăbim să le atribuim o existenţă. De fapt, nu există nici un element, de nici o categorie, care să posede această presupusă existenţă, cu toate că - admit - sîntem obligaţi să recunoaştem că, în lipsa acestei ficţiuni, spiritul ar deveni pur şi simplu incapabil să gestioneze o asemenea sumă de diferenţe, în interiorul căreia nu există nicăieri şi în nici un moment un punct de reper pozitiv şi ferm.
Dacă nu mă înşel, în alte domenii putem vorbi despre diferite obiecte avute în vedere, dacă nu ca despre nişte lucruri existente, măcar ca despre nişte lucruri ce rezumă realităţi sau entităţi pozitive oarecare care trebuie formulate altfel (mai puţin, poate, în cazul împingerii faptelor pînă la limita metafizicii sau a problemei cunoaşterii, de care înţelegem să facem complet abstracţie); or, se pare că ştiinţa limbajului prezintă o situaţie aparte, prin aceea că obiectele cu care se confruntă nu au niciodată o realitate *în sine* sau *distinctă* de celelalte obiecte de analizat, existenţa lor neavînd nici un alt substrat în afara *diferenţei dintre ele* sau exprimîndu-se prin diferenţe de tot felul pe care spiritul le subordonează *diferenţei* fundamentale (dar a căror existenţă proprie este dată de diferenţa reciprocă), fără a depăşi însă cu vreun pas această

coordonată, fundamental şi etern negativă, dată de **diferenţa** dintre cei doi termeni, şi nu de proprietăţile unui termen.

întotdeauna cînd, într-o ramură oarecare a lingvisticii şi recla-mîndu-se de la un punct de vedere oarecare, un autor se consacră unei disertaţii asupra unui subiect anume ţinînd de „fonetică", de „morfologie" sau de sintaxă - de exemplu, existenţa unei distincţii gramaticale de feminin în indo-europeană sau prezenţa unui *n* cacuminal în sanscrită -, ceea ce înseamnă că şi-a propus să studieze un anumit sector de fapte *negative* şi golite în sine de sens şi de existenţă, studiul său va fi profitabil *în măsura în care el va fi pus în opoziţie termenii ce trebuiau să fie opuşi*; el nu va putea să procedeze altminteri, şi afirmaţia nu trebuie înţeleasă nicidecum într-un sens banal: este de notat că faptul de care se ocupă nu există cu adevărat decît în prezenţa faptelor opozabile. Or, este general admis că, dacă ne ocupăm de o anumită substanţă chimică sau de o anumită specie zoologică (mai puţin - şi nu mai vreau să o repet - de reanalizarea din perspectivă filozofică a valorii integrale a cunoaşterii noastre), ne ocupăm de fapt de un obiect care are o existenţă proprie, *în afara altor obiecte aparţinînd aceleiaşi categorii.* Dimpotrivă, respingem ideea că nici un fapt de limbă, de la [...] nu există nici un moment pentru sine în afara opoziţiei sale faţă de alte fapte de limbă şi că el ar fi altceva decît o manieră mai mult sau mai puţin fericită de a rezuma un întreg ansamblu de diferenţe care intră în discuţie ; astfel, singurele realităţi existente sînt tocmai aceste diferenţe şi, prin aceasta, orice obiect vizat de ştiinţa limbajului este proiectat într-o sferă de relativitate, ieşind complet şi cu consecinţe grave din ceea ce înţelegem de obicei prin „relativitatea" faptelor.

La rîndul lor, *diferenţele* din care se constituie întreaga limbă nu ar reprezenta nimic, nu ar avea nici măcar sens într-o asemenea materie, dacă prin aceasta nu s-ar înţelege fie diferenţa dintre forme (dar această diferenţă nu înseamnă nimic), fie diferenţa dintre forme aşa cum este ea percepută de spirit (ceea ce înseamnă ceva în limbă, însă destul de puţin), fie *diferenţele* rezultînd din jocul complicat şi din echilibrul final.

Astfel, nu numai că nu vor exista termeni pozitivi, ci doar *diferenţe,* dar, în plus, aceste diferenţe vor rezulta dintr-o combinaţie între formă şi sensul perceput.

Iată de ce *faptul de limbă* presupune separarea punctului de vedere diacronic de cel sinoptic.

..._,; ■ ..-ois;; >.■<.■■■

21. [Identificare. Valori relative. Punct de vedere]

Recunoaştem identitatea morfologică (prezentă în mod necesar în două limbi determinate); [1] identitatea în funcţie de analiza morfologică [2] sensul lui

alka *alka palka* *empi-alka*

şi, în sfîrşit, identitatea în funcţie de succesiunea posibilă care creează *arka*[1] *alka*

identitatea în timp

auka oka ■ *ok*

în replică, vom respinge întotdeauna ideea că ar avea vreun sens să vorbim despre *alka,* că ar exista ceva care să fie *alka* în afara vreuneia dintre aceste operaţii de identificare subînţelese, ce presupune alegerea imediată a unui punct de vedere ; în lipsa acestei opţiuni, identificările posibile rămîn multiple, de unde rezultă că formula *alka* nu reprezintă pur şi simplu nimic.

La fel cum la jocul de şah ar fi absurd să te întrebi ce reprezintă, în afara şahului, o damă, un pion, un nebun sau un cal, la fel de lipsit de sens ar fi, în măsura în care avem în vedere într-adevăr *limba,* să cercetăm ce este fiecare element în sine. Nimic altceva decît o piesă care capătă valoare prin opoziţia sa faţă de alte piese, în funcţie de anumite convenţii.

Dacă nu ar exista faptul, la urma urmei contingent, că materia limbii se transformă şi antrenează, prin simpla sa modificare, o metamorfoză inevitabilă a înseşi condiţiilor jocului,

cercetarea naturii exacte a acestei materii nu ar fi deloc necesară - şi nimeni nu s-ar gîndi la aşa ceva -, ba chiar s-ar dovedi un efort de-a dreptul inutil.

Pentru a înţelege transformarea diferitelor piese în timp, se dovedeşte utilă analizarea lor în sine. însă nu acest lucru doream să-l evidenţiem,

1. Din această paradigmă, doar *arka* este un cuvînt sanscrit (n.ed.fr.).

ci mai curînd faptul că *în fiecare epocă* există doar *opoziţii,* valori **relative** (în realitate chiar convenţionale, dar întemeiate înainte de toate pe posibilitatea de a opune doi termeni conferindu-le două valori).

Toate aceste *în calitate de* sau *din punct de vedere* dau prilejul unor reflecţii bogate în lingvistică. în alte domenii există o limită a diverselor modalităţi de a examina lucrurile, dată de lucrurile înseşi. în lingvistică ne putem pune întrebarea dacă punctul de vedere din care abordăm un anumit lucru nu este cumva lucrul în întregimea sa, prin urmare dacă, în definitiv, pornim măcar dintr-un punct de vedere de la ceva concret sau dacă nu cumva nu a existat niciodată altceva în afara punctelor noastre de vedere multiplicabile la nesfîrşit.

22a. [Fonetică şi morfologie]

Din perspectivă fonetică sau, altfel spus, în domeniul *figurilor vocale,* există o limită exactă şi absolută între alterarea vagă a unei figuri şi dispariţia completă a acesteia.

Din perspectivă morfologică sau în domeniul *semnelor,* este de-a dreptul imposibil să distingem între următorii trei termeni: *prezenţa* unui semn, *modificarea* sa, mai mult sau mai puţin evidentă *după un anumit interval de timp,* şi *anihilarea sa după un alt interval.*

Prezenţa, absenţa sau formele succesive au exact aceeaşi valoare: mai exact, în orice moment, fiecare prezintă o valoare absolut oarecare, imposibil de prevăzut, rezultînd pur şi simplu, de la un moment la altul, din contextul său. Dat fiind că semnul prim nu avea nici o valoare în afara celei date de semnele care-l înconjoară, este total inutil să ne întrebăm cum se face că semnele care pornesc de la acesta au sau nu cutare valoare ori de ce mai au încă o anumită valoare deşi au încetat să existe din punct de vedere material - cu excepţia cazului cînd ne decidem să avem în vedere semnele învecinate, cu adevărat singurele care determină valoarea şi existenţa fiecărui semn: doar analizînd acest context ne vom desprinde cu adevărat de fonetică şi vom accepta să intrăm în lumea semnelor ca lucruri semnificante şi prezente pentru conştiinţă şi, prin urmare, să ignorăm sistematic toate circumstanţele etimologice sau retrospective, care lipsesc din conştiinţă. .,.,,.,

Iată un exemplu de diferenţă fonetică între *modificare* şi *zero* ca termeni succesivi în timp, în opoziţie cu constanţa morfologică: într-o epocă preistorică, genitivul plural slav al unui cuvînt precum *zlato* trebuie să fi fost **zlatom,* apoi **zlaton,* ajungînd ulterior, în timp, în paleoslavă, printr-o transformare regulată, *zlatu,* pentru ca astăzi (spre exemplu în cehă) să avem *zlat,* prin căderea constantă a oricărui *u* în orice poziţie.

Din punct de vedere fonetic, putem trasa o frontieră ce va fi absolută între perioadele *(zlai)-6m, -6n, -u,* pe de o parte, în care se produce în mod obligatoriu *modificarea* unui element dat, şi epoca *zlat,* cînd în locul elementului anterior apare brusc *un zero. Insă punctul de vedere fonetic* este singurul care ne îndreptăţeşte să stabilim aici o limită, în vreme ce, *din punct de vedere morfologic,* acelaşi accident nu are nici cea mai neînsemnată consecinţă. Realizarea zero este la fel de valabilă, la fel de simplu de utilizat, ca şi aşa-zisul semn „al genitivului plural" cu care am operat puţin mai înainte şi care se realizează pretutindeni la fel de accidental ca şi absenţa semnului la momentul de faţă.

Din perspectivă morfologică, acest accident nu are nici mai multă, nici mai puţină importanţă decît ar avea o transformare oarecare a semnului; în momentul în care se produce, realizarea

zero nu diferă literalmente prin nimic de semnul pozitiv : genitivul plural *zlat* este apt să exprime orice, ca şi cum ar dispune încă de „exponentul" special de care se bucura odinioară sub forma *zlatu.*
Iată aspectele care trebuie evidenţiate pentru a stabili o opoziţie de principiu între ceea ce reprezintă distrugerea unui element pentru fonetică şi ceea ce înseamnă distrugerea aceluiaşi element pentru morfologie, cu alte cuvinte un lucru cît se poate de lipsit de însemnătate, dacă avem în vedere că nu este cu nimic mai important decît modificarea unui element şi că morfologia îşi trage substanţa vitală tocmai din aceste modificări.
Dar în realitate, în însăşi comparaţia menţionată, destinată a degaja mai exact principiul semiologic sau morfologic, există o atingere la adresa acestui principiu, care nu comportă nici un moment - şi o vom afirma fără încetare - perspectiva diacronică ce poate fi aplicată faptelor fonetice. într-adevăr, pentru a compara un fapt morfologic cu un fapt fonetic, ne-am văzut nevoiţi să pornim de la ipoteza prealabilă că există fapte morfologice *în timp,* spre exemplu că există un „genitiv plural", slav sau de alte origini, care se transmite de-a lungul mileniilor sub o anumită identitate de genitiv plural, fără a şti exact dacă această

identitate rezidă într-o anumită categorie logică, ce s-ar transmite în mod misterios în afara semnelor, sau într-o anumită serie de semne, care sînt etern variabile şi ca formă, şi ca valoare.
în ceea ce priveşte genitivul plural ceh *zlat* de care ne-am ocupat, este relativ exact să-i comparăm poziţia morfologică în cehă cu poziţia morfologică pe care o ocupa în slava primitivă ; însă, în principiu, în cazul acestui fapt nu putem vorbi decît despre simplul hazard : la fel de bine s-ar fi putut întîmpla ca, prin accidente asemănătoare celor cîteva mii pe care le cunoaştem, *zlat* să fie în prezent, spre exemplu, *cazul-regim* al pluralului, în opoziţie cu un *caz-subiect,* întreaga declinare (sau întreaga „sintaxă a numelui") fiind redusă la două distincţii, ca în franceza veche ; însă în ce sens am mai putea vorbi în acest caz despre genitivul plural *zlat,* dacă nu în sensul pur fonetic în care *zlat* are valoarea lui **zlatu, *zlaton* etc, total independent de existenţa sa ca genitiv plural şi chiar ca formă oarecare, pur şi simplu în existenţa sa de figură vocală. Or, de fapt - în cazul în care continuăm să stabilim categorii în afara timpului -, este cert că, chiar în calitatea sa de „genitiv plural", poziţia morfologică a lui *zlat* este considerabil diferită în cehă de ceea ce era în slava primitivă sau în indo-europeană : spre exemplu, nici un masculin nu formează în acelaşi mod ca *zlat* genitivul plural (care, prin urmare, este în prezent un genitiv plural *neutru),* între genuri neexistînd nici un element distinctiv. în al doilea rînd, de pildă, *zlat* oferă exact aceleaşi posibilităţi de uz ca şi genitivul singular *zlata* : este cazul tuturor neutrelor ; dimpotrivă, la masculine şi feminine, genitivul singular (cînd cuvîntul desemnează o fiinţă animată) nu prezintă acelaşi uz ca şi genitivul plural; şi doar printr-o întreagă serie de fapte asemănătoare (care cu puţin timp înainte e posibil să fi fost total necunoscute) poate fi determinată o idee precum aceea conţinută în *zlat.* Eticheta de *genitiv* vine de la starea accidentală a semnelor latineşti.
Observaţiile precedente sînt totuşi departe de a sintetiza esenţialul: astfel, trebuie să ne întoarcem mereu la faptul că, din punct de vedere morfologic, nu există nici *semne,* nici *semnificaţii,* ci *diferenţe între semne* şi *diferenţe între semnificaţii,* 1. care există exclusiv unele în raport cu celelalte, fiind aşadar inseparabile, dar 2. care nu îşi corespund în mod direct.

:- 22b. [Principiul fundamental al semiologiei]
Principiul fundamental al semiologiei
',sau al „ limbii" concepute de obicei ca limbă, iar nu

ca rezultat al stadiilor precedente
în limbă nu există nici *semne,* nici *semnificaţii,* ci **diferenţe** între semne şi **diferenţe** între semnificaţii, care 1. există exclusiv unele în raport cu celelalte (în ambele sensuri), fiind aşadar inseparabile şi solidare, dar 2. care nu vor ajunge niciodată să-şi corespundă în mod direct.
De aici se poate trage imediat concluzia că, în ambele domenii (de altfel inseparabile), totul este **negativ** în limbă, întemeindu-se pe o opoziţie *complicată,* şi numai pe o opoziţie, fără ca intervenţia vreunui tip de fapt pozitiv să fie necesară.
Principiul negativităţii semnelor sau a semnificaţiilor (ceea ce reprezintă exact acelaşi lucru de îndată ce înţelegem solidaritatea de care vorbeam mai sus) se verifică încă de la cele mai elementare subunităţi ale limbajului.
Este lipsit de relevanţă să ştim că, într-o limbă, *ă* are o durată de două ori, sau de trei ori, sau o dată şi jumătate, sau o dată şi o treime mai mare decît *ă.* Cu adevărat esenţial este să ştim că *ă* nu are aceeaşi durată ca şi *â.*
La fel de important va fi să ştim că între *ă* şi *ă* se plasează o a treia cantitate, mai mică decît *ă* şi mai mare decît *ă,* însă este eronat să credem că este indispensabil să stabilim exact valoarea acestei cantităţi medii - în absolut sau în raport cu *ă* şi *ă.* Limba se întemeiază pe diferenţe. Ignorînd acest aspect, urmărind cu încrîncenare cantităţile exacte, cred că nu facem decît să ne condamnăm la a rămîne de la un capăt la altul al studiului lingvistic în afara faptulului real şi a faptului decisiv în diversele categorii în care ar trebui să analizăm limba. Este de la sine înţeles că prin aceasta nu intenţionăm cîtuşi de puţin să declarăm inutile cercetările care contribuie la stabilirea pe coordonate exacte a cunoştinţelor noastre.

Vine întotdeauna o vreme cînd cunoaşterea realităţii exacte este indispensabilă, chiar acolo unde ne-am aştepta mai puţin; însă, deşi o atare cunoaştere se dovedeşte a fi de cea mai mare utilitate pentru lingvist în anumite circumstanţe pe care vom încerca să le precizăm, continuăm să susţinem că limba se alimentează, în esenţa sa, doar din opoziţii, dintr-un ansamblu de valori complet negative, ce nu există decît prin contrast mutual.
Astfel, un fenomen în aparenţă pierdut cu totul printre sutele de alte fenomene pe care le putem distinge în cadrul limbajului încă de la o primă abordare - cel pe care îl vom numi **fluctuaţie** fonetică - merită să fie extras de la bun început din marea masă şi postulat totodată ca unic în genul său şi perfect caracteristic pentru principiul negativ care fundamentează mecanismul limbii.
Există probabil în orice limbă anumite elemente sau anumite grupuri care oferă, din motive necunoscute, o *libertate de pronunţare,* în timp ce marea majoritate a lor sînt absolut inflexibile în ceea ce priveşte maniera de a fi pronunţate. în franceză, putem pronunţa ca *r* două sau trei consoane complet diferite din punctul de vedere al articulaţiei şi, în plus, atît de diferite pentru ureche, încît nu există nimic în vorbirea unui individ care să fie mai repede remarcat.
Totuşi, aceste sunete foarte diferite sînt acceptate - aşa zicînd, în mod oficial - ca avînd *aceeaşi valoare*: or, dimpotrivă, cea mai puţin semnificativă abatere care s-ar produce în pronunţarea unui *s* sau a unui *d* ar fi resimţită de îndată fie ca un viciu ridicol de pronunţare, fie ca semnul unui accent străin, fie, în sfîrşit, ca un lucru care şochează direct şi în mod ireconciliabil simţul limbii. Există mii de fapte de acest gen: aşa cum putem deduce din texte, în gotică se putea spune, indiferent, *sijau* (sim) sau *siau,frijana* (liberam) sau *friana :* în nici un context grupul *-ij + vocală* nu are altă valoare decît -/ + *vocală [...].*
23. [Sens propriu şi sens figurat]

Corolar. între sensul propriu şi sensul figurat al cuvintelor nu există nici o diferenţă (sau: cuvintele nu au în mai mare măsură sens figurat decît sens propriu), întrucît sensul lor este eminamente negativ.
Dacă vorbim, spre exemplu, despre o persoană care a fost *soarele* existenţei altei persoane (şi special alegem un exemplu relativ [...]) înseamnă că
1. nu s-ar putea spune că ea a fost *lumina* respectivei persoane sau
2. dacă ar exista în franceză fie un termen semnificam *clair de soleil* [rom. *lumină de soare]* (la fel ca *clair de lune* [rom. *lumină de lună]),* fie un termen semnificam *dependance ou est la terre par rapport au soleil* [rom. *dependenţa în care se află pămîntul faţă de soare],* fie, pe de altă parte, doi termeni diferiţi pentru *soleil* [rom. *soare]* în raport cu momentul răsăritului sau al apusului ori în funcţie de o posibilă comparaţie cu alte corpuri cereşti, este îndoielnic de-a binelea că am mai putea utiliza termenul *soleil* în locuţiunea aşa-zis figurată menţionată anterior.
Am putea folosi un alt termen, poate mult mai expresiv, de unde rezultă însă că nu ideea pozitivă, ideea de soare, exterioară limbii, este cea care face imaginea, ci pur şi simplu opoziţia faţă de alţi termeni, ei înşişi mai mult sau mai puţin proprii, cum ar fi *etoile* [rom. *stea], astre* [rom. *astru], clarte* [rom. *luminozitate], unite* [rom. *unitate], but* [rom. *scop],joie* [rom. *bucurie], encouragement* [rom. *încurajare], [...].*
24. [Semne şi negativitate] *
în limbă există:
1. Dacă o analizăm *la un moment dat*: nu doar *semne,* ci şi *semnificaţii,* care nu pot fi separate de semne, dacă avem în vedere că acestea nu şi-ar merita numele în absenţa semnificaţiei, în replică:
a) semnificaţiile, ideile, categoriile gramaticale nu există în afara semnelor, ci poate doar în exteriorul *domeniului lingvistic* -
x problemă foarte spinoasă, care în orice caz trebuie examinată de
a, alţi specialişti decît lingvistul;
b) figurile vocale servind drept semne nu există nici în limba ţ instantanee. Ele există la un moment dat pentru fizician, pentru . h fiziolog, însă nu pentru lingvist şi nici pentru subiectul vorbitor.

DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI

Aşa cum în afara semnului *a* nu există nici o semnificaţie, tot astfel nu există semn în afara semnificaţiei.
2. Dacă, dimpotrivă, abordăm limba *de-a lungul unei perioade,* atunci nu mai există nici semn, nici semnificaţie, ci numai *figuri vocale.* Acesta este domeniul foneticii.
1. Figura vocală în sine nu semnifică nimic.
2. Diferenţa sau identitatea figurii vocale în sine nu semnifică **nimic.**
3. Ideea în sine nu semnifică nimic.
4. Diferenţa sau identitatea ideii în sine nu semnifică **nimic.**
5. Unitatea a ceea ce are semnificaţie pentru limbă constă în
a) diferenţa sau identitatea ideii **în funcţie de semne,**
b) diferenţa sau identitatea semnelor în conformitate cu ideea, ambele aspecte fiind în plus indisolubil legate.
Limba constă deci în corelarea a două serii de fapte:
1. care constau fiecare doar în opoziţii negative sau în *diferenţe,* iar nu în termeni ce oferă o negativitate prin ei înşişi;
2. care există fiecare, în însăşi negativitatea sa, doar atît timp cît, în fiecare moment, o

diferenţă de prim ordin vine să se încorporeze într-o diferenţă de ordin secund, şi invers. Una dintre consecinţele acestui fapt este că niciodată nu vom putea analiza o unitate lingvistică, oarecare (din perspectiva unei epoci) decît aducînd în discuţie, explicit sau implicit, minimum patru termeni:

1. semnul de care ne ocupăm;
2. un alt semn diferit;
3. o parte (care va fi întotdeauna mult [mai] redusă decît am crede) a ceea ce este conţinut;
4. o parte (tot foarte redusă) [...].

25. [Despre negativitatea sinonimiei]

Astfel, *soare* poate părea că reprezintă o idee perfect pozitivă, precisă şi determinată, la fel de bine cum o face un cuvînt precum *lună:* totuşi, cînd Diogene îi spune lui Alexandru „Dă-te din soare ! ", în *soare* nu mai există nimic din *soare,* decît cel mult opoziţia faţă de ideea de *umbră,* iar această idee de *umbră* în sine nu este decît negarea ideii combinate de *lumină,* de *noapte profundă,* de *penumbră* etc, care se adaugă negării lucrului iluminat în raport cu spaţiul întunecat etc. Dacă ne întoarcem la cuvîntul *lună,* am putea spune că *luna se înalţă,* că *luna creşte* sau *descreşte,* că *este lună nouă,* că vom semăna *la luna nouă,* că vor trece destule *luni* înainte ca un anumit lucru să se petreacă... şi, treptat, ne dăm seama că 1. tot ceea ce grupăm sub termenul *lună* este absolut negativ, nu vine din altceva decît din absenţa unui alt termen, şi aceasta pentru că, în plus, 2. o multitudine de idiomuri vor exprima prin termeni cu totul diferiţi de cei de care uzăm noi aceleaşi fapte pentru care, în ceea ce ne priveşte, recurgem la cuvîntul *lună,* exprimînd, spre exemplu, printr-un prim cuvînt luna în fazele sale mensuale, printr-un al doilea cuvînt luna ca astru diferit de soare, printr-un al treilea luna în opoziţie cu stelele, printr-un al patrulea luna ca lumină a nopţii, printr-un al cincilea lumina lunii în opoziţie cu luna însăşi etc. Şi, întotdeauna, fiecare dintre aceste cuvinte are valoare doar prin opoziţia negativă pe care o stabileşte cu alte cuvinte: niciodată distribuţia noţiunilor pe cei zece sau doisprezece termeni existenţi nu este dictată de vreo idee pozitivă, adevărată sau falsă, despre ceea ce reprezintă luna, ci prezenţa acestor termeni este singurul element care ne obligă să asociem fiecare idee fie celui dintîi, fie celui de-al doilea, fie amîndurora, în opoziţie cu cel de-al treilea şi aşa mai departe, fără altă certitudine decît alegerea negativă care trebuie făcută între termeni şi în absenţa oricărei concentrări a ideii diverse asupra obiectului unic. Astfel, *într-un anume cuvînt* nu va exista niciodată ceva care să fi fost înainte *în afara lui*; şi acest cuvînt poate să conţină şi să închidă în sine, în germene, tot ceea ce nu este în afara lui.

ts, 26. [Problemă de sinonimie (continuare)]

Altfel spus : dacă un cuvînt nu evocă ideea unui obiect material, nu există absolut nimic în măsură să-i precizeze sensul altfel decît pe cale negativă.

Dacă, dimpotrivă, acest cuvînt trimite la un obiect material, am putea spune că însăşi esenţa obiectului este de natură să-i confere cuvîntului o semnificaţie pozitivă. în privinţa acestui aspect, nu mai

este de competenţa lingvistului să arate că nu vom cunoaşte niciodată un obiect altfel decît prin ideea pe care ne-o facem despre acesta şi prin comparaţiile - juste sau nu - pe care le stabilim : în fapt, nu cunosc nici un obiect în denumirea căruia să nu se asocieze una sau mai multe idei, *numite* accesorii, dar avînd în fond exact aceeaşi importanţă ca şi ideea principală - indiferent că obiectul în chestiune este *Soarele, Apa, Aerul, Copacul, Femeia, Lumina* etc. Astfel, în realitate, toate aceste denumiri sînt, la rîndul lor, negative, ele nu înseamnă nimic decît în raport cu ideile conţinute de alţi termeni (tot negativi), nu au nici un moment pretenţia de a se aplica unui obiect definit în sine şi, în realitate, nu abordează acest obiect - în cazul în care el există cu adevărat - altfel decît *oblic,* prin intermediul şi în numele cutărei sau cutărei

idei particulare, de unde va rezulta (exprimîndu-ne simplist) - dat fiind că, acum şi aici, vom considera acest fapt exterior drept bază a cuvîntului -l. că termenul pentru acelaşi obiect va trebui schimbat încontinuu, spre exemplu *luminii* să i se spună „strălucire", „licărire", „iluminare" etc. ; 2. că numele aceluiaşi obiect va servi pentru desemnarea multor alte obiecte: *lumina istoriei, luminile unei adunări de savanţi.* în ultimul caz, există convingerea că a intervenit un nou sens (numit *figurat)*: această convingere porneşte pur şi simplu de la ipoteza tradiţională conform căreia cuvîntul posedă o semnificaţie absolută, care se aplică unui obiect determinat; în ceea ce ne priveşte, combatem această supoziţie. încă din primul moment, cuvîntul abordează obiectul material doar în funcţie de o idee care este total insuficientă, dacă o analizăm în relaţie cu respectivul obiect, şi totodată infinit de vastă, dacă o analizăm în afara obiectului (ea este deopotrivă prea *întinsă* şi nu îndeajuns de cuprinzătoare pentru a folosi [...]): idee negativă din start, care face ca sensul „propriu" să nu fie decît una dintre multiplele manifestări ale sensului general; la rîndul lui, acest sens general nu este altceva decît o delimitare oarecare ce rezultă din prezenţa altor termeni în acelaşi moment.
în sfîrşit, aproape că nu mai este nevoie să arătăm că diferenţa dintre termeni care alcătuieşte sistemul unei limbi nu corespunde sub nici un aspect, nici măcar în forma limbii cea mai aproape de perfecţiune, adevăratelor raporturi între lucruri; şi că, prin urmare, nu există nici o raţiune să ne aşteptăm ca termenii să se aplice complet şi nici măcar într-un mod foarte inexact unor obiecte definite, materiale sau de alt tip.

Se va afirma că, în replică, ei vor trebui să corespundă primelor impresii care ajung la spirit, fapt adevărat, însă aceste prime impresii sînt de aşa natură încît stabilesc raporturile cele mai neaşteptate între lucruri total diferite, aşa cum tind încontinuu şi înainte de toate să divizeze lucruri absolut unitare; astfel, impresia pe care o creează un obiect material nu are nici un moment forţa să creeze o singură categorie lingvistică ; aşadar nu există nimic altceva decît nişte termeni negativi, obiectul nou fiind incomplet cuprins în oricare dintre aceştia şi totodată dislocat în mai mulţi termeni.
Dar a ne plînge de inexactitatea limbii ar însemna să nu înţelegem în ce constă forţa acesteia. întotdeauna va fi posibil ca unul şi acelaşi lucru să fie numit, de la caz la caz, *casă, construcţie, clădire, edificiu, (monument), imobil, locuinţă, rezidenţă,* iar contrariul ar fi un semn al [...] noastre. Astfel, asemenea existenţei faptelor de oricare alt ordin, şi existenţa faptelor materiale este indiferentă limbii. Ea înaintează şi se mişcă mereu graţie formidabilei maşini reprezentate de categoriile sale negative, degajate cu adevărat de toate faptele concrete şi, prin aceasta, întotdeauna gata să înmagazineze orice idee care ar veni să se adauge celor precedente.
- »s -i i
27. Despre esenţă
(Prefaţă.) „Considerat a fi"... „în calitate de"... însă, realizînd că fiecare element al limbajului şi al vorbirii este altceva, în funcţie de punctele de vedere - aproape nelimitate şi în egală măsură legitime -din care îl putem aborda, vine un moment cînd [...] şi cînd trebuie să trecem la punerea în discuţie a înseşi acestor puncte de vedere, la o clasificare raţională care va stabili valoarea fiecăruia în parte.
(Propoziţia nr. 5.) Abordată din orice punct de vedere, limba nu constă într-un ansamblu de valori *pozitive* şi *absolute,* ci într-un ansamblu de valori *negative* sau de valori *relative,* care nu există decît în virtutea faptului că se opun una alteia.
(Corolar la propoziţia nr. 5.) „Sinonimia" unui cuvînt este infinită în sine, chiar dacă se defineşte în raport cu un alt cuvînt.

într-adevăr, prima certitudine este întotdeauna bariera negativă între conţinutul unui anumit semn şi conţinutul altuia, astfel încît orice idee nouă care ne va veni în minte îşi va găsi de îndată locul, subordonîndu-se fie primului semn, fie celui de-al doilea (dacă este cuprinsă în ambele semne înseamnă că opoziţia se stabileşte cu un al treilea sau al patrulea semn coexistent).
Iată de ce a dori să epuizăm ideile conţinute într-un cuvînt este o întreprindere perfect himerică, mai puţin în situaţia cînd ne limităm la numele unor obiecte materiale şi ale unor obiecte cu adevărat rare, spre exemplu *aluminiu, eucalipt* etc. Dacă ne vom referi *\a.fier* sau la *stejar* nu vom da de capăt sumei de semnificaţii (sau de uzaje, ceea ce reprezintă acelaşi lucru) pe care o atribuim acestor cuvinte, iar compararea *fierului* cu două-trei cuvinte precum *oţel, plumb, aur* sau *metal* sau compararea *stejarului* cu două-trei cuvinte precum *salcie, viţă-de-vie, lemn* sau *copac* reprezintă un demers fără sfirşit. Cît despre ideile conţinute în *spirit* prin opoziţie cu *suflet* sau *gîndire* ori în *a merge* prin opoziţie cu *a mărşălui, a trece, a călători, a se duce, a veni* sau *a se îndrepta (spre),* am putea petrece o viaţă de om, fără exagerare, pentru a le epuiza. Or, cum de la vîrsta de 15-l6 ani căpătăm un simţ acut a ceea ce este conţinut nu doar în aceste cuvinte, ci şi în mii de alte cuvinte, este evident că acest simţ se întemeiază pur şi simplu pe faptul *negativ* al opoziţiei între valori, dat fiind că timpul fizic necesar pentru a cunoaşte valoarea pozitivă a semnelor ar fi de sute, chiar de mii de ori mai mare decît cel de care dispunem.
Specialistul în sinonimie, care se minunează de toate elementele conţinute într-un cuvînt precum *spirit,* gîndeşte că niciodată un asemenea cuvînt nu ar putea conţine atîtea comori dacă acestea nu ar fi rodul reflecţiei, al experienţei şi al filozofiei profunde acumulate în străfundurile unei limbi de generaţiile care s-au servit de ea. într-o oarecare măsură şi într-un anumit sens, el ar putea avea dreptate, însă nu examinăm aici acest aspect, dat fiind că, în realitate, este oricum un fapt secundar. Faptul primar şi fundamental este că, în orice sistem de semne care va fi pus în circulaţie, se va stabili instantaneu o sinonimie, contrariul fiind imposibil şi presupunînd să nu atribuim valori opuse semnelor opuse. Din momentul în care le atribuim o valoare opusă, este inevitabil ca o opoziţie de idei oarecare apărînd în mod surprinzător să se localizeze fie în semnul care există în opoziţie cu un alt semn, fie în două sau trei semne aflate în opoziţie cu unul sau două semne de alt tip etc.
Nici un semn nu este deci limitat în ceea ce priveşte suma de idei pozitive pe care trebuie să le concentreze în sine în unul şi acelaşi moment; el nu este niciodată limitat altfel decît în mod negativ, prin prezenţa simultană a altor semne; prin urmare, în zadar vom încerca să aflăm suma semnificaţiilor unui cuvînt.
Una dintre multiplele faţete sub care se prezintă acest fapt este următoarea : un misionar creştin consideră că ar trebui să inculce unei populaţii sălbatice ideea de *suflet*; se întîmplă să aibă la dispoziţie în idiomul indigen două cuvinte, unul exprimînd, spre exemplu, mai degrabă *suflul,* celălalt mai curînd *respiraţia*; dacă este foarte familiarizat cu idiomul indigen - şi chiar dacă ideea de introdus este ceva total necunoscut acelor [...] -, simpla opoziţie între cuvintele „suflu" şi „respiraţie" va dicta în mod imperios, printr-o raţiune secretă, în care dintre cele două trebuie să se plaseze noua idee de suflet, în aşa fel încît, dacă ar alege în mod neinspirat primul termen în locul celuilalt, de aici ar putea rezulta cele mai serioase inconveniente pentru succesul apostolatului său ; or, raţiunea secretă despre care vorbeam nu poate fi decît una negativă, dacă avem în vedere că ideea pozitivă de *suflet* este predestinată să scape cu totul inteligenţei şi simţirii poporului în chestiune.
Tot astfel, cînd un filozof sau un psiholog, ca urmare a reflecţiilor sale, de exemplu cu privire la activitatea facultăţilor noastre, lansează un sistem care neagă orice noţiune precedentă, nu se întîmplă altceva decît că toate ideile sale noi, oricît de revoluţionare ar fi, se pot clasa sub

anumiţi termeni ai limbii curente, cu precizarea că, în orice caz, nici una dintre ele nu se poate clasa sub *indiferent* care dintre cuvintele existente, fie ele perfect arbitrare, precum *raţiune* sau *intelect,* ori *inteligenţă,* ori *înţelegere,* ori *judecată,* ori *cunoaştere* etc. şi că **din start** există un anumit termen care răspunde mai bine decît ceilalţi noilor distincţii. Or, o spunem încă o dată, raţiunea acestei proprietăţi nu poate fi decît negativă, din moment ce concepţia care îi serveşte drept substanţă datează dintr-o perioară anterioară, cînd termenii în chestiune erau toţi la fel de clar delimitaţi, fiecare cu valoarea proprie.
O altă manifestare flagrantă a acţiunii perfect negative a semnelor, aparţinînd tot categoriei faptelor de sinonimie, este oferită de folosirea figurată a cuvintelor (deşi, în fond, este cu neputinţă să distingem uzul figurat de cel propriu).

Astfel, dacă ideea pozitivă de supliciu ar constitui adevărata bază a ideii de supliciu, ar fi cu totul imposibil să vorbim, spre exemplu, despre „supliciul de a purta mănuşi prea strimte", care nu are nici cea mai mică legătură cu grozăviile arderii cu fierul încins sau ale tragerii pe roată. Se va spune : dar este tocmai caracteristica locuţiunii figurate. Foarte bine. Să luăm deci un cuvînt care reprezintă în fond, în sens propriu, un ansamblu de fapte perfect asemănător cu cel reprezentat de *supliciu.*
După cum se vede, nu ideea **pozitivă** conţinută în *supliciu* şi *martiriu,* ci faptul **negativ** dat de opoziţia lor fixează întreaga serie a utilizărilor acestor termeni, permiţînd orice uz, cu condiţia să nu impieteze asupra domeniului vecin. (Bineînţeles că ar trebui să ţinem seama şi de *schin-giuire, tortură, chinuri, agonie* etc.)
Recunoaştem că între supliciul Sfîntului Laurenţiu şi supliciul omenesc al fierului înroşit în foc distanţa este atît de mare, încît, prin comparaţie, între *supliciul* Sfîntului Laurenţiu şi *martiriul* său nu există nici o diferenţă reală. O diferenţă atît de mică în faptul pozitiv nu ar trebui să aibă nici o consecinţă pentru [...].
Chiar dacă există desemnări foarte precise precum *rege, episcop, femeie, cîine,* noţiunea completă cuprinsă în cuvînt rezultă doar din coexistenţa altor termeni; *regele* nu mai este acelaşi *rege* dacă există un *împărat* sau *un papă,* dacă există *republici, vasali, duci* etc.; *cîinele* nu mai este acelaşi *cîine* dacă îl opunem mai cu seamă *calului,* pre-zentîndu-l ca pe un animal lipsit de ruşine şi demnitate, cum era receptat de greci, sau dacă îl opunem fiarei sălbatice pe care o atacă, caracte-rizîndu-l astfel ca pe un model de cutezanţă şi de fidelitate faţă de datorie, cum apărea la celţi. Ansamblul ideilor reunite în fiecare dintre aceşti termeni va corespunde întotdeauna sumei ideilor excluse de ceilalţi termeni şi niciodată altei realităţi, aşa cum se întîmplă în cazul cuvintelor *cîine* sau *lup,* atît timp cît nu va apărea un al treilea cuvînt; ideea de *dinast* sau cea de *potentat* va fi conţinută în cuvîntul *rege* sau în cuvîntul *prinţ* atît timp cît nu se va proceda la crearea unui cuvînt diferit de primele etc.
(Corolar.) între sensul propriu şi sensul figurat al cuvintelor nu există nici o diferenţă, întrucît sensul cuvintelor este un lucru în esenţă negativ.

>■■'- *Dezvoltarea principiului avansat mai sus*
[11] (Propoziţia x.) Considerată din orice punct de vedere care presupune luarea în considerare a esenţei sale, limba constă nu într-un sistem de valori absolute sau pozitive, ci într-un sistem de valori relative sau negative, care nu există decît prin efectul opoziţiei lor.
(Propoziţia x.) în nici o limbă şi în nici o familie de limbi nu există un fapt care să se definească drept o trăsătură permanentă şi organică a respectivei limbi sau a respectivei familii.
([Despre cuvîntul] *autonomie.)* Mulţi îşi imaginează că este foarte important să definim 1. în sens pozitiv (ceea ce este iluzoriu: aspect care nu va fi epuizat *niciodată)* şi 2. în sens imediat, în ce constă *autonomia* unui popor, pentru a deduce 3. sensurile figurate. în realitate, nu există

mai curînd un cuvînt *autonomie* a cărui sferă de semnificaţii să fie deja complet determinată şi exclusiv determinată prin opoziţia în care intră cu *independenţă, libertate, individualitate* etc, astfel încît, dacă un singur cuvînt cum ar fi *independenţă* nu ar exista, sensul *autonomiei* s-ar extinde imediat în această direcţie.
Şi acelaşi fapt, pur negativ, al opoziţiei faţă de cuvinte comparabile este astfel singurul care conferă conformitate uzajelor „figurate" ; în realitate, nu sîntem de acord că acestea sînt figurate, întrucît respingem ideea că un cuvînt poate avea o semnificaţie pozitivă. Orice tip de uz care nu intră în sfera altui cuvînt nu este doar parte integrantă, ci chiar parte constitutivă a sensului respectivului cuvînt, care în realitate nu are alt sens decît suma sensurilor ce nu au fost reclamate.
28. Index
Formă. - Termenul nu este niciodată sinonim cu cel de figură vocală; - Presupune în mod obligatoriu prezenţa unui sens sau a unui uz; -, Aparţine categoriei faptelor **interioare.**
A fi. Nimic nu *este,* sau cel puţin nimic nu *este* în mod absolut (în domeniul lingvistic). Nici un termen, presupunînd că este perfect just, nu poate fi aplicat în afara unei sfere determinate.

DESPRE ESENŢA DUBLĂ A LIMBAJULUI

Forma elementară a judecăţii - „x *este* y" - deschide de îndată perspectiva a mii de contestări, dat fiind că trebuie să precizăm în numele a ce distingem şi delimităm „x" de „y", nici un obiect nefiind delimitat sau dat în mod natural, nici un obiect *nefiind* în mod evident.
Din această dilemă generală ieşim postulînd cele patru forme de existenţă a limbii.
Substanţă lingvistică. Avem mereu tendinţa ca, prin intermediul gîndirii, să convertim în substanţă diversele acţiuni pe care le presupune limbajul.
în teorie, pare necesar să adoptăm această concepţie.
Vor exista patru tipuri de „substanţă" lingvistică, corespunzătoare celor patru forme de existenţă a limbii.
Sub nici o formă nu trebuie să admitem existenţa unei substanţe fundamentale care va primi ulterior anumite atribute.
Termen *(cf.* **A fi).** Nu există nici un termen care să poată fi definit sau care să fie valabil în afara unui punct de vedere precis, şi aceasta ca urmare a absenţei totale a realităţilor lingvistice date în sine.
Dacă trecem la punctul de vedere B, nu mai este permis să uzăm de un termen preluat de la punctul de vedere A.
Fonologie (sau *studiul fonaţiunii).* Domeniu care, indiferent de numele pe care l-ar primi, este total independent şi distinct nu doar de *fonetica* diferitelor limbi, ci şi de lingvistică în general. Ea constituie totuşi o ştiinţă auxiliară foarte importantă pentru] lingvistică, şi aceasta exclusiv ca urmare a decupării fonetice.
Identitatea fonologică, sau fonatorie, sau vocală, [...].
29a. [Sistemul unei limbi]
Sistemul unei limbi nu constă aşadar:
nici în coexistenţa anumitor forme A, B, C, D..., cum se consideră în numeroase lucrări de lingvistică;
nici în coexistenţa anumitor idei precum *a, b, c, d...,* ceea ce sîntem din primul moment prea puţin tentaţi să credem;
în coexistenţa unor raporturi între formă şi idee, cum ar fi
£9 *O.* *b* *C*

ceea ce indică totuşi un anumit progres faţă de -,.₇ j.punctul de vedere precedent, prin

stabilirea *dualităţii* fiecărui termen.
[1] -Dimpotrivă, acest sistem constă în *diferenţa* confuză între idei care se propagă pe suprafaţa unei diferenţe [...] între forme, în condiţiile în care poate niciodată o diferenţă de prim ordin nu va corespunde exact unei diferenţe de ordin secund, după cum nici o diferenţă de ordin secund nu va corespunde unei [...].
ni 29b. [Diferenţă şi entităţi]
-fii"
t)in păcate pentru lingvistică, există trei maniere diferite de reprezentare a cuvîntului.
Prima constă în a proiecta cuvîntul ca pe o realitate care există complet în afara noastră, fapt ce poate fi reprezentat prin cuvînt aşa cum apare el în dicţionare, sau cel puţin prin scris; în acest caz, sensul cuvîntului devine un atribut, rămînînd însă un lucru distinct de cuvînt; iar celor două elemente li se conferă artificial o existenţă, graţie căreia sînt deopotrivă independente unul de celălalt şi independente fiecare în parte de concepţia noastră; ambele devin *obiective* şi, în plus, par a constitui două entităţi distincte.
A doua constă în a presupune că, neîndoielnic, cuvîntul în sine se află în afara noastră, în vreme ce sensul său se află în noi, că există un lucru material, fizic, care este cuvîntul, şi un lucru imaterial, spiritual, care este sensul său.
A treia constă în a considera că, la fel ca sensul său, cuvîntul nu există decît în măsura în care îl conştientizăm sau dorim cu adevărat să îl conştientizăm în fiecare moment. Sîntem foarte departe de intenţia de a face aici metafizică.
Un cuvînt nu există cu adevărat, indiferent de perspectiva în care ne plasăm, decît prin confirmarea primită, clipă de c'ipă, de la cei care îl folosesc. Acest aspect îl face să fie altceva decît o succesiune de sunete, precum şi decît oricare alt cuvînt, chiar alcătuit din aceeaşi succesiune de sunete.

întrucît nici o *unitate* (indiferent de ce categorie şi de ce natură ne-am imagina că este) nu se întemeiază pe altceva decît pe *diferenţe,* ea este în realitate întotdeauna imaginară, diferenţa fiind singurul lucru care există cu adevărat. Cu riscul de a fi incapabili de la bun început să controlăm masa faptelor, vom fi totuşi nevoiţi să recurgem la ajutorul unităţilor pozitive. însă esenţial este să ne amintim că aceste unităţi sînt un expedient inevitabil al [...] noastre, atît şi nimic mai mult: *imediat ce postulăm o unitate, nu facem decît* să admitem că lăsăm deoparte [...], pentru a atribui imediat o existenţă distinctă [...].
Aşa se întîmplă în cazul paraleliei unilaterale a ablativului.
Astfel, *locul* cuvîntului, sfera în care acesta capătă contur real, este pur şi simplu **spiritul,** reprezentînd şi singurul *loc* în care el are sens : ulterior se poate discuta în jurul întrebării dacă reflectarea în conştiinţa noastră a *cuvîntului* diferă de reflectarea *sensului* acestuia; am fi tentaţi să credem că problema este aproape de nerezolvat, fiind foarte asemănătoare cu dilema în care ne găsim cînd încercăm să aflăm dacă reflectarea în conştiinţa noastră a unei *culori* dintr-un tablou diferă de reflectarea *valorii* sale în ansamblul tabloului: poate că, în acest caz, culorii îi vom spune *ton,* iar cuvîntului *exprimare* a ideii, *termen semnificativ* sau pur şi simplu tot *cuvînt,* căci totul pare a fi cuprins în cuvîntul *cuvînt*; însă între *ideea de cuvînt* şi *ideea de idee cuprinsă în cuvînt* nu există nici o disociere pozitivă.
29c. Situaţia domeniilor interior şi exterior unul în raport cu celălalt
Privită în latura sa exterioară, limba este, în mod evident, incompletă; dar adevărata eroare constă în convingerea că, din acest punct de vedere, între latura exterioară şi cea interioară există paritate şi simetrie.
Văzută în latura sa interioară [...], limba este **absolut completă**; ea creează o disparitate iremediabilă [...] faptele *exterioare* şi *interioare,* [...] reprezenta completîndu-se [...] că unul formează ceva[1].

1. Lacune cauzate de o ruptură în manuscris (n.ed.fr.).

29d. Parte sintetică

în limbaj nu există nici un obiect particular care să fie dat în mod nemijlocit ca fiind un fapt de limbaj. Ne găsim iniţial în poziţia în care nici unul dintre obiectele perceptibile nu poate servi drept bază legitimă pentru investigaţie. Mai întîi ar trebui să demonstrăm că obiectul care se prezintă sub această formă devine un fapt de limbaj şi să arătăm în ce calitate se produce evoluţia în cauză, însă nu putem stabili acest fapt decît dacă începem cu [...].
tfii "t '
iW 29e. Identitate etimologică
De îndată ce identitatea morfologică încetează, stabilindu-se spre exemplu două identităţi, între cei doi termeni apare în replică o identitate etimologică (care nu mai este cîtuşi de puţin un fapt de limbaj, ci unul care ţine de reflecţia noastră gramaticală). Vorbeam mai sus despre *„cei doi termeni"*, dar începînd din ce moment avem doi termeni ? Nu există doi termeni; la început avem un singur termen morfologic, care se converteşte mai apoi în doi termeni morfologici reprezentînd astfel un singur termen etimologic.
(Definiţie.) Identitatea etimologică (noţiune pur gramaticală, care nu are nici un element corelativ printre faptele reale, spre deosebire de identităţile menţionate anterior) este cea prin intermediul căreia impunem în mod ideal o identitate morfologică a stadiului A aparţinînd trecutului - care se regăseşte într-un anumit moment al limbii B aparţinînd trecutului -, care se vede distrusă sau eliminată dintr-o cauză oarecare.
ay 29f. [Sintaxă istorică]
Considerăm că observaţiile pe care am fi nevoiţi să le facem pe tema „sintaxei istorice" sînt nenumărate, dar ar converge toate spre respingerea categorică a ideii că această „ştiinţă" are o bază ştiinţifică

veritabilă, care nu ar putea rezulta decît graţie unei metode clar formulate. Care este, ne întrebăm, metoda „sintaxei istorice" ?
Unde este polul spre care se orientează, spre care a pretins doar a se orienta ? Putem oare identifica măcar o vagă tentativă din partea sa de a-şi conştientiza sarcina în faţa celui mai extraordinar talmeş-balmeş de fapte, care poate că nicăieri şi în nici un domeniu nu se impun mai acut a fi constatate şi lămurite ?
în primul rînd, sintaxa - am mai spus-o - nu este nici un moment altceva decît morfologia văzută pe dos, în aşa fel încît în ideea că sintaxa constituie un domeniu definit, mai mult sau mai puţin propriu să fie studiat de-a lungul timpului decît morfologia, dar în măsură a fi studiat în afara acesteia, apare una dintre erorile sau *lacunele* care nu comportă nici un remediu în viitor.
în al doilea rînd, morfologia, de care sintaxa depinde - şi în acest punct admitem pentru moment separarea celor două domenii - nu este sub nici o formă susceptibilă de a fi urmărită *în mod regulat* şi *ştiinţific* de-a lungul timpului, astfel încît sintaxa nu este nici ea în mai mare măsură, sau este chiar [...].
29g. [Schimbare analogică]
„Schimbarea analogică" este comparată adesea cu *schimbarea fonetică,* apărînd ca al doilea factor al transformării limbii în timp ; în fapt, cele două entităţi nu sînt deloc comparabile, iar schimbarea analogică nici măcar nu este o schimbare.
Ea reprezintă cu adevărat o schimbare pentru limba percepută ca o masă compactă sau pentru raportul general dintre gîndire şi exprimare dacă se demonstrează că acest raport este obiectul central a cărui structură lingvistul încearcă s-o urmărească de-a lungul timpului.

Văzută dintr-o anumită perspectivă, „schimbarea analogică" este comparabilă cu *schimbarea fonetică,* aproape în acelaşi sens în care mişcarea constelaţiilor de-a lungul unui an este comparabilă cu mişcarea Lunii şi a planetelor. în *schimbarea fonetică* este într-adevăr ceva care există şi se transformă.

29h. [Obiectul central al lingvisticii] :.
I. *Un stadiu al limbii* oferă lingvistului un singur obiect central:' raportul dintre forme şi ideile care se incarnează în ele.
De exemplu, ar fi fals să admitem că acest stadiu al limbii oferă un al doilea obiect central, al ideilor însele; sau al formelor; sau al sunetelor din care se compun formele (obiect obligatoriu *complex,* lăsînd deoparte celelalte atribute ale sale).
II. *O succesiune de stadii de examinat* oferă atenţiei lingvistului tot un singur obiect central, care nu se află, faţă de obiectul precedent, într-o opoziţie flagrantă şi netă, ci într-un raport de disparitate radicală, abolind de la bun început orice tip de comparaţie şi deschizînd drumul unei categorii de idei care nu au cîtuşi de puţin ocazia să apară înaintea unui anumit stadiu al limbii.
în stadiul actual, nu putem pronunţa în nici un context cuvintele *limbă* sau *limbaj* fără a fi nevoiţi să constatăm în prealabil posibilul echivoc între *limbă* şi *transmiterea limbii.*

29i. [Inovaţia morfologică]
•bl'.
Inovaţia morfologică - fenomen ale cărui natură, implicaţii şi unitate le vom stabili în cele ce urmează - cuprinde: 1. tot ceea ce este acoperit de sintagma „schimbări analogice" ; 2. orice deplasare a valorii semnelor legată de schimbarea fonetică a figurilor vocale.
Dacă nu ar fi decît faptul că, în limbă, fiecare lucru trebuie să fie considerat separat *în epoca din care face parte* şi *de-a lungul timpului,* fără a-i acorda vreunuia dintre cele două puncte de vedere nici cea mai mică preeminenţă asupra celuilalt, lingvistica ar fi o ştiinţă relativ simplă, chiar dacă deja foarte diferită, prin această simplă distincţie, în raport cu cele spuse mai sus. Nenorocirea e că nu există, aşa cum îşi închipuie unii, *un lucru* care să poată fi abordat deopotrivă din perspectiva „epocii sale" şi „de-a

lungul timpului" ; dimpotrivă, însăşi determinarea lucrurilor care trebuie abordate *în fiecare epocă* şi *de-a lungul timpului* depinde de o serie de aspecte diferite şi presupune un singur raţionament pentru fiecare aspect în parte.
Oare este bine să ne dezvăluim gîndul intim? Ne temem că o imagine exactă asupra a ceea ce este limba ne va face să ne îndoim de viitorul lingvisticii. Există o disproporţie, în ceea ce priveşte această ştiinţă, între suma operaţiilor necesare pentru a percepe raţional obiectul şi importanţa acestuia, tot astfel cum şi între cercetarea ştiinţifică a ceea ce se petrece în timpul unei partide şi [...] există o disproporţie.
29j. [Integrare sau postmeditaţie-reflecţie]
Integrarea sau postmeditaţia-reflecţie este fenomenul dublu ce rezumă toată viaţa activă a limbajului şi prin care
1. semnele existente evocă **mecanic,** prin simplul fapt al prezenţei lor şi al stării întotdeauna accidentale a **diferenţelor** lor în fiecare moment al limbii, un număr egal nu de concepte, ci de *valori opuse pentru mintea noastră* (atît generale, cît şi particulare, unele numite, spre exemplu, categorii gramaticale, celelalte catalogate drept fapte de sinonimie etc.); această *opoziţie* între *valori* care este un fapt **pur negativ** se transformă în fapt pozitiv, întrucît, evocînd o antiteză faţă de ansamblul celorlalte semne comparabile la o anumită epocă, de la

categoriile generale pînă la cele particulare, fiecare semn apare ca fiind delimitat, *fără nici o intervenţie din partea noastră,* prin propria sa valoare. Astfel, într-o limbă compusă cu totul din două semne, *ba* şi *la,* totalitatea percepţiilor confuze ale minţii se vor ordona **obligatoriu** fie sub *ba,* fie sub *la.* Mintea va găsi, prin simplul fapt că există o diferenţă *ba/la* şi nu o alta, o trăsătură distinctivă care îi va permite în mod normal să claseze totul în primul sau, oricum, în unul dintre cele două capitole (spre exemplu, distincţia între *solid* şi *non-solid)*; în acest moment, suma cunoştinţelor sale pozitive va fi reprezentată prin trăsătura comună pe care a atribuit-o entităţilor de tip *ba* şi prin trăsătura comună pe care a atribuit-o entităţilor de tip *la*; această trăsătură este una pozitivă, însă, în realitate, mintea a căutat întotdeauna doar trăsătura negativă

care să permită operarea unei distincţii între *ba* şi *la* şi niciodată nu a încercat să reunească şi să coordoneze, ci numai să diferenţieze. Or - şi acesta este ultimul aspect pe care îl aducem în discuţie -, ea nu a intenţionat să diferenţieze decît ca urmare a faptului că realitatea materială a prezenţei semnului diferit cu care s-a confruntat a îndemnat-o şi a îndrumat-o imperios spre aceasta, în afara [...] său.

Prin urmare, în fiecare semn existent se **integrează,** se post-elaborează o valoare determinată [...], care nu este niciodată determinată decît graţie ansamblului semnelor prezente sau absente în acelaşi moment dat; şi, cum numărul şi aspectul reciproc şi relativ al acestor semne se modifică la infinit de la un moment la altul, rezultatul acestei activităţi, pentru fiecare semn în parte şi pentru ansamblul acestora, se schimbă tot de la un moment la altul, într-o măsură incalculabilă.

ţ s

II

ITEMI ŞI AFORISME

JC

I. Itemi noi

(Fondul BPU 1996)

.î9

1. [Kenome]

/te/n. Mulţi comit eroarea de a crede [că am putea vorbi despre :]

1. un cuvînt ca, de exemplu, *voir* [rom. *a vedea],* existent în sine;
2. o semnificaţie, care este o realitate *asociată* acestui cuvînt.

Or, [...] cu alte cuvinte, ceea ce face cuvîntul să fie cuvînt este asocierea, şi în afara acestei asocieri nu există nimic.

Cea mai bună dovadă este faptul că, în funcţie de limba la care ne raportăm, *vwar* poate avea alt sens, prin urmare nu reprezintă nimic în sine, nefiind un *cuvînt* decît în măsura în care evocă un sens. *însă, acestea fiind spuse, este foarte clar că nu mai avem dreptul să operăm divizări,* admiţînd pe de o parte *cuvîntul,* iar de cealaltă parte *semnificaţia* acestuia. Ambele entităţi constituie un tot.

Ceea ce putem, în schimb, să facem este să constatăm existenţa unui *kenome* fi şi a semului asociativ 3C_.

2. [Chestiunea originii - Pîrîiaşul]

Item. Chestiunea cărei origini? Originea limbii.

Nimic nu dovedeşte mai clar inutilitatea oricărei cercetări asupra originii limbii, însă în privinţa acestei probleme nu trebuie să ne limităm la constatări negative.

Ceea ce demonstrează absenţa unei chestiuni filozofice a originii limbii **nu este un fapt negativ,** ci faptul pozitiv că, încă din primul moment, un semn nu reprezintă -fT decît în

măsura în care [...].
Item. A observa limba întrebîndu-te în ce moment „a început" un anumit lucru este la fel de inteligent ca şi a privi un pîrîiaş de munte crezînd că, dacă vei urca pe firul apei, vei găsi locul exact de unde

izvorăşte din pămînt. *Realităţi nenumărate vor demonstra* că, în fiecare moment, **pîrîiaşul** există deja deşi se spune că izvorăşte şi, invers, nu face decît să izvorască deşi se [...].
Putem discuta la nesfîrşit pe tema acestei *izvorîri,* însă caracteristica ei definitorie este faptul de a fi perfect identică cu creşterea.
3. [Elemente fundamentale -
Sunet ca atare - Frază-ritual - Unitate lingvistică
(semn - sunet - semnificaţie)]
Item. în orice sistem semiologic (limbă sub aspect vocal sau de alt tip) există [...] elemente fundamentale.
1. Element implicit, care creează tot restul: limba circulă de la un individ la altul, ea este *socială.* Dacă fac abstracţie de această condiţie, dacă, spre exemplu, mă distrez compunînd o limbă în laborator, nimic din ceea ce voi spune despre „limbă" în general nu va fi adevărat, sau în orice caz nu va fi adevărat în mod obligatoriu. Iată eroarea fundamentală, comisă în primul rînd de filozofii secolului al XVIII-lea.
Item. Să examinăm dacă; în secţiune orizontală, există vreo situaţie în care sunetul să ajungă *ca atare* (adică făcînd abstracţie de orice frîntură de sens ataşat sunetului) să aibă vreo valoare, fie în raport cu *fenomenele* limbii proprii secţiunii orizontale, fie în raport cu distincţiile necesare lingvistului pentru această secţiune.
Răspunsul este negativ:
a) nici un fenomen propriu secţiunii orizontale;
b) [...].
Item. Un ritual sau o liturghie nu sînt nicidecum comparabile cu o frază, din moment ce ele reprezintă doar repetarea unei *succesiuni de acte.* Fraza poate fi comparată cu activitatea compozitorului de muzică (nu şi cu cea a executantului).
Item. Reprezentarea unităţii lingvistice prin

Item. Sîntem vreodată îndreptăţiţi să vorbim despre
Doar din punct de vedere diacronic (spre exemplu *daevas),* **dar** o asemenea perspectivă nu are nimic de-a face cu lingvistica.
4. [Planul discursiv, spaţiu al modificărilor - A Diviziunile cărţii de faţă]
Item. Toate modificările - fie ele fonetice sau gramaticale (analogice) -;■ se produc doar în planul discursiv. Nu există nici un moment în care subiectul să supună unei revizuiri tezaurul mental al limbii pe care îl poartă în sine şi să creeze după o chibzuinţă matură noi forme (de exemplu cu calm [...]) pe care îşi propune, pe care (promite) să le „plaseze" în următorul său discurs. Orice inovaţie apare prin improvizaţie, în timpul vorbirii, şi de aici pătrunde fie în tezaurul subiectiv al auditorului, fie în cel al oratorului, dar se produce prin urmare în legătură cu limbajul discursiv.
Item. Organizarea acestei cărţi în paragrafe de mici dimensiuni îi conferă un aspect oarecum ridicol, pe care aş fi dorit să-l evit, fapt care „nu este cu putinţă etc".
Şi aceasta întrucît, dacă lucrarea noastră este adevărată, ea demonstrează înainte de toate cît este de fals să ne imaginăm că am putea face o sinteză completă a limbii pornind de la un principiu determinat, care se dezvoltă şi capătă substanţă cu [...].
Apoi, ea arată că vom putea înţelege ce este limba doar cu ajutorul a patru-cinci principii care

se întrepătrund permanent, într-o manieră ce pare a fi făcută special pentru a-i induce în eroare pînă şi pe indivizii cei mai abili şi mai atenţi la propria judecată. Avem deci în faţă un teren în care fiecare paragraf trebuie să rămînă ca o piesă solidă fixată într-o mlaştină, cu rolul de a marca parcursul spre a putea să găsim drumul îndărăt, dar şi să mergem înainte.
în vreme ce, în orice alt domeniu, adevărurile se sprijină unele pe altele şi trimit unele la altele pe măsură ce avansăm spre miezul faptelor, în privinţa limbii se pare că o fatalitate face ca orice nou adevăr să le oblitereze pe cele precedente pentru că adevărurile iniţiale nu sînt deloc simple.

5. [Situaţia lingvisticii - Unitatea lingvistică]
Item. Lingvistica se află într-o situaţie profund *falsă* (păstrez provizoriu termenul *falsă),* dat fiind că [...].
Item. Unitatea lingvistică. Intenţionat nu începem cu unitatea lingvistică.
Item. Limba este creată nu prin faptul că există o succesiune oarecare de sunete, ci graţie existenţei unor serii de sunete, strict delimitate, pe care le numim cuvînt.
Item. Faptul lingvistic nu este ceva care să poată [...].
II. Itemi vechi
(Ediţia Engler 1968-l974)
6. [Semn şi semnificaţie - Realităţi semiologice]
Item. Cînd spunem „semn", imaginîndu-ne în mod cu totul fals că mai tîrziu vom putea să-l delimităm fără probleme de „semnificaţie" şi că acesta nu desemnează decît „partea materială", avem de cîştigat doar dacă vom considera că semnul are o limită materială, ca lege absolută, şi că această limită este deja prin ea însăşi „un semn", fiind purtătoarea unei semnificaţii. Este aşadar absolut iluzoriu să stabilim vreo opoziţie între semn şi semnificaţie, ce reprezintă două forme ale aceluiaşi concept spiritual, dat fiind că semnificaţia nu există în absenţa unui semn, ea nefiind decît experienţa inversă faţă de semn, aşa cum nu putem decupa o foaie de hîrtie fără a tăia ambele feţe ale hîrtiei din aceeaşi mişcare a foarfecelui.
Item. Realităţile semiologice nu se pot compune nici un moment [...]. Astfel, încă de la început, ne găsim în faţa următoarei dileme :
- fie ne ocupăm doar de mişcarea degetului arătător, ceea ce sîntem liberi să facem, dar atunci dispare orice urmă de semiologie sau de limbă din ceea ce explorăm;
- fie, dacă vrem să facem semiologie, vom fi obligaţi nu doar [...], ci şi - ceea ce este şi mai dificil - *să constituim primele unităţi* (ireductibile) cu ajutorul unei combinaţii [...].
ţi»
ar
au
rţif
Ti C.
[3306] /tem. în propoziţie, totul se reduce la subiect şi la predicat şi, în al treilea rînd, după cîte cred eu, la conjuncţie (mai puţin în cazul vocativelor).
Dar subiectul şi predicatul nu au nimic a face cu „părţile discursului", care sînt delimitate în conformitate cu alt principiu :
a) Subiectul poate fi un substantiv, un pronume, un adjectiv sau un numeral (acestea fiind concretizările lui cele mai evidente), dar şi un verb (la infinitiv), întrucît, aşa cum vom vedea mai jos, faptul că verbul se află la infinitiv nu aduce modificări în natura lui.
b) Toate acestea pot îndeplini şi rolul de predicat.
c) Conjuncţia poate fi o „conjuncţie" sau un adverb.
Putem inventa o limbă care, de îndată ce un adjectiv ar îndeplini rolul de subiect, i-ar atribui acestuia o formă specială, aspect care nu ar schimba nimic din logica lucrurilor. Din acelaşi

motiv, nu există nimic deosebit în faptul că Aeyouev nu poate fi subiect; este de-ajuns că Aeyetv poate. Vorbind „stricat", avem *să ne spună* pentru Ae-yo^ev şi *să spună prost* pentru AEVEIV KCHCOV.
3307 *Item.* Lucrul cel mai evident într-o propoziţie este că, deşi se compune din minimum doi termeni logici (ideali), este posibil ca ea să se reducă la un singur termen lingvistic, şi aceasta fără ca respectivul cuvînt să poată fi descompus în aşa fel încît să se sustragă concluziei. Am putea cita cazurile *fiat!*, sau *sunt,* sau poate şi „Cine spune asta? -*Dumnezeu".* Elipsa (celebra elipsă) va înceta să existe doar atunci cînd nu ar mai fi nici un sunet articulat, iar limbajul ar dispărea, lăsînd locul gîndirii pure.
Concluziile, multiple, trebuie identificate.
Să remarcăm, printre altele: capacitatea unui cuvînt de a fi, chiar graţie semnului care vizează acest lucru, o propoziţie completă (non--eliptică) precum Atyousv.

3308 *hem.* Cuvîntul *elipsă,* chiar şi singur, are un sens care ar trebui să ne pună pe gînduri. Un asemenea termen pare a presupune că noi ştim încă de la început din cîţi termeni *ar trebui* să se compună fraza şi că raportăm la aceştia termenii din care ea se compune într-adevăr, pentru a constata astfel lacunele. Dar, întrucît sensul unui termen poate fi extins la nesfîrşit, vom vedea că raportul pe care credem că îl stabilim între *n* idei şi *n* termeni este de o naivitate extremă şi totodată de un arbitrariu absolut. Şi dacă, părăsind domeniul unei fraze anume, vom face un raţionament general, vom vedea probabil foarte repede că *nimic nu este elipsă,* pentru simplul motiv că semnele limbajului sînt întotdeauna adecvate realităţilor pe care le exprimă, chiar dacă trebuie să recunoaştem că un anumit cuvînt sau o anumită turnură exprimă mai mult decît am crede. Reciproc, în afara elipsei nu va exista nici un cuvînt dotat cu sens, dar în acest caz *de ce să vorbim despre elipsă* (asemenea lui Breal) ca şi cum ar exista o anumită normă, în interiorul căreia cuvintele sînt eliptice? Ele sînt eliptice în absenţa oricărei întreruperi sau a oricărei aprecieri exacte a [...]. Elipsa nu este altceva decît surplusul de valoare [...].
3309 *Item.* Referindu-se la limbă sau considerînd-o chiar un vehicul al gîndirii, psihologii, fie ei din zilele noastre sau din trecut, nu au avut nici un moment vreo idee despre legile sale. Fără excepţie, aceştia îşi imaginează limba ca pe o formă *fixă,* şi tot fără excepţie o consideră o formă *convenţională.* Ei se mişcă foarte firesc în ceea ce am numi secţiunea orizontală a limbii, însă nu au nici cea mai vagă idee despre fenomenul socio-istoric care antrenează vîrtejul de semne pe axa verticală şi interzice astfel transformarea acestuia într-un fenomen *fix* sau într-un limbaj *convenţional,* întrucît este rezultatul continuu al acţiunii sociale, impus în afara oricărei opţiuni.
Totuşi, începutul unei înţelegeri din partea psihologilor nu poate veni de altundeva decît din studierea transformărilor fonetice.
ITEMI VECHI
3310.1 *jtem* Contractul dintre [...] este convenţional, însă nu {pai poate fi anulat, decît cu riscul de a suprima viaţa semnului, pentru că această viaţă a semnului se întemeiază pe un contract.
O O O
al ~ a
33102

Item.
-nan)
ui-
M

3310.3 *item Qe* este un cuvînt nou - mai exact, în ce constă dificultatea de a impune un cuvînt nou

- dacă nu afirmarea legăturii sistematice între toate părţile limbii ? Se creează milioane de forme de conjugare sau de [...], dar nu există una care să se manifeste brusc, ţîşnind în mod arbitrar dintr-o sursă necunoscută. Şi nu numai că elementele trebuie preluate în combinaţiile deja cunoscute, ci mai mult, totul este, de fapt, pregătit pentru a da naştere unei noi combinaţii.
33104 *Item.* Deşi de factură psihologică evidentă, caracterul real al existenţei firelor care leagă între ele elementele unei limbi nu are nevoie, ca să spunem astfel, să fie demonstrat. Este tocmai faptul care constituie limba.
3310.5
Item. Avem nevoie de simbolul
iar nu de
sau de
3310.6 *jtem* j)acg există un adevăr *a priori,* pentru postularea căruia nu se cere nimic altceva decît bun-simţ, acela este că, deşi există realităţi psihologice, după cum există şi realităţi fonologice, nici una dintre cele două serii, luată separat, nu ar fi în măsură să dea naştere, nici măcar pentru o clipă, celui mai neînsemnat fapt lingvistic.
Pentru ca faptul lingvistic să existe, este nevoie de îmbinarea celor două serii, însă de o îmbinare de un tip aparte, şi în zadar ne-am propune să-i explorăm într-o clipă trăsăturile sau să-i prevedem evoluţia.
33107 *hem.* Simbolul E* nu trebuie să sugereze doar diferenţa dintre abordarea unui cuvînt în legătură cu sensul său sau în afara acestuia, ci şi imposibilitatea de a circumscrie şi de a stabili respectivul sens altfel decît spunînd: iată sensul care corespunde, spre exemplu, cuvîntului veoq sau [...]. Nici o descriere a sensului şi a sinonimiei nu se ridică la înălţimea sensului exact şi complet: nu există nici o definiţie în afara celei a sensului simbolului 17, reprezentînd valoarea cunoscută a unei forme ^/\.
3310 8 *Item.* Legi:
l- Legile universale ale limbii, care sînt imperative (teorematică).
2- „Legile" fonetice (care nu au nici un drept să se numească astfel).
3- Legile idiosincronice, non-imperative.

fi
Nu facem nicidecum filozofie profundă cînd vorbim despre termenul *Lege,* ci îl preluăm din uzul comun, în sensul în care îl utilizează toată lumea.
3310.9 *iţem* Confuzia între legea 3 şi legea 2 sau legea 1 este atît de cunoscută, încît nu există nici o serie de exemple cu adevărat suficientă pentru a spulbera această neînţelegere.
3310.10 *[tem Subînţelesurile* unei paradigme a declinării.
Un subînţeles nu este o abstracţie. Ba chiar este contrariul unei abstracţii.
Cînd spunem că dorim să abstragem din întregul lingvistic voriaouev, *hoc est* vorjao|iev -3& doar forma (voriaouev), *D,* sîntem liberi să o facem, dacă, procedînd astfel, dorim să analizăm transformările fonetice care o pot afecta. Dar pare clar încă de la început că cel care introduce *vor\oo\i£v, hoc est* vor)aouev *&* într-o paradigmă a flexiunii alături de VOTICTU), vor)0£T£ întreprinde o operaţie de acelaşi gen, prin aceea că, în acest demers, sensul îşi pierde orice rol.
331011 *Item.* Diferenţa dintre noul termen *sem* şi termenul *semn* sau '■$ avantajul pe care îl prezintă primul în raport cu cel de-al doilea.
1. Semnul poate fi non-vocal. Semul de asemenea.
Dar semnul poate fi un gest direct, adică se situează în afara unui *sistem* şi a unei *convenţii.*
Semul este
a) un semn *convenţional*;
b) un semn care face parte dintr-un *sistem* (la rîndul lui convenţional);

c) [...].
Astfel, putem spune că *semul* este un semn care intră în componenţa diferitelor caracteristici recunoscute ca aparţinînd semnelor ce compun limba (sub aspect vocal sau din altă perspectivă).
Caracteristicile care trebuie evidenţiate de la bun început sînt [...].
3310.12 *jtem* jntre aiteie> cuvîntul *sem* elimină, sau îşi propune să elimine, orice *preponderenţă* şi orice separare iniţială între latura vocală şi latura ideologică a semnului. El reprezintă *semnul în întregime,* altfel spus semnul şi semnificaţia, unite într-un fel de personalitate unică.

<>fi 3310.13 *jtem* rjar ţn rest) ar jj faJs sa- spUnem câ facem o chestiune capitală din înlocuirea *semnului* cu *semul.*
Adevărul este că *parasemul* şi *aposemul* sînt nişte noţiuni capitale. Or, o dată ce [...].
3310.14 *item Aposemul* prezintă avantajul că îl putem lua oricum dorim: fie ca pe o realitate dedusă şi abstractă reprezentată de un *semn,* fie ca pe un lucru golit de semnificaţia *sa* sau *de* semnificaţie, claritatea neavînd de suferit.
3311.1
[1] *Item.* Aposemul este învelişul vocal al semului, iar nu învelişul unei semnificaţii. Semul nu există doar graţie foniei şi semnificaţiei, "• şi prin corelaţie cu alte seme.
ci
[33112] *Item.* Cred că în plan discursiv putem vorbi despre aposeme (despre figuri vocale), dar fapt este că nici măcar în limbajul empiric nu spunem: „a doua *formă* a acestei fraze" (chiar cînd nu este vorba de termeni logici, ci de nişte cuvinte abordate din perspectivă fonetică).
[33113] *Item.* Termenul/o r/nd se foloseşte pentru a desemna aposemul, semul şi, în sfîrşit, latura materială a semului sincronic. „Diferitele forme dialectale ale acestui cuvînt", iată un aposem. „Formele dialectului x prezintă o caracteristică definitorie", iată una care poate fi morfologică.
[3312.1] *Item. Semnul* aposem. De îndată ce se vorbeşte undeva despre limbă, apar inevitabil termenii *cuvînt* şi *sens* (sau *semn* şi *sens),* ca şi cum aceştia ar rezuma totul, însă în plus se face întotdeauna referire la exemple de cuvinte precum *copac, piatră, vacă,* aşa cum Adam, dînd [...], cu alte cuvinte tot ceea ce e mai grosier în semiologie: cazul în care ea este (prin aleatoriul obiectelor alese a fi desemnate) o simplă onimică, adică - pentru că aceasta este particularitatea onimicii în ansamblul semiologiei - cazul în care există un *al treilea* element incontestabil în unitatea psihologică a semului, anume conştiinţa că ea se aplică unei realităţi exterioare suficient de bine definite în sine pentru *a se sustrage* legii generale a semnului.
3312.2 *item* rjeşi am dorj să abordăm cît mai puţin posibil latura ideologică a semnului, este evident că, dacă ideile de orice gen ar oferi

T

o stabilitate [...]. O asemenea stabilitate se obţine exclusiv în denumirile geografice.
3312.3 Avm(j m veciere că ideea invariabilă şi nefluctuantă poate fi considerată un lucru himeric, semele geografice şi numele proprii fac excepţie, prin aceea că [...]. Mai exact, singura şansă pentru un [...].
în toate acestea, se pune problema de a şti dacă, aşa cum un aposem persistă în afara semului, s-ar putea constata şi existenţa unui aposem intelectual. Desigur că în „Ron" există, ca să spunem astfel, două aposeme care merg paralel, dar în fond nimic asemănător între ele: dacă am schimba numele Ronului, nu am mai avea acelaşi *sem,* de unde şi inutilitatea de a discuta despre aposeme şi, astfel, cea mai bună dovadă că semul se întemeiază pe un semn material pentru care s-a optat.
[3313] -l *hem. Catalogul erorilor fundamentale*

Merită numele de erori *fundamentale,* ca urmare a consecinţelor lor:
- eroarea de a aborda semnele individual, fiecare în sine;
- sau eroarea de a crede că o limbă compusă din 500 de cuvinte reprezintă 500 de semne + 500 de semnificaţii;
- sau eroarea de a crede că reprezentăm în van fenomenul limbii cînd ne credem autorizaţi să vorbim despre „cuvînt şi semnificaţia sa", uitînd că acesta este înconjurat de [...].

3313.2 *iţem Parasemele.* Pentru un cuvînt oarecare făcînd parte din limbă, un al doilea cuvînt, chiar dacă nu este cîtuşi de puţin „înrudit" cu primul, e un parasem. Singura şi simpla calitate a parasemului este că aparţine aceluiaşi sistem psihologic de semne, în aşa fel încît, dacă observăm că un semn dat îşi desfăşoară existenţa în întregime în afara semnelor concurente ale sistemului, *că este total lipsit de importanţă să remarcăm,* în cazul unui anumit semn, ansamblul semnelor concurente, cuvîntul *parasem* ar trebui să dispară şi, invers, existenţa lui va fi obligatorie dacă vom constata că un cuvînt nu este nicidecum complet autonom în cadrul sistemului din care face parte.

33141 De studiat cuvîntul *expresie* (această formă este expresia...).

33142 De demonstrat că *termen* a fost la fel de incapabil ca şi *semn* să păstreze un sens material, şi invers. „în aceşti termeni" este textual.

ITEMI VECHI

ui

3314.3

De altfel, *termen* ar fi cam ceea ce dorim să spunem prin *sem*; şi, în această privinţă, ar fi necesar să facem o remarcă. Un sincronism se compune dintr-un anumit număr de *termeni* (lat. *termini)* care îşi împart între ei ansamblul materiei de semnificat.

3314.4 orice *aposem* este abordat *la un moment dat.* Şi ceea ce face ca aposemul să-şi merite numele este abordarea lui în cadrul limbii şi faptul că el nu reprezintă o simplă secvenţă fonică. Să mai notăm că aposemul are o limită anterioară şi una posterioară.

3314.5 (Reciproc, nu trebuie să numim *aposem* o formulă fonică oarecare precum *-bd-,* ci doar acele formule fonice care au fost la un moment dat corpul unui *sem.)*

3314.6 Aposemul = trupul golit de viaţă al unui sem. Probabil că această comparaţie este îndreptăţită, nefiind prin urmare periculoasă. Totuşi, există riscul ca un cadavru să rămînă o structură organizată în anatomia sa, în vreme ce, în cuvînt, anatomia şi fiziologia se confundă ca urmare a principiului convenţionalităţii.

3314 7 în chestiunea dificilă a adoptării unui cuvînt care violentează mai mult sau mai puţin [...], ar trebui să reţinem, dintre^realităţile care consacră cuvîntul *sem,* cel puţin acele orjucrra Auypd, semele grafice, însă despre înrudire am discutat deja. (Vom fi optat astfel măcar pentru cel mai vechi cuvînt întrebuinţat de poet pentru a [...].)

3314.8 piu perspectivă diacronică, întrebarea: „Este acesta unul şi acelaşi cuvînt ? " înseamnă, nici mai mult, nici mai puţin: „Este acesta unul şi acelaşi aposem ? ". Dar afirmaţia nu se verifică şi din punct de vedere sincronic. Şi nu avem aici o contradicţie, aşa cum s-ar părea (prin faptul că putem afirma că două realităţi sînt diferite la un moment dat, continuînd prin a le declara identice mai tîrziu), întrucît putem spune că, din punct de vedere diacronic, avem pur şi simplu acelaşi *aposem,* fără ca de aici să rezulte că şi *semul* ar fi neschimbat. Iată diferenţa. (Altfel spus, cuvînt = *aposem* şi cuvînt = *sem.)*

3314.9 (Continuare.) Probabil că nu este cazul să arătăm cum se prezintă acelaşi sem de la o epocă la alta, şi poate că nici nu deţinem un instrument de măsură adecvat, dat fiind că semul depinde, în existenţa sa, de întregul context parasemic dintr-un anumit moment.

3314.10 SpUnem c§ nu există morfologie în afara sensului, în ciuda faptului că forma materială este elementul cel mai uşor de urmărit. Prin urmare, în opinia noastră, cu atît mai puţin există

semantică în afara formei.
33151 //e/w. Mare atenţie la faptul că, în schimbarea analogică, nu se înregistrează nici o schimbare a *aposemului*! Paradoxul începe să se lămurească dacă, în loc să spunem „schimbare a aposemului", spunem „schimbare a aposemului *unui cuvînt* sau a aposemului *unui sem.* Creăm astfel un alt *sem,* un parasem, care, fireşte, este asociat cu un aposem. Nu putem vorbi despre schimbarea *unei părţi* a primului sem. Schimbarea se situează în întregime în domeniul *semelor* şi este ghidată de sens.
Iată o creaţie despre care se poate spune că este parasemică, aşa cum există influenţe parasemice şi conservări parasemice.
Dar dificultatea apare cînd se pune problema de a stabili o demarcaţie între *creaţie* şi *influenţa* parasemică, ce poate modifica radical sensul unui *sem,* fără ca măcar să realizăm că avem de-a face cu un alt *sem.* Or, cînd „forma" se schimbă, vom spune hotărît că avem de-a face cu un alt *sem.* Această diferenţă este oare justificată?
3315.2 *jtem* «Subiecţii vorbitori nu au cîtuşi de puţin conştiinţa *apo-semelor* pe care le pronunţă, aşa cum, pe de altă parte, nu au nici conştiinţa *ideii pure.* Ei nu conştientizează decît *semul.* Acesta este faptul care asigură transformarea perfect mecanică a aposemului de-a lungul secolelor.
33153 *Item.* Pentru a analiza în mod sănătos lingvistica, trebuie să o abordăm din afară, cu condiţia să avem experienţa (măcar aproximativă) a fenomenelor excepţionale care se produc înăuntrul ei.
Un lingvist care nu este altceva decît lingvist se află, credem noi, în imposibilitatea de a găsi calea care i-ar permite să nu facă altceva decît să claseze faptele. încetul cu încetul, ştiinţa noastră va deveni practic dependentă cu totul de psihologie, întrucît aceasta va realiza că limba constituie nu doar unul dintre domeniile sale, ci însuşi fundamentul propriei sale activităţi.
33154 *Item.* Dar nu era în intenţia noastră să spunem toate acestea, ci să arătăm că, dacă am şti dinainte că în lingvistică există unităţi [...].
1TEM1 VECHI
113
I
gri *33155 Item.* Aspectul capital al limbii este că ea comportă anumite ifcviziuni, anumite unităţi care se pretează delimitărilor.
ar
3315.6
jtem j jn ce constg o unitate lingvistică ?
e
g&; 3315-7 *Item. A semnifica* înseamnă deopotrivă a îmbrăca un semn într-o idee şi a îmbrăca o idee într-un semn. Astfel, „o anumită distincţie nu are valoare gramaticală decît în măsura în care este *semnificată",* adică îmbrăcată într-un semn propriu. *(A-i aduce cuiva la cunoştinţă* [fr. *signifier]* că este concediat.)
33161 *Item.* Nu există nici o analogie între limbă şi vreo altă realitate umană, şi aceasta din două motive : 1. nulitatea internă a semnelor; 2. facultatea spiritului nostru de a se ataşa de un termen nul în sine.
(însă nu ne-am propus să ne referim la acest lucru. Am deviat.)
33162 *Item.* Despre psihologizarea semnelor vocale
A. Să presupunem că pe aceeaşi placă a unei lanterne magice apar succesiv:
Un disc verde
Un disc galben y\\ Un disc negru e$ *Un disc albastru* Si* *Un (alt) disc albastru*
Un disc roşu
Un disc violet

Ansamblul acestor semne sugerează cvasi-imposibilitatea de a ni le reprezenta *în succesiunea lor* sau „ca pe o suită care poate fi asamblată, *alcătuind un întreg".*
Or, particularităţile unui cuvînt se rezumă la faptul că acesta reprezintă un sem care poate fi asamblat, dar care se întemeiază pe succesiunea silabelor.
B. în al doilea rînd, să presupunem că nu vom proiecta respectivele culori în aşa fel încît să se *succeadă* pe disc, ci că le vom *juxtapune.* (Vom dispune în pătrate culorile verde/galben/negru: la stînga verde, apoi galben etc, pînă la dreapta). Vom obţine astfel o figură care, deşi nu permite asamblarea sa în toate elementele existente, cel puţin începe să poată fi asamblată şi să fie o figură. ,. , r ;, ; .... ,.

C. Pentru ca figura vizuală să devină figură, a trebuit să abandonăm aşadar principiul succesiunii temporale şi să recurgem la [...].
3317 °*hem. &* O
3317" *hem.* Cuvîntul nu este suficient de lung pentru ca să nu permită asocierea sa cu o singură senzaţie.
Alături de di vizibilitatea temporală, acesta este aspectul care face din el un pseudo-organism atît de încărcat de iluzie.
33172 *Item.* Dacă avem în vedere soma, putem formula principiul *unispaţialităţii,* avînd drept consecinţă, în interiorul semului, di vizibilitatea *în secţiuni* (în acelaşi sens şi prin decupaje identice), în locul divizibilităţii pluriforme care ar apărea, spre exemplu, atunci cînd, într-un sistem „vizual direct" (= scriere ideografică), am avea
în opoziţie cu sensul care i s-ar atribui semnului
Şi aceasta întrucît, în contextul dat, este absolut necesar să păstrăm, poate ca ultimă soluţie, opoziţia între două seme, şi nu semnificaţia unui sem. Or, opoziţia între două seme precum Âeyouev şi ÂEVETE se reglează prin intermediul unor *secţiuni* ce urmează *aceeaşi direcţie* şi se realizează *una cîte una,* cu toate că este cît se poate de simplu să concepem o mie de sisteme în care nici una dintre aceste condiţii nu ar fi îndeplinită. (Singura problemă ar fi aceea că, atunci cînd oferim un alt semism, fără să ne dăm seama ne întoarcem la cuvînt.)
33173 *Item. Temporalitatea.* Cu cît o studiem mai mult, cu atît realizăm mai clar că divizibil itatea lanţului sonor în tranşe temporale *(ipsofacto* divizibilitatea simplă, unilaterală) creează deopotrivă caracteristicile [...] şi iluziile cum este cea de a crede că unităţile limbajului sînt întreguri *organizate,* în vreme ce ele sînt doar nişte întreguri subdivizibile în timp, paralel cu anumite funcţii care pot fi atribuite fiecărei tranşe temporale.
3317A*Item.* Este complet inutil să emitem raţionamente înainte de a fi înţeles *natura* agentului ales pentru tipul special de semiologie care este semiologia lingvistică.

33175 *hem.* Să vedem acum în ce măsură cuvîntul *parte* (opus lui *fragment)* este sau nu util în analizele lingvistice şi în comparaţiile cu anatomia, mecanica etc.
Tot astfel pentru *subunitate.* Un cuvînt, atunci cînd este golit de semnificaţie, nu mai are nici un fel de subunitate sau de diviziune (cu excepţia diviziunilor fonetice), cu toate că, în momentul imediat anterior, părea să aibă *subunităţi.*
33116 hem. Cuvîntul *inert...*
33181 *hem.* Trebuie să ne impunem să vorbim, de fiecare dată, despre unispaţialitatea *semnului lingvistic,* pentru a arăta astfel că aceasta nu este o caracteristică generală a semului.
3318.2 *jtem* poate cj ar merita efortul de a spune că, în transcrierea fonetică, un semn diacritic precum *o* nu încalcă principiul unispaţial, întrucît obţinem un singur sem dintr-un întreg (şi nu din nişte *subunităţi).* Şi este posibil să mai fie ceva de adăugat.
33183 Item. Semul lingvistic face parte din familia generală a *semelor unispaţiale,* din care face

parte în mod necesar orice sem bazat pe transmiterea acustică. Dar nu transmiterea acustică este aspectul esenţial, ci unispaţialitatea.
33184 *hem.* Capcană. Atunci cînd reprezentăm cuvîntul etc. prin semnale vizuale juxtapuse precum *J ¥/ffli*> faptul este pe deplin justificat, însă cu condiţia ca semnalul să constea într-o juxtapunere nedefinită, şi nu în „arborarea" semnelor 1. *tf//A* 1» 2. / *J,* căci astfel ne-am afla în faţa unei confuzii între două categorii de idei; chiar J^j|__J este un exemplu al unei posibile simultaneităţi (sau non--unispaţialităţi) a semului vizual, în rest rămînînd el însuşi doar cu condiţia să fie dezmembrabil.
m&5*Item.* Ni se va cere poate un exemplu de sem multispaţial pentru a avea astfel la dispoziţie un mijloc de a percepe mai bine noţiunea de sem. într-un anumit sens şi pentru a începe cu începutul, putem să atribuim această denumire unui *tablou alegoric* sau chiar unei picturi oarecare, în măsura în care obiectele reprezentate se apropie de semnificaţia lucrurilor. Este cu neputinţă să spunem că acest tablou începe din stînga şi se sfîrşeşte [...].

33186 Dacă am dori într-adevăr să reprezentăm elementele fonice succesive ale unui cuvînt, ne-ar trebui un ecran pe care, cu ajutorul lanternei magice, am proiecta o serie de culori *succesive*; totuşi, demersul ar fi fals, deoarece ar fi imposibil să asamblăm respectivele culori succesive într-o singură impresie, şi de aceea cuvîntul scris în întregime pe ecran, întinzîndu-se, *spaţial,* de la dreapta la stînga sau de la stînga la dreapta, e pentru noi o reprezentare mai autentică a cuvîntului, care este totuşi temporal.
Semul acustic se întemeiază în mare parte pe memorare, de o sută de ori mai simplă pentru formele acustice decît pentru cele vizuale.
33187*Item.* Aşa cum fraza muzicală se dezvoltă în timp, pentru că reţinem [...], tot astfel se întîmplă şi cu o frază vizuală cum ar fi, spre exemplu, un lanţ muntos. Dar, lucru curios : nu există o frază vizuală care să constea într-o serie de momente succesive, iată de ce sîntem nevoiţi să o reprezentăm grafic.
3318.8 *Item în favoarea* Inertomei. Chiar un termen precum *soma* (p<3|ioc) ar deveni în scurt timp, dacă ar avea şansa să fie adoptat, sinonim cu *sem,* al cărui antonim este. în această privinţă, terminologia lingvistică plăteşte tribut tocmai adevărului pe care îl stabilim ca rezultat al observaţiei.
în orice termen precum *soma* există cel puţin două condiţii care predispun cuvîntul să devină semn: 1. coincidenţa limitei unispaţiale, astfel încît prin soma *Zeus* se înţelege, totuşi, tocmai contrariul semului *Zeus* [...]; 2. în chiar momentul în care un semn este golit de sensul său, spiritul investeşte în semn sau în soma cel puţin **intenţia** care pune **muşchii** în mişcare şi face dovada unui act de *voinţă*; 3. *soma* va fi asemenea unui corp fără viaţă, divizibil în părţi *organizate,* ceea ce este fals.
33189 *Item.* în fiinţa organizată, funcţia poate muri, în vreme ce organul subzistă. Chiar şi cadavrul mai are încă organe, care constituie materia ştiinţei anatomice. în cuvînt nu există nimic anatomic, altfel spus între părţile sale componente nu există nici o diferenţă care să se întemeieze pe un raport între funcţie şi partea ce îndeplineşte respectiva funcţie, există doar o succesiune de acte fonatoare cît se poate de *asemănătoare* între ele, prin aceea că nici unul nu se recomandă a fi mai. curînd plămînul cuvîntului decît piciorul său.

* Principiul *Capacităţii identice.*
' 33i9.i *Item* Diateză dau diacosmie, pentru economia limbii la un moment dat (= idiosincronie) ?
33192*Item.* Comparaţie cu anatomia şi fiziologia. Cele două sînt unul şi acelaşi lucru pentru limbă; eroarea constă tocmai în a crede că *gramatica* este o fiziologie (studiind *funcţia),* în

vreme ce fonetica - sau fonologia? - ar fi o anatomie. Este foarte util să urmărim prin ce anume păcătuieşte o asemenea comparaţie. Ochiul nu seamănă cu mîna, şi nici plămînul cu coloana vertebrală; şi astfel, chiar făcînd abstracţie de funcţie, anatomistul are în faţă, în fiecare organ, un *obiect diferit.* Dimpotrivă, nu există nici o diferenţă, spre exemplu, între -î- ca semn al femininului şi -f- ca marcă a optativului; în lingvistică, de îndată ce se renunţă la funcţia convenţională, nu mai rămîne decît materia brută. Funcţia cu care este investit un fonetism ne face să acordăm, provizoriu, titlul de *organ* acestui fonetism care seamănă, în sine, cu toate celelalte, fiind susceptibil de a îndeplini *{aşa cum se prezintă)* absolut orice funcţie.
Lucruri asemănătoare se pot spune cu privire la *structura* unui cuvînt, o nouă imagine care, dînd iluzia clarităţii, maschează o sumedenie de idei false şi prost concepute. Un cuvînt nu are nici o *structură,* dacă facem abstracţie de sensul diferitelor sale părţi.
33193 *Item.* în comparaţia cu jocul de şah, e adevărat că funcţia (valoarea) este convenţională, dar, în ceea ce priveşte *structura,* această comparaţie nu oferă nici o bază, dat fiind că fiecare piesă este nede-montabilă şi *nu* conţine, asemenea unităţii reprezentate de cuvînt, părţi diverse, cu funcţii diverse.
3319.4 Bineînţeles că o *maşină,* un *mecanism* nu reprezintă termeni de comparaţie mai adecvaţi decît ar fi un *organism.* Şi în acest punct există o anatomie şi o fiziologie.
33195 însă în această privinţă trebuie să acordăm o atenţie sporită „merismului" *(divizibilitatea în timp)* părţilor cuvîntului; această divi-zibilitate a lanţului sonor este cea care, poate mai mult decît varietatea sunetelor, contribuie la impunerea iluziei că ar exista grupuri organice, în fond, este minunat să putem pune cratime precum în Au-9n.-a6-fi£-vo-<;.

3319.6 jat£ ^g ce comparaţia *chimică,* justă în anumite privinţe, nu spune nimic raţiunii.
33191A se vedea ce se întîmplă cu comparaţia *tactică,* cu dispunerea unei coloane militare.
3320.1 *jtem Semnul, soma, semul* etc. Nu vom putea să controlăm cu adevărat semnul, să-l urmărim ca pe un balon în aer, cu certitudinea de a-l prinde iarăşi, decît atunci cînd vom fi înţeles pe deplin natura sa, natură dublă, care nu constă nici în înveliş şi nici în „spirit", în aerul hidrogenat care se pompează în balon şi care nu ar avea nici o valoare în absenţa învelişului.
Balonul este *semul,* iar învelişul, *soma,* dar această imagine este departe de concepţia conform căreia învelişul este *semnul,* hidrogenul, *semnificaţia,* iar *balonul* nu reprezintă nimic. El înseamnă totul pentru specialistul în aerostate, aşa cum *semul* înseamnă totul pentru specia-listul în lingvistică.
33202Item. Oare *contra-soma,* adică semnificaţia, va putea fi vreodată analizată separat, la fel ca soma, în afara *semului* ? Ne-am dori să fie, dar pentru moment faptul este în afara oricărei previziuni a lingvistului sau a psihologului.
Se pune problema limitării, *fiecare în sfera proprie,* a somei şi a antisomei. Or, soma este simplu de limitat în sfera sa, în întregime fizică. Iată originea şi explicaţia exceselor lui Benfey. Antisoma nu poate fi cîtuşi de puţin limitată în sfera proprie, situîndu-se între *sem* şi *sfera semului.*
33203 Item. Ceea ce se cheamă îndeobşte semnificaţie este tocmai ceea ce numim noi *para soma* şi, spre deosebire de soma, ea nu va putea fi degajată niciodată în aşa fel încît să devină în sine un obiect de cercetare sau de observaţie. Să înţelegem bine : într-o oarecare măsură, ea poate face obiectul cercetării şi al observaţiei, cu condiţia să ne întoarcem mereu la sem, la diferitele *seme* care unesc această parasomă cu ceva material, mai exact cu soma, însă un asemenea demers nu are nimic asemănător cu studiul somelor, care am acceptat că este independent.
3320.4 *item* Jn tjmp ce mg piimb, fac o crestătură pe un copac, fără să spun nimic, doar ca să mă

distrez. Persoana care mă însoţeşte păstrează

ideea acestei crestături şi, fără nici o îndoială, îi asociază două-trei idei, in vreme ce eu nu mă gîndeam la altceva decît să o induc în eroare sau să mă amuz.

Pentru noi, orice lucru material este deja un *semn,* adică o impresie pe care o asociem altor impresii, dar în toate acestea lucrul material pare a fi indispensabil. Singura particularitate a semnului lingvistic este aceea că produce o asociaţie mai precisă decît oricare alta, şi poate vom realiza cîndva că aceasta este forma cea mai aproape de perfecţiune a asociaţiilor de idei, formă care nu poate fi realizată decît pe baza unei some convenţionale.

3320.5 *jtem Şcurt istorjc ai ungvisticii*

Tîmpenii admirabile au văzut lumina zilei, dar admirabile numai în contextul trecutului. Trecutul lingvisticii se compune dintr-o îndoială generală cu privire la rolul, locul şi valoarea [...] sa, însoţit de achiziţii colosale în privinţa faptelor, acele fapte despre care oamenii nu aveau nici cea mai mică idee pînă în 1810 şi nici [...].

Am văzut doctrina ridicolă a lui Max Muller, care prezenta limba ca pe un regn natural, existînd pentru sine [...].

Vechimea limbii a fost un lucru descoperit brusc, care va deveni, sub numele de Continuitate a limbii, una dintre achiziţiile capitale ale [...].

332i.i *item* Am asistat la momentul în care doctrina ridicolă a lui Max Muller revendica pentru lingvistică locul unei *ştiinţe a naturii* şi admitea un fel de „regn lingvistic", cu o existenţă la fel de justificată ca şi „regnul vegetal" studiat de botanişti.

Toate acestea se spuneau şi se ascultau cu seriozitate. Dar vreau să mai spun că, atunci cînd a avut loc o reacţie, nimeni nu mai era în măsură să spună în ce sens s-a produs ea, întrucît lingvistica, chiar dacă avea un vag simţ al lucrurilor juste, nu dispunea de posibilitatea de a-şi crea o **direcţie.**

33212 *Item.* Este de-a dreptul comic să urmărim ironiile succesive ale lingviştilor cu privire la punctul de vedere A sau B, pentru că toate aceste ironii par a presupune deţinerea unui adevăr, în vreme ce, pînă în prezent, tocmai absenţa absolută a unui adevăr fundamental caracterizează orice lingvist.

33221 *Item. Bunătate - sănătate.* în *îndoielnic,* sau *amărăciune,* sau *negricios* există în mod evident două elemente. însă primul element nu este identic cu *îndoială,* sau *amar* sau *negru.* Avem pur şi simplu *îndoielnic: îndoială, guşat: guşă* etc. Este una dintre modalităţile de a ajunge la clarificarea noţiunii de radical. Bună comparaţie: *huldvoll* conţine *huld,* care este un cuvînt, dar *huldig* conţine doar radicalul care se regăseşte în *huld. Cf. wurdevoll, wtirdig, wiirde - nod: noduros, langoare: languros.* (Nu este vorba despre o chestiune *istorică,* ci despre un stadiu conştient.)

33222 *Item.* Stadiul istoric şi stadiul conştient sînt întotdeauna opuse. Sînt cele două căi ale semnului. De unde şi dificultatea, dar şi necesitatea de a nu le amesteca niciodată, sub nici un aspect.

Ele se opun ca stadii posibile ale unui cuvînt şi, în absenţa opţiunii între cele două, cuvîntul *nu este nimic.*

Fiecare cuvînt se află la intersecţia punctului de vedere diacronic cu cel sincronic. Aceasta dacă dorim să lăsăm deoparte perpetua şi obositoarea întrebare „să fie acesta un sem ? ", luînd cuvîntul ca pe un lucru dat, general cunoscut.

3322.3 *jtem* ya fj necesar s3 facem un total al modalităţilor de abordare şi a „domeniilor de analiză".

3323.1 *jtem* Atft tjmp cjt avem nevoie de o analiză pentru a stabili elementele cuvîntului, cuvîntul însuşi nu rezultă din analiza frazei. Şi aceasta întrucît fraza există doar în cuvînt, în limba

discursivă, în vreme ce cuvîntul este o unitate care trăieşte în afara oricărui discurs, în tezaurul mental.
3323 2 *Item.* Afirmaţiile anterioare nu implică faptul că elementele cuvîntului nu ar exista niciodată ca unităţi mentale în sine, ci pur şi simplu că, în orice situaţie, cuvîntul se detaşează fără analiză.
3323.3 /tem într-adevăr, memoria nu oferă decît un număr *cît se poate de restrîns* de fraze gata făcute. Şi nici nu ar putea să se întîmple altfel, dată fiind cantitatea nelimitată de combinaţii posibile pornind de la un număr limitat de termeni. Dimpotrivă, memoria oferă *cuvinte gata făcute* cu miile. Prin urmare, *primul* mod de existenţă a cuvîntului nu este acela de a fi un element al frazei; el poate fi considerat ca existînd

„înaintea" frazei, adică independent de aceasta, ceea ce nu este cazul pentru elementele cuvîntului în raport cu unitatea reprezentată de cuvînt. în rest, *chiar în planul discursiv,* există sute de cazuri în care sîntem nevoiţi să pronunţăm un *cuvînt,* nu o frază (printre altele, toate vocativele).
3323 4*Item.* „învăţămintele" pe care poate că le desprindem din fraze înainte de a cunoaşte cuvintele nu au implicaţii palpabile. Trebuie să constatăm aşadar că întreaga limbă intră mai întîi în spiritul nostru prin intermediul planului discursiv, aşa cum am mai spus şi aşa cum este şi firesc. Dar aşa cum sunetul unui cuvînt, realitate care a pătruns astfel, la rîndu-i, în forul nostru interior, devine o impresie complet independentă de planul discursiv, la fel şi spiritul nostru degajă tot timpul din discursiv ceea ce trebuie pentru ca să rămînă doar cuvîntul. Maniera în care cuvîntul s-a fixat este lipsită de importanţă, o dată operaţia făcută, cu condiţia să constatăm că această unitate este cea care contează cu adevărat.
33235*Item.* Este capital să notăm că, de fiecare dată cînd ni se atrage atenţia asupra unui detaliu, asupra unei nuanţe sonore, spre exemplu asupra pronunţiei uşor diferite a două cuvinte, singura posibilitate care ne rămîne este să ne punem întrebări, să precizăm exact *ideea* cuvîntului, asociată cu pronunţia corespondentă, întrucît, în sem, sunetul nu este separabil de rest şi nu-l cunoaştem decît în măsura în care luăm *întregul sem,* deci cu semnificaţie cu tot. Pentru cuvîntul *cîine,* încep prin a mă gîndi la un cîine, dacă doresc să ştiu cum îl pronunţ.
3324 ' *Item.* Un adjectiv, un substantiv sau un verb nu au nevoie de nici un semn gramatical pentru a exista ca adjectiv, ca substantiv sau ca verb. însă, deşi acest fapt aruncă o anumită lumină asupra subiectului, el este departe de a oferi o certitudine în privinţa naturii adjectivului sau a substantivului.
33242 *Item.* Există o imensă diferenţă între termeni cum ar fi *subiect* etc, a căror prezenţă în frază şi în „părţile discursului" este acceptată. Termenii frazei pot să nu corespundă prin nimic din punct de vedere lingvistic, în vreme ce un „adjectiv" sau un „adverb" etc. îndeplinesc cel puţin condiţia de a fi reprezentate printr-o formă vocală. Putem vorbi despre subiectul frazei fără ca acesta să fie realmente prezent în faţa noastră prin vreo transpunere materială, dar nu putem vorbi

despre un substantiv fără a presupune existenţa unui înveliş vocal al substantivului, aspect capital (neavînd, de altfel, nimic care să caracterizeze respectivul înveliş ca fiind acela al unui substantiv).
33243*Item.* Există următoarele categorii:
Care nu presupun existenţa unei expresii vocale : subiect, predicat. Care presupun existenţa unei expresii vocale, dar în absenţa unui decor vocal corespunzător categoriilor: adjectiv, substantiv etc. în sfîrşit, vagi expresii ale unor diferenţe.
■■si 33244*Item.* Să reflectăm un moment la această formulare : „expresia ătttei diferenţe". Ea

presupune cu necesitate două forme vocale şi două «forme spirituale ataşate primelor [...].
i **O**
I fi";
1 ..'■
rstr"
III. Aforisme
(Ediţia Engler 1968-l974)
poal.«.
'Ui
i
33281X. Condiţia oricărui fapt lingvistic este ca acesta să se producă între minim doi termeni, care pot fi *succesivi* sau *sincronici.* Absenţa celui de-al doilea termen, deşi pare să se producă la tot pasul, nu este decît aparentă.
3328.2 XJ în limbă, la fel ca în orice alt sistem semiologic, nu se poate să existe vreo diferenţă între ceea ce caracterizează un lucru şi ceea ce îl constituie.
Dacă, fie şi o singură dată, s-ar constata contrariul, [...].
3328.3 XJJ Elementele şi caracteristicile sînt unul şi acelaşi lucru. Este o trăsătură a limbii, ca a oricărui alt sistem semiologic în general, faptul că nu se poate ca în interiorul acesteia să existe vreo diferenţă între ceea ce distinge un lucru şi ceea ce îl constituie.
3328-4 XIII. Nici o lege care se deplasează între termeni contemporani unul cu celălalt nu are un sens obligatoriu.
33285XIV. Cîteva adevăruri care se regăsesc [...].
Să nu mai vorbim nici despre *axiome,* nici despre principii, nici despre teze. Toate acestea sînt pur şi simplu şi în sens strict etimologic nişte aforisme, nişte *delimitări. [...],* însă limitele între care se regăseşte constant adevărul, de unde se porneşte [...].
ăMrj ib .i
III
ALTE SCRIERI DE LINGVISTICĂ GENERALĂ
ii
I. Documente noi
(Fondul BPU 1996)
oi! .1
i= 1. [Limbaj - Limbă - Vorbire]
Limbajul este un fenomen; el reprezintă exerciţiul unei facultăţi care se găseşte în om. Limba este ansamblul formelor concordante pe care le îmbracă acest fenomen într-o colectivitate de indivizi şi la o epocă determinată.
Eroarea în care a căzut încă de la început şcoala fondată de F[ranz] Bopp a fost aceea de a atribui limbilor un corp şi o existenţă imaginare, în afara indivizilor vorbitori. Abstracţia în materie de limbă, chiar făcută cu bună-credinţă, nu permite, în practică, decît aplicaţii limitate -este un procedeu *logic* -, iar o abstracţie căreia i s-ar atribui un corp şi a cărei jucărie am accepta să fim ar constitui un impediment cu atît mai serios în acest sens...
Şcoala lui Bopp a susţinut că limbajul este o aplicaţie a limbii sau că limba reprezintă condiţia necesară a limbajului, considerînd-o ca fiind instituită, delimitată. Astăzi vedem că există o reciprocitate permanentă ; în actul limbajului, limba îşi găseşte deopotrivă aplicaţia şi sursa unică şi continuă, iar limbajul este aplicaţia şi totodată generatorul continuu al limbii, [...] reproducerea şi producerea.
în acelaşi timp cu perspectivele mai apropiate sau mai îndepărtate faţade [...].
Pe hîrtie - la subiectul vorbitor sau la ansamblul subiecţilor vorbitori -la subiectul gînditor şi vorbitor [...].
[...] nu a tratat limbajul ca pe un fenomen; ea a replicat după cum urmează: limba este litera;

limbajul este limba sau idiomul, iar idiomul este litera; limba este fonemul, există o corelaţie între gîndire şi fonem [...].
Prima şcoală de lingvistică nu a prezentat limbajul ca fenomen. Mai mult chiar, a ignorat limbajul, abordînd direct *limba* sau idiomul (ansamblul

manifestărilor limbajului într-o epocă dată, la un anumit popor) şi a văzut idiomul exclusiv prin prisma scrierii. Nu există vorbire, ci doar ' grupări de litere.
Un prim pas s-a făcut: de la literă s-a ajuns la luarea în considerare a sunetului articulat şi de la hîrtie s-a trecut la subiectul vorbitor [...]. Nu era vorba încă despre limbaj, dar deja aveam de-a face cu vorbirea.
Cuceririle acestor ultimi ani constau în a fi plasat, în sfîrşit, nu doar ceea ce constituie limbajul, ci şi limba pe adevăratul lor făgaş, care se găseşte exclusiv în interiorul subiectului vorbitor, fie ca fiinţă umană, fie ca fiinţă socială.
Mişcarea întemeiată de Franz Bopp la începutul acestui secol nu a abordat limbajul din perspectiva caracterului, a valorii, a aspectului său fenomenal şi a esenţei sale. Să însemne aceasta o ignorare, în natura sa, a obiectului pe care ea pretindea că îl tratează, aşa cum i se impută astăzi cu atîta uşurinţă ?
Acest reproş pare nedrept, întrucît adepţii şcolii lui Bopp nu atribuiau cîtuşi de puţin tinerei ştiinţe, ca misiune şi raţiune de a fi, studierea limbajului.
iuteîttv în ce măsură limbajul ar putea fi obiectul
unei ştiinţe aparte
Şcoala fondată de F[ranz] Bopp la începutul acestui secol nu a abordat limbajul ca fenomen, deci sub aspectul caracterului său de exerciţiu al unei facultăţi a sufletului. Or, în prezent, i se reproşează bucuros faptul de a fi ignorat esenţa obiectului pe care pretindea că-l analizează. Un asemenea reproş presupune mai degrabă să-i atribuim în mod arbitrar o misiune la care ea nici nu visa şi pe care mulţi dintre adepţii săi fără îndoială că ar fi recuzat-o. în realitate, obiectul este cel care s-a schimbat, şi o ştiinţă diferită i-a urmat pe nesimţite celei dintîi, pretinzînd că ia asupră-i vina precursoarei sale, dar se poate foarte bine ca ea să nu-şi fi asigurat în mod corespunzător legitimitatea propriei existenţe.
Parte a filologiei, altfel spus a studiului literaturilor, al textelor şi, subsidiar, al limbilor, ştiinţa ai cărei deschizători de drumuri au fost

Bopp şi Grimm s-a numit mai întîi filologie comparată sau gramatică comparată. Ea nu se distingea de filologia clasică decît prin cercetarea [...] lor.
Şcoala lui Bopp a deschis perspective nelimitate unor [...] noi, iată contribuţia strălucită - care niciodată nu va fi pusă sub semnul întrebării -a şcolii care [...], şi totuşi nimic nu este mai dificil decît să determinăm cu certitudine ce fel de ştiinţă a intenţionat să întemeieze această şcoală sau, mai mult, dacă într-adevăr a dorit să fondeze o ştiinţă distinctă şi, în cazul unui răspuns negativ, ce principiu nou a adus ea în sfera ştiinţelor deja existente.
2. [Semnul]
A
Unde se află „semnul" în imaginea imediată pe care ne-o facem despre el? Se află în A, pe munte, iar natura sa, oricare ar fi ea, materială sau imaterială, este *simplă,* compunîndu-se din A.
Unde se află „semnul" în realitatea lucrurilor? Se află în mintea noastră, iar natura sa (materială sau imaterială, prea puţin contează) este complexă; de acum înainte, ea nu se mai compune din A şi nici măcar din *a,* ci din asocierea *a/b,* în condiţiile *eliminării* lui A, precum şi ale imposibilităţii de a găsi semnul în *b* sau în *a,* luate *separat.*
Mai sus: nu mă tem cîtuşi de puţin să recurg aici la o diagramă care ar putea părea ridicolă

sau, mai mult, ar aduce ofensă inteligenţei cititorului. în realităţile elementare ale semiologiei nu se pune problema de a-ţi manifesta inteligenţa, ci de a lupta împotriva formidabilului [...]. Dacă doriţi, orice semn este o *operaţie* aparţinînd unei categorii psihologice simple - iată de ce [el] nu are nici un ecou -, dar nu putem vorbi la nesfîrşit despre această operaţie în raport cu delimitările care s-ar putea face.

[1] RT ″

3. [Divinaţie - Inducţie]

Lingvistica procedează de fapt prin inducţie şi divinaţie, şi este nevoită să procedeze astfel pentru a ajunge la rezultate fecunde. Numai o dată ce ipoteza este percepută cu adevărat se porneşte întotdeauna din acelaşi punct, de la ceea ce este reconstruit, pentru ca ulterior să i se atribuie fiecărei limbi, fără preconcepţii, ceea ce i se potriveşte din această ipoteză. Fără îndoială că expunerea cîştigă astfel în claritate. Drept dovadă, mizăm pe satisfacţia pe care o oferă faptele astfel explicate celui care admite ipoteza.

(Mi se va ierta, sper, faptul de a alege un exemplu personal, căci acesta îmi va servi drept scuză.) în *Memoriile* mele am greşit sub-ordonîndu-mă ideii, juste în fond, [că] ar trebui ca, în legătură cu fonemul [?] presupus, să oferim lista cu variantele de *o* greco-italice şi modificările lor, într-o manieră cît se poate de obiectivă. Astfel, în ciuda convingerii mele intime că modificarea *o-a, opQoq arduus,* era motivată de un fenomen cu totul special, străin lui oySooq *octavus,* o încorporam în lista *o-a* [pentru] că [...] în idiomul greco-italic (nici în idiomul greco-italic combinat cu alte limbi: *pur şi simplu* absenţa obstacolelor) nu există nici o dovadă a faptului în chestiune şi nu puteam [...] decît în virtutea sanscritei. De aici şi o confuzie în care este obositor să căutăm gîndul autorului.)

Nu-şi dă nimeni osteneala - ceea ce ar trebui să facă pînă şi aceia care sînt cel mai convinşi de adevărul lucrului - să înregistreze în mod ştiinţific dovezile obiective şi contribuţia exactă pe care o oferă sau nu diferitele idiomuri, să alcătuiască bilanţul exact al coincidenţelor pe care se sprijină fiecare propoziţie şi care, în opinia adversarilor, ar trebui să fie în centrul discuţiei. în mod obişnuit, anumite coincidenţe au ecou doar după formularea ipotezei şi prin ipoteză; ele trebuie însă catalogate făcîndu-se abstracţie de ipoteză, dîndu-se măsura exactă a forţei lor probante şi reducîndu-se aceste coincidenţe la termenii lor simpli, ceea ce de obicei se dovedeşte a fi o sarcină mai delicată decît s-ar crede. Este o activitate care poate că nu a fost făcută riguros nici măcar pentru o singură reconstrucţie [?proetnică].

Aşa se întîmplă, *în* latină, cu *n.* Cînd, după reconstrucţia unui fonem, îl *statuăm* într-o altă limbă, fără ca în limba respectivă,

abordată separat de celelalte, să poată fi distins de alt fonem, să reţinem clar că nu există nici o dovadă că procedăm corect, ceea ce nu ne împiedică totuşi să admitem faptul, ba chiar să îl acceptăm ca pe o certitudine.

Deducţie

Cum anume se substituie încontinuu şi în mod inconştient o trăsătură cu o alta în *definirea* unei entităţi reconstruite ?

Notă: a nu se ridica obiecţii şi a nu se confunda, spre exemplu, a|xpă cu au£ă (a lung grecesc cu a scurt grecesc). Metoda noastră constă nu în a cerceta ceea ce este, ci în a recunoaşte punctul exact în care putem ajunge doar recurgînd la datele oferite de sanscrită şi în a afla dacă, graţie acestui raţionament, ajungem să aşezăm în mod logic ccupă - au|3ă într-o serie căreia nu-i aparţine, eroare pe care limba greacă ne va ajuta mai tîrziu să o corectăm. Această eroare, am spus-o şi o repet, nu are nimic de-a face cu „catalogul indiciilor" pe care îl alcătuim.

in

r.-rn *tuh*
n i- 4. [Cu privire la compusele latineşti
de tip *agricola]* ¥:
Indiferent de diversitatea cazurilor, există o problemă ţinînd exclusiv de limba latină, şi anume prezenţa în declinarea întîi latinească a unor cuvinte *masculine* în *-a.*
A vorbi despre [cuvintele *masculine* în *-a,* de declinarea întîi] înseamnă a ataca o problemă tipică pentru limba latină, şi aceasta pentru că asemenea cuvinte au putut fi încorporate în declinarea întîi doar prin procese specifice latinei.
A vorbi despre cuvinte [...], oricare ar fi acestea, înseamnă întotdeauna a pune o problemă exclusiv latinească. ^
Sîntem departe de situaţia în care nu [...]. IiJi *a*
Exemple: *agricola, ...transfuga.*
Există totuşi în latină o dificultate ce reprezintă, după cîte credem, o raţiune atît de decisivă pentru a respinge o asemenea explicaţie, încît întregul nostru gest de negare se va concentra în ea: [...].

în greacă, un nume de acţiune compus feminin de tipul ExAoyri sau £%-<puyr) se bucură de o relativă răspîndire. El a cunoscut întotdeauna, chiar în această limbă, anumite limite, conform cărora, de îndată ce prima parte încetează a mai fi un simplu prefix, construcţii precum oîxo-5o|arî, de obicei oîxo-5ouia etc. se realizează cu mare dificultate. în latină, acest tip lipseşte cu desăvîrşire. Nu doar [...], ci chiar cînd s-ar putea invoca pretextul existenţei femininului simplu, ca în exemplul *fuga,* morfologia latină se opune cu intransigenţă unui compus de acelaşi ordin cum ar fi *transfuga* 'dezertare', căruia îi substituie în mod constant o altă formă precum *transfugium* etc.
Ipoteza spre care sîntem conduşi este deci aceea de a admite că 1. latina ar fi cunoscut tipul £K-Aoyr|, ceea ce este admisibil în sine; dar că 2. [...], ca regulă generală, acest tip s-ar fi pierdut într-un caz, anume cel în care-şi păstra sensul primitiv, conservîndu-se în celălalt caz, cel în care s-ar fi modificat semantic prin aplicarea specială a unui anumit sens. Iată faptul improbabil care ni se pare grav.
încercînd o altă cale pentru [...], vom căuta să arătăm că, dacă nu sînt masculine „de declinarea întîi", ele sînt de bună seamă vechi masculine latineşti în -a, a căror prezenţă în grupul pe care îl formează este la fel de legitimă ca a tuturor celorlalte elemente ce au sfîrşit prin a se topi în cele cinci declinări clasice.
5. [faber - Faure *{Favre, Fevre> Lefevre, Lefebure)]*
S-a încercat să se explice în multe moduri numele noului preşedinte al Franţei, în scopul de a se smulge silabelor cine ştie ce informaţie fatidică. Sensul misterios al numelui acestui neînsemnat tăbăcar care avea să fie într-o zi şeful statului nu este totuşi prea greu de descifrat, din moment ce *Felix Faure* înseamnă pur şi simplu, dacă am vorbi în latină, „fericit muncitor!" *(Felix faber!).*
Fapt în general ignorat, numele *Faure* nu este cu adevărat diferit de *Favre,* din care a apărut din cauza unei confuzii generate de vechea ortografie, care identifica întotdeauna pe *u* cu v. La rîndul său, *favre* este, cum bine se ştie, vechiul cuvînt *faber,* acelaşi care, pronunţat *fevre,* a cunoscut o largă răspîndire în alte provincii ale Franţei, dovadă

stînd, pînă în zilele noastre, cuvîntul franţuzesc *or-fevre* şi numele de familie *Le-fevre.*
Cei ce poartă numele *Faure, Fabre, Fevre* şi *Lefevre* formează o mare familie care se trage nu doar din onorabila meserie de artizan, ci chiar din profesiunea de artizan în metal, care în Evul Mediu s-a bucurat de o deosebită apreciere.

Pentru a fi exacţi, se cuvine să-i adăugăm pe cei pe care-i cheamă *Lefebure* şi al căror nume s-a format tot ca urmare a [...], altminteri i-ar chema *Lefebvre.*

■*imr*

II. Documente vechi

(Ediţia Engler 1968-l974)

:-..■!■.

l', 1. [Fonologie, 1]

3282.1=930 4 inhibiţia (adică sunetul închis şi cel întrerupt) este una şi aceeaşi realitate nu doar sub aspect acustic, ci şi *mecanic.* Sunetul *b* începe doar în momentul în care s-a stabilit contactul; [32821=921] el nu debutează cu o *mişcare* de închidere, ci cu o *poziţie* de închidere; operaţia precedentă se concretizează acustic, afectîndu-l nu pe *b,* ci fonemul anterior. [32821=931] |n revanşă, *explozia* nu poate începe decît abia după producerea unei deschideri, oricît de neînsemnată ar fi ea, şi marchează începutul unei mişcări de deschidere. *De asemenea,* din punct de vedere mecanic, numărul şi natura termenilor opuşi ne apar în alt mod: menţinerea stării de închidere, abandonarea stării de închidere : perioadă stabilă şi perioadă instabilă (=deschisă), în locul a două perioade instabile diferite, urmate de o perioadă stabilă. [=92○] 5. Explozia este în mod obligatoriu momentană; *inhibiţia* poate avea o durată nedefinită. [=920923]Locul diferenţei calitative dintre implozie şi perioada intermediară (de întrerupere) este luat de diferenţele ţinînd de timpul acordat inhibiţiei.

3282.2=926-929 Articulaţiile întrerupte ar avea tot dreptul la acelaşi statut ca şi celelalte. Profitînd de faptul că, în general, ele nu prezintă un efect diferit de cel al articulaţiilor de închidere şi că, în special, dacă urmărim o articulaţie de închidere şi de întrerupere de acelaşi tip, efectul este continuu de la început la sfîrşit, ne imaginăm, în scopul simplificării, că nu avem de ce să ne ocupăm de articulaţiile întrerupte, păstrînd într-o manieră mai mult sau mai puţin artificială doar doi termeni: articulaţia de deschidere şi cea de închidere.

3282.2a=925 |n ceje ce urmeaza-; vom pOrni de la ipoteza absenţei oricăror explozii sau, dacă acestea apar totuşi, le vom include în categoria imploziilor.[32822=932] iată două licenţe care ar fi de neconceput într-un adevărat tratat de fonologie, chiar atunci cînd efectul acustic al

exploziilor este perfect similar celui al imploziilor. într-adevăr, fiecare desemnare a unei unităţi fonatoare sugerează că elementul propus este cunoscut în latura sa acustică, *precum şi* în cea mecanică, iar nu că el este determinat în funcţie de una dintre aceste coordonate. Altminteri, punînd cap la cap două unităţi, determinate spre exemplu doar în funcţie de natura lor acustică, ne-am putea găsi în faţa a două cazuri mecanice, profund diferite în raport cu termenii fonologiei corespunzători. Prin urmare, măsura pe care o adoptăm este una antimetodică la culme şi ne provoacă o extremă aversiune, însă, cu rezerva menţionată, în practică trebuie să admitem avantajul de a recurge provizoriu la artificiul suprimării exploziilor.

3282.3=ioi4 patg fjjn(j tentatjva <je a aduce în discuţie *silaba* ca resursă la îndemîna noastră atunci cînd nu mai ştim cum să interpretăm sonanta, să remarcăm că, în general, şcoala de care vorbim se caracterizează prin cultivarea acestui respingător cerc vicios şi prin faptul de a crede că, atunci cînd două chestiuni, luate fiecare în parte, sînt obscure, ele devin mai clare dacă le reunim într-un singur tot.

N-am putea să facem o crimă din erorile materiale ale nici unei şcoli, însă tuturor li se pot reproşa, cu mult mai puţine menajamente, aspectele în măsură să aducă atingere rectitudinii spirituale, dacă se dovedesc vinovate prin faptul de a fi dat impresia că au făcut lumină folosindu-se de întuneric, că au impus o doctrină acolo unde, de fapt, nu este altceva decît echivoc. Chiar dacă nu va fi niciodată necesar să ştim asupra cărui aspect trebuie să ne

concentrăm cînd ne ocupăm de silabă sau de consoana sonantă - mai cu seamă în aceste cazuri, am adăuga -, trebuie să ne ferim de a implica una dintre aceste chestiuni în discuţia despre cealaltă. Vom fi făcut cu adevărat ceva în favoarea clarităţii doar dacă le menţinem distincte, deşi aceasta ne-ar costa mărturisirea că, de fapt, nu ştim nimic nici despre una, nici despre cealaltă.
3282.4=1066 Bineînţeles că, dacă ar exista o literă specială pentru *r,* (/, *m, n)* exploziv (să admitem pentru moment că aceasta ar fi p), nimic nu ar fi mai presant decît să renunţăm la semnul rprin care se redă sonanta şi să scriem *kpata/krîa, karta,* la fel ca *kjata/kita, kaita.* Această literă lipsind, din nefericire, recunoaştem că singurul sistem logic ar fi să ne servim în cele trei cazuri de *r (krata, krta, karta),* renunţînd la orice distincţie, pentru a nu introduce una care să distoneze cu principiul respectat în cazul lui / sau *j.* în practică, este totuşi mai bine să nu ne

privăm de a distinge sonanta, deşi nu există nici o altă distincţie de acest gen şi chiar dacă nu aceasta ar trebui marcată, şi să nu uităm niciodată că *ea separă doi* r *identici (krta* şi *karta)* şi *include în aceeaşi categorie doi* r *diferiţi (karta* şi *krata).* Iată, pe scurt, consideraţiile care întotdeauna ni s-au părut a legitima păstrarea lui *r* ca notaţie provizorie.
3282.5=1062 Apariţia, în urmă cu vreo zece ani, a semnelor *i* şi *u,* cu denumirea bine cunoscută, mi-a provocat la vremea aceea, fie-mi permis să o mărturisesc, o uimire nemaipomenită. Specialiştii începeau să realizeze necesitatea, mai pregnantă ca oricînd, de a ajunge în sfîrşit, pe cît posibil, la o înţelegere clară a condiţiilor fiziologice ale existenţei vocalei şi silabei. Or, în opinia mea şi în realitate, nimic nu putea indica o mai completă ignorare a respectivelor condiţii decît adoptarea acestor semne *(i* şi *u).* =1060 Problema ridicată de fonemele *i u r Imn* este aceea de a şti: a) de ce aceste sunete pot avea, pentru urechea noastră, două valori opuse, în vreme ce alte foneme, de exemplu *p* sau *a,* nu au decît o singură valoare; b) în ce condiţii anume este fie posibil, fie inevitabil ca ele să aibă aceeaşi valoare. =1064 La această dublă întrebare, sistemul de notare /-/,«-« răspunde prin aceeaşi întrebare. Cînd, în loc să scriem *srutos, sreumen, srewo,* scriem *srutos, sreumen, sreuo,* observ că fonemul *u* ne apare sub două forme acustice; cu alte cuvinte, se constată problema, dar nu se face absolut nimic pentru a o lămuri. Iată latura negativă şi inofensivă a acestei notaţii, care nu prezintă nici un inconvenient serios, cu condiţia să fie clar pentru toată lumea că ea nu depăşeşte implicaţiile negative menţionate. Totuşi, oricine va fi înclinat să presupună că notaţia în cauză tranşează efectiv o parte a problemei, că, spre exemplu, [...] şi iată sensul exact în care o asemenea notaţie se dovedeşte a fi un obstacol.
3282.6 Dacă împotriva manierei în care concepem fenomenele fonetice s-ar îndrepta anumite atacuri neserioase sub pretext că [...], am cere permisiunea să rîdem şi totodată să ne mirăm. îşi închipuie oare cineva că simplul fapt de a vorbi, aşa cum am procedat şi noi, despre o *explozie,* fără nici un alt detaliu care să explice dacă prin acest cuvînt se înţelege în primul rînd o unitate mecanică, o unitate acustică sau una fonologică, nu este o realitate care să se supună scrupulelor (pentru cei ce invocă scrupulele) într-un alt mod decît pornind de la ipoteza similarităţii practice a exploziilor? Dacă dorim un sistem cu adevărat Ştiinţific în general, expunerea pentru care am optat ar trebui modificată de la un capăt la altul, şi nu doar în legătură cu un anumit detaliu. Dar

într-un astfel de sistem, poate ştiinţific, nu am mai percepe niciodată punctele particulare pe care, pentru moment, ne dorim să le stabilim, iar cea mai neînsemnată tentativă de a ocoli acest sistem ar provoca proteste la fel de vii ca şi schematizarea inofensivă pe care o propunem aici.
3282.7=945 yom face Q descriere exactă a concepţiei generale a fonologilor noştri afirmînd că, în

opinia acestora, există - sau se pare că ar exista - două forme fundamentale de existenţă a fonemului: una (în privinţa căreia ei evită să dea explicaţii) în care fonemul are o viaţă aparte, fără îndoială dificil de definit şi de înţeles, însă considerată atît de evidentă, încît nici nu trebuie explicată sau justificată ; apoi o alta, în care fonemul, pînă atunci izolat şi plutind în spaţiu, intră în combinaţie cu alte foneme. Această a doua formă de existenţă este privită, în mod evident, ca un caz particular, în realitate chiar mai puţin decît atît, căci nici ea nu conduce la o explicaţie clară referitoare la noua situaţie *a fonemului,* ci doar provoacă o serie de observaţii cu privire la combinaţia în care intră acesta şi la faptul că, într-o asemenea combinaţie, nu ne putem aştepta să găsim doar asemănări cu ceea ce s-a spus despre fonemul „izolat". Prima manieră de a concepe fonemul ocupă partea iniţială a tratatelor. A doua, atunci cînd nu lipseşte pur şi simplu, constituie un capitol final, părînd să indice încununarea operei iniţiale, rezultatele la care ajungem cînd procedăm la analize la fel de pătrunzătoare ca acelea citite în cealaltă parte.
Protestul pe care îl îndrept împotriva acestei concepţii poate fi formulat, pe scurt, astfel: trebuie să definim unitatea fonatoare şi, cînd vom fi realizat acest lucru, vom conştientiza lipsa oricărei diferenţe între unitatea integrată în lanţul sonor şi cea situată în afara acestuia. Vom înceta astfel să ne imaginăm că - pe de o parte - fonemele plutesc pe cer, ajungînd cîteodată - pe de altă parte - în lanţul vorbirii. Cea mai mare eroare a fonologilor pe care o atac aici este nu că şi-au imaginat că, „intrînd în lanţul sonor", fonemele sînt supuse unui regim special, chiar dacă această idee este deja extraordinară, ci faptul de a fi acceptat ideea că ar exista un alt avatar al fonemelor decît cel care ar putea exista în lanţul sonor şi de a fi propagat ideea că B sau Z sau L reprezintă „unităţi date imediat", fără să încerce a arăta cărei realităţi îi corespunde o asemenea afirmaţie.

"■>■•;!
2a. [Prima conferinţă de la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]
3283 Dacă, în universitatea noastră, catedra pe care am astăzi onoarea să o inaugurez ar reprezenta o disciplină nouă, dacă aş avea astăzi misiunea sau privilegiul să vă introduc în edificiul pe care, de şaptezeci de ani încoace, ştiinţa limbajului se străduieşte să-l construiască, să descriu în cîteva rînduri starea actuală a acestei ştiinţe, să-i trec în revistă trecutul nu prea îndelungat, sau să-i prevăd viitorul, să-i definesc scopul şi utilitatea, să marchez locul pe care îl ocupă în cunoaşterea umană şi beneficiile pe care le poate aduce într-o facultate de litere, mă tem că nu m-aş putea achita într-un mod prea onorabil de sarcina mea, însă desigur că nu aş abandona. Fără a exagera prea tare meritele lingvisticii - care sînt, spre exemplu, avantajele de care s-ar bucura din partea acesteia erudiţia clasică, cunoaşterea limbilor greacă, latină şi franceză, chiar şi numai într-un scop pur literar, apoi ce interes ar putea prezenta ea pentru istorie sau pentru istoria civilizaţiilor (şi aici ar fi de datoria mea să reamintesc numele genevezului de care sîntem mîndri şi din alte raţiuni ce au făcut cunoscut numele ţării noastre, mă refer la Adolphe Pictet, cel dintîi care a conceput metodic rezultatele pe care le-am putea obţine privind limba ca pe un martor al epocilor preistorice, şi care, crezînd poate excesiv - lucru inevitabil în entuziasmul de început, provocat de revelarea suprinzătoare a unei lumi nebănuite - *în adevăr,* în valoarea absolută a indicaţiilor pe care le poate *oferi* limba, a fost în egală măsură fondatorul unei solide ramuri de cercetare, cultivată şi în zilele noastre, cu toată justificarea, de o serie neîntreruptă de savanţi) -, aş insista mai degrabă pe importanţa cu totul aparte pe care a avut-o lingvistica pentru etnografie, în asemenea măsură încît datele [lingvistice] sînt pentru etnolog întotdeauna, pînă şi în cel mai amplu denunţ, o dovadă incontestabilă. Ne întrebăm astfel cum anume, în lipsa acestor date, ar putea etnologul să afirme vreodată, spre exemplu (ca să alegem un singur exemplu din altele o mie), că, printre unguri, îiganii reprezintă un tip total distinct de maghiari, că în

Imperiul austro-ungar maghiarii reprezintă, la rîndul lor, o rasă total distinctă de cehi şi de germani; că, în revanşă, cehii şi germanii, care se urăsc Profund, sînt înrudiţi îndeaproape; că, la rîndul lor, maghiarii se

înrudesc cu populaţiile finice din Imperiul rus, de pe ţărmurile Balticii, de care nu au auzit niciodată vorbindu-se, că ţiganii despre care vorbeam sînt un popor venit din India. Aş trece apoi (lucru care m-ar apropia deja mai mult de obiectul real) la tot ceea ce psihologia va fi însărcinată să preia, probabil peste puţină vreme, din studiul limbajului ; dar după toate acestea (sau înaintea lor), v-aş pune mai degrabă o simplă întrebare: credeţi cu adevărat că studiul limbajului are nevoie, pentru a-şi justifica sau pentru a-şi explica existenţa, să demonstreze că e util altor ştiinţe ? Este o exigenţă pe care am început prin a constata că o îndeplineşte generos şi, poate, în mai mare măsură decît multe alte ştiinţe, dar mărturisesc că mai departe nu văd prin ce s-ar justifica ea. Cărei ştiinţe i se pune condiţia preliminară să se angajeze că va oferi rezultate destinate a îmbogăţi alte ştiinţe, care se ocupă de alte obiecte? Ar însemna să-i refuzăm orice obiect propriu. Fiecărei ştiinţe care aspiră să fie recunoscută i se poate cere doar să aibă un obiect demn de o atenţie serioasă, adică un obiect care joacă un rol de necontestat printre realităţile universului, în rîndul cărora realităţile omenirii ocupă un loc de cinste, iar rangul pe care îl va avea această ştiinţă va fi proporţional cu importanţa obiectului în marele ansamblu al ideilor.

Şi acum, se crede oare că limbajul este, în acest ansamblu, un factor demn de a fi observat sau unul nul, o cantitate apreciabilă sau una neglijabilă? Acest fapt (şi numai el) se constituie în condiţia pentru o judecată echitabilă şi limpede asupra valorii pe care o poate avea studierea limbajului în cadrul cunoaşterii generale; razele de lumină, chiar intense, pe care limba a fost în măsură să le arunce dintr-o dată asupra altor obiecte de cercetare nu ar putea avea decît o importanţă cu totul episodică şi incidenţă pentru studiul limbii înseşi, pentru dezvoltarea internă a acestui domeniu de studiu şi pentru scopul spre care el se îndreaptă. Ne întrebăm dacă, luat în sine, fenomenul limbajului merită sau nu să fie studiat, din perspectiva manifestărilor sale diverse sau din cea a legilor generale care îl guvernează, acestea neputînd fi niciodată deduse altfel decît pornind de la formele sale particulare. Iată terenul pe care se plasează în prezent ştiinţa limbajului - dacă este să-l indicăm cît se poate de clar şi de categoric. Limbajul sau limba pot aşadar să treacă drept obiecte care se cer, prin ele însele, a fi studiate ? Aceasta este întrebarea, dar, în ceea ce mă priveşte, nu-i acord nici o atenţie. O să vă spun doar, domnii mei, că bietei noastre spiţe umane i

s-a refuzat orice trăsătură distinctivă în raport cu alte specii animale, i s-a refuzat totul, absolut totul, inclusiv instinctul pentru acţiune, religiozitatea, moralitatea, judecata şi raţiunea, totul, mai puţin limbajul sau, cum se mai spune, vorbirea articulată, termenul *articulat* fiind unul în fond obscur şi foarte vag, în privinţa căruia îmi exprim toate rezervele. Cunosc faptul că, la ora actuală, aşa cum s-a scris de altfel şi în presă, mai multe specii de maimuţe sînt în curs de a-şi disputa cu noi această ultimă bijuterie a coroanei, limbajul articulat, şi nu pun în discuţie calităţile acestor animale, care - admit - pot fi demne de toată consideraţia. Aşa cum s-a repetat de mii de ori, este evident că, în absenţa limbajului, omul ar fi, poate, *om,* însă nu ar fi nicidecum o fiinţă care să se apropie fie şi aproximativ de omul pe care îl cunoaştem şi care sîntem, şi aceasta întrucît limbajul a fost cel mai formidabil motor de acţiune colectivă, pe de o parte, şi de educaţie individuală, pe de alta, un instrument fără de care, într-adevăr, nici individul, nici specia nu ar fi putut aspira vreodată să-şi dezvolte în vreun sens facultăţile native. 3283=3281 ^jcJ tre5UJe s£ punctăm următoarea obiecţie, mai mult sau mai puţin întemeiată, în opinia noastră : studiul limbilor este înlocuit cu studiul limbajului, al limbajului

considerat o facultate a omului, unul dintre semnele distinctive ale speciei umane şi o caracteristică antropologică sau, ca să spunem astfel, zoologică. Stimat auditoriu, iată un aspect cu privire la care mi-ar trebui un timp considerabil să expun, să dezvolt şi să justific punctul meu de vedere, care nu diferă de al celorlalţi lingvişti contemporani: într-adevăr, studiul limbajului ca realitate umană este conţinut în întregime sau aproape în întregime în studiul *limbilor.* Fiziologul, psihologul şi logicianul vor putea diserta vreme îndelungată pe această temă, mai apoi filozoful va putea prelua rezultatele combinate ale logicii, psihologiei şi fiziologiei, însă niciodată, îmi permit să o spun, nu vom bănui, nu vom percepe clar, nu vom clasa şi înţelege nici cele mai elementare fenomene ale limbajului, dacă recurgem în primă şi în ultimă instanţă la studiul *limbilor.* Limba şi limbajul sînt unul şi acelaşi lucru : limbajul reprezintă generalizarea limbii. A ne propune să studiem limba fără a ne strădui să-i cercetăm diversele manifestări care sînt, evident, *limbile,* este o întreprindere absolut zadarnică şi totodată himerică; pe de altă parte, a dori să studiem limbile uitînd că ele sînt în primul rînd guvernate de anumite principii rezumate în ideea de *limbaj* este o activitate şi mai golită de orice semnificaţie serioasă, şi mai lipsită de orice bază ştiinţifică adevărată.

Prin urmare, studiul general al limbajului se alimentează neîncetat din observaţiile de tot felul care vor fi fost făcute în domeniul particular al unei anumite limbi. Chiar presupunînd că, pentru om, exerciţiul vorbirii a reprezentat o funcţie naturală - punctul de vedere, cum nu se poate I mai fals, la care aderă anumite şcoli antropologice şi lingvistice -, tot | s-ar impune să susţinem că exerciţiul acestei funcţii nu poate fi abordat j de ştiinţă altfel decît din perspectiva limbii sau a limbilor *existente.*
Dar, reciproc, studiul limbilor existente ar fi condamnat să rămînă aproape steril sau, în orice caz, lipsit deopotrivă de metodă şi de orice principiu director, dacă nu ar tinde constant să ilustreze problema generală a limbajului, dacă nu ar căuta să desprindă din orice fapt particular pe care îl observă sensul şi avantajele nete pentru cunoaşterea operaţiilor posibile ale instinctului uman aplicat limbii. [3283 cominuare] iar acest fapt nu are o semnificaţie vagă şi generală : orice persoană cît de cît familiarizată cu studiile lingvistice ştie cu ce bucurie şi cu ce sentiment de triumf semnalează cercetătorul un caz teoretic nou, atunci cînd îl întîlneşte undeva, în cel mai neînsemnat dintre graiurile franţuzeşti sau în vreun idiom polinezian lipsit de importanţă. Este piatra cu care el contribuie la edificiu şi care nu va fi niciodată distrusă. în fiecare moment, în orice ramură a ştiinţei limbilor, toată lumea se preocupă astăzi mai presus de orice de a pune în lumină fapte ce pot privi limbajul în general. Şi - fenomen remarcabil - observaţiile teoretice ale celor care şi-au concentrat cercetarea asupra unei ramuri anume precum idiomul germanic sau cel romanic sînt mult mai apreciate şi mai respectate chiar decît opiniile unor lingvişti care se ocupă de o serie mai largă de limbi. Realizăm că ultimul detaliu al fenomenelor este şi raţiunea lor ultimă, şi iată cum extrema specializare poate servi ea însăşi, în mod eficient, extremei generalizări. Nu lingviştii precum Friedrich Miiller de la Universitatea din Viena, care îmbrăţişează aproape toate idiomurile de pe glob, sînt cei ce ne-au făcut să progresăm, fie şi cu un singur pas, în cunoaşterea limbajului; numele care ar trebui citate în acest sens sînt cele ale unor romanişti ca, de exemplu, Gaston Paris, Paul Meyer sau Schuchardt, ale unor germanişti ca Hermann Paul, ale unor membri ai şcolii ruse (care se ocupă în special de rusă şi de limba slavă), precum N. Baudouin de Courtenay sau Kruşevski.
Punctul de vedere la care am ajuns, domnii mei, şi care este tocmai punctul de vedere din care se inspiră fără excepţie studiul limbilor, în toate ramurile sale, ne permite să vedem foarte clar că nu există nici o

demarcaţie între studiul limbajului şi studiul limbilor sau între studiul unei anumite limbi şi

cel al unei familii de limbi, ci că, din altă perspectivă, fiecare diviziune şi subdiviziune a limbii reprezintă un document nou şi la fel de demn de interes ca oricare altul pentru realitatea universală care este limbajul. Universitatea din Geneva a ţinut încă din prima zi, şi pe bună dreptate, să acorde un loc propriu ştiinţei limbajului, şi a făcut-o prin crearea cursului de lingvstică, grupînd astfel sub un nume cît se poate de adecvat ansamblul studiilor referitoare la vorbirea umană. Este aproape inutil să arătăm că această disciplină, predată de cincisprezece ani, cu o erudiţie şi o experienţă pe care nu ar trebui să vă aşteptaţi nici un moment să le regăsiţi în conferinţele ţinute de mine acum, că această disciplină, spuneam, nu a prevăzut în programă nimic care să poată exclude vreo categorie de studii cum ar fi cele ce vizează limbile romanice, sau limbile germanice, sau cele indo-europene, semitice etc. Dimpotrivă, ea adună în jurul său toate aceste domenii particulare de studiu, iar dovada cea mai autorizată şi în acelaşi timp cea mai îmbucurătoare pe care o pot aduce în acest sens este că noul curs de limbi indo-europene a fost creat de Departamentul educaţiei publice în deplină conformitate cu opiniile eminentului titular al catedrei de lingvistică.
Cu cît vom avea, în acelaşi centru academic, mai multe cursuri consacrate studiului unui anumit grup de limbi, cu atît aceste cercetări în ansamblu vor căpăta mai multă consistenţă, sprijinindu-se reciproc, iar trăsăturile generale ale disciplinei vor căpăta un contur mai clar, ele fiind parcă atomizate, rupte în bucăţi atunci cînd informaţia, interesul şi viaţa încetează brusc, din lipsă de discipoli sau de magistri. Ca lingvişti, vom fi înclinaţi de bună seamă să ne dorim dezvoltarea nelimitată a catedrelor de lingvistică (mărturisesc totuşi că, pe termen lung, acest fapt ar putea prezenta inconveniente îngrijorătoare pentru toată lumea).
Dacă studiul lingvistic al mai multor limbi sau al uneia singure recunoaşte ca scop final şi principal verificarea şi cercetarea legilor şi procedeelor universale ale limbajului, ne întrebăm pînă la ce punct aceste preocupări îşi găsesc locul într-o facultate de litere sau dacă ele nu ar putea figura, la fel de convenabil, în programa unei facultăţi de ştiinţe exacte. Reluăm astfel bine cunoscuta întrebare vehiculată în trecut de Max Miiller şi Schleicher; a existat, aşa cum bine ştiţi, o vreme cînd ştiinţa limbajului s-a convins pe sine că este o ştiinţă naturală, aproape fizică; nu-mi propun să demonstrez cît de profundă

era această iluzie, ci, dimpotrivă, voi constata că dezbaterea în chestiune este închisă o dată pentru totdeauna. Pe măsură ce s-a înţeles mai bine adevărata natură a faptelor de limbaj, care sînt atît de aproape de noi, dar cu atît mai greu de surprins în esenţa lor, a devenit mai evident că ştiinţa limbajului este o ştiinţă istorică şi nimic mai mult.
De la această calitate de ştinţă istorică se va reclama orice tip de studiu lingvistic pentru a figura între cursurile unei facultăţi de litere, întrucît în titlul cursului am insistat pe aceeaşi idee de istorie - deşi alte denumiri, precum aceea de *gramatică comparată,* sînt mai uzitate -, ar trebui, cred eu, să fac un comentariu, în mod inevitabil foarte condensat şi incomplet, în legătură cu sensul pe care îl are cuvîntul *istorie* pentru lingvist. Asupra acestui subiect aş fi dorit să vă atrag atenţia chiar de la început, căci el conţine totul: cu cît studiem mai mult limba, cu atît ne vom pătrunde de faptul că *totul,* în limbă, *este istorie,* altfel spus ea este un obiect de analiză istorică, şi nu de analiză abstractă, se compune din *fapte,* iar nu din *legi,* şi tot ceea ce pare *organic* în limbaj este în realitate *contingent* şi complet accidental.
O primă modalitate, oarecum superficială, de a înţelege că lingvistica este o ştiinţă istorică constă în a observa că un popor nu poate fi cunoscut cu adevărat fără să-i cunoşti, măcar în parte, limba; că limba este o parte importantă a bagajului naţiunilor şi contribuie la caracterizarea *unei epoci, a unei societăţi.* Prezenţa idiomurilor celtice în Galia şi dispariţia lor treptată, sub influenţa dominaţiei romane, spre exemplu, intră în categoria marilor fapte *istorice.* Acesta este punctul de vedere al *Limbii în Istorie,* dar nu şi al *istoriei limbii.* Evident că, prin mii de fapte, limba îl va interesa pe istoric; aş adăuga chiar că istoricul nu se apleacă

întotdeauna îndeajuns asupra limbii. La foarte puţini francezi le trece prin cap să se întrebe, de pildă, ce limbă - romanică sau germană ? - se folosea la curtea lui Carol cel Mare şi, în cazul în care era germană, dacă se vorbea un dialect dispărut sau unul dintre dialectele care există şi în zilele noastre. Foarte puţini istorici observă că numele căpeteniilor hune, precum *Attila,* nu sînt hunice, ci germanice, ceea ce face dovada unei stări de lucruri foarte interesante şi, în al doilea rînd, că respectivele nume germanice nu aparţin unui dialect luat la întîmplare, nu sînt saxone şi nici scandinave, ci în mod evident gotice. însă toate aceste fapte, de mai mare sau mai mică însemnătate, prin care limba se dovedeşte a fi indisolubil legată de viaţa

popoarelor, de viaţa politică, socială sau literară, nu se identifică - am spus-o şi o repet - (sau o fac doar din cînd în cînd) cu ceea ce putem numi viaţa limbii în sine.
Ştiinţa limbajului revendică aşadar titlul de ştiinţă istorică de la un alt punct de vedere. Adevărul este că fiecare limbă în sine are o istorie ce se derulează perpetuu, alcătuită dintr-o succesiune de evenimente lingvistice care nu au fost niciodată cioplite cu vestita daltă a istoriei, care nu au nici un răsunet în afară şi sînt, la rîndul lor, complet independente de ceea ce se petrece în exterior. Orice limbă oferă privirii, asemenea morenelor de la baza gheţarilor, tabloul unui morman enorm de lucruri adunate de-a lungul secolelor, lucruri care au *o singură dată,* dar şi *date foarte diferite,* aşa cum în depozitele glaciare putem să ne dăm seama că o bucată de granit vine de la o distanţă de mai multe leghe, de pe cele mai înalte vîrfuri ale lanţului muntos, în vreme ce un anumit bloc de cuarţ vine de la poalele muntelui... Prin urmare, *limba are o istorie,* ceea ce constituie un atribut perpetuu al ei. Este însă acesta decisiv, este suficient pentru a aşeza limba printre ştiinţele istorice? Cu siguranţă că nu. Spre exemplu, Pămîntul are o istorie, descrisă de geologie, de unde nu rezultă însă că geologia ar fi o *ştiinţă istorică,* cel puţin nu în sensul strict şi precis acordat acestui termen. Care este deci a doua condiţie pe care o presupune sintagma *ştiinţă istorică* ? Obiectul ce constituie materia istoriei - arta, religia, costumul etc. - reprezintă, într-un anumit sens, un *act uman,* guvernat de voinţa şi inteligenţa omului şi care trebuie să fie, de altfel, de aşa natură încît să nu intereseze doar individul, ci şi colectivitatea.
Faptele lingvistice pot trece oare drept rezultat al unor acte ale voinţei noastre? Aceasta este întrebarea. Ştiinţa actuală a limbajului răspunde afirmativ. Trebuie totuşi să adăugăm de îndată că, după cîte ştim, în ceea ce priveşte voinţa conştientă sau inconştientă se vorbeşte despre existenţa mai multor grade, or, din toate actele care ar putea fi puse în paralel, actul lingvistic - dacă pot să-l numesc astfel - are însuşirea [de a fi] cel mai puţin raţional, cel mai puţin premeditat şi, în acelaşi timp, cel mai impersonal dintre toate. Şi deosebirea faţă de alte acte umane merge atît de departe, încît multă vreme a dat iluzia unei diferenţe esenţiale, cînd în realitate nu este decît o diferenţă de grade.
Să ne apropiem acum mai mult, domnii mei, de ceea ce este conţinut în cuvîntul *Istorie* şi în perspectiva istorică aplicată limbii. Aproape instantaneu se va contura necesitatea de a clasifica ideile în două grupe

distincte. Limba se diferenţiază în timp şi, concomitent, se diferenţiază sau se diversifică în spaţiu. O limbă abordată în două momente diferite nu este identică cu sine. Tot astfel, ea nu este identică cu sine nici cînd e abordată în două puncte ale teritoriului său, mai mult sau mai puţin îndepărtate unul de celălalt. Dacă dorim să avem o perspectivă exactă asupra evenimentelor, cele două aspecte trebuie abordate în acelaşi timp şi în mod direct. Totuşi, în teorie sîntem obligaţi să le separăm, pentru a proceda metodic.
Prin urmare, astăzi voi avea în vedere doar evoluţia limbii în timp, pornind de la premisa că nu avem motive să ne preocupăm de factorul geografic.

Mai mult, în întrunirea de faţă nu voi putea să abordez decît primul aspect esenţial, principiul *continuităţii* în timp, urmînd ca în întîlnirea noastră de miercuri să examinăm principiul situat în contrapartidă, cel al *transformării* în timp. Ne vom ocupa apoi de ceea ce s-ar putea spune despre principiul *continuităţii* în spaţiu şi despre cel al *divergenţei* în spaţiu. După această expunere, care prezintă avantajul de a ne aduce într-o zonă perfect clară, adaptată studierii faptelor particulare, vom aborda cu mai multă siguranţă subiectul special reprezentat de fonetica grecească şi de cea latinească, care constituie un teren foarte propice pentru aplicarea respectivelor principii generale.
într-adevăr, *primul aspect* cu privire la care trebuie luată în considerare ideea de *Istorie* atunci cînd este vorba despre limbă sau primul lucru care *face* ca limba să aibă o istorie este faptul fundamental al *continuităţii sale în timp*; nu vorbesc - vă rog să remarcaţi - despre *fixitatea* sa, despre care am amintit mai sus, ci despre *continuitate.* Merită să ne oprim un moment asupra acestui principiu, elementar şi esenţial, al *continuităţii* sau al *neîntreruperii* obligatorii, prima caracteristică sau prima lege a transmiterii vorbirii umane, şi aceasta indiferent de revoluţiile sau de zguduirile de tot felul care însoţesc limba, putînd schimba toate condiţiile [...]. Indiferent că un popor trăieşte liniştit într-o vale izolată, că este un popor de ţărani, războinici sau nomazi, că îşi schimbă dintr-o dată religia, ideile, starea socială şi de civilizaţie, că schimbă patria şi climatul în care trăieşte, că îşi schimbă chiar şi *limba* -situaţie în care nu ar face decît să continue adoptînd limba altui popor -, niciodată şi nicăieri nu se cunoaşte vreo ruptură istorică în trama continuă a limbajului şi nu se poate concepe în mod logic şi *a priori* că aşa ceva s-ar putea produce vreodată undeva.

Atunci cînd avem în vedere un anumit stadiu al limbii, cum ar fi franceza secolului al XlX-lea, şi un stadiu anterior, spre exemplu latina secolului lui Augustus, din primul moment ne frapează marea distanţă care le separă, dar - ne grăbim să adăugăm - şi mai tare ne frapează denumirile diferite care s-a convenit să le fie atribuite, numind-o pe una *latină,* iar pe cealaltă *franceză.* Ne imaginăm astfel cu destulă uşurinţă că există două realităţi, dintre care una a luat locul celeilalte. Or, faptul că există aici o *succesiune* este evident şi mai presus de orice îndoială, dar că în această succesiune am avea două realităţi diferite este fals, total fals şi periculos de fals, *din punctul de vedere* al tuturor concepţiilor care decurg din aceasta. Ajunge să reflectăm o clipă, din moment ce totul este conţinut în următoarea observaţie simplă: fiecare individ foloseşte a doua zi acelaşi idiom pe care îl vorbea cu o zi înainte, şi faptul a fost remarcat întotdeauna. Prin urmare, nu poate fi identificată o zi în care să se fi întocmit actul de deces al limbii latine, după cum nu a existat o zi în care să poată fi înregistrată naşterea limbii franceze. Niciodată nu s-a întîmplat ca locuitorii Franţei, trezindu-se, să-şi spună *bună dimineaţa* în franceză după ce în ajun se culcaseră urîndu-şi *noapte bună* în latină. Nu există nici un obiect perfect comparabil cu limba, care este o entitate foarte complexă, ceea ce face ca toate comparaţiile şi toate imaginile de care ne servim de obicei să ne conducă mereu, cel puţin sub un anumit aspect, la o idee falsă. Iată capcanele ce se ascund îndărătul unor formulări care poate că au provocat cele mai mari întîrzieri [...].
Mă bucur sincer că cel dintîi romanist al timpurilor noastre, maestrul incontestabil care conduce de douăzeci de ani întreaga mişcare filologică, şi mă refer la domnul Gaston Paris, nu a considerat inutil să declare un război fără milă celor mai curente şi, aparent, mai inocente două formulări din domeniul nostru; mai întîi: *franceza vine din latină* sau, cu referire la un anumit cuvînt, spre exemplu, *„chanter" vine din latinescul „cântare".* Franceza *nu vine* din latină, ci *este* latina, latina care se vorbeşte la o anumită dată şi în limite geografice determinate. *Chanter* nu *vine* din latinescul *cântare,* ci *este* latinescul *cântare.* Susţinînd contrariul, ar fi, într-adevăr, ca şi cum am spune că franceza pe care o vorbim *vine* din franceza lui Montesquieu sau a lui Corneille, din cea a lui Montaigne sau a lui Froissard, ori

din cea a *Cîntecului lui Roland*; iată o [...], dar cum toată lumea admite că aceasta *este* franceza

lui Montesquieu sau a *Cîntecului lui Roland,* nu avem nici un motiv să i nu afirmăm, tot astfel, că ea *este* latina lui Augustus, şi latina lui; Plautus, şi felul în care se vorbea în epoca preistorică, ce a precedat j felul în care vorbeau latinii.

Cealaltă formulare figurată, pe care o vom pune la zid asemenea domnului Gaston Paris, sună astfel: *franceza, fiică a latinei* sau *latina, limba-mamă* a limbilor romanice. Nu există limbi-fiice şi nici limbi-! -mame, nu există nicăieri şi nu au existat niciodată. Există, în fiecare regiune a globului, un stadiu al limbii care se transformă pe nesimţite, de la o săptămînă la alta, de la o lună la alta, an după an şi secol după secol, aşa cum vom vedea în cele ce urmează, dar niciodată şi nicăieri nu s-a înregistrat naşterea sau procrearea unui idiom nou de către un idiom anterior; acest proces are loc în afara a tot ceea ce vedem, precum şi a tot ceea ce ne putem imagina, singurele date fiind condiţiile în care fiecare dintre noi vorbim limba maternă.

Ce se mai poate afirma, după toate ideile avansate, despre *naşterea* şi *moartea* limbilor, aspecte care joacă un rol fundamental în ceea ce se spune îndeobşte despre limbi ?

Să începem cu moartea limbilor.

O limbă nu poate muri natural, de moarte bună, ci doar de moarte violentă. Singura posibilitate ca o limbă să înceteze a mai exista este să fie suprimată cu forţa, dintr-o cauză cu totul exterioară faptelor de limbaj, spre exemplu prin exterminarea totală a poporului care o vorbeşte, cum se va întîmpla cît de curînd cu idiomurile vorbite de pieile-roşii din America de Nord. O altă posibilitate ar fi impunerea unui nou idiom aparţinînd unei rase mai puternice; de obicei este nevoie nu doar de simpla dominaţie politică, ci şi de o superioritate sub aspectul civilizaţiei, de multe ori fiind necesară chiar prezenţa unei limbi *scrise,* impusă prin şcoală, prin biserică, prin administraţie... şi prin toate căile vieţii publice şi private. Este cazul care s-a repetat de mii de ori în istorie : cazul galezei din Galia înlocuite de latină, cazul negrilor din Haiti care vorbesc franceza, al felahului egiptean care vorbeşte araba, al locuitorului Genevei care vorbeşte dialectul din île-de-France, iar nu limba autohtonă pe care o vorbea acum cîteva secole. Dar toate acestea nu sînt cauze *lingvistice.* Niciodată nu se întîmpla ca o limbă să moară de epuizare interioară, după ce şi-a împlinit menirea care i-a fost dată. în sine, ea este fără moarte, altfel spus nu există nici un motiv pentru a înceta să se transmită dintr-o cauza ţinînd de organizarea ei internă.

în una dintre primele pagini ale unei cărţi de lingvistică scrise de Hovelacque citim că limba se naşte, creşte, se stinge şi moare ca orice fiinţă organizată. Fraza este tipică pentru o concepţie, extrem de răspîn-dită chiar printre lingvişti, pe care ne străduim din răsputeri să o combatem şi care a condus la transformarea lingvisticii într-o ştiinţă naturală. Nu, limba nu este un organism, ea nu este o vegetaţie care există independent de om şi nici nu are o viaţă proprie, presupunînd o naştere şi o moarte. Totul este fals în fraza pe care am citit-o mai sus : limba nu este o fiinţă organizată, ea nu moare de la sine, nu se stinge, nu creşte - în sensul că nu are o copilărie, după cum nu are nici o maturitate sau o bătrîneţe - şi, în sfîrşit, nici nu se naşte, aşa cum vom vedea în continuare.

într-adevăr, niciodată, nicăieri pe glob nu s-a semnalat naşterea unei limbi noi. Am asistat la apariţia neaşteptată a unor noi astre în mijlocul constelaţiilor cunoscute de pe bolta cerească şi am văzut noi pămînturi ieşind într-o bună zi din apele mării, dar nu avem ştiinţă despre apariţia vreunei limbi care să nu fi fost vorbită cu o zi înainte sau care să nu fie vorbită astăzi la fel ca ieri. Se va cita cazul limbii volapuk. Tocmai voiam să îl aduc în discuţie. Pentru că

volapuk şi *celelalte limbi [artificiale]* sînt un excelent exemplu pentru a înţelege ce anume face să nu putem vorbi despre naşterea unei limbi sau ce anume asigură transmiterea celor deja existente. Pot fi invocaţi aici doi factori: primul este absenţa oricărei iniţiative, dat fiind faptul că toate populaţiile sînt cît se poate de mulţumite de idiomul matern, iar al doilea constă în aceea că, chiar dacă se înregistrează vreo iniţiativă, ceea ce presupune un ansamblu cu totul excepţional de circumstanţe şi înainte de toate folosirea scrierii, respectiva iniţiativă s-ar izbi de rezistenţa de neînfrînt a masei, ce nu va renunţa la idiomul cu care este obişnuită. Limba volapuk, ce nu pretindea să detroneze nici o limbă existentă, nu a fost în măsură să se impună, în ciuda condiţiilor favorabile în care a apărut.
Se va spune în acest sens că, negînd posibilitatea ca o limbă să se fi născut vreodată, nu facem decît să ne jucăm cu cuvintele şi că este suficient să precizăm ce anume înţelegem prin naştere pentru a înceta să mai respingem naşterea sau dezvoltarea progresivă a unei limbi cum ar fi germana sau franceza. La o asemenea remarcă aş răspunde că, procedînd astfel, ne jucăm cu un alt cuvînt, şi anume *limbă,* care nu este o entitate definită şi delimitată în timp; distingem, într-adevăr, între limba franceză şi limba latină, între germana modernă şi germana

lui Arminius, aşa cum distingem [...], şi astfel admitem că, pe undeva, una începe şi cealaltă se sfîrşeşte, ceea ce este arbitrar.
Totuşi, există un aspect al acestei chestiuni ce trimite la diferenţierea geografică a limbilor, pe care nu o abordez aici.
Din moment ce nu putem vorbi despre naşterea unei limbi nicăieri în lume, se pune întrebarea care este vîrsta pe care o atribuim fiecăreia dintre ele. Şi cu privire la acest aspect trebuie să convenim asupra sensului pe care-l acordăm termenilor, avînd în vedere confuziile extra-ordinare ce se produc în legătură cu atributul *vechi* pe care-l ataşăm limbilor. în contextul vieţii umane există trei situaţii în care un om este considerat mai *bătrîn* sau mai *vîrstnic* decît un altul. Cea dintîi, nu întotdeauna plăcută, se referă la cazul în care primul s-a născut înaintea celuilalt. Cea de-a doua, şi mai neplăcută, trimite la moartea primului înaintea celuilalt, circumstanţă în care vom vorbi despre bătrîni tovarăşi care nu mai sînt. A treia, şi cea mai rea, este situaţia în care primul pare, cum se spune în limbaj familiar, *mai puţin bine conservat* decît celălalt. Ei bine, dintre aceste trei posibilităţi, cea dintîi nu poate fi adusă în discuţie pentru limbi. Toate limbile vorbite la o anumită epocă sînt de aceeaşi vîrstă, în sensul că îşi au obîrşia în acelaşi trecut, pe care nu este necesar să-l plasăm în timp. Dacă doriţi, el este vechi cît limbajul, fără a data totuşi din perioade inaccesibile nouă. Limitîndu-se la o perioadă accesibilă, este evident că toate limbile indo-europene vorbite în prezent au exact aceeaşi vîrstă, raportată la epoca în care se vorbea indo-europeana primitivă.
Nu mă opresc asupra celui de-al doilea sens, conform căruia o limbă ar fi mai veche decît alta, întrucît nu are o prea mare însemnătate; limbile moarte pot fi numite, în consecinţă, *vechi,* spre exemplu limba galilor sau cea a fenicienilor, care au fost suprimate.
în sfîrşit, în al treilea sens, trebuie remarcat că putem spune despre o limbă că este mai veche decît o alta, dar, fapt destul de bizar, lucrurile stau exact invers în privinţa limbilor, adică tocmai limbile mai bine conservate sînt numite vechi. în acest sens, spre exemplu, greaca este o limbă mai veche decît latina analizată la aceeaşi epocă, ea îndepăr-tîndu-se mai puţin de tipul primitiv indo-european. Apoi, sanscrita este mai veche şi mai bine păstrată decît o serie de alte limbi.
în următoarea noastră întîlnire vom pune în opoziţie principiul variaţiei şi principiul inerţiei pe care [...], astfel încît vom avea [...].

2b. [A doua conferinţă ţinută la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]

[3284] Dacă, aşa cum am afirmat deja, în tradiţia limbii nu poate fi imaginată nici o întrerupere, nici o sciziune, nici o discontinuitate, dacă este adevărat că întotdeauna limba zilei de mîine a existat în ajun în aceeaşi formă, ne întrebăm cum se face că astăzi nu vorbim tot latina lui Iulius Cezar, iar acesta, la rîndul lui, nu vorbea indo-europeana primilor săi strămoşi. Sînt încredinţat că, într-o oarecare măsură, aşa se prezintă istoria a tot ceea ce vedem că se întîmplă în jurul nostru şi în noi înşine. De curînd, într-un oraş din Rusia, un original pe nume Boguslavski a anunţat deschiderea unei expoziţii de un gen cu totul aparte : era vorba pur şi simplu despre 480 de fotografii (portrete) reprezentînd toate una şi aceeaşi persoană, pe Boguslavski, şi încă în exact aceeaşi poziţie. De douăzeci de ani, cu o regularitate admirabilă, în prima şi a cincisprezecea zi a lunii, acest om devotat ştiinţei mergea la fotograf, fiind acum în măsură să ofere publicului rezultatul eforturilor sale. Nu este nevoie să vă spun că, dacă am lua oricare două fotografii alăturate din această expoziţie, l-am vedea pe acelaşi Boguslavski, însă dacă am privi fotografia cu numărul 480 şi pe cea cu numărul 1, am avea în faţă doi Boguslavski diferiţi. Tot astfel, dacă ar fi fost posibil nu să se fotografieze, ci să se „fonografieze", zi de zi, de la început, tot ce a fost exprimat prin vorbire pe glob sau doar într-o anumită zonă a globului, am fi obţinut eşantioane de limbă asemănătoare de la o zi la alta, dar considerabil diferite din 500 în 500 de ani şi chiar din 100 în 100 de ani.
Ajungem astfel la cel de-al doilea pincipiu - avînd, la fel ca primul, o valoare universală -, a cărui cunoaştere ne poate facilita accesul la ceea ce se numeşte istoria limbilor : este punctul de vedere al *variaţiei limbii în timp,* însă o variaţie - *căci acesta este aspectul esenţial* - care nu ajunge nici un moment să intre în conflict cu primul principiu, cel al unităţii limbii în timp. Se poate vorbi despre *transformare,* iarăşi şi iarăşi transformare, dar niciodată nu se va putea vorbi despre reproducerea sau producerea unei entităţi lingvistice noi, avînd o existenţă distinctă de ceea ce a precedat-o şi de ceea ce va urma. Nu există limbi-mamă şi nici limbi-fiice, ci doar o limbă, care, fiind o realitate, se va mişca, se va derula în timp la nesfârşit, fără ca termenul final al

existenţei ei să fie stabilit dinainte, fără ca măcar să poată fi identificată o cauză internă pentru ca ea să înceteze, în lipsa vreunui accident sau a vreunei intervenţii violente, în absenţa vreunei forţe majore, superioare şi exterioare, care să o suprime.
Departe de a fi contradictorii, cele două principii, al *continuităţii* şi al *mutabilitâţii* limbii, se află într-o relaţie atît de strînsă şi de evidentă, încît, de îndată ce sîntem tentaţi să-l ignorăm pe unul dintre ele, involuntar, automat şi inevitabil, aducem grave neajunsuri celuilalt. Oricine se abandonează primei iluzii reprezentîndu-şi franceza ca pe ceva imobil, la epoca actuală sau într-un moment oarecare, va fi cu siguranţă incapabil să înţeleagă ceva din ceea ce s-a petrecut în perioada cuprinsă aproximativ între anul 500 şi anul 900. Astfel, el va presupune un salt, aşa cum se sare peste un alineat, o lovitură cu bagheta magică sau o naştere miraculoasă prin care un idiom dă viaţă altui idiom. Tot astfel, dacă începe prin a nega ideea de *continuitate,* închipuindu-şi că, într-o bună zi, franceza a ieşit din pîntecele limbii latine, precum Minerva din capul lui Jupiter, înarmată pînă-n dinţi, el cade în sofismul *imobilităţii*; în mod logic, va presupune că între două astfel de salturi imaginare, limba se află într-o stare de *echilibru* şi de repaus, sau măcar într-un echilibru în raport cu aceste salturi, cînd de fapt niciodată, în nici un limbaj, nu există un echilibru, un punct permanent şi stabil. Avansăm deci ideea că principiul transformării continue a limbilor este unul absolut. Cazul unui idiom care să se afle într-o stare de imobilitate şi de repaus pur şi simplu nu s-a înregistrat. Mai mult, impulsurile care creează mişcarea apar ca fiind atît de greu de înţeles şi de ţinut sub control, încît chiar limbi precum franceza, a căror viaţă a devenit aproape în întregime artificială, se văd obligate să le cedeze; tirania limbii scrise, această adevărată cămaşă de forţă care este franceza oficială, are de bună seamă ca efect frînarea cursului lor, pe care nu este însă în măsură să-l stopeze

complet, şi de multe ori nici nu bănuim cît de departe a ajuns limba cea *adevărată* (termen prin care înţeleg chiar limba conversaţiei cultivate) prin activitatea subterană ce nu încetează să se desfăşoare în limba vie, dincolo de suprafaţa, ca să spun aşa, împietrită a francezei clasice. Astfel, spre exemplu, nici măcar nu ne trece prin minte că *quatre, lettre, chambre, double, table* şi toate celelalte cuvinte terminate în consoană + *-re* sau în consoană + *-le* au ajuns aproape de momentul în care *-re* sau *-le* vor dispărea complet. Chiar în prezent, un lingvist care ar veni în Franţa cu scopul de a

transcrie metodic franceza vorbită, franceza reală şi autentică, după metoda folosită pentru investigarea limbilor malaieziene sau africane ori a graiurilor franţuzeşti, ar scrie fără nici o ezitare că, în anul 1891, forma exactă sau, oricum, principală pentru numele numărului 4 este *k-a-t, kat {quatre),* după cum forma exactă a cuvîntului care înseamnă „scrisoare, misivă" sau „literă, semn al alfabetului" este *l-e-t, let {lettre).* Şi aceasta pentru că la Geneva, ca şi la Bordeaux, Paris sau Lille, pe stradă sau în saloane, nimeni nu spune altfel decît *kat places, katjours* sau *la let quej'ai recue* etc. (în anumite condiţii, şi anume în poziţie prevocalică, apare o a doua formă, şi anume *letr: letr ouverte,* dar chiar înaintea unei vocale începe să se pronunţe *let*: *let ouverte, mettre cette let â la poşte,* şi foarte probabil, în cincizeci-şaizeci de ani, *letr* va fi o formă necunoscută.) Iată un exemplu, între multe altele, care dovedeşte că transformări asemănătoare celor întîlnite în toate idiomurile neîncorsetate în vreun fel nu au încetat în realitate să se producă chiar într-o limbă în care toate condiţiile au devenit anormale prin atotputernicia evidentă a scrierii.

Dar este momentul să ne întrebăm, şi altfel decît referindu-ne la un exemplu izolat, în ce constau schimbările care se produc cu o asemenea necesitate constantă în toate limbile, de ce natură sînt aceste modificări sau remanieri perpetue, de ce cauze se leagă şi dacă au aceleaşi trăsături în toate limbile.

în zilele noastre, cei ce studiază limbajul se consideră în măsură să afirme că, într-adevăr, esenţa acestor fenomene

1. este pretutindeni aceeaşi;
2. a fost dintotdeauna aceeaşi, în aşa fel încît este cu totul fals să credem că problema originii limbajului diferă de cea a transformărilor acestuia. Ar fi cu adevărat vorba despre o altă problemă dacă am presupune că, în trecut, în cadrul limbajului acţionau alte forţe, despre care nu ne putem face nici o idee pornind de la ceea ce se produce astăzi, în momentul vorbirii, însă o asemenea supoziţie este pe cît de arbitrară, pe atît de neverosimilă; ea ar însemna că-i atribuim omenirii primitive facultăţi sau simţuri esenţial diferite de cele pe care le posedăm noi;
3. în orice context le-am urmări, aceste fenomene ţin de două tipuri distincte, trimiţînd la două cauze sau grupuri de cauze diferite şi independente de la natură. Avem, pe de o parte, *schimbarea fonetică*

■^a^ şi, pe de altă parte, o schimbare cu multiple denumiri, dintre care

nici una nu este foarte adecvată, cea mai folosită (şi vom vedea de îndată cauza) fiind aceea de *schimbare analogică.* Cei doi mari factori ai inovaţiei lingvistice pot fi puşi în opoziţie din diferite puncte de vedere, spunîndu-se, spre exemplu, că cel dintîi reprezintă latura fiziologică şi fizică a vorbirii, în vreme ce al doilea corespunde laturii psihologice şi mentale a aceluiaşi act, că primul este inconştient, iar al doilea conştient, fără a uita nici o clipă că noţiunea de conştiinţă este cît se poate de relativă, dacă avem în vedere că nu se vorbeşte decît de două grade de conştiinţă, dintre care cel mai ridicat ţine încă de inconştienţa pură în comparaţie cu gradul de reflecţie ce însoţeşte cele mai multe dintre actele noastre. Se întîmplă destul de des să punem în opoziţie aceste două categorii de fapte, spunînd că unul vizează sunetele, iar

celălalt formele gramaticale, ceea ce nu reprezintă o idee prea clară, din moment ce formele limbii nu diferă de sunete; totuşi, se poate spune că unul abordează forma dinspre sunet, iar celălalt dinspre idee; de altfel, putem afirma că unul reprezintă operaţiile pur *mecanice,* acelea în care nu putem descoperi nici scopuri, nici intenţii, iar celălalt operaţiile *inteligente,* în care putem identifica un scop şi un sens.
Observarea şi analizarea acestor două categorii de fenomene constituie o preocupare aproape exclusivă pentru lingvist, indiferent de limba asupra căreia îşi îndreaptă el atenţia, iar această sarcină este una fără sfîrşit chiar dacă se mărgineşte la perioade limitate. Prin urmare, nu putem spera să găsim o descriere sau o clasificare, chiar absolut generală şi aproximativă, a tot ceea ce este conţinut în ideea de *schimbare fonetică* şi în cea de *schimbare prin analogie.*
Vom prezenta cîteva exemple, oprindu-ne mai întîi la *fenomenul analogiei,* al transformării inteligente. Nu putem înţelege ceea ce este el cu adevărat decît ascultînd cîteva minute un copil de trei-patru ani. Limbajul său este o adevărată ţesătură de formaţii analogice, care ne fac să zîmbim, dar care oferă, în toată puritatea şi candoarea lor, principiul ce nu încetează să acţioneze în istoria limbilor. *Venirai.* De unde *je venirail* Pentru a ajunge aici este nevoie ca, mai întîi, copilul să cunoască verbul *venir* şi să asocieze în mintea sa ideea conţinută în *venir* cu ceea ce doreşte să exprime ; dar acest lucru nu este suficient; în al doilea rînd, trebuie ca el să fi auzit spunîndu-se *punir* şi *je te punirai* sau *choisir, [je choisirai].* în acest moment se produce fenomenul.

punir: punirai = venir: venirai. Nimic mai consecvent, nimic mai logic şi mai îndreptăţit decît raţionamentul care conduce la *venirai.* Să remarcăm acum una dintre caracteristicile acestui fenomen: *într-un anumit sens,* nu este vorba despre o transformare, *ci despre o creaţie;* în ultimă analiză totuşi, fenomenul în chestiune reprezintă doar o transformare, întrucît toate elementele lui *venirai* sînt conţinute şi date în forme existente, furnizate de memorie: *punirai, punir* sau, dacă doriţi, sufixul *-ir,* sufixul *-irai* şi raportul lor de semnificaţie. în absenţa acestor elemente, *venirai* ar fi pur şi simplu de neconceput. Nu va exista aşadar niciodată vreo creaţie *ex nihilo,* ci fiecare inovaţie va fi doar o nouă aplicare a unor elemente furnizate de starea anterioară a limbajului. Astfel, inovaţia analogică, într-un anume sens foarte distructivă, nu face decît să continue - fără a-l putea rupe vreodată - lanţul elementelor transmise încă de la originea limbilor.
Să mai notăm raţiunea în baza căreia toate aceste operaţii psihologice au primit numele de operaţie *analogică* sau fapte *analogice.* Termenul a fost preluat din gramatica antică grecească, ce îi asocia o altă idee, plasîndu-se într-o perspectivă foarte diferită de a noastră. El s-a dovedit totuşi aplicabil, în sensul că rezultatul acestor operaţii tinde să restabilească o analogie sau o simetrie între forme (de exemplu, *viendrai* nu este simetric cu *punirai).*
Raţionamentul pe care se întemeiază fenomenul se efectuează în baza unei *analogii.* Mai general, acest fenomen reprezintă o *asociere* mentală *de forme,* dictată de o asociere a unor idei reprezentate.
Operaţia analogică este mai activă şi mai fertilă la copil, pentru că, deocamdată, memoria sa nu a avut timp să înmagazineze cîte un semn pentru fiecare idee, el fiind nevoit prin urmare să confecţioneze singur acest semn, moment de moment. Or, el îl va crea întotdeauna în conformitate cu acest procedeu al analogiei. Dacă forţa şi precizia memoriei noastre ar fi mult superioare nivelului la care se află, formaţiile noi, obţinute prin analogie, ar putea fi reduse aproape de zero în viaţa limbajului. în realitate, lucrurile nu stau aşa, iar o limbă oarecare, luată la un moment dat, nu este altceva decît un imens talmeş-balmeş de formaţii analogice, unele foarte recente, iar altele datînd de atît de multă vreme, încît nu pot fi decît ghicite. Prin urmare, a-i cere unui lingvist să citeze nişte formaţii analogice este ca şi cum ai cere specialistului în mineralogie să dea exemple de minerale sau astronomului să numească cîteva

stele, şi o spun de la bun început, pentru a nu apărea

neînţelegeri cu privire la valoarea pe care o atribuim acestor fapte : nu sînt nişte fapte excepţionale şi anecdotice, după cum nu sînt nici *curiozităţi* sau anomalii, ci reprezintă substanţa cea mai evidentă a limbajului, pretutindeni şi în orice epocă, istoria acestuia în fiecare zi, în toate timpurile: *je treuve, nous trouvons,* la fel ca je *meurs, nous mourons.* De ce ? Există un motiv foarte întemeiat, totuşi în [fr. mod. avemye *trouve].* S-a *spusje leve, nous lavons,* iar acum zicem *je lave, nous lavons.*

Preteritul tare german are aproape întotdeauna forme ca : *zog, wir zogen*; *lieh, liehen*; *bând, banden*; *half, halfen*; *ward, wurden.* în istoria preteritului se dă mereu un exemplu: lucru mai puţin obişnuit, chiar formele cele mai familiare spiritului sînt supuse [analogiei]. Secole de-a rîndul s-a spus *gmnd,* fem. *grand,* spre deosebire de *bon,* fem. *bone,* pentru că *[grandis* era masc. şi fem.]. în secolul al Xl-lea apăruse deja forma *grande.*

în limba contemporană, spre exemplu, *a\emj'achete, nous achetons.* O femeie nu mai spune *je me decollette,* ci *je me decolte*! Splendidă formaţie analogică ! Este clar, nu că *trebuie* să spunem (căci nu *trebuie* să spunem nimic; tot ce spunem are o raţiune proprie), ci că, pînă într-o epocă recentă, *s-a spus [je me decollette, nous nous decollettons],* la fel *caj'achete, [nous achetons].* Foarte posibil să se spună cîndva *j'achte* (am auzit dejay'e *cachte).* La fel şi pentru *recolter.*

Iată acum un exemplu preluat din istoria verbului german *sein.* în germană s-a spus, vreme de secole, pînă în plin secol al XVI-lea, *ich was* „eram" (pers. 1), *erwas* „era" (pers. 3), *wirwaren* „eram" (pers. 4), stare care, de altfel, s-a conservat în engleză: / *was, he was, we were.* De ce ? în *was* exista un *s,* iar în *waren* un *r,* şi aceasta din raţiuni întemeiate, pe care nu le examinez aici, întrucît, oricare ar fi aceste cauze retrospective, ele nu schimbă cu nimic starea din momentul despre care discutăm, după cum sînt incapabile să modifice lucrurile ce se vor petrece începînd de la această stare. în fond, sunetul *r* din *waren* este o modificare a lui *s,* dar, repet, acest aspect este străin de problema noastră.

în momentul în care, indiferent de cauză, avem *was - waren,* există, tot dintr-un motiv care nu trebuie cercetat, şi *ich juhr, wir fuhren* „mergeam cu trăsura" (pers. 1 şi 4) sau *ich gebar, wirgebaren* „năşteam" (pers. 1 şi 4). în aceste forme de preterit, sunetul r, indiferent de unde a venit, apare de la un capăt la altul al flexiunii, respectivele forme prezentînd avantajul de a părea mai simple şi mai logice, chiar dacă, din punct de vedere isoric, ele nu sînt deloc mai simple decît *was - waren.*

Nu am putut oferi decît o idee foarte incompletă a fenomenului şi nu l-am abordat decît în una sau două dintre formele sale cele mai surprinzătoare şi mai frapante.

Ne vom îndrepta acum atenţia asupra celeilalte cauze a transformărilor lingvistice, cauza fonetică.

Din motive care nu ar putea fi expuse aici, ea scapă vederii şi conştiinţei noastre. Evoluţia fonetică există în toate limbile : *cantare> chanter, campus > champ, cathedra > chaire, calamus > chaume, vacea > vache, capillus* etc. *Cântare* se descompune *k'antar.*

Alt fenomen: *civitas > cite* [...].

-II- muiat.

Trăsătura esenţială a fenomenului este aceea că el acţionează orbeşte asupra tuturor formelor limbii în care se găseşte sunetul în chestiune, avînd prin urmare un caracter de regularitate matematică.

Acest caracter de regularitate se prezintă în aşa fel încît, dîndu-se un cuvînt latinesc, putem prevedea ce va deveni în franceză; dîndu-se un cuvînt indo-european, putem prevedea ce va

deveni în greacă; dîndu-se [...] (aceasta în absenţa perturbării produse de analogie).
Lege - eveniment.
Unul dintre efecte este diferenţierea formelor (analogia restabileşte -tinde să restabilească - simetria).
2c. [A treia conferinţă ţinută la Universitatea '■*■ din Geneva (noiembrie 1891)]
[3285] Dacă le grupăm mental, realităţile avute în vedere în primele noastre conferinţe ne dau încă de pe acum o imagine destul de satisfăcătoare asupra *condiţiei limbii în Timp* sau în faţa factorului *Timp*; ele ne oferă o idee despre condiţiile universale în care există un idiom oarecare, în raport cu „scurgerea unui anumit interval de timp". în ceea ce ne priveşte, ne-am străduit să nu aducem în discuţie, pînă în prezent, nici un alt factor fundamental în afara celui al *duratei,* al *distanţei cronologice.* Dacă ar fi să recapitulăm principalele puncte de vedere la care am ajuns cu această primă analiză, am insista de bună seamă o dată în plus asupra imposibilităţii absolute nu doar a oricărei rupturi, ci şi a oricărui salt în tradiţia continuă a limbii, începînd chiar din prima zi

cînd o comunitate umană a vorbit; asupra diferitelor aspecte de o perfectă evidenţă care arată că nici o limbă nu poate *muri* decît dacă este suprimată în mod violent; asupra faptului că, în cazul limbilor, nu putem vorbi despre bătrîneţe şi nici despre copilărie şi, în fine, că nici o limbă nouă nu se poate naşte nicăieri sub soare; că, dacă suprimăm limba unui popor impunîndu-i o alta, această altă limbă va fi în mod firesc exact la fel de veche ca aceea care a fost suprimată, în aşa fel încît niciodată nu se va putea înregistra pe pămînt existenţa vreunui idiom care să nu fie continuarea unuia ce a existat în ajun, iar acesta a altuia preexistent, şi tot aşa pînă cînd ajungem în noaptea nepătrunsă a timpurilor, în mod cert preistorice.
în aceeaşi ordine de idei, aş reaminti în special că niciodată nu se întîmplă ca *o limbă sâ-i succeadă alteia,* spre exemplu ca *franceza* să-i succeadă *latinei*; o asemenea succesiune imaginară a celor două entităţi vine doar din faptul că ne place să dăm aceluiaşi idiom două nume succesive, prezentîndu-l prin urmare, în mod arbitrar, ca şi cum ar consta în două realităţi separate în timp.
Influenţa pe care o exercită asupra raţiunii noastre două astfel de nume succesive este, fără îndoială, atît de decisivă şi de neclintită, de solidă, încît nici nu visez - v-o mărturisesc deschis - ca, prin două-trei observaţii făcute în doar cîteva zile, să vă anihilez prejudecata. [Numai printr-o] observaţie de lungă durată a ceea ce este limba, de la un text la altul, din cincizeci în cincizeci de ani sau din douăzeci în douăzeci de ani, ajungem să ne pătrundem pe noi înşine, profund şi definitiv, de absoluta zădărnicie a unor denumiri diferite, precum *latină* sau *franceză* -şi toţi lingviştii ştiu asta. Ce se întîmplă, invariabil, atunci cînd un lingvist combate ideea eronată că limba latină *ar fi dat naştere* într-o bună zi francezei? Exagerăm în fel şi chip, cădem de acord că este o concepţie absurdă, ştim că nicăieri şi niciodată *natura nonfacit saltus,* sîntem pe deplin convinşi că *între cele două limbi* - să remarcăm *formularea* ! - s-a produs o tranziţie foarte lentă, şi ce-i cu asta ? Am avansat cumva faţă de situaţia anterioară ? Cîtuşi de puţin, pentru că ne încăpăţînăm să credem că avem de-a face cu existenţa prealabilă a doi termeni, uniţi, ce-i drept, printr-un element de tranziţie imperceptibil, dar constituind doi termeni, două limbi, două realităţi, două entităţi, două organisme, două principii, două noţiuni, în sfîrşit, doi termeni diferiţi. Continuăm să ne reprezentăm latina şi franceza ca pe două vegetaţii succesive ale aceluiaşi copac, de cînd cad frunzele toamna pînă în primăvară, cînd dau bobocii; admitem bucuros că, prin canalele

secrete prin care se răspîndeşte viaţa, trecerea se face pe nesimţite, în schimb nu renunţăm la ideea că avem de-a face cu două perioade bine definite. Aceasta este, fără îndoială, ideea cea

mai răspîndită. Or, cu ce poate fi comparată în realitate aşa-zisa succesiune între franceză şi latină ? Să ne imaginăm *o* stradă foarte lungă dintr-un oraş ; în şedinţele administraţiei locale s-ar putea pune în discuţie dacă să i se dea un singur nume, pe toată lungimea ei, spre exemplu *Bulevardul Naţional,* sau dacă nu ar fi mai bine ca ea să fie împărţită în două părţi, *Bulevardul Templului* şi *Bulevardul Şcolii,* sau mai bine în trei, *Bulevardul X, Y* şi Z, sau în zece, sau în cincisprezece secţiuni purtînd nume diferite. Existenţa distinctă a fiecăreia dintre aceste porţiuni de stradă este, fireşte, un lucru pur nominal şi fictiv, prin urmare nu avem motive să ne întrebăm cum de *Bulevardul* F devine *Bulevardul X,* nici dacă *Bulevardul Y* devine *brusc* sau *pe nesimţite Bulevardul X,* şi aceasta întrucît, în primul rînd, *Bulevardul* ysau *Bulevardul X mi* există altundeva decît în mintea noastră. Tot astfel, nicăieri altundeva decît în mintea noastră nu există o entitate, franceza, în opoziţie cu o altă entitate, latina, prin urmare este doar cu foarte puţin mai profitabil să afirmăm că una se dezvoltă *progresiv* din cealaltă decît să spunem că una iese din cealaltă dintr-o dată. Esenţial este să înţelegem că nu putem face altfel decît să dăm întregii perioade de douăzeci şi unu de secole fie un singur nume, spunîndu-i *latină,* fie două nume, spunîndu-i *latină şi franceză,* fie trei nume, spunîndu-i *latină, romanică şi franceză,* fie douăzeci şi unu de nume, spunîndu-i *latina secolului al H-lea î.e.n.*, *a secolului 1 î.e.n., a secolului I e.n., a secolului al II-lea, al IH-lea, al IV-lea, al VH-lea, al Xll-lea, al XV-lea, al XlX-lea e.n.* Şi să ne dăm seama că pur şi simplu nu există nici un alt mod de a interveni cu vreo clasificare, în afara acestei maniere arbitrare şi convenţionale. Astfel, respingem nu doar ideea că o limbă ar putea apărea fără a fi precedată de o alta şi că, în al doilea rînd, s-ar putea naşte spontan dintr-o altă limbă, ci mai mult, negăm faptul că o limbă determinată s-ar naşte treptat din alta, întrucît nici un singur moment o limbă nu este mai determinată sau mai puţin determinată decît o alta; nu există deloc caracteristici permanente, ci doar unele tranzitorii şi altele mai delimitate în timp ; există stadii ale limbii, reprezentînd întotdeauna tranziţia între stadiul din ajun şi cel de mîine ; demersul de a reuni un anumit număr de asemenea stadii sub un nume precum cel de *latină* sau *franceză* constituie aceeaşi operaţie şi prezintă exact aceeaşi valoare ca şi încercarea de a opune secolul al XlX-lea secolului al XVIII-lea sau al Xll-lea. Iată nişte puncte de

reper vagi, fără pretenţia de a evoca ideea unei categorii finite de lucruri şi încă şi mai puţin de a înlătura ideea existenţei unei categorii precedente şi a uneia următoare, atît de puţin diferite între ele.

Este cu neputinţă să nu remarcăm că un lingvist care se ocupă de greaca contemporană, cum procedează, de exemplu, Jean Psichari, se bucură de marele avantaj, de privilegiul de a nu trebui nici măcar să comenteze vreuna dintre aceste dezastruoase distincţii nominale precum cea între franceză şi latină ; încă de la prima prelegere, el se face înţeles cînd porneşte de la greaca vorbită în secolul al Vll-lea î.e.n. pentru a ajunge la greaca actuală, într-un interval de 2600 de ani, şi aceasta pur şi simplu pentru că cele două realităţi sînt numite *greacă,* deşi diferă între ele tot atît de mult, dacă nu chiar mult mai mult sub multiple aspecte, pe cît franceza „diferă de latină". în chiar momentul în care am onoarea să vă vorbesc, sînt convins, sînt de fapt absolut sigur că, în ciuda a tot ceea ce spun, denumirile *franceză* şi *latină* sînt infinit mai puternice şi vor rămîne întotdeauna - sau, oricum, măcar multă vreme -de o mie de ori mai puternice în mintea dumneavoastră decît toate instanţele la care aş putea apela ca lingvist pentru a dărîma acest dualism artificial care ne obsedează sub numele de *franceză* şi *latină.*

Va veni o zi cînd se va scrie o carte specială şi foarte interesantă despre rolul *cuvîntului* ca principal factor perturbator al ştiinţei cuvintelor.

Ansamblul consideraţiilor de acest gen sînt rezumate pentru noi în principiul universal al *continuităţii absolute* a limbii în timp. Acestui prim principiu i se adaugă un al doilea, cel al

transformării continue a limbii în timp, depinzînd, la rîndul ei, de doi agenţi distincţi: unul psihologic, care se concentrează asupra „operaţiei analogice", iar celălalt *mecanic, fiziologic,* avîndu-şi expresia în schimbările fonetice. în plus, fiecare acţionează într-o manieră total independentă de celălalt, mai puţin în cîteva cazuri speciale, foarte des remarcate, dar cu adevărat excepţionale.

Factorul pe care pînă acum l-am omis în mod sistematic este distanţa *geografică, spaţiul,* care se combină cu distanţa *cronologică.*

Am constatat că, dat fiind un anumit stadiu al limbii, dintr-un punct oarecare, spre exemplu dintr-un sat izolat din Alpi, dacă trecem prin acelaşi loc după o sută sau două sute de ani, respectivul stadiu al limbii va fi inevitabil schimbat într-o oarecare măsură, chiar în absenţa cauzelor particulare care ar putea favoriza schimbarea. Schimbarea survenită va putea fi, de altfel, redusă la un anumit număr de fenomene precise.

Rămîne să constatăm însă că, dacă la un moment dat una şi aceeaşi limbă este răspîndită pe un anumit teritoriu, rezultatul schimbării, inevitabile la capătul a o sută sau două sute de ani, nu este *acelaşi* în diferite puncte ale teritoriului, indiferent dacă diametrul acestuia este de cinci-şase sute de leghe sau doar de cinci-şase leghe. Fenomenele care se produc instantaneu sînt întotdeauna cît se poate de precise şi de uşor de definit (spre exemplu, trecerea lui *s* la *h),* dar ele nu sînt aceleaşi în diferitele zone ale ariei geografice avute în vedere; prin urmare, limba nu mai este identică în regiunile pe care le vom traversa.

Combinînd coordonatele geografice cu cele cronologice, vedem că, în lingvistică, nu [ne] aflăm aproape niciodată în faţa unui prim termen A, reflectat la cîteva secole după un termen B, ci în faţa unui prim termen A, care se transmite cîteva secole mai tîrziu prin B[1], B", B"', B" " etc. Spre exemplu, dacă la un moment dat la Geneva se vorbeşte idiomul A şi acelaşi idiom A se vorbeşte la Lyon, la Bourges sau la Paris, după două-trei sute de ani nu vom găsi nicăieri un idiom pe care să-l putem numi B în raport cu A, ci vom avea B' la Geneva, B" la Lyon, B"' la Bourges, B"" la Paris, în opoziţie cu A, care la început era unitar.

Diferenţa A :B reprezintă, la modul ideal, diferenţa în timp, dar în realitate există doar diferenţa A: B'B"B"'-ce reprezintă deopotrivă diferenţa în timp *şi în spaţiu.* Aşa se face că - putem să o spunem - nu vom surprinde nicăieri vreo limbă care să ne apară ca unică şi identică din punct de vedere geografic; în general, orice idiom care ar putea fi adus în discuţie nu este decît *una dintre multiplele forme* geografice sub care se prezintă acelaşi grai într-o regiune de o oarecare întindere. Fărîmiţarea dialectală se constată pretutindeni. Ea e ascunsă adesea de circumstanţa că unul dintre diferitele dialecte s-a impus fie ca limbă literară, fie ca limbă oficială, administrativă, fie ca limbă de trafic şi *intercourse** între diferitele regiuni ale ţării, o situaţie de preeminenţă

* Trimiţînd la ideea de relaţie, acest termen englezesc a fost preluat ca atare în literatura de specialitate, unde s-a impus cu sensul de „intercomunicare", trăsătură care se aplică unei comunităţi lingvistice deschise legăturilor exterioare. Prin contactul verbal intercomunitar pe care îl presupune, o asemenea trăsătură favorizează în mod logic erodarea diferenţelor dialectale (în opoziţie cu ceea ce Saussure numeşte *esprit de docher* sau *force du docher,* vezi *infra,* nota de la p. 321). Vezi şi Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală,* publicat de Charles Bally şi Albert Sechehaye în colaborare cu Albert Riedlinger, Iaşi, Polirom, 1998, pp. 208-210 (n.t.).

ce face ca acest dialect să fie singurul care să fi ajuns pînă la noi prin monumente scrise sau ca celelalte dialecte să fie considerate nişte jargoane diforme şi oribile, văzute ca nişte forme corupte ale limbii oficiale. In sfîrşit, în al doilea rînd, se întîmplă de multe ori ca limba

adoptată ca limbă literară să ajungă să suprime [...]. Exemplu: unui observator superficial i s-ar putea părea că, la originile sale, latina, pe care o stăpîniţi, pe care o cunoaşteţi cu toţii, este fie limba Italiei, fie cel puţin limba Latium-ului. în realitate, aruncînd o privire asupra inscripţiilor în limba faliscilor, a volsgilor, a oscilor sau a sabinilor ori asupra cuvintelor transmise de gramaticieni, ne dăm seama că latina vorbită la Roma, care a avut un destin atît de glorios în istorie, era un neînsemnat dialect local, care aproape că se sfîrşea la porţile Romei. Italia este plină de alte forme ale limbii italice, unele destul de bine cunoscute, precum umbriana şi osca, altele despre care avem o idee mai vagă, cum este sabina.
Or, să remarcăm că dialectul roman a sfîrşit, graţie unor circumstanţe politice şi militare, prin a mătura din cale toate celelalte forme, nu mai puţin legitime, ale limbii italice. Procesul a durat foarte mult (Pompei), dar pînă la urmă s-a produs.
La fel, dacă dorim să ne facem o idee corectă, spre exemplu, cu privire la germana modernă în sensul larg al termenului, trebuie să începem prin a aduce germana oficială pe care o învăţăm nu chiar la valoarea *zero,* dar oricum la valoarea unei singure unităţi dintre sutele ce vor putea fi distinse, ca să nu mergem mai departe, doar în Elveţia germană.
Poziţia francezei în raport cu graiurile franţuzeşti este exact aceeaşi; cu alte cuvinte, franceza oficială reprezintă dialectul unei singure [regiuni] : Paris şi île-de-France.
Bineînţeles că exemplele ar putea fi multiplicate la nesfîrşit. Şi, ca să luăm unul mai îndepărtat de noi: la începutul secolului se putea crede că limba zendă, conservată în cărţile sacre ale vechilor perşi, ar reprezenta limba *Iranului,* a Ahemenizilor, de fapt două dialecte iraniene, cînd în realitate existau de bună seamă multe altele.
în mijlocul acestui număr imens de forme multiple, fac următoarea remarcă, pentru a evita o reprezentare falsă: ar fi o eroare să presupunem că am avea probleme de orientare şi că înaintea noastră s-ar întinde tabloul unei imense dezordini.

ii
Dacă luăm termenii rezultanţi B', B", B'", vom găsi pentru fiecare exact acelaşi punct de plecare A, modificat în direcţii diferite, dar într-o manieră cît se poate de precisă. Astfel, *tsaOi - date - château.* Toate acestea trimit cu precizie matematică la *castellum : tsaOi - tsă - Oaie -9ă, château, champ: -st>9: tîOa.*
Se vede încă de pe acum cît de departe de adevăr era ideea care a dominat întreaga perioadă de început a studiilor lingvistice, şi anume cea conform căreia pentru ca o limbă sau un grai să se diferenţieze de altele, este necesar să se producă o separare geografică, de exemplu ideea că engleza se deosebeşte de germană doar pentru că [...]. Cazul separării geografice, prin care înţelegem *discontinuitate* geografică absolută, departe de a reprezenta condiţia obişnuită pentru existenţa unor divergenţe, constituie un *caz particular* ce se impune a fi studiat aparte şi pe care îl exclud complet din analiza de faţă. Efectul izolării lingvistice a unei anumite comunităţi este probabil dublu: pe de o parte, diferenţierile se produc mai rapid şi, pe de altă parte, aceste diferenţieri se produc într-o altă direcţie decît dacă respectiva comunitate ar fi rămas în contact cu masa. Repet însă că acesta este un caz care, dacă nu este excepţional, presupune cel puţin o cercetare specială, putînd fi abordat doar cu condiţia ca mai întîi să înţelegem limpede cum se produce diferenţierea într-un corp lingvistic continuu.
Dacă încercăm acum să combinăm, să compunem diferenţierea în timp cu diferenţierea în spaţiu, la ce perspectivă asupra fenomenelor vom ajunge cu destul de multă uşurinţă ? Fie o suprafaţă de o mie de kilometri pătraţi, unde se vorbeşte la un moment dat un anumit idiom. Cinci sute de ani mai tîrziu, pe aceeaşi suprafaţă vom avea o întreagă serie de dialecte diferite, B',B",B'". Dacă însă vom înjumătăţi distanţa în timp, va rezulta, la fel de inevitabil, un cu totul alt aspect al diferenţelor dialectale: după două sute cincizeci de ani, dialectele diferite B', B" nu sînt încă ce vor fi şi, mai mult, încă nu există ca dialecte individuale ; spre exemplu, la

capătul a două sute cincizeci de ani, nu vor exista decît două mari fracţiuni în loc de treizeci sau patruzeci; în plus, cele două mari fracţiuni nu sînt deocamdată suficient de caracterizate fiecare în parte, astfel încît locuitorul unui sat din sudul extrem va mai putea să se facă înţeles în nordul extrem.
O asemenea imagine, domnii mei, nu este nici foarte falsă, dar nici foarte adevărată. Una dintre cuceririle lingvisticii cele mai recente şi mai demne de aprecierea noastră, datorată în principal lui Paul Meyer

de la Ecole des Chartes, este aceea că, în realitate, dialectele nu sînt unităţi definite, ele *neexistînd* ca atare din punct de vedere geografic ; dimpotrivă, ceea ce există din perspectivă geografică sînt *trăsăturile* dialectale.
Deşi principiul enunţat poate părea la prima vedere puţin obscur, am credinţa că el va deveni de îndată cît se poate de clar...
Cînd încercăm să trasăm pe o hartă limitele unui dialect *perfect cunoscut,* avem, bineînţeles, obligaţia de a spune care sînt trăsăturile admise drept distinctive pentru respectivul dialect în raport cu alte dialecte învecinate. Spre exemplu, dacă admit că există un dialect savoiard, prima mea datorie este să arăt prin ce anume acest dialect este diferit de orice alt dialect francez şi, pe de altă parte, prin ce anume este el *unic.* Voi trece aşadar la analizarea trăsăturilor distinctive comune. La început îmi pot imagina, de pildă, că păstrarea lui *a* final aton latinesc ca *înfena* „femeia", *©enva* „Geneva", care este o trăsătură comună pentru întregul dialect savoiard, este şi o marcă dialectală distinctivă, dar, mergînd şi mai departe cu observaţia, voi constata că ea este comună dialectului savoiard şi întregului sud al Franţei, prin urmare nu reprezintă nicidecum o trăsătură distinctivă. Remarc apoi că sudul Franţei nu a schimbat grupul latinesc *ca* în *tsa, sa* etc.: *canto,* în vreme ce, în dialectul savoiard, s-a produs o schimbare: *Oătâ;* să fie oare această trăsătură mai corespunzătoare? Cîtuşi de puţin, pentru că ea este comună, în replică, cu nord-estul teritoriului, grupînd dialectul savoiard cu ţinuturile Gex, Franche-Comte şi Paris. Voi căuta aşadar cu atenţie trăsături mai locale şi mă voi referi, spre exemplu, la deplasarea accentului latinesc în graiul din Savoia : *la Inâ, la spă,* dar voi constata de îndată că, în primul rînd, acest fenomen nu afectează decît o zonă a Savoiei, nefiind deci o trăsătură comună; pe de altă parte, el se mai întîlneşte şi în Valais şi în regiunea Dauphine, deci nu constituie o trăsătură *distinctivă* şi aşa mai departe. Niciodată nu vom găsi vreo trăsătură a cărei arie geografică să coincidă cu o alta: una grupează Savoia cu Vaud, alta o parte a Savoiei cu o zonă din Valais, iar a treia [...].
Vom ajunge aşadar în sfîrşit să înţelegem că aria geografică a *fenomenelor* poate fi trasată fără probleme pe hartă, în schimb a-ţi propune să distingi unităţi dialectale este un demers himeric şi zadarnic.
Orice regiune se găseşte pe traseul unui anumit număr de fenomene lingvistice, fiecare cu *un parcurs determinat*; suma trăsăturilor care rezultă, pentru fiecare regiune, din suprapunerea accidentală a unor fenomene este ceea ce constituie, dacă vreţi, dialectul respectivei regiuni.

Este însă cu neputinţă să găsim o trăsătură care să ne permită o delimitare a acestui dialect în raport cu oricare altul, cu excepţia situaţiei cînd ne referim la un singur sat. Cercetările dialectale sînt orientate în prezent exclusiv spre scopul de a delimita aria faptelor lingvistice, şi nu de a contura unităţile imaginare care ar fi dialectele.
Poţi trasa, în limita unui kilometru, linia unde se opreşte schimbarea lui *a* latinesc în *e: donar* sau *doner;* dar a-ţi propune ca, pe baza acestei trăsături sau a altora, să împărţi Franţa în *langue d'oc* şi *langue d'o'il* este absolut fals, pentru că, de exemplu, o altă trăsătură ar împărţi-o transversal pe altă direcţie, într-o parte estică şi una vestică, în vreme ce a treia va merge în

diagonală, de la Alpi pînă la ocean etc.
Nimic mai ilustrativ, în această privinţă, decît *Atlasul lingvistic* al Imperiului german*.
Şi mai interesant este să urmărim propagarea, deopotrivă în spaţiu şi în timp, a marilor fenomene *Wein, Zeit, Haus* şi *Leute.*
Efectul acestor fenomene succesive, respectînd toate legea continuităţii geografice, este că diferenţele dialectale, pornind de la o localitate oarecare în orice direcţie, nu pot fi altfel decît imperceptibile. Spre exemplu, un savoiard care pleacă spre Auvergne şi ajunge la un moment dat la frontiera dintre *9a* şi *ca* latinesc, găsind *tsa* sau *tsa,* nu este prea descumpănit, iar faptul nu îl împiedică să înţeleagă ce se spune ; după cîţiva kilometri, el depăşeşte altă frontieră, să spunem cea a lui *pi* care trece la *pt,* şi nici acest aspect nu îl descumpăneşte prea mult; dar, pe măsură ce se îndepărtează de cătunul său, suma diferenţelor faţă de dialectul matern creşte progresiv, sfîrşind prin a deveni atît de însemnată, încît el nu mai înţelege nimic.
Ca o consecinţă a acestei observaţii: de obicei, nu există nici o frontieră între ceea ce numim două *limbi* (în opoziţie cu dialectele), atunci cînd respectivele limbi au aceeaşi origine şi sînt vorbite de populaţii sedentare, aflate în contiguitate. De pildă, nu există o frontieră între italiană şi franceză, între dialectele care s-ar dori să fie numite franceze şi cele [...]. Aşa cum nu există dialecte strict delimitate, în condiţii normale nu există nici limbi strict delimitate.
Este vorba despre atlasul lui Georg Wenker intitulat *Sprachatlas von Nord-und Mitteldeutschland* (1881), ale cărui hărţi au ilustrat non-identitatea isogloselor, demonstrînd astfel netemeinicia concepţiei neogramatice privitoare la existenţa unor frontiere dialectale precise (n.t.).

Astfel, limba, care, după cum am văzut, nu este o noţiune definită în timp, nu este definită nici în [spaţiu]. Nu există alt mijloc de a fi expliciţi cînd vorbim despre cutare sau cutare limbă decît să spunem *limba de la Roma în anul...* ; *limba de la Annecy în anul...* Prin urmare, trebuie să ne raportăm la o singură localitate, nu foarte mare, şi la un singur punct în timp.
Ne întrebăm, după toate aceste observaţii, dacă limbi de aceeaşi origine, aflate în contiguitate, precum o limbă slavă şi germana, sînt legate, la fel ca italiana şi franceza, prin dialecte intermediare, care nu aparţin mai mult primului tip decît celui de-al doilea. Răspunsul este negativ, şi aproape general în familia indo-europeană. Ce-i drept, nu mai există elemente de tranziţie, dar să ne amintim cît de fragmentare sînt cunoştinţele noastre; nu cunoaştem substanţa limbii ilire, după cum nu o ştim nici pe cea a *limbii frigiene* sau a celei *macedonene,* care făcea probabil legătura între greacă şi slavă; de altfel, au existat mişcări de populaţie ce au putut zdruncina şi acoperi, cu valurile lor, tipurile intermediare.
Sîntem îndreptăţiţi să credem că diferenţierea în sînul marelui corp indo-european s-a produs în general în acelaşi mod ca şi diferenţierea limbii latine. La momentul actual, dacă trecem prin Herat, Merw şi Moscova, continuitatea este întreruptă.
Or, dacă ne referim la diferitele limbi indo-europene, fiecare reprezintă exact veriga intermediară, legînd cele două vecine ale sale de la est şi vest.
Şi mai putem constata o serie de fenomene importante perfect analoage.
Continuitate, dar *divergenţe.*
Fonetică.
3a. [Notă cu privire la istoria limbilor; critica expresiei gramatică comparată, 1]
Numele de *gramatică comparată* atribuit cursului pe care am onoarea să-l încep în faţa dumneavoastră - o sintagmă de altfel pe deplin consacrată prin uz - prezintă cu siguranţă un avantaj de necontestat: acela de a ne înlătura pentru totdeauna din minte, încă din primul

moment, ideea că ar fi vorba despre o cercetare măcar întru cîtva literară a idiomurilor avute

în vedere şi de a pregăti dinainte auditoriul care poate fi tentat să urmeze un astfel de curs pentru discuţii vizînd exclusiv limba în sine. Simplul cuvînt *gramatică,* fie aceasta *comparată sau nu,* stabileşte cu exactitate despre ce este vorba şi ne lămureşte că, glorioase sau obscure, monumentele literare pe care le va fi produs idiomul grecesc, spre exemplu, rămîn în afara aprecierii noastre sau cel puţin nu sînt pentru noi altceva decît nişte documente despre idiomul grecesc sau despre o perioadă determinată a acestuia.
Din toate celelalte puncte de vedere, putem afirma că sintagma *gramatică comparată,* inventată într-o epocă în care aceste studii se aflau încă în fază embrionară, nu ne satisface intelectual, ea necesitînd, în orice caz, să fie completată de multiple comentarii şi rezerve.
Care este, în definitiv, rolul comparaţiei în istoria limbilor? S-a ajuns, nu ştiu de ce, la a face din lingvist un comparator prin excelenţă. S-a convenit că astronomul observă şi calculează, criticul critică, istoricul povesteşte, iar lingvistul *compară.* De ce ar compara sau, mai degrabă, de ce ar fi condamnat, prin meseria lui, la *a compara?*
Este foarte simplu să observăm, domnii mei, că, departe de a fi metoda fundamentală şi preferată a lingvistului, comparaţia nu este decît ultimul mijloc la care recurge în anumite cazuri, de forţă majoră. Frecvenţa neprevăzută a acestor cazuri şi numai ea conferă comparaţiei o importanţă de altfel fortuită.
Dacă istoria limbilor, ca şi istoria popoarelor, nu ar fi înţesată de enorme lacune, nu ar exista nici un pretext pentru a recurge la comparaţie. Dezvoltarea limbilor romanice urmaşe ale latinei oferă aici numeroase exemple, absolut generale, în legătură cu acest principiu: 1. *patre(m) - pere.* Mai tîrziu, *tectum* - *toit;* 2. *fuente* - lacună; 3. *tuttus* - altă lacună.
Am vorbit doar despre exemplele în care tradiţia existentă este fie corectată, fie completată printr-o comparaţie între rezultatele obţinute, dar rămîn încă perioade incomensurabile cu privire la care nu avem nici un fel de mărturie scrisă.
Vreme de secole a existat o latină despre care nu ne-a parvenit nici o informaţie directă, dacă avem în vedere că cele mai vechi documente latineşti datează abia cu puţin dinaintea anului 200 î.e.n.; greaca, pe care o cunoaştem totuşi din 700 î.e.n, are şi ea în spate un trecut. Dar ce înseamnă toate acestea pe lîngă situaţia slavei, care, fiind evident la

fel de veche ca greaca, ne este cunoscută abia începînd cu anul 900 sau chiar 1000 e.n., adică 1700 de ani mai tîrziu decît greaca, sau a lituanienei, despre care deţinem informaţii de doar 350 de ani ?
3b. [Critica expresiei *gramatică comparată, 2]*
[3287] V-am vorbit despre un curs universitar care se va numi *Istoria limbilor indo-europene.* Este numele pe care lingviştii sînt înclinaţi să-l adopte astăzi ca fiind cel mai potrivit şi mai just pentru a desemna o disciplină ce poartă în general titlul de *Gramatică comparată* (a limbilor indo-europene).
Numele de *Gramatică comparată* dă naştere mai multor idei false, dintre care cea mai supărătoare este aceea că dă de înţeles că ar exista o altă gramatică ştiinţifică în afara celei care uzează de comparaţia între limbi.
Dat fiind faptul că, dacă este bine înţeleasă, gramatica nu e altceva decît istoria unui idiom şi că orice istorie prezintă multiple lacune, apare clar că o comparaţie între limbi devine în anumite momente singura noastră sursă de informare (atît de preţioasă, încît poate ţine locul unui document direct), rămînînd totuşi, în sumă, cea mai proastă soluţie la care am putea apela.
Gramatica devine deci obligatoriu comparativă atunci cînd monumentul autentic şi precis lipseşte, dar în acest fapt nu există nimic care să poată caracteriza o tendinţă, o şcoală sau o metodă particulară, ci este pur şi simplu singura manieră de a face gramatică. Respingem deci orice epitet particular precum cel de *comparatori,* refuzînd totodată în mod firesc orice idee

de existenţă unei gramatici care nu ar recunoaşte comparaţia printre mijloacele sale legitime de investigaţie.

înlocuirea prin termenul *Istorie* a sintagmei *Gramatică comparată* mai are un avantaj, şi anume acela că sintagma menţionată exclude, potrivit accepţiei curente, ramificaţiile moderne ale indo-europenei, cum ar fi familia limbilor romanice sau chiar cea a limbilor germanice în dezvoltarea lor mai recentă, întrucît, într-adevăr, pe acest teren comparaţia încetează a mai fi un instrument foarte necesar graţie continuităţii tradiţiei istorice. O asemenea sciziune nejustificată [...].

u 4. [Distincţia între literatură, filologie şi lingvistică]

3288 Studiul unei literaturi dintr-un punct de vedere pur *literar* rămîne pentru toată lumea, într-o măsură destul de mare, distinct de studiile auxiliare legate de acest domeniu, care are un caracter mai tehnic şi constituie domeniul special de activitate al *filologului,* şi ne referim aici la critica textelor, critica manuscriselor şi a ediţiilor, paleografie şi epigrafie, analiza (hermeneutică) a autorilor, lexicografie, gramatică şi, în cazul operelor în versuri, metrică etc. Mai mult, filologul se va putea transforma, la nevoie, în arheolog, jurist, geograf, istoric, mitolog etc, trebuind să se ocupe în general de tot ceea ce contribuie, direct sau indirect, la a facilita înţelegerea, „în spirit" sau „în literă", a diverşilor autori. Astfel, nu este greu să observăm ce loc ocupă, alături de erudiţia pur *literară,* erudiţia sau ştiinţa filologică, cu atît mai mult cu cît învăţămîntul clasic (cel puţin în cazul limbilor moarte) a avut întotdeauna în vedere ambele aspecte.

în schimb, se întîmplă adesea să fim mai puţin pregătiţi pentru a înţelege că, la rîndul ei, *filologia* rămîne distinctă de *lingvistică.*

Literatură şi filologie. Studiul unei literaturi cuprinde, în sensul care i se atribuie în general, doar realităţile ce prezintă un interes literar propriu-zis; astfel, el rămîne, pentru toată lumea, oarecum distinct de ramificaţiile auxiliare ale cunoaşterii, avînd un caracter mai tehnic şi constituind prin excelenţă domeniul *filologiei,* printre care critica textelor, critica manuscriselor şi a ediţiilor, paleografie, epigrafie, gramatică, lexicografie, prozodie, metrică, „hermeneutică" sau interpretarea autorilor etc. Oricine observă fie locul care le revine în mod legitim studiilor filologice, fie ceea ce le separă de studiile pur literare, cu atît mai mult cu cît învăţămîntul clasic (cel puţin în privinţa limbilor moarte) a cuprins dintotdeauna ambele categorii de studii, făcîndu-ni-le astfel familiare, fiecare cu conţinutul propriu. într-adevăr, tentaţia de a le confunda este atît de redusă, încît trebuie mai curînd să amintim că, în ultimă analiză, ele reprezintă un tot, filologia nefiind altceva decît vastul comentariu care se aşază la fundamentul unei literaturi. Acest scop, absolut literar prin obiectul său final, constituie raţiunea de a fi şi totodată unitatea ştiinţei filologice, care altminteri ar cuprinde studii

dintre cele mai disparate. Ea înglobează tot ceea ce poate contribui, direct sau indirect, la mai buna înţelegere a autorilor, „în spiritul" sau „în litera" lor, ceea ce face ca, dincolo de subiectele precedente,! filologul să se poată transforma la nevoie în arheolog, jurist, geograf,! istoric, mitolog etc. Asupra operei scriitorilor se concentrează dublaj activitate a filologului şi a [...].

Filologie şi lingvistică. Nimeni nu confundă literatul cu filologul,' deşi cei doi se aseamănă mult, în schimb este foarte [...].

5. [Faptul fonetic presupune două epoci]

3289 Sîntem tentaţi să presupunem *că faptele* de care se ocupă fonetica „aparţin unei epoci" sau că nimic nu le împiedică să aparţină unei epoci şi că doar *explicarea* lor obligă, invită sau

îndeamnă, în funcţie de caz, la aducerea în discuţie a unei epoci anterioare, determinîndu-ne prin urmare să operăm cu un total de două epoci.

Iată una dintre erorile tipice ale lingvisticii actuale, pe care o vom combate altădată, adoptînd o perspectivă sistematică. Să ne limităm aici la a afirma că, înainte de a fi nevoiţi să recurgem la două epoci pentru *a explica* un fapt fonetic, altfel spus pentru a-l reduce la o lege, cele două epoci ne sînt necesare deja pentru a-l constitui şi pentru a-l modifica în sensul unei regularizări, permiţîndu-i astfel *să existe* şi *să fie* una dintre realităţile pe baza cărora formulăm anumite legi.

6a. [Fonologie, 2]

3290=640

. Jn accepţia noastră, termenul *fonologie* cuprinde ceea ce în Germania se înţelege în general prin *Lautphysiologie.* Nu disertăm aici asupra justeţii denumirilor dintr-o limbă sau alta; esenţial este doar să arătăm că întreaga chestiune fonologică se situează, după părerea noastră, exclusiv **în afara lingvisticii** şi, dintr-o raţiune încă mai întemeiată, în afara *foneticii,* care este o parte determinată a lingvisticii; apoi, la fel de important este să ştim că termenii *fonologie* şi *fonetică* nu doar că nu se pot confunda, ci mai mult, nu se pot nici opune.

6b. [Fonologie, 3]

3291 Nu consider că ar fi un adevăr *apriori,* un lucru care nu ar avea nevoie de nici o demonstraţie, faptul că ar trebui să ne ocupăm, în ceea ce priveşte limba, de modul cum se formează sunetele în laringe sau pe palat. Dimpotrivă, cred că ar fi interesant pentru toată lumea să ne întrebăm de ce am porni, de fapt, de la supoziţia că un asemenea demers ar fi util, prin ce anume şi cît de mult ar contribui cunoaşterea producerii sunetelor la cunoaşterea limbii. Catalogăm teoriile care tind să susţină că, prin simplul fapt că în limbaj uzăm de sunete, trebuie să ne ocupăm *ipsofacto* şi de producerea lor ca fiind sau perfect arbitrare, sau îndrăzneţe, şi aceasta pînă în momentul cînd vom putea realiza că producerea sunetelor are cu adevărat o importanţă - şi care este aceasta -în cadrul materiei cu totul speciale care este limbajul.

în definitiv, sîntem obişnuiţi să credem că studiul diversităţilor produse de aparatul fonator are o importanţă capitală în lingvistică, fără ca cineva să ne fi spus de ce ar fi aşa, sau prin ce anume, sau din ce perspectivă. Iată punctul slab al acestei ştiinţe, cu atît mai slab cu cît ea nu ar putea trece drept ştiinţă decît în numele lingvisticii. într-adevăr, din punct de vedere fiziologic (sau mai curînd pentru fiziologi), nu este vorba despre o ştiinţă (după cum ea nu este o ştiinţă nici din punct de vedere acustic). Un fiziolog fie ignoră total, fie pur şi simplu nu poate lua în considerare poziţiile şi acţiunile corespunzătoare lui *p* sau *b* altfel decît ca pe nişte funcţii oarecare ale unor muşchi, care nu caracterizează starea unui organism şi nu sînt demne de o atenţie specială.

3291 = 189 Tmportanţa capitală a afaziei grafice, care coincide cu afazia laletică şi presupune că unitatea unui fonem se află în creier.

7. [Trăsăturile limbajului]

3292 *Trăsăturile limbajului.* Limbajul este considerat întotdeauna ca fâcînd parte din *fiinţa umană,* ceea ce constituie un punct de vedere fals. Natura face ca omul să fie *organizat pentru limbajul articulat,* dar nu îi dă *limbajul articulat.* Limba este un fapt social. Individul, organizat pentru a vorbi, nu va putea ajunge să-şi utilizeze aparatul fonator

altfel decît graţie comunităţii care îl înconjoară, ba mai mult, el va simţi nevoia de a-l utiliza doar în raporturile cu aceasta. Individul depinde cu totul de comunitate, fără ca rasa din care face parte să conteze în vreun fel (poate cu excepţia cîtorva fapte ţinînd de pronunţie). Iată

aşadar de ce omul nu este complet decît prin ceea ce împrumută de la mediul său.
Faptul social care este limba va putea fi comparat cu *uzanţele şi obiceiurile* (constituţie, drept, moravuri etc.) şi, mai pe departe, cu arta şi religia, manifestări ale spiritului în care iniţiativa personală joacă un rol important şi care nu presupun schimburile între indivizi.
însă analogia cu „uzanţele şi obiceiurile" este şi ea foarte relativă. Iată principalele puncte divergente :

1. Limbajul - proprietate a comunităţii, cum sînt şi tradiţiile - are drept corespondent, în interiorul individului, un organ special cu care este înzestrat de natură. Prin aceasta, el este unic.
2. Limba este prin excelenţă un mijloc, un instrument, obligat să-şi îndeplinească *în mod constant şi imediat scopul, finalitatea şi efectul,* acela de a se face înţeles. Tradiţiile unui popor sînt adesea o finalitate (şi aici am include sărbătorile) sau un mijloc indirect. Şi, cum scopul limbajului, acela de a se face înţeles, este o necesitate absolută în orice societate umană, atît cît le cunoaştem, rezultă că existenţa unui limbaj este proprie oricărei societăţi.

Gheţarii divergenţi sînt, într-adevăr, un bun termen de comparaţie pentru idiomurile congenere, întrucît ne permit să realizăm, dincolo de originea comună, elementele noi, diferenţa în timp şi absenţa vieţii organice.
De dezvoltat:

1. Necesitatea existenţei limbajului în orice comunitate umană.
2. Continuitatea absolută a limbii:

a) o întrerupere este de neconceput. Nu ne putem imagina un popor care ar renunţa să vorbească vreme de o zi sau două, chiar în timpul unor evenimente perturbatoare ce produc suspendarea tuturor celorlalte activităţi;
b) iniţiativa unui individ sau a mai multora este imposibilă mai cu seamă ca urmare a caracterului inconştient al unui asemenea demers. în starea conştientă am putea admite iniţiativa unora,
- însă ea ar fi imediat stopată prin faptul că aceştia nu se mai pot

i-3
*** C)**
al.
63 '
■: ir. ■iii
-Siî[1]

face înţeleşi. Dacă totuşi iniţiativa apare uneori, lucrul se produce în general în domeniul inovaţiilor pur lexicografice, ba chiar de cele mai multe ori materia primă este preluată din limba comună. Există pierderi, dar nimic nu se creează, totul se transformă *(cf.* Curtius, porţiunea metodologică din cea de-a 5-a ediţie, la începutul părţii a doua);
iniţiativa conştientă a tuturor este inutilă, de neconceput, fără exemple. Astfel, limba constituie o tradiţie care se modifică încontinuu, dar pe care timpul şi subiecţii vorbitori nu sînt capabili să o distrugă, dacă ea nu se stinge de la sine dintr-un motiv sau altul. Chiar atunci cînd un popor adoptă o limbă străină, principiul continuităţii rămîne intact: o limbă s-a stins; cea care triumfă este la fel de neîntreruptă. Prin urmare, dată fiind o limbă, nu se poate spune pînă cînd va exista, dar e sigur că ea vine de cît de departe este posibil să vină şi că îşi adună substanţa din cele mai îndepărtate timpuri, precum o morenă glaciară.

8. Morfologie

3293.1 §i se spune că morfologia este studiul formelor limbajului, în vreme ce fonetica ar fi studiul sunetelor limbajului.
Este însă imposibil să ne mulţumim cu o asemenea definiţie, nu doar în teorie, ci chiar şi în

practică, pentru că se va întîmpla adesea să nu mai ştim dacă facem morfologie sau fonetică, aşa cum vom vedea în cele ce urmează.

De la bun început este evident că fonetica, ocupîndu-se de sunete şi tocmai pentru a putea face acest lucru, trebuie să se ocupe mai întîi de forme. Sunetele nu se transmit de la o generaţie la alta în stare izolată; ele nu există, nu trăiesc şi nu se modifică decît în cadrul cuvintelor.

Niciodată nu s-a pronunţat mai întîi *s* şi abia apoi spiritul dur. S-a pronunţat *serpo, sedos,* apoi *herpo, hedos.* Şi dacă spun că *herpo* vine din *serpo, fac fonetică* şi nimic mai mult. Şi tot fonetică fac cînd spun că persoana I a verbelor în -w nu poate veni dintr-o mai veche persoană I în *-omi.*

Pe de altă parte, morfologia, care se presupunea că nu se ocupă decît de forme, se ocupă foarte bine şi de sunete. Spre exemplu, cînd spun că, în limba greacă, o poate alterna cu *e,* şi nu cu a: Adyoq, Aeyw, dar ăyu), nu şi 6y-, fac morfologie. Este adevărat că anumite persoane cred că aşa ceva se cheamă a face *fonetică,* şi aceasta ca urmare a definiţiei necorespunzătoare. Dar, în cele ce urmează, va deveni foarte clar că nimic nu este mai fals şi mai periculos decît a clasa un astfel de fapt alături de faptele fonetice.

Astfel, separarea celor două domenii nu este atît de simplă cum ne imaginăm uneori şi, oricum, nu spunînd că unul reprezintă studiul sunetelor, iar celălalt studiul formelor vom obţine o linie de demarcaţie satisfăcătoare.

Totuşi, această linie de demarcaţie este imperios necesară pentru a evita confuziile regretabile.

Principiul director. De fiecare dată cînd analizăm una şi aceeaşi formă la epoci diverse, facem fonetică şi de fiecare dată cînd analizăm forme diferite în una şi aceeaşi epocă, facem morfologie :

vechea germană de sus *zug zugi* germana modernă *zug ztige*

A pune alături pe *zugi* cu *ziige* înseamnă a compara două forme, însă, procedînd astfel, nu facem morfologie, ci fonetică.

A pune alături pe *u* cu *ii* din *zug,* respectiv *ztige* înseamnă a compara două sunete, şi totuşi aceasta nu este fonetică.

Cele două sfere se confundă în locuţiunile curente :

chantre se leagă din punct de vedere etimologic de *chanter* '■ »

„ *cantor*

cpdpoq vine din cpspw *bhoros*

Observaţie. Etimologia, înţeleasă de obicei ca o ramură a ştiinţei limbajului, nu reprezintă o categorie particulară de cercetări şi cu atît mai puţin o categorie particulară de fapte.

A face etimologie înseamnă a-ţi aplica, într-un fel, cunoştinţele fonetice şi morfologice, a te întoarce, graţie foneticii, pînă la epoca în care cuvîntul permite o analiză morfologică.

Uneori, etimologia acţionează doar în privinţa modificărilor care au loc la nivelul ideii: *le barreau* - auTtuq.

3293.2 Ş2. Toate acestea nu ne lămuresc însă în ce constă exact morfologia.

Definiţie. Morfologia este ştiinţa care se ocupă de unităţile sonore corespunzătoare unei părţi a ideii şi de modul de grupare a acestor unităţi. Fonetica este ştiinţa care se ocupă de unităţile sonore, stabilite în funcţie de anumite trăsături fiziologice şi acustice.

O denumire mai adecvată pentru morfologie ar fi aceea de teorie a semnelor, şi nu a formelor.

a) Pornind de la această definiţie, cum se face că domeniul natural al morfologiei este reprezentat întotdeauna de fapte contemporane, iar cel al foneticii de fapte succesive ?

Pentru a defini şi a delimita fiecare semn, stabilindu-i totodată rolul propriu, este imperios necesar ca morfologia să-şi găsească puncte de reper printre celelalte semne ale sistemului.

Izolat, SOTOC; este de neînţeles pentru morfologie, însă, de îndată ce-l raportăm la SOTOV şi

5oTfjp, putem să-l analizăm. Şi, fireşte, este necesar ca SOTOV şi 5oTrjp să aparţină aceluiaşi sistem.

Sau: limba are conştiinţa sunetului doar în calitatea acestuia de semn.
Mai bine: analizat în raport cu formele contemporane lui, 8OTOC; este purtătorul unei anumite idei, care nu este identică cu cea transmisă prin SoTrjp, şi nici cu cea transmisă prin 5wou), SOTOV sau prin părţile lui SoToq. Prin urmare, 5OTO<; apare aici ca semn şi ţine de morfologie.
Raportul dintre SOTOC;, SOTTP şi Suiau), cu alte cuvinte dintre o serie de forme contemporane, nu poate fi lămurit din punct de vedere fonetic.
Fonetica unei epoci date s-ar limita la două pagini de constatări.
Prima grijă a unei fonetici „franţuzeşti" este să ne aducă în faţă franceza veche sau latina.
P) Cum se face că morfologia trebuie să se ocupe uneori de sunete ? Răspunsul este simplu: sunetul poate fi purtătorul unei idei.
Alternanţă şi schimbare fonetică
3293.3=2772-2778 §3 Orice apropiere între forme avînd ceva în comun conduce la o analiză de tipul 8O/TO<; SOTTJP . Problema care se pune este de a afla cărei realităţi îi corespunde această analiză, cum este ea confirmată.
Vechea gramatică comparată nu se preocupa deloc de această problemă. Ea împărţea cuvintele în *rădăcini, teme, sufixe* etc. şi conferea distincţiilor astfel făcute o valoare absolută, punînd în afirmaţiile sale atîta candoare, încît, cînd îi citim pe Bopp şi pe reprezentanţii şcolii sale, sîntem tentaţi să credem că grecii au adus cu ei, din vremuri străvechi, un întreg bagaj de rădăcini, teme şi sufixe, că, în loc să se servească de cuvinte pentru a vorbi, ei se ocupau de fabricarea acestora şi că nu au avut din cele mai vechi timpuri un cuvînt TTcrnîp „tată" (după cum nici latinii nu au avut un cuvînt *pater,* ci doar o rădăcină *pa-*„a proteja" şi un sufix *-ter)* şi nici un cuvînt Scjaoum, ci doar o rădăcină SOJ-, un sufix -00 şi o desinenţă personală.
Era normal ca împotriva acestor aberaţii să se producă o reacţie formidabilă, care, într-un mod foarte justificat de altminteri, ne îndemna să observăm ceea ce se petrece în limbile contemporane, în limbajul de zi cu zi, şi ne atrăgea atenţia să nu atribuim perioadelor vechi ale limbii nici un procedeu sau fenomen în afara celor care pot fi constatate în limbajul viu. în prezent, orice morfologie începe printr-o declaraţie de

principii, constînd în general în *a afirma* că 1. *rădăcina, tema, sufixul* etc. sînt pure abstracţii şi că nu trebuie să ne imaginăm că aceste creaţii ale minţii noastre au o existenţă reală; *2. totuşi, vom uza de termenii în cauză,* pentru comoditatea expunerii, dar, bineînţeles, va trebui să le atribuim doar valoarea relativă pe care o comportă.
Rezultat. Cititorul rămîne complet dezorientat, întrucît, dacă nu există justificare pentru instituirea acestor categorii, atunci de ce să le mai instituim sau, mai exact, *ce anume face* ca descompunerea lui ţuyov în ţuy-6-v să fie *mai puţin falsă* decît descompunerea lui în ţu-ydv ?
Noii direcţii i se poate aduce, pe bună dreptate, reproşul că, deşi a recunoscut natura fenomenelor, a rămas în continuare stînjenită, într-o oarecare măsură, de aparatul ştiinţific al predecesorilor, ale căror defecte erau mult mai uşor de stabilit decît valoarea lor pozitivă. Voi avansa acum o idee puternic impregnată de erezie : este fals că distincţii precum *rădăcină, temă, sufix* sînt pure abstracţii.
înainte de toate, şi mai ales înainte de a vorbi despre abstracţii, trebuie să dispunem de un criteriu imuabil în legătură cu ceea ce se poate numi *real* în morfologie.
Criteriu. Real este ceea ce subiecţii vorbitori conştientizează într-un anumit grad, tot ceea ce conştientizează şi nimic altceva decît *ceea ce* sînt în măsură să conştientizeze.

Dar, în orice stadiu al limbii, subiecţii vorbitori au conştiinţa unor unităţi morfologice - altfel spus, a unităţilor semnificative - inferioare unităţii reprezentate de cuvînt.
în franceză, avem de pildă conştiinţa unui element *-eur,* care, utilizat într-un anume fel, va servi la a sugera ideea de autor al unei acţiuni: *graveur, penseur, porteur.*
întrebare. Ce anume dovedeşte că elementul *-eur* este într-adevăr izolat printr-o analiză a limbii ?
Răspuns. Ca în toate cazurile asemănătoare, acest rol este asumat de *neologisme,* forme în care activitatea limbii şi maniera sa de a proceda se concretizează într-un document de necontestat: *men-eur, os-eur, recommenc-eur.*
Pe de altă parte, aceleaşi construcţii atestă că şi elementele *men-, os-, recommenc-* sînt resimţite ca nişte unităţi semnificative.
Alături de *penseur,* avem *pensif.* Da, dar dacă este cert că limba îl izolează pe *-eur,* este mult mai puţin cert că limba îl izolează şi pe *-if.* Cum judecăm ? Simplu: nu am putea forma *menif, osif* etc.

Concluzie. în măsura în care este în acord cu analiza limbii atestată de neologisme sau formaţii analogice, analiza morfologică a grama-ticianului nu ar putea fi interpretată ca un produs al abstractizării.
3293.3 continuare £e_j drept, subiecţii vorbitori acţionează întotdeauna pornind de la cuvîntul construit; prin urmare, cînd formăm *oseur* nu ne spunem: combin *os-* cu *-eur,* ci procedăm după modelul: *graveur: graver, je grave — x: oser, j 'ose-x = oseur.*
Vă întreb însă dacă gramaticianul procedează foarte diferit în analizele sale.
La rîndul său, şi el porneşte în mod obligatoriu de la cuvinte construite pentru a degaja -mc; din Sdcncj şi compară pe SoTOţ, de pildă, cu *oiăaiq. - Booiq* : SOTOC; = *arâaiq* : *ajaroq.* Voi izola aşadar -cuc,, -TOC; sau 5o-.
Prin urmare, aş putea construi la o adică Auaiţ (AuToq). Cine ar putea spune că simţul limbii acţionează cu certitudine în cutare fel? *graveur: graver = penseur: penser.* Aşadar *(oser) oseur.*
Observaţie importantă. Este esenţial să notăm că analiza limbii se poate întemeia pe un raport între forme aparent, nejustificat etimologic, şi anume pe raportul primitiv dintre aceste forme. într-adevăr, germanicul
kalbiz are pluralul *kalbizo,* în vreme ce *kalb* are pluralul *kalbir*
în epoca germanică, semnul pluralului era *-o.*
în epoca germană, semnul pluralului este *-ir.*
O necesitate fonetică a condus la dispariţia accidentală a lui *-iz* de la singular, în vreme ce la plural el s-a menţinut, consolidat fiind de vocala următoare : or, întrucît limba nu judecă decît prin forme, este inevitabil ca ea să analizeze *kalb/ir* şi să-l ia pe *ir* ca semn al pluralului, deşi la origine el nu avea nimic specific pluralului.
Acest fapt este fals din punct de vedere istoric, însă este corect pentru morfologia epocii în chestiune. Viaţa limbii este făcută din astfel de erori. Să ne amintim că simţul subiecţilor vorbitori reacţionează doar la fenomenul real. Nu avem motive să ne ocupăm de ceea ce ar fi putut activa acest simţ. însuşi specialistul în morfologie *este nevoit* să delimiteze *kalb/ir,* căci în aceasta constă analiza limbii, şi o asemenea analiză este singurul său ghid. Ea este atestată de formaţii noi, spre exemplu *kind-er.*

Concluzie. O dată în plus, ne dăm seama că morfologia nu poate niciodată să combine şi să amestece mai multe epoci diferite, că trebuie să-şi desfăşoare activitatea separat în cadrul fiecărei epoci, altminteri ar exista riscul ca faptele fonetice să se confunde cu cele

morfologice. Nu spun că nu este un procedeu curent, dar susţin că este unul inadecvat.
3293.4=2768-2770 §4 *Metoda analizei morfologice retrospective sau a anacroniei morfologice*
Observaţia cu care se încheia §3 ne-a pregătit pentru a înţelege ce reprezintă procedeul *total artificial* pe care îl numesc analiză morfologică retrospectivă. Adaug că toate observaţiile mele precedente nu aveau alt scop decît să evidenţieze într-un mod cît mai clar cu putinţă în ce constă acest procedeu, întrucît aici este adevăratul nucleu al chestiunii atît de delicate şi de importante a *rădăcinilor, sufixelor, temelor* şi *desinenţelor,* chestiune cu privire la care poţi citi şi douăzeci de tomuri fără să găseşti nici cea mai mică lămurire.
kalb
kalbir
Dacă pentru formele din secolul al IX-lea aduc în discuţie ceea ce era adevărat în formele din secolul I şi spun: *-ir* nu este o desinenţă de plural, din moment ce avem germanicul *kalbiz, kalbiz-o,* ce fac ? Fac morfologie protogermanică aplicată unor forme germane, fac morfologie retrospectivă. Unii îşi imaginează că astfel pot restabili adevărul, cînd în realitate nu fac decît să-l ignore cu desăvîrşire. Şi aceasta întrucît -repet - în secolul al IX-lea este adevărat ceea ce simt germanii secolului al IX-lea şi nimic altceva. Chestiunile referitoare la origine nu au nimic de-a face aici. Aşadar, dacă aduc în discuţie, pentru secolul al IX-lea, un radical *kalbiz-* sau *kalbir-,* faptul se poate dovedi comod pentru anumite detalii ale expunerii, însă corespunde doar unei tendinţe dispărute de multă vreme.
Alt exemplu : în franceza zilelor noastre, *enfant* sau *entier,* aşa cum sînt resimţite ele de francezi, nu comportă nici un fel de analiză, exact la fel ca *pour* sau *moi.*
în secolul I, *infans* şi *integer,* corespondentele lor fonetice, comportă o analiză, căci, spre exemplu, pornind de la *in-auditus* şi *fări, tango* etc., ele permit limbii următoarea descompunere : *in-fans, in-teger.*

Dacă procedez la o analiză ca în *en-fant, en-tier,* fac acelaşi lucru ca mai sus : fac morfologie latinească aplicată unor forme franţuzeşti.
Ei bine, tocmai această morfologie este baza tuturor gramaticilor greco-latine şi, la rîndul nostru, vom uza de ea în jumătate dintre cazuri, cu diferenţa că, de data aceasta, veţi fi fost preveniţi cum se cuvine, fiind astfel capabili, sper, să vă daţi seama de adevărata ei valoare.
De exemplu, în greacă, vom analiza: TTTTTO-C;, TTTTTO-V etc, tema fiind TTTTTO-. Este aproape cert că, dacă grecii ar simţi că înnoi; se poate descompune în vreun fel, acest fel ar fi TTTTT-OC;, TTTTT-OV.
Dovada? Ca întotdeauna, formaţiile noi sau analogice : ypa|i|jdToiq, pr|Topov.
Realitatea pe care o reprezintă analiza după modelul inno-ţ este o realitate indo-europeană concretizată într-o formă grecească.
Reamintesc că realitatea este un fapt prezent în conştiinţa subiecţilor vorbitori. Indo-europenii, sau măcar cei mai vechi indo-europeni, analizau *ekwo-s, ekwo-m.* Atunci cînd degajăm o temă ITTTTO-, ne bazăm pe o realitate morfologică anterioară cu două sau trei mii de ani epocii lui Platon sau Sofocle şi care a încetat să existe pentru aceşti scriitori şi contemporanii lor.
Alt exemplu: *patercus,* pe care îl descompunem în *pater-cus.* Analiza este absolut justă pentru epoca în care s-a format *patercus,* pornind de la *pater-,* aşa cum a apărut *vilii/cus* sau *vilicus,* pornind de la *villa.* Totuşi, într-o epocă veche a limbii latine, *pater-cus* ţine deja de analiza retrospectivă. Analiza actuală ar *Tipat-ercus.* Dovada : o formaţie nouă, *nov-erca,* care arată că descompunerea se făcea în forma *pat+ercus,* iar nu *pater+cus.*
Analiza retrospectivă nu caută decît să repartizeze elementele componente ale unui cuvînt în funcţie de analiza *cea mai veche* a limbii, însă un asemenea demers nu corespunde decît într-un număr limitat de cazuri analizei celei mai recente.

Pe de altă parte, el poate foarte bine să corespundă acesteia, altj aspect care nu trebuie omis:
do - tor
StJ -

$. Stabilind subdiviziunile cuvîntului, precum rădăcina, tema sau sufixul, trebuie să înţelegem întotdeauna că ne plasăm în epoca, mai îndepărtată sau mai apropiată, în care această analiză se justifică prin sentimentul conformităţii limbii. Epocă variabilă, din moment ce pentru 5ai - Twp nu trebuie să ajungem într-o perioadă anterioară limbii greceşti, în vreme ce pentru TTTTTO-C;, trebuie să trecem mult dincolo de greacă.

Un prim imperativ pentru o morfologie cu adevărat ştiinţifică ar fi ca aceasta să separe diferitele epoci şi să se lase pătrunsă exclusiv de spiritul fiecăreia dintre ele, neimpunînd formelor istorice nişte cadre abolite de secole; altminteri, nu am obţine decît o perspectivă incompletă asupra genezei acestor forme. Este evident că, dacă aş analiza *pat-ercus* în conformitate cu simţul limbii aşa cum se prezenta el la vorbitorii de latină de la o anumită dată, nu aş remarca paralelismul între *pater, pater-cus* şi *villa, villi-cus (yillă-cus).* Practica impune aşadar anacronismul şi confuzia dintre epoci.

3293.5

§5. *Morfologia istorică*

ii?'*
■î'îi

Schimbarea morfologică * i?

Din §4 se deduce *indirect* că, în viaţa limbajului, există un fapt considerabil, de o importanţă capitală, care este *schimbarea morfologică,* iar procedeul pe care l-am numit *morfologie retrospectivă,* sau *anacronică,* sau *etimologică* constă pur şi simplu în a promova la rangul de sistem ignorarea fenomenului reprezentat de schimbarea morfologică.

Schimbarea morfologică presupune o abordare specială numită *Morfologie istorică.* Aceasta distinge şi compară epocile, în vreme ce morfologia retrospectivă le confundă. Apoi, ea ne prezintă adevărata perspectivă între atîtea clasificări şi interpretări succesive pe care le-a propus limba pentru diverse forme, în vreme ce morfologia retrospectivă caută să obţină, dacă-mi este permisă această imagine, proiecţia pe acelaşi plan a unor clasificări foarte diferite ca dată.

Morfologia istorică va arăta că, în urma unei modificări fonetice, în *kalb, kalbir,* raportul dintre idee şi sunet a devenit altul decît în prototipurile *kalbiz, kalbizo.* Morfologia etimologică nu vede decît starea cea mai primitivă şi aplică imperturbabil perioadelor ulterioare analiza corespunzătoare începuturilor.

Orice fuziune între cele două este exclusă, din moment ce morfologia etimologică reprezintă însăşi negarea principiului istoric.

Iată acum o chestiune care nu poate lipsi, şi îmi veţi da dreptate dacă am reuşit să vă fac să urmăriţi dezvoltarea [prezentei expuneri] de la început.

Din moment ce există o schimbare morfologică, o morfologie istorică şi o succesiune a faptelor morfologice, ideea că acţiunea forţelor morfologice se exercită constant şi exclusiv asupra formelor contemporane este falsă. într-adevăr, vă amintesc că în primul paragraf avansam principiul de primă importanţă că faptele morfologice se produc în rîndul unor forme diverse şi *simultane,* iar faptele fonetice, în rîndul unor forme identice şi succesive.

O să-mi fie foarte simplu să vă demonstrez că acest principiu nu este ştirbit cu nimic de faptul reprezentat de schimbarea morfologică, el căpătînd astfel mai curînd o nouă şi decisivă ilustrare. în ce constă schimbarea morfologică ce se produce de la o epocă la alta ?

1. în analiza diferită a aceloraşi forme, sau în valoarea diferită pe care le-o atribuie limba, sau în raportul diferit pe care limba îl stabileşte între ele: toate faptele se păstrează în domeniul pur psihologic, ele rămînînd totuşi nişte fapte pozitive.
Exemplu:
Epoca I Epoca II
2. în crearea formelor noi, fapt mai palpabil, mai material:
Epoca I Gnpai
Epoca II Grjpcaai (creaţie nouă)
Să reluăm primul fapt: schimbarea survenită în apercepţia lui PeAeaai prin limbă ar rămîne total neînţeleasă dacă am căuta o explicaţie în forma însăşi, sursa ei trebuind căutată, după cum am spus deja, exclusiv *în formele concurente.* Cum elementul *-eo-* nu se regăseşte în peAei, peAewv etc., după căderea lui *s,* limba nu mai dispune de nici un indiciu care să-i permită să opereze o descompunere *fieĂzo-oi,* aşa că ea va analiza *$E\-EOOI.* Astfel, schimbarea nu s-a produs între *$£ĂEO-OI* şi *fieĂ-eooi* - afirmaţie care ar fi pur şi simplu

absurdă. *Ca întotdeauna în morfologie, schimbarea vine de undeva de alături.* Şi iată că regăsim condiţia primordială a oricărei operaţii morfologice, care trimite la diversitatea formelor simultane sau la raportul dintre acestea.
Să reluăm al doilea fapt, cel al creaţiilor noi. Aici lucrurile sînt chiar mai evidente : nici nu se pune problema - nu-i aşa ? - să stabilim o relaţie între Gripai şi Grjpeaai. Impulsul lingvistic care a dat naştere formei erjpeacu vine, bineînţeles, *de alături* - repet cuvîntul -, dinspre *fizhzoai* etc. Pentru a crea *Qr\peaai* era nevoie de un model; or, fireşte că acest model trebuia să-i fie cunoscut celui care lansa neologismul; cu alte cuvinte, schimbarea a avut loc între forme cum nu se poate mai contemporane, din moment ce asocierea s-a produs în creierul aceluiaşi individ căruia, mai mult, i-a fost de-ajuns o fracţiune de secundă pentru a ajunge de la peA-eaai la Grjp-eaai.
Alt exemplu de schimbare constînd în substituirea unei forme vechi cu o creaţie nouă :

Nominativ plural	Pronume	Adjectiv	Substantiv
Indo-europeană	*toi*	*klutos*	*ek.wos*
Gotică	*fiai*	*hludai*	*wulfos*
Greacă	TOI	KAUTOI	înnoi

Terminaţia *-oi,* mai întîi proprie pronumelui, s-a extins în germanică la adjectiv, iar în greacă la adjectiv şi la substantiv. Este evident că nu de la *klutos* a pornit schimbarea prin care s-a ajuns la KAUTOI. Structura KAUTOI conduce automat la analizarea altor forme, mai exact a altor forme *contemporane,* şi aici trebuie adusă în discuţie nu epoca anterioară, ci doar epoca formării sale. TOV : TOI = KAUTOV : x ; x = KAUTOI.
Prin urmare, pentru a ajunge la această creaţie, limba a fost nevoită să recurgă la un ansamblu de forme simultane.
Comparînd faptele prezentate cu ceea ce se produce în domeniul fonetic, veţi realiza de o manieră încă şi mai clară adevărul principiului nostru, şi anume că, în morfologie, trebuie să ne mişcăm exclusiv în interiorul unei singure epoci, chiar atunci cînd este vorba despre schimbări.
Am comparat, pe bună dreptate, schimbarea *fonetică* cu o scară ale cărei trepte se năruie pe măsură ce le urcăm.

191
Pentru ca *k₂oteros* să devină *kwoteros,* trebuie ca *k₂oterog* să înceteze a mai exista; pentru ca *kwoterog* să treacă la TTOTepoq, trebuie ca *kwoteros* să dispară. Să notăm:
'L *kwoteros*
' i
kwotero "
l
în cazul schimbării morfologice, nu putem scrie
nici *toi klutos* jroî KAUTOI (ceea ce ar fi absurd),
nici *toi klutos*
\
TOt KAUTOI,
întrucît este evident că nu *toi* din **generaţia precedentă a dat naştere lui KAUTOI. Astfel, trebuie** să scriem:
toi klutos
TOt KAUTOI
3293.6=2779-2780 j
§6. Schimbarea morfologică sau variaţia morfologică a limbii ne conduce la o altă remarcă. Cînd apar forme noi, totul se petrece, aşa cum am arătat deja, prin descompunerea formelor existente şi recompunerea altor forme pe baza materiei furnizate de primele. Descompunem instinctiv p£Aeaai în PeA-saai şi folosim rezultatul pentru compunerea lui 0rfp£aai.
Insă limba nu poate construi niciodată din senin o formă, printr-un act creator veritabil, ci întotdeauna elementele formei noi sînt preluate din fondul existent.
Or, cum acest fond constă în cuvinte şi nu în sufixe, rădăcini etc, pentru a compune din nou este întotdeauna nevoie de o muncă prealabilă şi secretă de descompunere. Oricît de departe ne-am întoarce în timp, nu vom găsi vreun alt procedeu existent pe care să-l considerăm admisibil din punct de vedere teoretic. Limba indo-europeană străveche nu avea cum să procedeze altfel decît greaca sau franceza, astfel încît, la rîndul lor, formele ce au servit drept punct de plecare pentru creaţiile noi nu au putut fi compuse decît cu ajutorul altor forme, pe care limba le-a analizat.
Toate acestea pun în evidenţă semnificaţia ce trebuie atribuită sintezelor pe care le vom realiza. Aici voiam să ajung.
Cînd spunem, spre exemplu, că rădăcinii *bher-* i s-au ataşat sufixul *-tor-* şi desinenţa *-es* a nominativului plural pentru a obţine **bhertores* 'purtătorii', cînd spunem aceasta, nu ne situăm cu totul în afara adevărului lingvistic. Şi aici avem de-a face cu confuziile şcolii [...].
Şi în acest caz, consider că ar fi mult mai util să judecăm puţin faimoasele abstracţii de care uza vechea şcoală şi să le definim partea de conţinut justă şi reală, decît să respingem toate elementele în teorie, pentru ca mai tîrziu să ne întoarcem la ele în practică. Spre exemplu, în cazul de faţă este suficient să aducem o rectificare cît se poate de simplă acestui artificiu de gramatician pentru a-i da un sens foarte legitim şi foarte exact.
Sinteza noastră nu diferă în esenţă de cea efectuată de limbă, numai că limba a început cu o analiză (cum am procedat şi noi, de altminteri) [...]. Limba a început prin a prelua de undeva - prin a se inspira *din cuvintele deja existente* - şi ideea unei rădăcini *bher-,* şi ideea unui element *-tor-,* şi cea a unui element *-es,* pe care nu le cunoştea ca atare, şi, în plus, modelul general al înlănţuirii şi funcţionării lor. De pildă, poate că existau, pe de o parte, formele **mentores* 'gînditorii' sau **wek₂tores* 'vorbitorii' şi, pe de altă parte, *bhero, bhernos* etc. Elementele pe care le vom abstrage şi cărora le vom acorda fictiv o existenţă proprie nu existau decît în cadrul formelor anterioare, şi numai aici a putut limba să le caute.
3293.6 continuare Nu-mi pot imagina că, într-o zi, dintr-un repertoriu de rădăcini, cineva a preluat *con-* şi a decretat să i se adauge *-ere.* Este cert că acest *can-* nu a existat altfel decît ca

element al lui *canere,* al lui *cano,* al lui *canto* etc. Prin urmare, întreb încă o dată: cărei realităţi îi corespunde această analiză ? «

Măsura în care vom putea răspunde la această întrebare ne va arăta dacă am aprofundat sau nu aspectele generale.

Şcoala modernă a înţeles perfect adevărata esenţă a fenomenelor limbii, dar s-a dovedit din cale-afară de neglijentă sau de neputincioasă în definirea raportului existent între categoriile şi faptele reale ale limbajului.

Este foarte simplu şi comod să declarăm cuvinte precum *rădăcină* sau *temă* drept perimate, dar trebuie să se înţeleagă bine că acestea sînt nişte abstracţii. Limbajul nu cunoaşte teme, prefixe sau rădăcini. Nu este mai puţin adevărat că termenii menţionaţi corespund neîndoielnic unor realităţi, că rămînem dezorientaţi dacă nu conştientizăm existenţa acestei relaţii şi că se omite complet să ni se spună în ce sens sînt ei falşi, în ce sens sînt justificaţi şi în ce măsură analizele noastre au drept corelativ un fapt pozitiv de limbaj.

Principiu esenţial. într-un anumit stadiu al limbii, *real* este ceea ce subiecţii vorbitori conştientizează, tot ceea ce ei conştientizează şi nimic altceva decît ceea ce sînt în măsură să conştientizeze.

Or, 1. în orice stadiu al limbii, subiecţii vorbitori au conştiinţa unităţilor inferioare unităţii reprezentate de cuvînt.

Spre exemplu, în franceză avem conştiinţa unui element *-eur,* a cărui origine nu contează şi care poate să formeze nume de agent: *grav-eur, chant-eur, sav-eur*; graţie conştientizării acestui fapt, sîntem în măsură să creăm neologismele : *os-eur, sabr-eur, men-eur*. în acelaşi timp, este evident că avem şi conştiinţa nnui element *os-,* a unui element [...] etc.

2. Demersul pe care îl urmăm utilizînd elementul *-eur* sau *os-* este, ce-i drept, destul de diferit de cel pe care l-am presupune în general, ghidîndu-ne după analiză.

N-o să spunem: unesc elementul *os-* cu elementul *-eur*. Nu. întotdeauna aplicăm regula de trei simplă: *je grave* sau *graver*: *graveur* = *j 'ose* sau *oser*: *x*; *x* = *oseur*. Unitatea fundamentală la care ne raportăm este aşadar *cuvîntul existent,* ceea ce nu ne împiedică totuşi să aplicăm inconştient cuvîntului existent aceeaşi analiză pe care o aplică şi lingvistul. Degajăm un sunet legat de o anumită idee precum *oser, penser* şi un alt sunet, destinat să marcheze o relaţie determinată a cuvîntului cu această idee.

Aşa se justifică analiza morfologică. Afirmînd că, în secolul al XLX-lea, *chanteur* se descompune în *chant+eur,* sînt în acord cu simţul limbii, care se exprimă prin formaţii noi, în vreme ce, dacă aş spune că el se descompune în *chan+teur,* analiza mea nu ar corespunde cu nimic.

3. Dar iată un fapt de o importanţă capitală: aceste analize o reproduc pe cea întreprinsă de limba însăşi la un moment dat şi nu corespund cu necesitate modelului aplicat de ea într-o etapă anterioară. Printre alte cauze ale acestei stări de fapt se numără şi modificările fonetice: astfel, avem *chantfeur,* dar *canftor* sau *canftorem.* De ce? Pentru că *-atorem* a ajuns să se confunde din punct de vedere fonetic cu *-orem,* în aşa fel încît, după modelul lui *labour, labourer,* între *chanteur* şi *chanter* stabilim un raport pe care latinii n-ar fi putut nicidecum să-l stabilească între *can[tor* şi *can[tare.* Totul depinde aşadar de situaţia formelor înrudite, în fiecare epocă dată, unele în raport cu celelalte. Analiza nu este valabilă decît pentru o perioadă strict determinată.

4. Dacă însă, pornind de la *canftor,* analizăm *chanfteur,* facem morfologie latinească aplicată unor forme neolatine. Cu alte cuvinte, morfologie retrospectivă. Iată ce se întîmplă de obicei cu faptele indo--europene. Dacă ar fi descompus conform simţului limbii, este cert că

grecescul ÎTTTTOC; nu ar fi analizat altfel decît Tim-oţ, ÎTTTT-OK;. Să luăm cuvîntul ypa|i| idTOiq. Orice studiu fonetic constă în a aborda una şi aceeaşi formă la epoci diferite şi orice studiu morfologic constă în a aborda forme diferite în una şi aceeaşi epocă. Una tratează ceea ce este succesiv şi identic prin substituire, cealaltă, ceea ce este divers şi, în replică, simultan:
2 •-
00 g
ekwos
ÎTTTTO5
ekwon
ÎTTTTOV
Sfera morfologică
Iată cîteva locuţiuni ce evidenţiază confuzia gata să se producă: cpopdc; „vine din" *bhoros* şi cpopdc; „vine din" (pepto. în ultimul caz, afimaţia este absolut misibilă.
r^chanson „trimite din punct de vedere etimologic" la *cantio, .ijbXhanson* „trimite din punct de vedere etimologic" la *chanter.*
' Acestea sînt două categorii de fapte cu totul diferite. Dacă faptele sînt obscure, aplicaţi repede schema:
cântare cantia(nem) chanter chanson

Dacă vă mişcaţi pe orizontală, faceţi morfologie, vă apropiaţi de formele de compoziţie non-identice.
II. Orice apropiere între forme contemporane, cu condiţia ca aceste forme să aibă ceva comun, conduce la următoarea analiză :
ek^wos ek_xwom şi mă determină să descompun:
1. ek_xwo-
2. *-s* şi *-m*
bhero şi *bhoros* trebuie analizate: *bher-* sau *bhor-*; *cântare, cano, canti: can-*. Activitatea specialistului în morfologie se poate traduce j întotdeauna prin descompunerea formelor limbii.
Acum se pune problema cărui aspect din realitate îi corespunde această analiză.
Ca gramatician, eu descompun ek_xwos în *ek^wo+s,* iar *canere* în *can+ere.* Dar care este contrapartida reală şi tangibilă, care este confirmarea, care este fenomenul pozitiv din viaţa limbajului ce consfinţeşte această analiză?
Cu siguranţă nu doar romanii şi grecii, ci chiar indo-europenii şi cei care poate că i-au precedat nu au vorbit niciodată altfel decît folosind cuvinte deja existente, altfel spus din acelea care au făcut obiectul analizei mele.
Analiza morfologică retrospectivă
Analiza morfologică a unei forme date, care va fi adevărată la un moment dat, nu este valabilă cu necesitate la cîteva secole distanţă înainte sau după. Vom regăsi aici condiţia primă a oricărei cercetări morfologice, care este aceea de a se mişca în cadrul uneia şi aceleiaşi epoci. Spre exemplu:
lezyo secolul al XVII-lea *lez yo* secolul al XlX-lea *lezyo*

(katr. zyo). -
- *lierre* - *kalb, kalbiz*
Alt exemplu: *enfant, entier* nu comportă în secolul al XlX-lea şi, de altfel, de multă vreme nici o analiză în conformitate cu simţul limbii, pentru simplul motiv că nu există termen de comparaţie. Aceleaşi cuvinte, luate în secolul I: *infans, integer* comportă o analiză conformă simţului limbii: *in-fans, in-teger.* Ei bine, aici voiam să ajung, dacă în numele identităţii de

substanţă între *enfant* şi *infans* operez în franceză o analiză *en-fant,* ce fac? Fac morfologie latinească aplicată echivalentului franţuzesc al unei forme latineşti. Fac *morfologie retrospectivă.*
Acest tip de morfologie este, în fond, inadecvat. Ea este diametral opusă principiului nostru, întrucît nu se sprijină pe simţul limbii. Prin urmare, nu corespunde nici unui fapt de limbaj.
Ei bine, tocmai această morfologie poate fi găsită în toate gramaticile greco-latine şi, la rîndul nostru, vom uza de ea, cu diferenţa că, de data aceasta, veţi fi fost preveniţi cum se cuvine, fiind astfel capabili, sper, să vă daţi seama de adevărata ei valoare.
Vom face morfologie indo-europeană - ba chiar în multe cazuri proto-indo-europeană - aplicată unor forme greceşti sau latineşti. Şi aceasta întrucît analizele noastre ar putea corespunde doar unui decupaj al cuvîntului deja uitat în ultima perioadă a indo-europenei şi care nu îşi găseşte confirmarea decît într-un stadiu mai vechi al limbii.
Analiza morfologică grecească sau latinească *poate* corespunde analizei indo-europene, însă, în jumătate dintre cazuri, s-ar putea întîmpla şi contrariul.
Ea îi corespunde cu certitudine într-un caz precum: rrEHToţ -*coctus.*
Indo-europenii nu puteau analiza altfel decît: **pek$_2$-tos,* întrucît aveau, pe de o parte, *pek$_2$o* şi, pe de altă parte, spre exemplu, *klutos.*
Grecii, *cf.* rr£i|;w şi KAUTOC;.
Sau latinii, *cf. coquo, cf. factus* etc.
în acest caz particular, distincţiile pe care le stabilim între rădăcină, sufix etc. vor avea, pentru greacă şi latină, nu doar pentru indo--europeană, o valoare pozitivă, o semnificaţie reală.
în multe alte cazuri însă, analiza formelor greceşti şi latineşti nu va corespunde decît unei distincţii resimţite de poporul primitiv sau de strămoşii acestuia.

Să luăm exemplul aceluiaşi TTETTTOC;. Va trebui să operăm un al doilea decupaj TT£TT-TOC;, *coc-tus.* în ceea ce priveşte această a doua distincţie, cu siguranţă că ea nu corespunde simţului limbii care caracteriza vorbitorii de greacă sau latină : *-os* sau *-us* erau pentru aceştia un tot solidar. Dacă TTETTTOC; era resimţit uneori ca şi cum ar fi conţinut un triplu element, se obţinea TTETT-T-OC; , decupaj contrar simţului limbii aşa cum se prezenta el la indo-europeni sau, în orice caz, la proto-indo--europeni. Ca întotdeauna, dovada o constituie *creaţiile noi*: ypa|4icn~oiq, unde, conform simţului primitiv, vedem un *o* independent de desinenţă, dar pe care grecii îl resimt ca aparţinînd desinenţei.
9. [Critica diviziunilor utilizate de gramaticile ştiinţifice]
3294
i. Maniera în care se împarte gramatica *{ştiinţifică)* a unei limbi este unul dintre cele mai amuzante spectacole.
Avem mai întîi *Fonetica* (în germană *Lautlehre),* apoi *Morfologia* (în germană *Formenlehre).* Cît se poate de firesc, nu-i aşa? Mai întîi sunetele, apoi combinaţiile de sunete; la început simplul, după aceea complexul. Şi surprinzător de-a binelea este că sîntem convinşi că înţelegem ceva din toate acestea!
Cum să fie fonetica o parte a gramaticii unei limbi, din moment ce ea îşi trage substanţa exclusiv din ceea ce a precedat-o? Dacă mi-aş propune să realizez o fonetică a limbii lui Ulfilas sau a *Cîntecului lui Roland* interzicîndu-mi să depăşesc respectivele epoci (cum procedez în cazul morfologiei lor), nu aş putea scrie nici un cuvînt. Ceea ce numim fonetica *acestor epoci* se poate extinde doar în trecut şi în afara ei înseşi, în relaţie cu un anumit produs pe care *eu* îl preiau din trecut, dar care nu interesează organismul epocilor în cauză.

10a. [însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 1] (1893-l894)

3295=1977 pat ^jn(j fgpjjj} ca- jjujba nu oferg m njcj una dintre manifestările sale o *substanţă,* ci doar *acţiunile* combinate sau izolate ale unor forţe fiziologice, fizice şi mentale, şi avînd în vedere că, totuşi, toate distincţiile, întreaga terminologie de care uzăm, precum şi modalitatea în care vorbim sînt modelate în funcţie de supoziţia involuntară a existenţei unei substanţe, nu putem să nu recunoaştem, înainte de toate, că teoria limbajului va avea ca sarcină esenţială să clarifice ce se întîmplă cu distincţiile noastre primare. Ne este cu neputinţă să admitem că avem dreptul să clădim o teorie dispensîndu-ne de această activitate de definire, chiar dacă o asemenea manieră comodă a părut a satisface pînă în prezent publicul lingvistic.
3295=132 Qncj jugm ^^ ijmbaj ceea ce pOate fj mai material, mai
simplu şi totodată mai independent de timp, spre exemplu „grupul *aka"* sau „vocala *a"*, degajate dinainte de orice semnificaţie şi de orice idee de uz, nu facem altceva decît să izolăm o serie de *acţiuni* (fiziologico--acustice) pe care le considerăm concordante. în momentul în care le considerăm concordante, facem din *aka* sau din *a* o substanţă. Or, este imposibil să ne dăm seama de valoarea pe care o are această substanţă fără să fi înţeles punctul de vedere în numele căruia o creăm. Nu avem niciodată dreptul să considerăm o latură a limbajului ca fiind anterioară şi superioară altora, trebuind prin urmare să servească drept punct de plecare. Am avea acest drept dacă ar exista o latură care să fie dată în afara celorlalte, adică în afara oricărei operaţii de abstractizare şi de generalizare din partea noastră ; este însă suficient să reflectăm puţin ca să ne dăm seama că nici una nu se găseşte în această situaţie.
3295=128 <j_ar p5rea> de exemplu, că putem porni de la figurile vocale, de pildă de la figura vocală [...]. Identitatea figurii vocale *cântare* cu un cuvînt *kantare* din hotentotă reprezintă un alt mod de a clasa faptele, în afara celui reprezentat de identitatea *cantare/chanter* şi de identitatea lui *cântare* ca semnificînd ceva, dar acestea nu sînt decît diferite modalităţi de decupaj.
La fiecare dintre cuvintele pe care le-am considerat a reprezenta un adevăr am ajuns prin atîtea căi diferite, încît mărturisim că nu ştim pe

care ar trebui să o preferăm. Pentru a prezenta într-un mod convenabil ansamblul propunerilor noastre, ar fi bine să adoptăm un punct de plecare fix şi clar definit. Dar tot ceea ce tindem să stabilim se rezumă la faptul că, în lingvistică, este fals să admitem chiar şi un singur fapt ca fiind definit în sine. Prin urmare, se înregistrează o necesară absenţă a oricărui punct de plecare, iar dacă vreun cititor va dori să urmărească atent firul gîndurilor noastre de la un capăt la altul al volumului de faţă, sîntem convinşi că va recunoaşte că ar fi fost cu neputinţă, ca să spunem aşa, să urmăm o ordine foarte riguroasă. Ne permitem astfel să readucem în faţa cititorului aceeaşi idee, chiar de trei-patru ori, în forme diverse, întrucît în realitate nu există vreun punct de plecare mai indicat decît altul pentru a ne întemeia pe el demonstraţia.
3295=126-l27 jn momentul în care decidem să intrăm în domeniul faptelor vocale, există oare ceva definit în prealabil într-un alt domeniu ? Absolut nimic. 2. Dacă, pe de altă parte, ar exista totuşi ceva determinat, această determinare ar fi oare decisivă sau valabilă pentru domeniul vocal ? Nici un moment. Admiţînd, spre exemplu, că ştim cum să formulăm, în interiorul sistemului grecesc, valoarea lui vu sau, în franceză, valoarea lui *nu,* este evident că figura vocală *nu* exista în afara oricărei valori şi a oricărui idiom, în afara oricărui loc, a oricărui timp şi a oricărei circumstanţe, chiar fără să ştim dacă ea corespunde unui cuvînt grecesc sau unuia franţuzesc. Ea există pentru că o declarăm identică cu sine. Dar nu putem s-o declarăm identică cu sine fără a invoca tacit un *punct de vedere*: [3295=129] altminteri am putea la fel de bine să declarăm identică cu sine şi forma *cântare*: *chanter.* Pentru a proclama existenţa lui *nii,* facem aşadar apel tacit la judecata de identitate, stabilită cu ajutorul urechii, aşa cum, pentru a susţine existenţa reunită a lui *cântare* şi *chanter,* ajungem la un alt tip de identitate, decurgînd dintr-o altă categorie de judecăţi, dar în nici un caz nu încetăm să

recurgem la o operaţie pozitivă a spiritului: iluzia lucrurilor care ar fi *date în mod natural* în limbaj este profundă.

Primul mod de a raţiona: *„Avem* cuvîntul latinesc *cântare".* Continuăm apoi cu „din punctul de vedere"..., de pildă *cântare,* „din punctul de vedere" al figurii vocale pe care o reprezintă, este identic cu cutare cuvînt din limba cafrilor sau a samoiezilor; „din punctul de vedere" al continuării regulate a acestei figuri, el este identic cu franţuzescul *chanter;* „din punctul de vedere" al valorii sale în latină, [...].

Ne dăm seama astfel că, pentru a-l aborda succesiv pe *cântare* din atîtea puncte de vedere, ce constituie în fond aspecte cît se poate de diferite, prima condiţie ar fi aceea de a şti în ce constă adevăratul *cântare,* care este garanţia existenţei sale sau pur şi simplu forma solidă a existenţei sale. Şi aici ajungem la

Al doilea mod de a judeca. Recunoaştem, într-adevăr, că nu putem spune : *„Avem* un cuvînt latinesc *cântare"* deoarece este absolut imposibil să ne pronunţăm cu certitudine în afara unui punct de vedere pentru care trebuie să optăm. Vom opta aşadar pentru un punct de vedere care ne va oferi o bază fermă şi declarăm explicit că, în opinia noastră, *cântare* este figura vocală *kan-tă-re,* orice completare repre-zentînd doar un atribut.

Al treilea mod de a judeca (şi, în ceea ce ne priveşte, singurul admisibil). Nu există nimic nu numai care să fie determinat dinainte în afara unui punct de vedere, ci mai mult, nu există un punct de vedere care să fie mai adecvat decît altul.

La început intervine doar critica comparativă a punctelor de vedere. A spune că nu avem dreptul să vorbim despre un latinesc *cântare* sau [...] este, cum doriţi, ridicol sau, dimpotrivă, de o evidenţă ridicolă.

identitate	*cântare*	*cântare*
identitate	*cântare*	*cântare*
	sens şi uz	sens şi uz
identitate	*cântare*	*chanter*

Pretindem că orice tip de operaţie - justă sau eronată - asupra limbajului (cu excepţia capitolului *împrumuturilor,* pe care îl lăsăm deoparte) îşi găseşte formula cu ajutorul principiilor pe care le-am avansat.

Există mai multe tipuri de identitate, şi acest lucru creează diferite categorii de fapte lingvistice. Un fapt lingvistic nu există în afara unei relaţii oarecare de identitate. însă relaţia de identitate depinde de un punct de vedere variabil, pe care decidem să-l adoptăm ; prin urmare, în afara punctului de vedere care guvernează distincţiile, nu există nici un rudiment de fapt lingvistic.

10b. [însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 2]

3295a=no pje Q fjgyj-g vocală precum *alka,* care, transmiţîndu-se din gură în gură, devine, spre exemplu, *ok.*

Luînd termenul final *ok* şi termenul iniţial *alka,* se pune întrebarea dacă între cele două realităţi există o relaţie efectivă şi, în cazul unui răspuns afirmativ, care este natura acestei relaţii ?

Ne dăm seama imediat că relaţia dintre aceste realităţi este preexistentă.

Pe măsură ce aprofundam materia propusă spre cercetarea de tip lingvistic, ne pătrundem din ce în ce mai mult de un adevăr care dă mult de gîndit - şi ar fi inutil să nu recunoaştem faptul: în acest domeniu, relaţia ce se stabileşte între lucruri preexistă *lucrurilor înseşi* şi serveşte la determinarea acestora.

3295a=i25 |n aJte domenii există *lucruri,* obiecte determinate, pe care sîntem liberi să le considerăm mai tîrziu din diferite puncte de vedere.

3295a=m Avem maj mţjj o serJe jjg puncte de vedere, juste sau false, însă nimic altceva decît nişte puncte de vedere cu ajutorul cărora se **creează** în subsidiar lucrurile. Aceste creaţii corespund unor realităţi cînd punctul de plecare este just, nu şi în caz contrar; în nici una dintre cele două situaţii însă nu există vreun lucru, vreun *obiect,* care să fie determinat în sine măcar un singur moment. Şi aceasta nu se întîmplă doar cînd este vorba despre faptul cel mai material sau - în aparenţă -cel mai evident definit în sine, cum ar fi o succesiune de sunete vocale.

Să luăm, de exemplu, succesiunea de sunete vocale *alka,* care, după o anumită perioadă de timp, transmiţîndu-se din gură în gură, a devenit *ok,* şi să remarcăm faptul că, pentru a simplifica lucrurile, ne abţinem categoric să aducem în discuţie valoarea semnificativă a lui *alka* sau *ok,* chiar dacă în absenţa acesteia nici măcar nu putem vorbi despre debutul unui fapt de limbă propriu-zis.

Aşadar, prin intermediul factorului **timp,** *alka* ajunge să fie *ok.* în fond, ce **legătură** există între *alka* şi *ok?* Dacă păşim pe această cale -*şi este imperios necesar să o facem* -, vom realiza de îndată că va trebui să ne întrebăm ce **legătură** există între *alka* şi *alka* însăşi, şi în acest moment vom înţelege că nu poate fi invocat, ca fapt primordial, vreun

lucru care să fie *alka* (şi nici vreo altă entitate), ci că în primul rînd trebuie invocată *o categorie de raporturi* pe care le stabilim, cum ar fi raportul dintre *alka* şi *ok,* care ne sugerează ideea unui anumit tip de unitate, deocamdată foarte dificil de definit.

Iată profesiunea noastră de credinţă în materie de lingvistică. în alte domenii, putem vorbi despre lucruri *„din cutare sau cutare punct de vedere",* fiind convinşi că vom regăsi un teren ferm în obiectul însuşi, în lingvistică, negăm în principiu că am avea obiecte date, că am avea *lucruri* care continuă să existe cînd trecem de la o categorie de idei la alta şi că ne putem permite să considerăm „lucrurile" ca aparţinînd mai multor categorii, ca şi cum ele ar fi date în sine.

Rezumat general

Iată sensul cel mai general a ceea ce am încercat să stabilim: în lingvistică este interzis, deşi nu încetăm să o facem, să vorbim *„despre un lucru"* din diferite puncte de vedere sau despre un lucru în general, întrucît punctul de vedere este cel care **face** lucrul.

De îndată ce apare o expresie de acest gen (spre exemplu, *eqvos* din punct de vedere vocal, din punct de vedere etimologic, din punctul de vedere al derivaţilor săi, din punctul de vedere...), pluteşte în aer o confuzie de idei flagrantă, tocmai pentru că începem prin a considera că *eqvos* este un lucru care poate fi analizat din mii de puncte de vedere şi care ar fi prin urmare independent de toate acestea. Dar încercaţi să definiţi *eqvos* în afara vreunui punct de vedere determinat!

Nu ezit să afirm că, de fiecare dată cînd propunem o aşa-zisă distincţie în funcţie de „un punct de vedere", adevărata problemă este aceea de a şti dacă ne aflăm în faţa aceloraşi „lucruri" şi că, dacă aceasta este realitatea, totul se întîmplă graţie celui mai complet şi mai nesperat hazard.

De atîtea ori am opus *sunetul* material tuturor realităţilor cărora le putea fi opus, încît ne temem că noua noastră distincţie ar putea fi confundată cu altele. Poziţia pe care ne situăm este, cu toate acestea, foarte clară. Printre lucrurile cai'e pot fi *opuse* sunetului material, negăm - mai presus de orice şi fără să anticipăm vreun punct slab în opinia noastră, nici măcar în detaliu - că s-ar număra *ideea.* Cu adevărat opozabil sunetului material este *grupul sunet - idee,* dar în nici un caz *ideea.*

■***IC***
■ 10c. [însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 3]
3296 Există oare, în ansamblul lucrurilor cunoscute, ceva cu adevărat comparabil cu limba ?
Este necesar să remarcăm mai întîi că această problemă dificilă din toate punctele de vedere nu va avea pentru noi sensul vag pe care l-a avut, inevitabil, pentru toţi cei ce au dorit să o rezolve fără să fi spus înainte, fie şi o singură dată, ce anume cred despre limba în sine.
Din punctul nostru de vedere, problema în chestiune se rezumă la o întrebare vizînd un aspect complet diferit de tot ceea ce s-a observat în domeniu, şi anume în ce măsură există un fapt al vieţii sociale reductibil la o formulă care să fie, în momentul cînd este adoptată, convenţională, deci arbitrară, total independentă de orice raport natural cu obiectul, absolut liberă şi nesupusă vreunei legi în raport cu acesta; 2. şi care să fie în sine produsul non-arbitrar şi non-liber al tuturor elementelor de acelaşi gen care au precedat-o.
A. Viaţa în societate/B. Viaţa interioară
Trebuie aşadar să adăugăm: 3. că acest lucru nu poate fi întrerupt, nici chiar pentru o perioadă de 24 de ore, şi că, în aceeaşi perioadă, fiecare element al său este reeditat de mii de ori. în ceea ce ne priveşte, întrebarea dacă limba constituie sau nu un fapt social e lipsită de importanţă: nu acesta este aspectul asupra căruia ar trebui să ne punem întrebări, ci dacă există, într-un domeniu oarecare, vreun lucru care, graţie condiţiilor comparative ale existenţei şi *schimbării* sale, conferă simetrie limbii.
I. La un moment dat: 1. limba reprezintă un sistem *ordonat* pe dinăuntru *în toate părţile sale componente; 2.* depinde de un obiect, însă este liberă şi *arbitrară în raport cu acesta.*
II. Aceeaşi limbă reprezintă o convenţie arbitrară, fiind produsul non-liber al faptelor care nu [...].
11. [însemnări pentru un articol despre Whitney]
3297 Obiectul care joacă rol de semn nu va fi niciodată *acelaşi* de două ori: astfel, de la bun început este necesară o analiză sau o convenţie pentru a stabili în numele cărui fapt şi în ce limite avem dreptul să spunem că el ar fi acelaşi; iată diferenţa fundamentală faţă de un obiect oarecare, precum şi prima sursă a sa, de o simplitate extremă.
Spre exemplu, din punct de vedere material, masa pe care o am în faţă este aceeaşi şi astăzi, şi mîine, iar litera *b* pe care o scriu este la fel de materială ca şi masa, însă nu este [...].
Printre trăsăturile expunerii lui Whitney cele mai dragi nouă se numără perspectiva largă, generoasă, şi maniera de prezentare, absolut impersonală şi cuprinzătoare. în orice domeniu, erijîndu-te în reformator stîrneşti o reacţie de respingere, iar afirmarea unui adevăr ştiinţific trebuie să fie impersonală; publicul căruia i se adresa în prelegerile sale putea crede că toate informaţiile oferite de el erau de fapt cele pe care lingvistica le-a oferit dintotdeauna. Deşi unele erori curente trebuie readuse în discuţie, iar anumite construcţii aberante trebuie reduse la absurd, au existat întotdeauna o serie de lingvişti izolaţi [...], aşa încît nu mă tem să afirm că, în marea majoritate a cazurilor, ar fi fost echitabil să punem aceste opinii false pe seama celor mai mulţi dintre lingviştii europeni. Desigur că mulţi şi-au putut da seama în repetate rînduri că nici [nu] se pune problema ca instinctul şi calităţile de polemist, ba mai mult, de polemist aprig şi iute la mînie, să fie în vreun fel în afara temperamentului natural al lui Whitney. Mă tem chiar că aş văduvi imaginea eminentului sanscritolog de la Yale College de una dintre trăsăturile sale cele mai pitoreşti dacă aş uita să amintesc accesele de furie de care era în stare, însă nu ne putem îndoi [...]. Toată lumea va depune mărturie că nu ne-am fi imaginat nicidecum această latură combativă şi impulsivă a caracterului său [...]. Cu greu s-ar putea afirma că nici unul dintre „tinerii" care au profitat de prelegerile ştiinţifice ţinute de Whitney nu pare să-l fi luat în aceeaşi măsură ca model în privinţa laturii morale. Ideea din care s-a inspirat *American Philological Association,* solicitînd unui număr mare de [...] americani şi [...] să rezume, fiecare cum consideră, rolul îndeplinit de Whitney în diferitele ramuri ale ştiinţei pe care o reprezintă, îmi pare a fi una dintre ideile cele mai fericite.

Prin simpla comparare a unor judecăţi emise în mod liber din perspective complet diferite se vor degaja o concluzie mai substanţială şi, în acelaşi timp, un omagiu mai complet la adresa celui pe care îl regretăm sincer alături de dumneavoastră, în memoria celui a cărui dispariţie recentă am plîns-o împreună. Nu are sens să cereţi vreunuia dintre cei ce se asociază din toată inima acestei sarcini pioase, să-i impuneţi vreunuia dintre cei ce vi se alătură în acest demers să rezume, în numele ştiinţei pe care o reprezintă, opera lui Whitney, ceea ce ar presupune nu doar mai mult timp, ci şi o cu totul altă autoritate decît cea pe care şi-o atribuie cea mai mare parte dintre omologii dumneavoastră, în aceste condiţii, cel mai simplu este să-ţi laşi pana în voia ei. Rolul şi destinul excepţional al lui Whitney. Iată ce îmi imaginez că s-ar spune: 1. Că, fără să fi scris o singură pagină despre care să putem afirma că era consacrată explicit gramaticii comparate, el a influenţat toate cercetările de gramatică comparată, ceea ce nu s-a mai întîmplat cu nici un alt autor. El este, cronologic, cel dintîi care a explicat principiile ce vor servi mai tîrziu drept metodă pusă în practică. 2. Că diferitele încercări din perioada 1860 - 1870, care urmăreau *pentru prima dată* să degajeze din suma rezultatelor acumulate de gramatica comparată o serie de elemente generale cu privire la limbaj, erau toate eşuate sau lipsite de orice valoare de ansamblu, cu excepţia celei a lui Whitney, care s-a situat încă de la început pe direcţia justă, în zilele noastre trebuind doar să fie urmată cu răbdare. Din punct de vedere cronologic, el este primul care, generalizînd, a ştiut să nu tragă concluzii absurde cu privire la Limbajul operei gramaticii.

Să ne oprim mai întîi la al doilea rol jucat de Whitney, căci este evident că, prin acesta, mai exact prin faptul că a inculcat lingviştilor o viziune mai sănătoasă asupra a ceea ce este în general obiectul studiat sub numele de limbaj, el i-a determinat să uzeze, în laboratorul comparaţiilor lor cotidiene, de procedee oarecum diferite de cele folosite în trecut. Cele două aspecte - o serioasă generalizare aplicată limbajului, care poate interesa pe oricine, respectiv o metodă sănătoasă propusă gramaticii comparate pentru operaţiile precise ale fiecărui [...]- reprezintă în realitate unul şi acelaşi lucru.

3297=52 ya rămme pentru totdeauna un subiect de reflecţie filozofică faptul că, de-a lungul unei perioade de cincizeci de ani, ştiinţa lingvistică, născută în Germania, dezvoltată în Germania şi îmbrăţişată aici de o categorie de indivizi foarte bine reprezentată, nu a avut niciodată

veleitatea de a se ridica la gradul de abstractizare necesar pentru a controla, pe de o parte, *ceea ce se face* şi, pe de altă parte, elementele prin care *ceea ce se face* are o legitimitate şi o raţiune de a fi în ansamblul ştiinţelor. Un al doilea motiv de uimire va fi acela de a fi realizat că, atunci cînd, în sfîrşit, această ştiinţă a părut a triumfa, trezindu-se din amorţeală, ea a ajuns la încercarea eşuată lamentabil a lui Schleicher, care se prăbuşeşte sub propriul ridicol. Prestigiul lui Schleicher pentru faptul *de a fi încercat* doar să spună ceva cu caracter general despre limbă a fost atît de mare, încît, chiar şi astăzi, el pare a fi o personalitate fără egal în istoria cercetărilor de lingvistică, şi vedem cum unii lingvişti adoptă un aer grav şi totodată comic cînd vine vorba despre această figură importantă... (ca şi cum am putea spune [...]). Pornind de la datele pe care le avem la îndemînă, este evident că el era de o mediocritate absolută, ceea ce nu exclude pretenţiile. Nu este nimic mai semnificativ în această privinţă decît atitudinea sa cu privire la accentul lituanian, căci Schleicher a dorit să se amestece şi în accentul lituanian. Rolul său în acest subiect s-a limitat a) la a respinge *(într-o notă!*) ca ridicolă distincţia lui Kurschat referitoare la o [...]; b) şi, în replică, la a-i reproduce din abundenţă precizările, fără să-i atribuie vreun moment paternitatea lor, şi, prin aceasta, la a-l face total neinteligibil [...].

3297=642 |n măsura în care fonologia - această ştiinţă aparte pentru care nu s-a găsit niciodată un nume, şi mă refer aici la ştiinţa „condiţiilor naturale ale producerii diferitelor sunete de către organele noastre"[1] -are legătură cu lingvistica, trebuie să remarcăm că Whitney a avut în repetate rînduri contribuţii meritorii în domeniu, el fiind de altfel atent încă din primul moment, în virtutea studiilor sale despre *Prâtisăkhyas* diferitelor *Veda,* toate detaliile care pot lămuri pronunţia.

(1) Din perspectiva fiziologiei, fonologia nu este o ştiinţă, întrucît ea presupune folosirea specială a organelor pentru obţinerea unui anumit efect. Nici din cea a acusticii. în sfîrşit, pentru lingvistică, ea este o ştiinţă, întrucît în fonologie sînt conţinute o serie de condiţii teoretice şi obligatorii, însă numai o ştiinţă *auxiliară* şi cu o poziţie stabilită în mod formal. Stabilită astfel între [...]

Nu menţionez [•■■] precum *Remarks on utterance ofvowels,* pentru că, într-adevăr, nu consider că ar fi de un interes de prim ordin pentru lingvistică să ştim [...].

3297 continuare A existat însă o tentativă a lui Whitney de a rezolva o problemă mult mai interesantă pentru lingvistică. Şi, fără a o rezolva (pur şi simplu pentru că a omis *un* element, ce-i drept pe cel decisiv, despre care nu am timp să vorbesc acum), el a evidenţiat, cu privire la acest subiect, multe dintre lucrurile considerate şi astăzi cît se poate de rezonabile.

în rest, să nu ne facem iluzii. Va veni o zi - şi, în ce ne priveşte, sîntem absolut convinşi de impactul [...] - cînd se va recunoaşte că, *graţie naturii lor fundamentale,* cantităţile cu care operează limbajul şi raporturile dintre ele pot fi exprimate în mod regulat prin formule matematice. Trebuie să renunţăm la [...]. Acest fapt aduce multe schimbări, în ciuda opiniei noastre cu privire la valoarea tuturor lucrurilor spuse pînă acum, chiar de către autori eminenţi. Considerăm că încercările repetate de a interpreta [...] marchează, într-adevăr, o succesiune de etape progresive, dar aproape în acelaşi mod în care o serie de experimente ne-ar conduce la presupunerea, la convingerea că pătratul ipotenuzei este egal cu pătratul celorlalte laturi [...]. în acest moment, nu mai este nimic de spus, decît cel mult să constatăm că trebuie să schimbăm radical baza de la care pornim şi să începem de la definiţia liniei drepte fără a ne mai ocupa de experimente. Nu este nevoie să ne pierdem vremea cu cercetări şi măsurători exterioare pentru a ajunge la faptul care ne interesează.

Căci, pornind de la contractul fundamental încheiat la un moment dat între raţiune şi semn, accidentul istoric - atunci cînd nu reprezintă o variabilă cunoscută - nu este în măsură, la început, să producă decît o uşoară deplasare, care poate fi concepută şi clasată dinainte, în caz că teoria semnelor este perfectă. Plutim în plin *a priori* în ştiinţa ce respinge [...], cu alte cuvinte diversitatea succesivă a combinaţiilor lingvistice (numite stadii ale limbii) care se produc accidental este perfect comparabilă cu diversitatea situaţiilor dintr-o partidă de şah. Or, aceste situaţii luate fiecare în parte fie nu presupun nimic, fie presupun o descriere şi o apreciere matematică, însă nu comportă cîtuşi de puţin nişte disertaţii şovăielnice pornind din afară, sub pretext că o forţă exterioară (jucătorul) sau un eveniment istoric (mutarea precedentă) a schimbat poziţia pieselor şi că, înainte de aceasta, situaţia regelui - sau stadiul în care se prezenta cuvîntul *x* - nu era exact aceeaşi.

3297 1489 Teoreticienii limbajului dinaintea apariţiei ştiinţei avîndu-l drept obiect şi practicienii lingvisticii de după Bopp nu au încetat să considere limba **o poziţie** la şah (care nu ar avea *nici trecut, nici viitor),* întrebîndu-se care este, în această poziţie, valoarea şi forţa fiecărei piese în parte.

Descoperind existenţa ***mutărilor*** *din şah,* gramatica istorică a dat cu tifla predecesorilor. în ceea ce o priveşte, ea nu cunoaşte decît *succesiunea de mutări* şi pare a pretinde că, prin

aceasta, are o imagine perfectă asupra partidei, iar poziţiile au încetat de mult să o mai preocupe, nemaifiind demne să-i atragă atenţia. Or, nici una dintre aceste două erori - şi ar fi dificil să spunem care dintre ele este cea mai profundă sau cu consecinţe mai grave - nu ne va reţine atenţia măcar un singur moment, ci, fiind ferm convinşi că o limbă nu poate fi comparată decît cu imaginea *completă* a unei partide de şah, comportînd deopotrivă *poziţii* şi *mutări, schimbări* şi *stadii* în succesiune (nimic nu ne împiedică, pentru a introduce în comparaţie o trăsătură esenţială dintr-o anumită perspectivă, să ne imaginăm jucătorul cît se poate de absurd şi de stupid care este hazardul evenimentelor fonetice şi de alt tip în [...]), ne întrebăm dacă natura acestui lucru, de bună seamă dublă în esenţa sa, este profund *istorică* sau mai curînd profund abstractă, sustră-gîndu-se forţelor istorice în virtutea unui element fundamental incon-trolabil, reprezentat, în jocul de şah, de convenţia iniţială reactivată după fiecare mutare, iar în limbă, de acţiunea total inevitabilă a semnelor în raport cu judecata care va fi formulată de la sine după orice eveniment sau orice mutare. [3297=1392] Un simplu exemplu: *fot: foţi;* marca pluralului este /. *Mutare de şah,* prin urmare o nouă poziţie a termenilor: *fot*: *foet*; marca pluralului este acum opoziţia *o*: *oe* (indiferent dacă ne place sau nu). [3297=1399]însă, prin ele însele şi prin principiul lor, cele două tipuri de poziţii nu sînt cîtuşi de puţin legate de evenimentul care le-a produs, nu mai mult decît dacă aş avea, prin hazard, în idiomul vorbit în Kamchatka [...] sau dacă aş obţine mai tîrziu, în două partide total diferite, aceeaşi poziţie a pieselor de şah la un moment dat.

Să reluăm: prin urmare, vom ezita să ne pronunţăm cu privire la natura limbii sau să considerăm că cineva o va putea descrie, şi aceasta întrucît *ea este profund duală,* iată adevărul crucial.

într-adevăr, pentru raţiune nu există nici o analogie între ceea ce reprezintă *o poziţie din şah* şi ceea ce reprezintă *o mutare din şah*

(presupus eronată) ca şi cum - sau chiar dacă - ne-am imagina-o ca fiind ghidată de [...]; în plus, este imposibil să spunem care dintre aceste două lucruri, total diferite, constituie mai degrabă decît celălalt aspectul decisiv al ansamblului, care să ne permită să-l introducem într-o anumită categorie.

3297 continuare Dorim să prevenim de la început o obiecţie : s-ar putea spune la fel de bine că nu există nici o analogie între *regimul* monarhic al lui Pisistrate şi *lovitura de stat* care a făcut posibil acest regim; totuşi, nimeni nu s-a îndoit vreodată de faptul că cele două aspecte nu ar ţine, la fel de justificat, de domeniul istoriei; istoria popoarelor, ca şi istoria istituţiilor, ca şi istoria limbilor, se compune din *crize,* parţiale sau totale, şi din *stări* pe care aceste crize le schimbă; acesta este abc-ul tuturor lucrurilor.

Nu există, între aspectele istorice generale, nici o antiteză absolută între ceea ce reprezintă *o stare* şi ceea ce reprezintă *o criză,* între [...].

Spre exemplu, momentul în care se pune capăt unui regim democratic pentru [...].

De ce? Pentru că exact aceiaşi factori, aceleaşi pasiuni, aceleaşi interese, aceleaşi [...] explică şi criza, şi starea; în lingvistică, stările au o raţiune organică (internă). Cunoaşterea antecedentelor istorice *nu* ne ajută nici un moment să înţelegem sau să fixăm relaţia interioară a semnului cu ideea; astfel, dacă înlocuim litera [...] este fără îndoială interesant, însă [...].

Luînd cuvîntul *istorie* în sensul său cel mai larg, ar fi profund fals să credem că limba este prin mai multe aspecte un obiect istoric, care poate fi înţeles prin consideraţiile [...] sau care poate fi caracterizat la un moment dat de o anumită claritate, dacă ne limităm la aceste consideraţii istorice.

Cauza? Este foarte simplă.

Filozofi, logicieni şi psihologi ne-au arătat poate care este contractul fundamental între idee şi simbol, şi în particular între [aceasta şi] un simbol independent ce o reprezintă. Vom fi poate

în măsură să spunem : înţelegem prin simbol independent categoriile de simboluri care au trăsătura capitală de a nu prezenta *nici un fel de legătură* evidentă cu obiectul desemnat şi, prin urmare, de a nu mai putea depinde de acesta nici măcar indirect în decursul existenţei lor (de pildă, dacă reprezint *un om* chiar şi numai schiţîndu-i trăsăturile, mai mult, dacă îl reprezint prin semnul grafic *x* sau printr-o figură vocală fivGpumoq). Pe de altă

parte, o serie de istorici şi de lingvişti ne-au putut arăta că limbajul (acest sistem special de simboluri *independente* care este limbajul) nu poate să nu cunoască vicisitudinile [...].
Ceea ce le-a scăpat în această privinţă filozofilor şi logicienilor e faptul că, din moment ce un sistem de simboluri este *independent* de obiectele desemnate, el este susceptibil de a suporta, *ca urmare a factorului timp,* deplasări *cu neputinţă de apreciat de către logician,* rămînînd altminteri în mod obligatoriu mereu [...].
Şi, în replică, lingviştilor le-a scăpat faptul că, în acest cadru, *materia care suferă acţiunea istoriei* nu ţine sub nici un aspect de aprecierea istorică simplă, cum se întîmplă, de exemplu, în cazul faptelor politice. în această lume, orice lucru are, printr-un aspect al său, legătură cu [...], iar sistemul solar însuşi nu este [...]. De aici nu rezultă că [astronomia] ar fi o ştiinţă istorică.
Situaţia exactă a limbajului în rîndul realităţilor umane e de aşa natură încît ar fi extrem de îndoielnic şi de delicat să spunem dacă el este un obiect istoric sau mai curînd altceva, dar, în stadiul actual al tendinţelor, nu există nici un pericol să insistăm mai cu seamă asupra laturii sale non-istorice.
Faptul că, în fiecare moment al existenţei sale, limbajul reprezintă *un produs istoric* este evident. Dar că, în fiecare moment al existenţei limbajului, acest produs istoric reprezintă altceva decît un ultim compromis pe care îl acceptă raţiunea cu anumite simboluri este un adevăr încă şi mai absolut, întrucît, în absenţa lui, nu ar exista limbaj. Or, modul în care raţiunea se poate servi de un simbol (dat fiind mai întîi faptul că *simbolul nu se schimbă)* este o întreagă ştiinţă, care nu are nimic de-a face cu consideraţiile istorice. în plus, dacă simbolul se schimbă, imediat după aceea se instalează o nouă stare, ce presupune o nouă aplicare a legilor universale.
De ani buni, nutrim convingerea că lingvistica este o ştiinţă *dublă,* şi încă atît de profund şi de iremediabil dublă, încît, la drept vorbind, ne putem întreba dacă există un motiv întemeiat pentru a menţine sub denumirea de *lingvistică* o unitate artificială, ce generează cu siguranţă toate erorile, toate capcanele din care nu se poate ieşi şi împotriva cărora luptăm zi de zi, cu sentimentul [...].
înainte să recunoaştem sau cel puţin să punem în discuţie această dualitate fundamentală, admitem că pot exista, pe de o parte, opinii pur şi simplu fanteziste şi, pe de altă parte, unele care au meritul de a nu

contrazice realitatea faptelor, de a conduce la observarea acestora; totuşi, ne este imposibil să admitem că unele ar aduce mai multă informaţie decît celelalte, întrucît se întemeiază pe o bază naturală şi sînt în măsură să ne clarifice lucrurile într-un sens pozitiv. Este aproape acelaşi lucru (păstrînd proporţiile) ca şi cum, după o serie de observaţii exterioare, un individ ar spune că pătratul ipotenuzei este dublul pătratelor catetelor, altul ar afirma că nu există nici un raport între aceste elemente, în vreme ce al treilea ar susţine că pătratul ipotenuzei este egal cu suma pătratelor catetelor. Nu-i putem refuza celui de-al treilea superioritatea asupra celorlalţi în privinţa rezultatului sau a observaţiei făcute ; ar fi o eroare [...]: însă între cea a

acestor afirmaţii, care este justă (şi controlabilă, să remarcăm faptul), şi cele a căror falsitate este evidentă nu se înregistrează la drept vorbind nici un progres metodologic, şi nici nu se va putea înregistra decît dacă răsturnăm [...].
Nici una dintre aceste afirmaţii nu are mai multă valoare decît cealaltă, întrucît cunoaşterea adevăratului punct de plecare le este străină în egală măsură.
Această casă este un lucru ; imaginea ei care ajunge (care *trebuie* să ajungă) la retina mea, în funcţie de o serie de legi pur matematice, de la o distanţă de o sută de metri este alt lucru, cu totul diferit de primul, şi numai acest al doilea lucru figurează în limbaj. Iar casa se năruie, se prăbuşeşte.
Dacă pun acum în paralel cele două stări ale casei, *cele două perspective obţinute,* este perfect adevărat că ele nu sînt independente una de cealaltă; ar fi complet eronat să cred că una porneşte din cealaltă sau că mi-ar folosi la ceva să cunosc fie starea anterioară a casei, fie perspectiva anterioară pentru a-mi explica starea actuală a perspectivei. Nu există nici un mijloc de a le face să derive una din cealaltă în virtutea unor legi ale perspectivei, deşi este ceea ce presupun toţi [...].
3297-l265-l266 ţjnjj vizionari au spus : limbajul este o realitate complet extra-umană şi organizată în sine, cum ar fi o vegetaţie parazită răspîn-dită pe suprafaţa speciei noastre.
Alţii: limbajul este o realitate umană, dar în maniera unei funcţii naturale.
Whitney: limbajul este o *Instituţie* umană, afirmaţie ce a schimbat axa pe care se mişcă lingvistica.
Mai tîrziu, credem noi, se va spune : este o instituţie umană, dar de o asemenea natură încît toate celelalte instituţii umane, *mai puţin cea a scrierii,* nu ne pot decît înşela în privinţa adevăratei sale esenţe, dacă printr-o întîmplare nefericită ne încredem în analogia dintre ele.
3297=1261 într·acjevăr, celelalte instituţii se întemeiază, fără excepţie (dar în diverse grade), pe raporturile **naturale** dintre lucruri, pe o analogie între [...] ca principiu final. Spre exemplu, *dreptul* unei naţiuni, sau sistemul politic, sau chiar moda vestimentară, capricioasa modă care ne dictează cum să ne îmbrăcăm, care nu se poate îndepărta nici un moment de coordonata reprezentată de [proporţiile] corpului uman. Rezultă de aici că toate schimbările, toate inovaţiile... continuă să depindă de primul principiu care acţionează în aceeaşi sferă şi care nu este localizat altundeva decît în adîncul sufletului uman.
3297=1264 fnsă ijmbajul şi scrierea nu se întemeiază pe un raport natural între lucruri. în nici un moment nu există vreun raport între un anumit sunet siflant şi forma literei *S,* aşa cum nu este mai dificil să desemnăm o vacă prin cuvîntul *cow* decît prin cuvîntul *vacca.*
Iată un lucru pe care Whitney l-a repetat neobosit pentru a face să se înţeleagă mai bine că limbajul este o instituţie pură, ceea ce dovedeşte însă mult mai mult, şi anume că limbajul reprezintă o instituţie **fără corespondent** (dacă îl asociem cu scrierea) şi că am da dovadă de o mare înfumurare crezînd că, la urma urmei, istoria limbajului trebuie să semene, măcar pe departe, cu istoria unei alte instituţii şi că limbajul nu antrenează în fiecare moment forţe psihologice similare.
Din acest punct de vedere, am greşi substanţial dacă am dispreţui, chiar prin simplul fapt de a nu o aminti decît în trecere, dubla realitate, atît de cunoscută, că, în primul rînd, facultatea limbajului este localizată integral în creier şi că, în al doilea rînd, leziunile care afectează această zonă cerebrală antrenează aproape invariabil o dizabilitate în privinţa [scrisului]. Iată deci cauza pentru care observăm raporturile *convenţionale.*
3297=1263 j Celelalte instituţii **(statul)** rămîn *simple* în complexitatea lor; dimpotrivă, este absolut imposibil ca măcar o singură entitate a limbajului să fie *simplă,* din moment ce ea presupune combinarea a două lucruri *între care nu există nici un raport*: o idee şi un obiect simbolic lipsit de orice legătură internă cu această idee.
2. Pe de altă parte, *tranziţiile* sînt motivate de *aceiaşi factori*, care îşi fac simţită prezenţa în [...].

3297-404-407 Mărturisim că nu putem să nu ne exprimăm cele mai mari rezerve în privinţa concluziilor de tot felul care au fost formulate cu predilecţie pe baza faptului că o anumită limbă s-a văzut obligată să adopte un cuvînt precum *telegraf.* Mai întîi, aceste concluzii au implicaţii generale doar pentru că se sugerează tacit cît de naivi sînt aceia care nu văd că, de fapt, în *orice* epocă s-a putut întîmpla, aşa cum se întîmplă şi în epoca noastră, ca un popor să ia cunoştinţă de anumite *obiecte* care ar fi noi pentru el şi astfel să trebuiască să le denumească. Şi ce-i cu asta ? Ce schimbare evidentă ar putea aduce un asemenea fapt caracterului unei limbi, pe care eu îl adaug vocabularului său (părţii celei mai materiale a vocabularului său, formată dintr-o sută sau o mie două sute de substantive precum *telegraf)!*
Totuşi, nu aceasta este adevărata obiecţie. Dar admiţînd că fiecare [...], problema exactă care s-ar pune ar fi aceea de a afla dacă este vorba despre un element constant, în lipsa căruia ne-ar fi imposibil să percepem cursul natural al faptelor lingvistice.
Oare graiul din anumite văi izolate, unde se constată că introducerea unor termeni artificiali depăşeşte cu foarte puţin valoarea zero, se situează, prin aceasta, în afara condiţiilor naturale ale limbii? Se va susţine că un asemenea grai iese în afara condiţiilor obişnuite ale limbajului, că el presupune un studiu teratologic întrucît nu a suferit amestecuri [...], acest element aşa-zis in[...]. El reprezintă, dimpotrivă, condiţia [...]. Nu doar faptul [...], ci, admiţînd că, într-adevăr, nu există nimic altceva în afara unor dialecte nevoite să primească încontinuu aluviunile [...], adevărata problemă ar fi să ne întrebăm dacă aceste aluviuni constituie într-adevăr un element vital, în lipsa căruia perpetuarea unei limbi ar fi de neconceput? Nicidecum. Respectivele elemente sînt un fapt accesoriu pentru oricine doreşte să înţeleagă [...] şi ar rămîne astfel, chiar dacă această complicaţie exterioară ar fi [...].
O limbă este formată dintr-un anumit număr de obiecte exterioare pe care spiritul le utilizează ca semne. Măsura exactă în care obiectul exterior este un semn (este perceput ca semn) ce implică [...] face parte din limbaj în virtutea anumitor caracteristici. Cuvîntul *s[...]* este un semn, un cuvînt, în virtutea aceloraşi caracteristici ca şi cuvîntul *salto,* care [...]. Dar trecerea de la *salto* [...], care este şi el un fapt exterior, nu poate deveni sub nici o formă un semn. în baza acestui criteriu, observ [...]. . ,
3297 continuare înamte ca acest acJevăr să fie consemnat chiar pe prima pagină a unei opere consacrate [...].
Este la fel de puţin probabil [...] fără [...] ca şi a căuta să identificăm proprietăţile unor figuri geometrice fără a considera că actul de a distinge un plan [...] este de o extremă însemnătate. Ar fi iluzoriu să ne propunem să evidenţiem proprietăţile geometrice ale unui corp.
La primirea scrisorii dumneavoastră care mă onorează, datată Bryn Mawr, 29 octombrie şi primită în 10 noiembrie, [ar fi fost] de datoria mea, dacă am înţeles bine, [să] vă răspund următoarele :
1. îmi faceţi marea onoare de a-mi cere să-l caracterizez pe Whitney *as a comparative philologist.* Dar niciodată Whitney nu şi-a propus să fie un *comparative philologist.* Nu ne-a lăsat nici o singură pagină care să ne permită să-l apreciem ca fiind un *comparative philologist.* Ne-a lăsat doar lucrări care, pe baza rezultatelor gramaticii comparate, ajung la o perspectivă superioară şi generală asupra limbajului, în aceasta constînd profunda sa originalitate începînd cu 1867, în vreme ce un alt fapt original pe care îl sublinia de cîte ori avea ocazia era acela că nu confunda niciodată lingvistica cu studiul [...]. Prin urmare aşa stau lucrurile.
2. Din moment ce despre limbaj se pot face doar afirmaţii universale, nu mă simt în acord cu

nici una dintre şcoli în general: nici cu doctrina raţională a lui Whitney, nici cu doctrinele neraţionale pe care acesta le-a [combătut] cu succes. Iar dezacordul meu este atît de ferm, încît nu admite vreo negociere sau vreo nuanţă, şi spun aceasta cu riscul de a mă vedea obligat să scriu lucruri care, în opinia mea, sînt lipsite de orice sens.

în consecinţă, m-am văzut nevoit să vă rog să mă dezlegaţi de îndată de datoria de a vorbi despre opera lingvistică a lui Whitney, chiar dacă această ocazie este cu mult [...]. Cu toate acestea, nu ar servi la nimic, dat fiind timpul [...].

1. Limbajul ca instituţie.
2. Lingvistica este dublă.

3297 = 1262 N

Indiferent că este vorba despre costum sau despre [...], raportul natural dintre lucruri învinge întotdeauna după un moment de extravaganţă şi se conservă de-a lungul vremii ca element conducător, care rămîne stabil, dincolo de orice schimbare. Aceasta în vreme ce limbajul, îndeplinind funcţia care îi revine între celelalte instituţii umane, este

privat de o limită în procedeele de care uzează (sau cel puţin de o limită pe care s-o fi pus cineva în evidenţă). Dat fiind faptul că lipsa de afinitate, începînd cu principiul de bază, între [...] este un lucru radical, care nu comportă nici cea mai mică nuanţă, se întîmplă în consecinţă ca limbajul să nu fie cuprins într-o regulă umană, constant corectată sau dirijată - sau care poate fi corectată ori dirijată - de raţiunea umană.

Raţiunea este cea care dictează celelalte [...].

3297=1210-l212 instJtuţia căsătoriei este probabil mai raţională în forma sa monogamă decît în cea poligamă, dar subiectul se pretează unei analize filozofice. în schimb, instituirea unui semn, indiferent care ar fi acesta - de pildă, semnele *a* sau *s* folosite pentru a desemna sunetul *s* ori semnele *cow* sau *vacca* folosite pentru a desemna ideea de vacă -, nu are la bază *nici o raţiune,* mai exact nici o raţiune care să decurgă din însăşi natura lucrurilor sau adecvarea lor, ce intervine în fiece moment fie pentru a menţine, fie pentru a suprima o [...].

3297=1268 prm msuşi feptul că în limbă nu există nici o urmă de corelaţie internă între semnele vocale şi idee, între idee şi instrumentul său, aceste semne sînt abandonate propriei lor vieţi materiale într-un mod cu totul necunoscut domeniilor în care viaţa exterioară se va putea reclama de la cel mai mic grad de conexiune naturală cu ideea. întrucît aceste domenii reprezintă aspecte familiare nouă din istoria societăţilor, judecăm în funcţie de ele, într-un mod cum nu se poate mai fals, felul cum ar trebui să se prezinte condiţiile limbajului şi presupunem în special că ele nu ar putea să difere fundamental de condiţiile oricărei instituţii.

3297 continuare L Gramatica comparată.

2. Gramatica comparată şi lingvistica.
3. Limbajul, instituţie umană.
4. Lingvistica, ştiinţă dublă.
5. Whitney şi şcoala neogramaticilor.
6. Whitney, fonologul.

3297=166 whitney s-a plasat pe acest teren în întreaga sa operă, însă există două pasaje care sînt mai ilustrative prin aceea că ne ajută să percepem în mod exact, încă din primul moment, ideea [...].[3297=168]în unul dintre ultimele capitole ale lucrării sale *Life and Growth ofLanguage,* Whitney arată că oamenii s-au servit de voce pentru a-şi transpune în semne ideile, aşa cum s-ar fi servit de gest sau de altceva, şi pentru că

aşa li s-a părut *mai comod.* [3297]->[73]-l[74] Estimăm că aceste două rînduri, care par a fi un mare paradox, [aduc] cea mai justă idee filozofică ce a fost formulată vreodată cu privire la limbaj;

pornind, de altfel, de aici practica de zi cu zi a obiectelor supuse analizei noastre nu ar avea decît de cîştigat. Şi aceasta întrucît ea stabileşte faptul că limbajul nu este altceva decît un caz particular al semnului, imposibil de judecat în sine. 3297=3240-3242 prjn geneza sa> orjce proce(jeu este rezultatul unui
hazard. Spre exemplu, cuvîntul *Hotel-Dieu* (care în Evul Mediu însemna chiar *Hotelul lui Dumnezeu)* prezintă un procedeu perfect identic cu evreiescul *\jedek Yahve]* „dreptatea lui Dumnezeu". Procedeul „evreiesc" este folosit, fără restricţie, în sute de sintagme franţuzeşti obţinute prin juxtapunere.
în consecinţă, am putea spune că, abătîndu-se de la căile seculare ale indo-europenei, franceza veche a căzut [...].
Adevărul este că o simplă întîmplare [...]; astfel, este cît se poate de clar că o întîmplare de acelaşi gen a putut precipita protosemita înspre ceea ce pare a fi una dintre trăsăturile sale cele mai constante; nu există aici nici cel mai mic indiciu al unei diferenţe originale de judecată şi nici măcar al uneia accidentale ; 3297=3246 totul se petrece în afara judecăţii, în sfera mutaţiilor fonetice, care îşi vor impune în curînd jugul absolut asupra acesteia, obligînd-o să intre pe calea aparte pe care i-a trasat-o starea materială a semnelor.
3297=3244-3245 yot astfej^ cornpuşi precum *Bet-haus, Spring-brunnen* (unde primul termen conţine o idee verbală) ar putea fi folosiţi pentru a susţine că germana nu este o limbă indo-europeană.
Toate aceste idei nu au nici o consecinţă. Procedeul este cel impus de starea sunetelor; el se naşte de cele mai multe ori dintr-un lucru nu doar fortuit şi material, ci şi negativ, cum este dispariţia lui *a* din *beta-hus,* care devine astfel un germene fecund.
Abia dacă mai are rost să spunem că, prin suspendarea unui procedeu [...].
3297-3248 Dar ce valoare maj are o clasificare a limbilor în funcţie de procedeele pe care le utilizează pentru exprimarea gîndirii sau cărui fapt i-ar corespunde o asemenea clasificare? Nici unuia, decît, poate, stării lor momentane şi mereu instabile. 3297=3247Nici elementele precedente, nici cele înrudite şi cu atît mai puţin spiritul rasei nu au vreun raport necesar cu acest procedeu aflat la cheremul celui mai ridicol

accident fonetic care poate afecta o vocală sau un accent, producîndu-se în momentul imediat următor în aceeaşi limbă. 3297=328o Recunoscînd că pretenţia lui Schleicher de a proiecta limba ca pe un lucru organic independent de raţiunea umană este o absurditate, continuăm, fără nici o bănuială, să vrem s-o transformăm într-un lucru organic într-un alt sens şi presupunem că geniul indo-european sau geniul semitic veghează mereu pentru a readuce limba pe aceleaşi căi predestinate. Nu există nici o observaţie care să ne determine să nu ne lăsăm pătrunşi de convingerea contrară şi să [...]. „Geniul limbii" nu cîntăreşte *nimic* în faţa unui simplu fapt cum este căderea unui *o* final, în măsură a revoluţiona în fiece moment din temelii raportul dintre semn şi idee, în orice formă de limbaj existentă anterior [...], şi în aşa fel încît noul procedeu [...].
3297 = 1484-l485

Despre anti-istoricitatea limbajului

[...] se ocupă de un obiect dublu, într-un mod care ar părea inexplicabil dacă nu am recurge la o comparaţie.
într-o partidă de şah, orice poziţie are ca trăsătură particulară faptul de a fi liberă în raport cu poziţiile precedente, cu alte cuvinte nu este „mai mult sau mai puţin" indiferent, ci *total indiferent* dacă la acea poziţie am ajuns pe o cale sau pe alta, iar cel care a urmărit întreaga partidă nu are nici cel mai mic avantaj în comparaţie cu curiosul care a venit să arunce o privire la momentul critic. Şi nimănui nu-i va trece prin minte să descrie poziţia amestecînd în discuţie ba ceea ce *este,* ba ceea ce *a fost,* fie şi doar cu zece secunde mai devreme.

Exact acesta este punctul de plecare pentru limbă. Şi, dacă îl admitem, mai rămîne doar să ne întrebăm prin ce latură a sa un asemenea obiect poate fi *istoric.* Prin esenţa sa, el pare într-adevăr a se sustrage oricărei consideraţii istorice, fiind destinat mai curînd unei speculaţii abstracte, de tipul celei pe care ar putea-o comporta poziţia pieselor de şah amintită mai devreme. Vom menţine totuşi comparaţia, în convingerea că nu multe sînt cele care ne-ar permite să întrevedem la fel de bine natura atît de complexă a semiologiei speciale care este limbajul, nu doar în unul dintre aspectele sale, ci şi în iritanta duplicitate ce constituie o piedică pentru înţelegerea sa.

3297continuare

{·, Nu există vreo „limbă" sau vreo ştiinţă a limbii decît cu condiţia iniţială de a face abstracţie de elementele precedente, de elementele care leagă epocile între ele. Şi nu există lingvistică decît cu condiţia exact contrară. [••-] cu totul altceva [...]; în orice caz, ea nu pretinde să se facă abstracţie [...]. Condiţia esenţială pentru a înţelege ce se produce sau numai ceea ce *este* într-un anumit stadiu e să facem abstracţie de ceea ce nu ţine de acest stadiu, spre exemplu de ceea ce l-a precedat, mai ales de ceea ce l-a precedat. Dar ce concluzii se pot trage de aici în privinţa generalizării? Generalizarea este imposibilă [...].

Tot astfel, un anumit produs mineral poate fi analizat din punctul de vedere a ceea ce reprezintă el în mineralogie sau din punctul de vedere al evenimentelor *istorice* care i-au dat naştere într-o anumită regiune a globului, într-un anumit strat geologic, într-un anumit moment [...]. Atît timp cît avem în vedere *un singur produs determinat* şi localizat, putem să ne lăsăm pradă iluziei că nu există nici un motiv serios să procedăm la o delimitare, că ar fi chiar un sofism destul de evident să ne propunem să-l izolăm de celelalte. Oare nu ne dăm seama că este vorba despre exact aceeaşi materie ? Natura fizică a elementelor produse [...] şi valoarea [...].

Bine. Dar să încercăm acum să generalizăm.

Astfel, ne vom da seama că nici un fel de generalizare nu este cu putinţă, dacă vom continua să analizăm fiecare produs deopotrivă în geneza şi în esenţa sa. Mai tîrziu vom vedea că una dintre ştiinţe este în esenţă *istorică* (geologia), pe cînd cealaltă, cu toate că îşi preia obiectele din aceleaşi evenimente istorice, este în esenţă anti-istorică, neputînd recunoaşte, decît cu riscul de a înceta să existe, că două roci diferite în funcţie de *locul* unde s-au format, de *epocă,* de *condiţii,* de însăşi natura *combinaţiei* între elementele componente, în sfîrşit, în funcţie de orice aspect istoric care poate fi imaginat, sînt diferite dacă ajung la aceeaşi formulă în sfera ideilor pemanente. Nu putem generaliza, nu are *nici un rost* să generalizăm în legătură cu un cristal tetraromboid înainte de a şti şi de a spune răspicat dacă dorim să vorbim despre condiţiile care i-au permis acestui cristal să se formeze, aici sau altundeva (aspect *istoric)* ori dimpotrivă, intenţionăm să vorbim despre ceea ce este, spre exemplu în raport cu toate cristalele triromboide, ceea ce nu schimbă cu nimic maniera, timpul şi locul în funcţie de care fiecare dintre aceste produse s-a format. A concepe o generalizare care să cuprindă împreună aceste două aspecte ar însemna să cerem imposibilul, tocmai genul de absurd pe care, încă de la apariţia sa, lingvistica vrea să-l impună

spiritului. Şi, în ordinea realităţilor lingvistice, nu se înregistrează nici o atenuare a acestei comparaţii, ba chiar dimpotrivă. Ar fi o eroare să credem că, *din cînd în cînd,* ne putem sustrage caracterului său fatal; în realitate, nu putem scăpa nici o clipă, nici măcar pentru [...]. Prin urmare, ar fi cu neputinţă să perorăm asupra unuia dintre termenii de care se uzează în lingvistică, în practica de zi cu zi, fără a relua *ab ovo* întreaga chestiune a limbajului, şi încă şi

mai puţin probabil ar fi să formulăm o apreciere cu privire la o doctrină care, oricît de raţională ar fi fost, nu a ţinut cont [...].
Toate modalităţile de exprimare care par a stabili din cînd în cînd o îmbinare fericită între faptele [verticale] şi faptele orizontale sînt, fără excepţie, nişte imagini; alt motiv de respingere ar fi faptul că nu putem să ne dispensăm de aceste imagini şi nici să decidem să le acceptăm.
îndrăznim să afirmăm că legea definitivă a limbajului constă în imposibilitatea ca ceva să rezide intr-Mn termen (ca o consecinţă directă a faptului că simbolurile lingvistice nu au nici o legătură cu ceea ce trebuie să desemneze), că *a* nu este în măsură să desemneze nimic fără ajutorul lui *b* şi nici acesta fără ajutorul lui *a,* sau că ambele valorează ceva doar prin prisma *diferenţei* dintre ele, sau că nici unul nu are vreo valoare, nici măcar printr-o anumită parte a sa (şi mă refer la „rădăcină" etc), altfel decît graţie aceleiaşi concentrări de diferenţe veşnic negative. Lucru de mirare. Dar în ce condiţii s-ar putea realiza, de fapt, contrariul ? Unde am putea găsi măcar o clipă punctul de judecată pozitivă din întregul limbaj, dat fiind că nu există nici o imagine vocală care să corespundă mai mult decît o alta realităţii pe care are sarcina să o transmită? Este de domeniul evidenţei absolute, chiar *a priori,* că niciodată nu va exista vreun fragment de limbă care să se poată întemeia, ca principiu ultim, pe altceva decît pe lipsa de coincidenţă sau pe gradul lipsei de coincindenţă cu restul; fiindcă forma pozitivă este indiferentă, pînă la un nivel despre care încă nu avem nici o idee, deşi cunoaştem cinci sau şase limbi în care [...]; întrucît acest nivel este egal cu zero.
pr-

Nu are nici o importanţă dacă, în conformitate cu punctul de vedere retrospectiv sau prospectiv, conform căruia se [...]. Orice regulă, orice frază, orice cuvînt referitor la elementele limbajului evocă în mod
a
necesar fie raportul *a/b,* fie raportul —, *existînd riscul ca,* prin aplicarea analizei, *să ajungă să nu mai semnifice absolut nimic.*
Nu este foarte evident, dar devine cu atît mai clar după o anumită reflecţie, că termenii *a* şi *b* sînt radical incapabili să ajungă ca atare pînă în zonele conştiinţei, care niciodată nu percepe altceva decît *diferenţa a/b,* fiecare dintre aceşti termeni rămînînd expus (sau devenind liber) unor modificări în funcţie de alte legi decît cele care ar rezulta dintr-o analiză raţională constantă. Revenim astfel la afirmaţia fundamentală prin care căutăm să clarificăm mai în profunzime diferenţa dintre instituţia limbajului şi alte instituţii umane, diferenţă constînd în faptul că aceasta nu este supusă unei corecţii continue din partea raţiunii, întrucît nu decurge, de la origine, dintr-o armonie clară între idee şi mijlocul de expresie, ceea ce rămîne o diferenţă capitală, în ciuda tuturor mirajelor exterioare, spre exemplu faţă de cazuri precum cele ale riturilor religioase, ale formelor politice, ale obiceiurilor [...], ca să nu mai vorbim despre instrumente.
[3291=1261] *Rezervă.* Impresia generală care se degajă din lucrările lui Whitney este că ajunge bunul-simţ comun, al unui om familiarizat cu [...], fie pentru a face să dispară toate fantomele, fie pentru a percepe, în esenţa lor, [...].
Or, convingerea noastră este alta. în ceea ce ne priveşte, sîntem, dimpotrivă, profund încredinţaţi că oricine pune piciorul pe terenul *limbii* îşi poate spune că este abandonat de toate analogiile cerului şi ale *pămîntului.* Iată de ce s-au putut crea, cu privire la limbă, asemenea construcţii fanteziste precum cele desfiinţate de Whitney şi de ce rămîn încă atît de multe de spus într-o altă privinţă.
1. Limbajul nu este nimic altceva decît *un caz particular* al teoriei Semnelor. Dar, tocmai prin aceasta, el se află deja în imposibilitatea absolută de a fi o realitate simplă (sau una al cărei

mod de a fi ar putea fi perceput nemijlocit de spiritul nostru), chiar dacă, în teoria generală a semnelor, cazul particular al semnelor vocale nu ar fi cel mai *complex,* de o mie de ori mai complex decît toate cazurile particulare cunoscute, cum ar fi *scrierea, notarea prin cifre* etc.

2. Reacţia decisivă pe care o va provoca studiul limbajului asupra teoriei semnelor, orizontul veşnic nou pe care acesta îl va deschide [...] va fi faptul că i-a împărtăşit şi i-a revelat *o faţetă cu adevărat nouă a semnului,* care începe să fie cu adevărat cunoscut abia în momentul cînd realizăm că el nu este doar un lucru ce poate fi transmis, ci, prin însăşi natura sa, unul *destinat a fi transmis, 2.* în măsură a fi modificat. Numai pentru cel care vrea să facă teoria limbajului, complicarea însutită [...].
3297 continuare Atît ţJmp cît suţ„zîstă o identitate de nume (şi exclusiv *de nume)* între un obiect care poate fi perceput şi [...], avem o primă categorie de fiinţe mitologice demne de a fi puse în antiteză cu altele, ca o clasificare primară a ideii mitologice. Prin urmare, *numele* este cu adevărat principiul decisiv, singurul, nu de la inventarea fiinţelor mitologice - căci cine s-ar ocupa de acest aspect începînd cu originile sale? -, ci din momentul în care respectivele fiinţe au devenit *pur* mitologice, tăind ultima lor legătură cu pămîntul pentru a popula Olimpul după mult [...].
Atît timp cît cuvîntul *agni* desemnează deopotrivă - de unde şi confuzia iscată - focul de toate zilele şi pe zeul *Agni,* atît timp cît *Djeus* este totodată numele [...], este cu neputinţă, orice am face, ca *Agni* sau *Djeus* să fie o figură de acelaşi ordin ca şi *Varuna* sau ATTOAAWV, ale căror nume au particularitatea de a nu desemna în acelaşi timp nimic de pe pămînt.
Dacă există vreun moment anume cînd *Agni* va înceta să participe [...], acest moment nu constă în altceva decît în accidentul care va conduce la ruptura între *nume* şi un obiect sensibil precum focul, accident direct dependent de primul fapt de limbă şi fără vreun raport necesar cu sfera ideilor mitologice. Dacă *ceaunul* a fost numit succesiv [...], se poate întîmpla ca şi focul să fie numit *agni* şi în alt mod. Şi în acest moment, zeul *Agni,* la fel ca şi şi zeul Zeuţ, va fi promovat **inevitabil** în rîndul divinităţilor invizibile cum este *Varuna* în loc să se refugieze în sfera finală a divinităţilor precum *Ushas.* Astfel, de ce anume ţine o schimbare atît de radicală şi de pozitivă asemenea celei petrecute în mitologie ? De nimic altceva decît de un fapt care este nu *doar pur lingvistic,* ci şi lipsit de vreo importanţă evidentă în cadrul evenimentelor lingvistice de fiecare zi. Astfel, rămîne definitiv adevărat nu că toate *numina* sînt nişte *nomina,* după o celebră formulă, ci că de soarta lui *nomen* depinde în mod decisiv şi, ca să spunem aşa, în fiece secundă, soarta lui *numen.*

Este adevărat că cea mai vastă categorie de fiinţe plasate în Pantheonul fiecărui popor antic provine nu din impresia făcută de un obiect real, precum *agni,* ci din acţiunea constantă a epitetelor trimiţînd la fiecare nume şi permiţînd crearea în fiecare moment a numărului dorit de substitute (de „[...]") [...]. Acest fapt nu va fi în măsură să ne abată de la ideea influenţei fundamentale a numelor şi a limbii asupra creării figurilor. Dacă acceptăm că în cuvînt există [...], aici cuvîntul este pur şi simplu un *determinant*; el reprezintă cu adevărat cel dintîi element sugestiv şi singura raţiune finală a noii divinităţi care va fi creată într-o bună zi alături de cea precedentă.
- Whitney nu este efemer.
- Whitney nu scrie gramatică comparată.
- Dicţionarul german de astăzi.
- Gramatica comparată nu este necesară pentru a face dovada [...].
- Dar gramatica sanscrită nu oferă ocazia [...].
- Whitney şi silaba.

- Whitney are meritul de a fi devenit atît de independent de gramatica comparată, tot [...], prin aceea că este primul care a ajuns la o perspectivă filozofică asupra acestor aspecte.
- Rol lipsit de pretenţii.
- Whitney şi instituţia.
- Whitney şi neogramaticii.
- Valoare definitivă.

Numele lui Whitney este atît de notoriu, încît o persoană străină de studiile lingvistice s-ar mira probabil să afle că un autor atît de apreciat nu a publicat niciodată [...] cu referire directă la ceea ce [...]. Cred că cel mai potrivit şi mai simplu omagiu care i se poate aduce operei lui Whitney, în toate aspectele sale, ar fi acela de a constata cît de puţin a fost ea afectată de trecerea timpului. Dar un elogiu de acest tip, care poate că n-ar fi deloc banal, devine extraordinar în lingvistica propriu--zisă. Dintre toate cărţile de lingvistică, cu tematică specială sau generală, ce împlinesc astăzi treizeci de ani de existenţă, care" ar fi cu adevărat lucrarea care nu a îmbătrînit iremediabil în ochii noştri ? Dacă le analizez, nu găsesc alta în afară de [...].

Prin aceasta nu dorim nicidecum să spunem că lucrarea lui Whitney ar fi definitivă sau că ar conţine tot ce ne-am putea dori; o asemenea afirmaţie ar fi fost respinsă de autorul însuşi; dar iată că ideile pe care

le conţine - formulate pentru prima dată de Whitney, în 1867 - nu au fost anulate în 1894, şi aceasta este opinia universală. Aspectul menţionat este mai sugestiv decît multe comentarii, servind drept piatră de încercare pentru aprecierea unui spirit, a acestui spirit.

12a. [Status şi motus. însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 1]

[3298] De fiecare dată cînd în limbă se produce un *eveniment,* fie el însemnat sau nu, consecinţa evidentă e că starea termenilor unul în raport cu celălalt nu mai este, după eveniment, aceeaşi ca înainte. Dacă, la o anumită dată, *t* final grecesc cade, ca de exemplu în **egnot,* acesta este un eveniment ce pare a nu-l afecta în nici un fel pe **egnon,* şi într-adevăr nu îl afectează, atît timp cît ne referim la *eveniment* sau la *un eveniment.* Dar, de îndată ce vom vorbi despre stări, vom vedea că relaţiei dintre **egnon* şi **egnot* îi ia locul o alta, **egnon : *egno.* Lucru la fel de important ca şi ceea ce se petrece în cadrul evenimentului, dacă nu chiar mai important. în acelaşi mod - sau, cel puţin, nu este acum momentul să analizăm diferenţele -, atunci cînd o formă *faris* din vechea germană de sus devine *feris,* acesta este un fapt care nu îl afectează nicidecum *pe faru,* dar nu este mai puţin adevărat şi nici mai puţin important să constatăm că, în consecinţă, starea formelor *faru* : *faris* una în raport cu cealaltă a cedat locul unei noi stări care este acum *faru : feris.*

Acest preambul este la fel de bun ca oricare altul pentru a introduce distincţia la care trebuie să ajungem, iar ipoteza că ideile generale, precum şi [...] nu ar depinde încă de multă vreme pare de necrezut:

1 *egnon* <-> 2° *egnot* 3 *egnon* <-> 4° *egno*
1 *faru* <-> 2 *faris* 3 *faru* <-> 4 *feris*

1. în lingvistică există o formă vieţii limbii lipsită de sens : **statusul.**

Multiplele moduri în care se va fi reuşit vreodată să se ajungă la confuzii între aceste două aspecte fundamentale ale limbii: *motus* şi *status,* vor putea face într-o bună zi obiectul unei interesante activităţi

retrospective. Există două moduri de a ne înşela, ambele conducînd însă, în egală măsură, la neînţelegerea *statusului.*

Unul constă (prin hipertrofierea sensului istoric) în a suprima pur şi simplu noţiunea de *status,*

imaginîndu-ne că limba se hrăneşte din fapte precum suprimarea unui *t,* mai exact din *evenimente.* Sub pretextul că aceste evenimente sînt cauza normală a fiecărui *status,* ilustrările acestor stări de spirit nu au nici un înţeles pentru [...].
Celălalt este reprezentat (prin pervertirea sensului istoric) de exprimarea evenimentelor printr-o formulă care ar conveni oricărui *status,* în fapt cea mai gravă manieră de a falsifica şi de a confunda totul. Spre exemplu, se spune : *„a* din vechea germană de sus trece la *e* înaintea lui /: *faru* : *feris"* în loc de „Există a) un fapt presupunînd o perioadă de timp în *care faris,* şi nu *faru,* a devenit *feris* ; b) un fapt care nu necesită o derulare în timp şi prin care *faru* ajunge să se opună lui *feris".*
a"o' *Status şi motus*
De cîte tipuri sînt fenomenele lingvistice ?
Conducîndu-ne, lăsîndu-ne ghidaţi de concluziile actuale sau din trecut, ar părea că fenomenele lingvistice sînt fie de un singur tip, fie de un număr infinit de tipuri, în funcţie de clasificarea pe care o adoptă fiecare. Vom spune că fenomenele lingvistice sînt exact de două tipuri, nu de unul şi nici de trei, ce nu depind de principiul pe care îl preferăm, ci de obiectul însuşi, şi aceasta dintr-o necesitate intrinsecă şi cît se poate de limpede.
1. De cîte tipuri sînt fenomenele lingvistice ?
2. Cum se poate ca un întreg ordin de fenomene să treacă neobservat din cauza altuia ?
Status şi motus
Ideea că fenomenele lingvistice formează o singură tramă şi că, pentru a percepe această tramă, este suficient să ne situăm în înlănţuirea lor istorică este *firească.* 1. De cîte tipuri sînt fenomenele lingvistice? La această întrebare [...].

Status şi motus *m^mM^Pizmâ*
Toate fenomenele particulare sau generale al căror teatru de manifestare poate fi limba ori fac parte dintr-o *stare* pe care o caracterizează fiecare într-o [măsură] proprie, ori ni se prezintă sub forma unui *eveniment.*
Nimic din toate acestea nu pare evident din prima clipă. De ce oare, dintre sutele de principii de distincţie posibile în lingvistică, ar trebui să acordăm o importanţă specială celui care separă starea de eveniment şi evenimentul de stare? Sau, mai bine spus, cum de nu este evident că tot ceea ce se găseşte în stare este conţinut dinainte în eveniment, că dacă avem undeva *gero : gestus* (stare) este pentru că evenimentul l-a transformat pe **geso* în *gerol* Iată punctul în care se găseşte lingvistica. Stare sau eveniment, aceste aspecte îi sînt indiferente sau, mai curînd, lingvistica nici măcar nu distinge între ele, nu le menţionează nicăieri ca putînd avea fiecare o valoare independentă.
12b. [Status şi motus. însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 2]
[3299] Printr-o predispoziţie a spiritului nostru ce trebuie considerată naturală, în cazul oricărui obiect care comportă o dezvoltare, o evoluţie istorică, o succesiune de lucruri în timp, atenţia se îndreaptă de la sine spre evenimente şi tinde să neglijeze stările : fie că trăsătura menţionată ajunge pînă la abolirea completă, la anumiţi specialişti, a oricărui sens al realităţii care ar putea fi starea, fie că ne limităm la a refuza stărilor din care evenimentele s-au dezvoltat un rol particular alături de acestea, în ce măsură o asemenea predispoziţie a spiritului poate avea vreo relevanţă în afara lingvisticii, pentru numeroasele ştiinţe care, la fel ca şi ea, ţin seama de factorul istoric, este un aspect pe care nu ne simţim în stare să-l decidem. în ce măsură creează ea perturbări în interiorul lingvisticii reprezintă, dimpotrivă, un subiect pe care trebuie să-l schiţăm, dar pe care în realitate nu-l va epuiza nici o analiză, dat fiind că distincţia [...].

De unde vine această tendinţă e uşor de dedus. Evenimentul este deopotrivă cauza stării şi

faptul care o explică (într-un anumit sens).
Un echilibru, o poziţie a termenilor unul în raport cu celălalt, nu se înregistrează niciodată. Dar, chiar dacă apare, graţie unei întregi liste de evenimente, această poziţie este în esenţă altceva decît evenimentele şi merită, poate [...].
Comparaţie cu partida de şah. »f>* *"'*-*w*-
Statusul considerat în sine - •; '
Caracterul confuz şi inutilitatea teoriei că ar exista o opoziţie între sunet şi idee, formă şi sens, semn şi semnificaţie. (Cum anume, pe baza unor afirmaţii, se poate trage ba concluzia că forma se opune sensului, ba că ea se opune sunetului, şi aceasta în lipsa oricărei definiţii a formei.)
Exemplu de formule de reguli, pentru gotică: '(|' -'
1. *u* precedînd o vocală "j $f_{a}i_{s}$, chiar dacă rectificăm devine *w* I
formularea şi spunem: "
2. *w* precedînd o consoană | unui *u* precedînd o vocală devine *u* J îi
corespunde *[w] 3[]*
Nimic nu poate face ca un eveniment, prin simplul fapt că explică o stare, *să fie* o stare. Or, în majoritatea acestor ştiinţe, a explica originea unei stări este totul, starea în sine fiind lipsită de orice interes, de orice rol particular care să o distingă ca stare, în aşa fel încît se poate întîmpla ca în limbă puterea de a semnifica să aparţină stărilor şi numai lor; pe de altă parte, în afara „puterii [de a] semnifica", limba ar înceta să mai reprezinte ceva; astfel, în acest domeniu se vede cum, chiar după ce [.-•], nu am putut identifica obiectul despre care este vorba şi pe care ne amăgim că l-am fi explicat.
Ar fi mai bine să facem de la bun început următoarea precizare : nu considerăm că lingvistica ar fi o ştiinţă în care poate fi identificat un principiu corect de diviziune, ci, cu una sau două rezerve, o ştiinţă care caută să asambleze într-un tot două obiecte complet disparate de la

origine, fiind convinsă că ele formează un singur obiect. Cel mai grav este că ştiinţa noastră se arată mulţumită de această asociere şi nu pare deloc tulburată de sentimentul vag că la baza ei s-ar afla ceva fals; lingvistica nu manifestă nici un fel de nelinişte în faţa concepţiilor celor mai absurde pe care le acceptă zi de zi, ba chiar se simte atît de stăpînă pe obiectul ei, încît nu are nici o dificultate în a extrage din cînd în cînd, din această dezordine generală, idei şi teorii ale limbajului prezentate cu o candoare desăvîrşită.
Primul obiect care poate atrage atenţia:
1. Se dă aşadar o formă luată la întîmplare : eyyoj.
Nu putem spune nimic despre această formă, atît timp cît nu o punem în opoziţie cu altceva, atît timp cît nu desemnăm al doilea termen cu care intră într-un raport ce va trebui studiat.
Cu ce altă formă poate fi ea pusă în raport ? Cu siguranţă, şi indiferent de natura acestui prim raport, cu *egnot,* care aparţine altei epoci, dar la fel de sigur şi cu *egno,* care apare în aceeaşi epocă.
Să ne referim acum la natura acestor raporturi, căci avem sentimentul vag că ele diferă. Să nu pretindem lingvisticii să definească, să înceapă prin a stabili *cel de-al doilea* raport, pentru a marca astfel diferenţa faţă de primul - o asemenea întreprindere ar însemna haosul pur -, ci să simplificăm lucrurile, formulînd o întrebare cu privire la terenul cel mai familiar lingvisticii: ce anume caracterizează în primul rînd cel dintîi raport *{egnot* : *egno)* ? .
Răspunsul va fi că acesta este *fonetic* sau referitor la sunete, pe cînd celălalt raport *{egno* : *egnon)* nu este fonetic şi nu se referă la sunete, ci la un aspect pe care, de altfel, lingvistica nu prea ştie cum să-l definească şi care va fi, de la o opinie la alta, gramatical sau morfologic, dacă vreţi semantic şi poate, la urma urmei, mai mult sau mai puţin fonetic. Ei bine, să nu ne neliniştească divagaţiile de la [...].

2. în rîndurile precedente am pornit de la presupunerea că ceea ce se înfăţişează de la început ca posibil obiect de cercetare este *o formă.* însă la fel de bine ar trebui să ne imaginăm că putem accepta ca prim obiect posibil *un eveniment* şi ulterior încă un element, total diferit, întrucît absolut nimic nu va putea stabili care este obiectul ce se oferă în mod imediat cunoaşterii în limbă (ceea ce reprezintă fatalitatea acestei ştiinţe). în orice altă ştiinţă, obiectele sînt, cel puţin pentru moment, de domeniul evidenţei şi de aici pornim în analiză, păstrînd permanent controlul asupra lor.

[...] în această calitate, se include direct în psihologie şi de la ea îşi aşteaptă clarificarea ? Or, psihologia dispune oare de o semiologie ? întrebarea este inutilă, dat fiind că, dacă răspunsul ar fi afirmativ, fenomenele limbii pe care psihologia le ignoră ar fi, numai ele, covîrşitoare ca bază a faptului semiologic, încît orice ar putea spune psihologul în afara lor nu ar reprezenta fatalmente nimic sau aproape nimic.
Dacă un lingvist care înţelege sensul întrebării ne-ar dovedi că există în limbă un prim obiect palpabil, absolut oarecare, dar anterior analizei şi non-posterior acesteia, nu doar că am înceta să scriem, dar am propune următoarele:
1. nu un raport, ci o formă, adică un singur termen;
2. nu o „formă", ci un raport care uneşte doi termeni, fiind în rest absolut oarecare;
3. generalizarea raportului între doi termeni, spre exemplu: ser. *m* înainte de *t* devine (sau a devenit) *n.*
Index
Diacronic. Se opune lui *sincronic* sau *idiosincronic.* 000. De ce ar fi echivalent cu termenul *fonetic* ?
(Fapt.) Vezi *fenomen.*
Convenţional (semn). Vezi întregul capitol de *Semiologie.* în ce sens toate semnele lingvistice sînt convenţionale, contrar anumitor idei ale lingviştilor? în ce sens nici un semn lingvistic nu este convenţional, contrar altor idei, vehiculate de filozofi?
Lege. Nu poate fi definită decît distingînd între cele două realităţi pe care le denumeşte acest cuvînt. 000.
Adevărul este că *lege* nu reprezintă un cuvînt, un termen care să poată fi aplicat în mod just cu excepţia cazului cînd nu există nimic obligatoriu (legi idiosincronice), p. 000. Necesitatea şi absurditatea, aproape egale, de a desemna astfel formula unui eveniment (legi diacronice).
3299147 **originea limbajului.** Inutilitatea întrebării pentru cel care are o idee exactă cu privire la ceea ce reprezintă un sistem semiologic şi la condiţiile de *viaţă* ale acestuia, înainte de a analiza condiţiile genezei sale, p. 000. Geneza nu diferă nici un moment, sub aspectul caracteristicilor sale, de *viaţa* limbajului, şi esenţialul este s-o fi înţeles pe aceasta din urmă.

3299 continuare Fenomen Af trebui să fie înţeles deopotrivă Ca referindu-se la o stare şi la evenimentul care o cauzează (ambele aspecte sînt nişte fenomene, *fiecare în categoria căreia îi aparţine).* 000. El va fi înţeles întotdeauna fie pornind de la evenimentul izolat, fie prin convertirea sa într-o noţiune hibridă inadmisibilă. 000. Cuvînrul *fapt* rămîne singura resursă a celui care-şi propune să desemneze faptele statice şi totodată pe cele diacronice, fără a da de înţeles, ca în cazul cuvîntului/eno/nen, că se gîndeşte mai mult la ultimele. 00.
Idiosincronic. Nu este idiosincronic ceea ce este fonetic (diacronic). 000. - Gramatical = idiosincronic; nu vom avea o imagine clară decît ajungînd la ideea de idiosincronic.
Pătratul lingvistic
Toate consideraţiile posibile cu privire la un fapt lingvistic sînt cuprinse automat într-o figură simplă şi aceeaşi, indiferent de situaţie, care cuprinde patru termeni:

rf____________*l*
I
Axa verticală, care marchează valoarea temporală, şi distanţa orizontală [...].
Raporturile posibile sînt marcate prin linii. Spre exemplu, între *a* şi *b'* sau între *b* şi *a'* nu este posibil nici un raport pe o linie diagonală.
Cu o condiţie, şi anume să nu ne propunem să aplicăm vreo judecată istorică faptelor, figura nu numai că va putea, dar chiar va trebui să se reducă la *a - b.*
Există doar patru principii:
- primul: trebuie *să distingem* evenimentul de stare ;
- al doilea: trebuie *să opunem* cele două aspecte, spre exemplu sa stabilim o relaţie de subordcfnare între ele ;
- al treilea: trebuie *să le separăm,* şi aceasta într-o manieră atît de absolută, încît singura problemă care se mai pune este să aflăm [...];

- în sfîrşit, al patrulea: orice altă modalitate de clasificare e atît de inutilă, încît nu ne putem face nici o idee în această privinţă. Este absolut nulă de la bun început orice [...].
Ideea că realităţile limbii trebuie să poată fi expuse într-o manieră *unică* şi coerentă e la fel de falsă ca şi cea care ne face să presupunem că limba însăşi este o realitate *unică.* Respingem teoria conform căreia limba ar fi o realitate *unică,* şi prin aceasta căpătăm dreptul să prezentăm după cum dorim cele două elemente pe care le descoperim în ea.
Este suficient să pronunţăm cuvînrul *convenţional* pentru a pune în opoziţie ideile false şi cele juste cu privire la limbă, [...].
Special în semnul *convenţional* este faptul că disciplinele care ar fi putut să se ocupe de el nu au intuit că era 2. *transmisibil,* şi prin aceasta înzestrat cu o a doua viaţă, cu privire la care putem spune foarte bine că aceste discipline (la fel ca şi publicul, în general) nu au nici o noţiune, dacă nu ne angajăm în [...] pe care „delimitarea semnelor" o modifică, prin aceasta ideea filozofică a semnului convenţional fiind incompletă începînd cu [...]. Şi, în replică, altă idee falsă a lingviştilor este aceea că, văzînd pretutindeni doar transmitere şi tradiţie, dominate la rîndul lor de forţele mecanice, aceştia încetează să conceapă semnul lingvistic ca fiind, prin esenţa sa, un semn convenţional. Ei îi atribuie cine ştie ce esenţă misterioasă, sau ieşită din comun, sau ţinînd de istorie. [...] nu este făcut, nici prin natură, nici prin intenţie, să desemneze aoristul [...]. Se ajunge la convenţional atunci cînd se observă că orice semn se întemeiază exclusiv pe un co-status negativ.
3299=1086-l091
La capitolul semiologie
Majoritatea concepţiilor pe care le construiesc sau cel puţin pe care le oferă filozofii limbajului ne trimit cu gîndul la părintele nostru Adam, care a chemat lîngă sine feluritele vieţuitoare şi le-a numit pe fiecare.
Trei lucruri lipsesc în mod invariabil din ideea fundamentală, care este, în opinia filozofilor, proprie limbajului.
Mai întîi, adevărul cu privire la care nici măcar nu mai insistăm, şi anume că fondul limbajului nu este constituit din nume. Doar printr-un accident se întîmplă ca un semn lingvistic să corespundă unui obiect

definit pentru simţuri precum *un cal, focul, soarele,* mai curînd decît unei idei cum ar fi *EQT]KE* „el puse". Indiferent de importanţa acestui caz, nu există nici o raţiune evidentă să-l considerăm a fi tipic pentru limbaj, ba chiar dimpotrivă. într-un anumit sens, pentru cel care îl înţelege astfel, aceasta nu este decît o eroare de exemplificare. Aici apare totuşi, în mod

implicit, o anumită tendinţă, pe care nu putem s-o ignorăm şi nici s-o lăsăm să treacă neobservată, în legătură cu ceea ce ar reprezenta în definitiv limbajul: o nomenclatură de obiecte, de obiecte date de la bun început. *Mai întîi* obiectul, apoi semnul; aşadar (fapt pe care-l vom respinge întotdeauna), asigurarea unei baze exterioare pentru semn şi reprezentarea grafică a limbajului prin următorul raport:

h-a]

Obiecte < *—*b* > Nume [*-cJ

în vreme ce reprezentarea cu adevărat corectă ar fi *a - b - c,* în afara cunoaşterii vreunui raport efectiv precum **-a,* fondat pe un obiect. Dacă un obiect, din orice domeniu, ar putea reprezenta termenul pe care se fixează semnul, lingvistica ar înceta instantaneu să fie ceea ce este, de la vîrf şi pînă la temelie; în rest, judecata umană intervine simultan, aşa cum se va vedea în urma acestei discuţii.

însă, aşa cum am spus mai sus, nu acesta este reproşul incident pe care l-am formula la adresa manierei tradiţionale de abordare a limbajului, cînd se doreşte investigarea lui din punct de vedere filozofic.

Este un fapt nefericit, de bună seamă, că se începe prin amestecarea în discuţie, ca element primordial, a aspectului reprezentat de *obiectele desemnate,* care nu formează însă nici un element. Totuşi, aici nu avem altceva decît un exemplu prost ales şi, punînd în locul lui rjAioq, *ignis* sau *Pferd* ceva precum [...], ne sustragem tentaţiei de a reduce limba la ceva extern. Mult mai gravă este a doua greşeală, în care cad de obicei filozofii şi care constă în a ne închipui:

2. că, o dată ce un obiect este desemnat printr-un nume, cele două elemente vor forma un tot care se va transmite, fără să fie necesar să anticipăm şi alte fenomene. Dacă se produce o alterare, se crede că ea poate avea loc doar în cadrul numelui, *fraxinus* devenind *frene.* Totuşi, şi în cadrul ideii: [...].

Iată un subiect de reflecţie pe marginea asocierii dintre o idee şi un nume atunci cînd intervine un factor neprevăzut, cu totul ignorat în combinaţia filozofică, şi anume **timpul.** Dar încă nu ar fi nimic frapant, nimic specific, nimic propriu exclusiv limbajului, dacă ne-am rezuma la aceste două tipuri de alterare şi la acest prim tip de disociere prin care ideea părăseşte semnul în mod spontan, indiferent dacă el se alterează sau nu.

Cele două realităţi rămîn deocamdată nişte entităţi separate, cel puţin pentru un [...].

3299=1950-l956 Caracteristice sînt nenumăratele cazuri în care alterarea semnului aduce modificări în ideea însăşi şi în care se observă de la prima privire că nu există nici un fel de diferenţă, de la un moment la altul, între suma ideilor distinse şi suma semnelor distinctive. Prin alterare fonetică, două semne ajung să se confunde: într-o măsură determinată (determinată de ansamblul celorlalte elemente), ideea se va confunda. Un semn se diferenţiază prin acelaşi procedeu orb ; în mod necesar, acestei diferenţe care tocmai s-a născut i se ataşează un sens. Vom da şi exemple, dar să constatăm pentru moment lipsa totală de însemnătate a unui punct de vedere ce porneşte de la relaţia dintre o idee şi un semn aflat în afara timpului, în afara transmiterii, singura care ne lămureşte (experimental) în legătură cu ceea ce reprezintă semnul. Exemple.

Convenţionalul (continuare)

în opoziţie cu faptele diacronice, orice fapt static este însoţit de semnificaţie (prezentînd, prin aceasta, o altă trăsătură fundamentală).

3299 continuare Tot ceea ce concură mtr_un **fel** sau m **altul la semnificaţie**

este, în replică, static.

în prima parte vorbeam despre fenomene care se petrec între anumiţi termeni ca şi cum aceştia nu ar trebui să fie definiţi mai curînd decît oricare alt obiect vizibil, ca şi cum nu ei ar fi

elementele de definit în mod prioritar. Acest fapt reprezintă o ficţiune. Punctul cel mai delicat al lingvisticii este tocmai acela de a realiza ce anume constituie existenţa unui termen oarecare, dacă avem în vedere că nici unul nu ne este dat ca un tip de entitate cu totul clar, altfel decît prin iluzia pe care ne-o procură obişnuinţa.

De cîte feluri sînt fenomenele lingvistice? Fie de un singur fel, fie de nenumărate feluri, va răspunde lingvistica, comiţînd astfel cea mai gravă dintre erorile sale : de un singur fel întrucît sînt toate lingvistice şi, prin aceasta, socoteşte ea, ţin de unul şi acelaşi întreg, de una şi aceeaşi unitate generală evidentă ; sau de nenumărate feluri, în funcţie de toate „punctele de vedere" pe care le-am putea aplica faptelor şi care ar putea servi la clasificarea lor. Lingvistica va avansa ideea că în limbă există, spre exemplu, sunetul şi semnificaţia (ideea); fapte care ţin de acţiuni *fonetice* şi fapte care provin din acţiuni *analogice*; sau fapte fonetice, fapte morfologice, fapte sintactice, poate chiar şi lexicologice.

Prezentul unei forme se află în formele care o înconjoară în fiece moment (lucruri ce există în afara ei) şi care nu depind de ea; singura realitate existentă în ea este continuitatea sa în timp. Ideea că, pentru a vedea ce se află la baza formelor, nu trebuie decît „să analizăm respectivele forme", aşa cum am analiza o substanţă chimică sau cum am face o disecţie, acoperă o întreagă lume de naivităţi şi de concepţii uimitoare. Este ca şi cum am demonstra că:

1. există douăzeci de tipuri de analiză care nu au nimic în comun şi care nu au nici o valoare decît în măsura în care au fost clasificate ;
2. obiectul nu poate fi analizat înainte de a avea o existenţă definită. Astfel, trebuie să ne dăm seama de condiţiile în care există un lucru ca formă de [...].

Confunzia dintre stare şi eveniment

în toate ştiinţele există distincţii care pot fi catalogate mai mult sau mai puţin drept esenţiale sau capitale pentru cercetare, care clarifică mai mult sau mai puţin lucrurile şi în afara cărora toate faptele rămîn prost organizate şi prost înţelese. Poate că lingvistica este singurul domeniu în care există o distincţie în lipsa căreia faptele nu ar fi cîtuşi de puţin înţelese, decît poate printr-o iluzie, în lipsa căreia ele nu pot fi nici măcar stabilite şi percepute, în lipsa căreia nu este posibilă nici o clarificare [...].

Aceasta este în lingvistică distincţia dintre stare şi eveniment, căci ne putem întreba chiar dacă această distincţie, o dată recunoscută şi înţeleasă, mai permite încă unitatea lingvisticii şi dacă nu are drept

consecinţă proiectarea limbii ca fiind alcătuită din două obiecte total diferite şi presupunînd existenţa a două ştiinţe pe care nu le-aş califica nici măcar drept paralele, ci [...].

Pentru confuzia dintre stare şi eveniment, lingvistica dispune de resurse inepuizabile. Confuzia are loc în idei, însă atunci cînd afectează doar cuvintele, doar modul în care sîntem obligaţi să exprimăm faptele, [...].

Trăsăturile primului tip de fapte (raporturi) lingvistice

Ele se produc între doi termeni *succesivi* şi preş[...].

■- 13a. [Cu privire la dificultăţile pe care le ridică ,., terminologia lingvistică („Gata cu figurile!")]

p;

3300=96 Gata cu figurj]e! Să r5mmă (}ecj numaj expresiile care corespund necesităţilor absolute ale limbajului? Bun programul, [...].

Gata cu figurile ! Este un program bun, care a fost repede aşternut pe hîrtie. De ce este însă nevoie pentru a pune în practică acest precept ? De o nimica toată: să folosim numai expresii care să corespundă realităţilor absolute ale limbii, clasificate într-o manieră sigură. Spre

exemplu, dacă văd că [...] este numită folosindu-se termenul *ablaut,* care mă va împiedica să afirm că reprezintă o figură a limbajului şi nimic mai mult, deşi în consecinţă orice discuţie avînd drept subiect *ablautul* [...].
Se va protesta, se vor face nuanţări, se va rîde; şi nu susţin nicidecum că am dreptate, însă singurul scop util al discuţiei este acela de a-mi demonstra ce reprezintă, în esenţă, *ablautul,* ca să am astfel un prim criteriu de a decide dacă denumirea mea merită sau nu numele de „figură".
Şi aşa mai departe, pentru fiecare termen. 33OO=I01 A proscrie figura înseamnă a ne erija în deţinători ai tuturor adevărurilor, în vreme ce de fapt sîntem incapabili să spunem unde începe şi unde se sfîrşeşte o metaforă.

Toate acestea sînt nişte adevăruri atît de simple, încît sînt convins [...]. Ar fi prea frumos dacă am crede fie şi un singur moment că cei care îşi asumă această responsabilitate au cea mai mică idee la ce se angajează. Gata cu figurile ? Aşadar nimic altceva decît termeni care corespund realităţilor absolute ale limbajului ? O asemenea afirmaţie ar echivala cu a spune că realităţile absolute ale limbajului nu mai au nici un secret pentru neogramatici, că aceştia ni le-au dezvăluit pe toate.
3300 continuare jn *ca^m*\ programului, preceptul care constă în a afirma că, pentru a înţelege sensul celor mai vechi perioade, trebuie să ne ocupăm de perioada modernă şi contemporană a limbilor era în măsură să uimească profund un om precum Whitney, care, încă din primul moment al activităţii ale ştiinţifice şi cu mult înainte ca vreo şcoală să se gîndească să adopte acest stindard, nici nu şi-a imaginat că studierea limbajului s-ar putea desfăşura pe o altă bază decît cea constînd în observarea faptelor actuale. Pentru autorul lucrării *Life and Growth of Language,* ca şi pentru încă alţi cîţiva, în pretenţia şcolii ce descoperea dintr-o dată lumea limbilor vii şi o semnala universului era ceva uşor ridicol. Se înţelege că, printre meritele pe care se declară gata să le acorde noii şcoli, Whitney nu-l include nicidecum - şi nu-l poate include -pe acela de a fi înţeles importanţa verificărilor moderne ale fiecărui fenomen. Să fi fost oare drept din partea unei persoane din afară precum Whitney să conteste noii direcţii, dacă nu originalitatea, cel puţin noutatea tendinţei pe care o reprezintă în această privinţă? Ne putem pune această întrebare. Pe de o parte, mişcarea [...] nu a ignorat niciodată ce îi datora lui Whitney, pe de altă parte, ea [...] putem singuri [...].
Şi în această privinţă, şi plasîndu-ne într-un punct de vedere intermediar, între Whitney şi [...], îndrăznim să repetăm că nu are nici un rost să vorbeşti dacă nu ştii despre ce vorbeşti. încă din cele mai vechi timpuri există în limbă două tipuri de lucruri total diferite care ne sugerează ideea de *lege.*
Pentru nici unul dintre cele două tipuri de fenomene nu există vreun motiv de a ţine la denumirea de *lege*; ba chiar dimpotrivă, ar fi o mare binefacere eliberarea radicală a studiilor lingvistice de acest cuvînt, care este neconvenabil nu doar dintr-un punct de vedere - cînd desemnează legea fonetică -, ci din trei:

a) pentru că el confundă două lucruri: fenomenul prin care [...].;
b) pentru că, dacă operăm o distincţie - ce progres! - şi aplicăm termenul *lege* raporturilor [...], acest fapt exprimă doar o ordine stabilită, *fără nici un caracter imperativ,* sensul termenului *lege* fiind acela de „formulare a unei ordini", la fel cum aş spune că particulele unui corp sînt dispuse în spirală. Afirmaţia mea nu implică nici că aceste particule *trebuie să fie* dispuse în spirală, prin natura lor, dacă o forţă anterioară, de care nu este necesar să ne ocupăm, nu le-a aranjat peste tot în acest mod, şi nici că ele *trebuie să rămînă* dispuse astfel, dacă o nouă forţă le deranjează, ci doar că, în momentul de faţă, nu este greu să vedem că ele

sînt în spirală şi că aceasta este ordinea lor, *legea* lor prezentă. Prin urmare, *lege* semnifică aici *aranjament,* ordine a lucrurilor existente, ordine a lucrurilor *coexistente* [...];
c) în mod necesar, justificînd aparent puţin mai bine denumirea de *lege.*
Este posibil să se creadă că, dacă opoziţia legii morfologice are în sine o justificare, nu prea am avea motive întemeiate să vorbim în acelaşi fel despre legea fonetică. Iată un aspect cu care nu sîntem de acord. înainte de a şti dacă în lingvistică există *un* tip de lege sau *două,* sau *trei,* sau, în sfîrşit, înainte de a şti cîte tipuri sînt de toate, nu are absolut nici un sens să punem întrebarea dacă „legile" sînt [...].
13b. [Cu privire la dificultăţile pe care le ridică terminologia lingvistică (expresia simplă)]
3301 Ca orice altă noţiune, spre exemplu silaba, diftongul *eu* nu poate fi marcat altfel decît printr-o coloană, admiţînd (în funcţie de accepţia dată termenului) mai multe stadii succesive, şi în orice caz mai multe epoci, este total inutil să ne luptăm cu terminologia [...] şi să ne imaginăm multă vreme, cu naivitate, că din neîndemînare sau dintr-o insuficienţă a vocabularului nu sîntem în măsură să găsim expresii simple. Nu există nici o expresie simplă pentru lucrurile care trebuie distinse mai întîi în lingvistică; nu se poate să existe. Expresia simplă va fi una algebrică sau nu va fi deloc.

14a. [Despre articulaţie]
3302 = 177
Despre articulaţie
Există termeni inventaţi într-o perioadă primitivă, de încercări, care se întîmpla să corespundă distincţiilor necesare, facilitînd astfel, din perspectivă istorică, progresul cercetărilor în fiecare ştiinţă. Există apoi alţii, totalmente falşi sau (ceea ce este cu siguranţă mai grav) doar pe jumătate falşi, care uzurpă un loc alături de distincţiile naturale, creînd astfel o lume a echivocurilor şi a interpretărilor eronate.
însă, în afara acestor două categorii recunoscute de pe urma cărora progresul unei discipline are de cîştigat sau de suferit, există uneori o altă categorie, foarte ciudată, cea a termenilor proprii în sine şi pe care îi resimţim drept proprii, fără să fi putut vreodată să le precizăm implicaţiile sau conţinutul şi să decidem ce idee acoperă ei. Sentimentul proprietăţii lor provine din faptul că ei nu creează niciodată dificultăţi: astfel, cuvîntul *articulaţie* nu iscă în nici un caz dat vreo problemă, chiar dacă nu realizăm prea bine ce conţine el, în vreme ce, spre exemplu, un cuvînt precum *consoană* [...]. Zoologi, antropologi, etnologi şi lingvişti, cu toţii vorbesc după pofta inimii publicului despre *limbajul articulat,* ca despre un (lucru) care nu poate fi altfel decît perfect clar în mintea tuturor. Ei dovedesc prin aceasta că fac o confuzie între „articulaţie" şi un fapt cerebral cum ar fi „succesiunea de idei" dată limbajului. Căci nimeni nu arată că articulaţia ar avea vreo semnificaţie orală.
14b. [Implozie+implozie]
3303 = 983
Implozie+implozie
Două implozii consecutive pot apărea a) ca două implozii separate ; b) ca părţi ale unei singure implozii generale. Din nou, în primul caz nu există nici o limită restrictivă, acesta fiind întotdeauna realizabil, graţie voinţei noastre, în vreme ce în al doilea caz există, acesta neputînd fi

realizat, chiar cu voinţa noastră, decît cu anumite condiţii. Şi din nou aceste condiţii sînt total dependente de apertura fonemelor, în aşa fel încît *rt* poate deveni o *verigă implozivă,* întrucît apertura se diminuează progresiv, ceea ce nu se poate spune şi despre *tr,* care este condamnat să rămînă *fr {succesiune implozivă simplă),* chiar dacă am dori cu tot dinadinsul să facem din

el o verigă implozivă, şi aceasta pentru simplul motiv că apertura sa creşte progresiv. Trebuie să mai adăugăm că, aşa cum veriga implozivă admite la fel de bine **mai multe** foneme sau doar două, cu condiţia ca apertura să cunoască, aşa cum spuneam, o traiectorie *crescendo,* tot astfel veriga implozivă admite mai multe foneme, cu condiţia ca apertura să aibă o traiectorie *descrescendo.* Şi că, dacă limitarea dimensiunilor verigii explozive este dată de faptul că, după patru-cinci foneme, este cu neputinţă să găsim un al şaselea mai deschis, tot astfel, limita dimensiunilor verigii implozive ţine de faptul că, după scurt timp, nu se va găsi un fonem mai închis decît precedentul: spre exemplu, după *âifft,* nu putem urca mai sus pe scara ocluziilor. (Ceea ce urmează, am spus-o deja în legătură cu exploziaj nu priveşte cîtuşi de puţin chestiunea verigii implozive şi poate răspunde doar la întrebarea referitoare la ceea ce poate urma după o verigă implozivă, cîte elemente îi pot succeda, dată fiind în primul rînd, ca element indispensabil, intenţia de a pronunţa ceva.)

3303 continuare **j-** **j** am fi tenta{i să rîdem şi să mtre**băm mai întîi de** unde trebuie să începem dacă dorim să vorbim despre situarea pe o bază stabilă a distincţiilor fonologiei. Ne imaginăm oare că cel mai neînsemnat [...].

Cu fonologia se întîmpla ceea ce se întîmpla cu lingvistica şi ceea ce se va întîmpla cu orice disciplină care are nenorocul să se bazeze pe două categorii diferite de fapte, unde corelaţia este singura care creează *faptul de analizat.* Aşa cum afirmam în altă parte că este total iluzoriu să presupunem că putem discerne în lingvistică o primă categorie, **sunetele,** şi o a doua categorie, **semnificaţiile,** prin simplul motiv că faptul lingvistic este total incapabil să se compună din doar unul dintre aceste două lucruri, pentru a exista în fiece moment nereclamînd **o substanţă sau două substanţe,** tot astfel constatăm că nici faptul mecanic, nici cel acustic, situate fiecare în sfera sa, nu reprezintă un fapt fonologie, de la care sîntem obligaţi să pornim şi la

care trebuie să ne întoarcem, ci vom numi fapt fonologie forma continuă a *corelaţiei* lor.

14c. [Teoria silabei (1897?)]

3304=1015 ceea ce am spus mai sus despre *notaţia i - i* etc. putem repeta în legătură cu *teoria* din care provine respectiva notaţie. Această „teorie" nu explică nimic, ea mărginindu-se literalmente la a constata faptul (mai exact, efectul acustic a cărui cauză nu o înţelegem) care ar trebui explicat. Singurul punct al teoriei care ar avea caracterul unei *explicaţii,* iar nu al unei *constatări,* este ideea că sunetele îndeplinesc o funcţie *sonantică* atunci cînd primesc *accent silabic.* Iată o idee care ar putea să ne servească drept punct de plecare, cu condiţia să fim perfect lămuriţi, prin aceeaşi teorie, în legătură cu ce anume este o silabă - al treilea efect acustic de explicat. Dar tocmai acesta este ultimul subiect în privinţa căruia o cît de mică claritate [...], cu excepţia faptului că în fiecare silabă există întotdeauna o sonantă, în aşa fel îneît existenţa silabei depinde de sonantă, iar sonanta depinde de silabă, fără ca ruperea acestui cerc vicios într-un punct oarecare să fie posibilă.

3304=1061 2 Vom atrage atenţia că, deşi nu explică nimic, această teorie este, cel puţin, complet inofensivă; că notaţia *i - i,* cu condiţia să se înţeleagă bine că ea nu constituie nici un progres în raport cu ceea ce ştiam prin simpla mărturie a urechii noastre, rămîne justificată prin această [...], şi în calitate de constatare a unui fapt acustic sigur.

3304=908 3 Dacă vreţi [...], nu rolul lui / *u r l m n,* nici chestiunea specială a consoanei şi a sonantei şi nici cea reprezentată de silabă nu trebuie să ne preocupe în primul rînd, ci pur şi simplu aflarea condiţiilor generale conform cărora o succesiune oarecare de elemente va fi postpusă sau antepusă în vorbire, ceea ce numim teoria *lanţului sonor.* Două sînt circumstanţele care impun toate condiţiile vizînd această înlănţuire:

3304=803-805 **j Apertura** diverselor tipuri fonologice, altfel spus gradul de închidere sau de deschidere pe care-l reprezintă, spre exemplu, articulaţia orală a lui *b,* a lui *r* etc.

Apertură o : *p t k*; *b d g*
1 *m*
1 *s f Ş* etc.; *z* v *d* etc.
2rl
3 i u u
4 *e o o 5a*
3304=909 2 **p**orma **implozivă** sau **explozivă** pe care o pot avea în mod constant aceleaşi tipuri fonologice, =916917 *oricare ar fi gradul lor de apertură,* exceptînd doar tipul reprezentat de *a,* dat fiind că apertura acestei vocale este atît de mare, îneît nu mai există [...].
3304=934 Qe ajcj mamte) vom diferenţia prin notaţie forma implozivă de cea explozivă a fiecărui fonem, mareînd implozivele cu majuscule ; astfel, vom avea *T* şi *t, N* şi «. Tipurile *i* şi « sînt singurele care se bucură de pe acum [...].
3304=941 Qate f-im(j aceste două circumstanţe, vedem că una singură nu are nici o semnificaţie, spre exemplu că nu are nici un sens să cercetăm care este valoarea unui grup *g+t,* saup+z, sau *m+r;* toate acestea nu sînt altceva decît nişte fragmente ale lanţului sonor *total nedeterminate* pînă în momentul în care aflăm, atît pentru primul element din grup, cît şi pentru cel de-al doilea, dacă se presupune că este imploziv sau exploziv. (Astfel, *p+i* poate însemna *Pj* sau *pj* sau *pi* sau, poate, *PI,* în funcţie de distincţia formulată mai sus; tot astfel, *m+r* poate fi *Mr,* sau *mR,* sau *MR* şi aşa mai departe.)
3304=940 *jjota*- TipUriie / şj *u* smt singurele care se bucură în prezent de o notaţie alfabetică diferită, în funcţie de modul în care apar: sub formă implozivă *(i, u)* sau sub formă explozivă (/', *w).* Departe de a suprima această notaţie, o vom extinde la toate tipurile, servindu-ne pentru implozie de majuscule *(T, N, R* etc), iar pentru explozie de literele mici *(t, n, r* etc). Va trebui doar să marcăm în mod consecvent /, f/printr-o majusculă, iary, *w* printr-o minusculă, pentru a nu anula corespondenţa cu celelalte implozii sau explozii.
3304=960 *Legi* Jn ianţui sonor, putem ajunge oricînd, fizic, la a postpune două tipuri fonetice oarecare, chiar dacă stipulăm că ele vor fi ambele explozive, cu condiţia ca efectul acustic care ar rezulta să fie declarat de la bun început indiferent. însă 2. este exclus ca, pentru a obţine un efect acustic determinat, să facem orice combinaţie.

3304 968 *concnţn a[e existenţei verigii explozive.* Un prim efect acustic particular (veriga explozivă) se obţine atunci cînd mai multe explozii succesive aparţin unor tipuri fonetice din ce în ce mai *deschise,* spre exemplu *ksrj - AUN,* unde cele patru explozii *ksrj* corespund unor aperturi din ce în ce mai mari 0.1.2.3 (în vreme ce succesiunea *ksrtaun* -chiar încercînd să redăm primele patru elemente ca explozive - nu va putea da niciodată această impresie, întrucît aperturile sînt în acest caz 0.1.2.0). Impresia lăsată de *veriga explozivă* (presupunînd creşterea constantă a aperturii şi totodată explozia constantă a tuturor elementelor) este, între altele, cea a unei verigi lipsite de durată.
3304=984 *concnţine existenţei verigii implozive.* Un al doilea efect acustic (veriga implozivă) se obţine atunci cînd [...].
3304=995-996 *Condiţiile existenţei vocalei.* Se observă că vocalele sau sonantele sînt independente în sine de orice consideraţie cu privire la natura sunetelor şi corespund *pur şi simplu fiecărei prime implozii a lanţului sonor*; iată faptul care dă impresia de vocală, în aşa fel încît *kPtO* poate da această impresie la fel de bine ca *kRtO* sau *kltO.*

3304=862 singurul motiv pentru care, în general, sunetele de mică apertură sînt cele care apar *ca primă implozie,* altfel spus ca vocale, este că [...], deşi, în ceea ce ne priveşte, este imperios necesar să afirmăm că alternanţa vocală - consoană constituie un fenomen produs de articulaţia orală, iar nu de calitatea sunetelor, se întîmpla printr-o consecinţă cu totul [...]: cu cît apertură bucală este mai mare, cu atît [...]. De aceea în succesiunea unor sunete precum *gZdA* - şi în conformitate cu alt principiu decît cel general - se pare că A singur este vocală. O nouă circumstanţă, aceea a forţei sunetului laringian, atunci cînd nu întîlneşte în cale nici un obstacol, *zdruncină* distincţia fundamentală [...].
3304=959 jntreaga teorie a lanţului sonor - fapt care o transformă într-o cercetare dintre cele mai [...], [...] valoarea cuvintelor imposibilă şi posibilă. O dată fixate *anumite condiţii de îndeplinit,* unele combinaţii apar ca „imposibile". Dacă nu se stabilesc nici un fel de condiţii, dacă ele sînt formulate doar vag sau dacă, aşa cum se întîmpla în general la autorii care au [...], sînt schimbate tacit în mijlocul unei fraze, atunci totul este „posibil" şi totul este nedeterminat în egală măsură în această [...]. Nu mai vorbesc despre cazurile, mult prea numeroase, în care ni se vorbeşte despre schimbările istorice petrecute într-un anumit grup ca şi cum acest fapt ar fi o dovadă a naturii sale intrinsece.
3304=969 <ji| presupunem că intenţionăm să articulăm *două sau mai multe explozii consecutive* stipulînd că ele trebuie să producă asupra urechii un efect unic şi neîntrerupt. Vom observa că, oricît ne-am strădui, nu vom reuşi acest lucru, dacă una - oricare - dintre explozii corespunde unei aperturi mai mici decît a celei precedente. Astfel, poate că este „posibil" să pronunţăm *ksrj* sau *tlm,* dar nu producînd asupra urechii un efect unic. Şi aceasta întrucît apertură este 0.2.1.3. în al doilea rînd, faptul că acest lucru este întotdeauna posibil[1] dacă nici unul dintre elementele explozive nu are o apertură inferioară [...]: 0.1.2.3.
(1) Cel puţin în limite pe care este inutil să le analizăm aici, întrucît [...] doar esenţialul.
3304=976 Succesiunea de explozii care produce acest efect acustic nefragmentat şi ale cărui condi[...] le-am expus mai sus [...].
3304=961 rjacă încercăm să pronunţăm succesiv *o explozie* şi *o implozie,* în aşa fel încît să obţinem o impresie acustică la fel de neîntreruptă [...], vom vedea că - spre deosebire de modul în care se petreceau lucrurile [...] - putem obţine efectul cerut alăturînd *orice implozie oricărei explozii,* gradul de apertură nu mai intervine: de pildă, *wm* sau *wp* (aperturile 3.1 sau 3.0) sau, tot aşa de bine, *wa* sau *ka* (aperturile 3.5 sau 0.5). Vom remarca de asemenea, însă independent de toate acestea, că o asemenea joncţiune creează, paralel cu efectul său continuu ne[...].
3304=942 |n reprezentarea lanţului sonor, literele au cu totul alt sens decît într-un tratat de fonologie. în ce constă acest tip diferit de unităţi ? Este intervalul de timp ocupat de [...]. Numai într-un tratat de fonologie se poate întîmpla ca o literă să nu marcheze un interval de timp şi ca tocmai din acest motiv [...] în lanţul sonor, unde literele marchează intervale de timp ocupate de un [...] identic [...].
3304=1063 £ei care procedează la explicarea [...]
- o primă eroare capitală: faptul că nu există nici o opoziţie între *u* din *seuo* şi *u* din *seumen,* între *r* din *bhero* şi *r* din *bhermen* ;
- a doua eroare, încă şi mai gravă, ca urmare [...]: există, în replică, o opoziţie între *u* din *seumen* şi cel din *sutos,* precum şi între *r* din *bhermen* şi *r* din *bhrtos* [...].

Din punct de vedere acustic,
sutos - *seumen* - *seuo bhrtos* - *bhermen* - *bhero*
Din punct de vedere mecanic,
sUtos - *seUmen* - *sewo bhRtos* - *bheRmen* - *bhero*
Valoarea sonantei în lanţul sonor nu corespunde nici la început [...].

3304=ioo7-ioo8 *observaţie.* Dorinţa noastră iniţială era să definim *fie* silaba, *fie* sonanta, în aşa fel încît să scăpăm de tautologia care constă în a o defini pe una prin cealaltă. în realitate, acum ne dăm seama că definirea uneia dintre cele două realităţi nu ar fi fost suficientă, întrucît faptul că există tot atîtea silabe cîte sonante nu provine cîtuşi de puţin din dependenţa *reciprocă* a celor doi termeni, ci dintr-o dependenţă *comună* a acestora în raport cu un al treilea, pus în evidenţă mai sus, şi anume succesiunea imploziilor şi a exploziilor; dacă avem întotdeauna o sonantă la o silabă este din cauză că fiecare început al verigii implozive dă impresia unei sonante, în vreme ce sfîrşitul său [...].
3304=ion j Xeoria silabei „articulate", adică a unităţilor sau a contrastelor ce rezultă din deschiderea şi închiderea organelor vocale, exceptînd *vocea* şi *suflul.*
33O4=ioo9 2_ Teoria silabei „vocalizate", adică a unităţilor sau a constrastelor ce rezultă din plenitudinea sunetului laringian *care ajunge la ureche* (aspect care nu este independent de articulaţie, în mecanismul său totuşi independent în privinţa efectului produs).
3304=1013 Teoria silabei „expiratorii", adică a [...] rezultînd din distribuţia suflului [...].
3304=1019-l021 Această [...] nu este ridicată aici pentru valoarea pe care o are în sine, ci pentru a facilita identificarea sursei de unde provin inconvenientele [...].
Sonantele şi silabele care corespund **deopotrivă** diviziunilor ce trebuie stabilite pentru articulaţie, diviziunilor de stabilit pentru sunetul vocal *{perceput)* şi diviziunilor de stabilit pentru suflu reprezintă imensa majoritate. Iată de ce în general este de-ajuns să analizăm doar articulaţia, care rămîne în orice caz nu numai faptul cel mai important pentru ureche, ci şi cel care nu depinde de nici un alt aspect în mecanismul său. Totuşi, se poate ivi situaţia ca o silabă sau o sonantă să fie *pur articulatorie* sau *pur expiratorie* etc., altfel spus să nu fie

confirmată, precum celelalte silabe, de trei ori: prin voce, suflu şi articulaţie, caz în care nu mai este posibil să explicăm unităţile acustice exclusiv prin articulaţie.
3304=io24-io25 Exemplul unei silabe pur articulatorii: dacă aplicăm principiul articulaţiei, în grupul *gzdu* avem două silabe şi două sonante, deopotrivă de incontestabile unele ca şi celelalte. Totuşi, acest grup dă (sau tinde să dea) impresia unei singure silabe *gzdu.* Să însemne aceasta că teoria articulatorie este falsă ? Nicidecum. Aici există în mod cert două sonante articulatorii. Doar că, aşa cum cvasi-totalitatea silabelor articulatorii sînt însoţite, din anumite cauze, de *un sunet laringal* caracterizat de un grad de plenitudine mult superior celui [...], se întîmplă că, pentru urechea noastră, dacă judecăm pornind de la efectul general, impresia provocată arunci cînd este solicitată doar de forma articulatorie nu este suficientă.
3304=1055 ţjn ajt exemplu de silabă pur articulatorie : diverse limbi au cunoscut diftongi precum *uo* sau *ie.* Sub aspect articulatoriu, este cu neputinţă să admitem că *uo* sau *ie* formează mai puţin de două silabe. Asemenea grupurilor inverse *ou* sau *ei,* ele nu pot forma o verigă implozivă, dată fiind apertura descendentă a elementelor lor succesive ; ele nu pot reprezenta decît *două implozii* (verigă implozivă ruptă), deci două sonante şi două silabe. Dacă, în ciuda acestui aspect, ele reuşesc să dea o impresie acustică mai mult sau mai puţin conformă (deşi niciodată comparabilă) cu cea creată de *ei* sau *ou,* lucrul se întîmplă întrucît, şi aici, silaba articulatorie este cu siguranţă falsificată pentru ureche de o expiraţie asemănătoare celei [...]. în aceste două exemple, se produce o reducere a numărului real al silabelor deoarece articulaţia [...].
14d. [însemnări despre fonologie; apertura; teoria silabei (1897?)]
3305.1 ^*u* apreciem cîtuşi de puţin fonologia şi rugăm cititorul să creadă că singura pretenţie a sistemului pe care îl utilizăm pentru uzul personal de cincisprezece ani încoace este aceea de a ţine locul concluziilor la care au ajuns fonologii pînă în momentul cînd aceştia vor binevoi să se ocupe de *silabaţie* şi să ne lumineze şi pe noi în această

privinţă. Lingvistul nu poate fi obligat să repare omisiunile fonologiei. Şi, din nefericire, aceste omisiuni sînt atît de substanţiale, încît lingvistului nu îi rămîne decît alternativa de a-şi construi, de bine, de rău, propria fonologie.

3305.2 *OjyServaţii cu privire la i-j, la u-w şi la teoria naturală a silabei*

Observaţiile care urmează nu sînt decît simple fragmente dintr-o teorie completă asupra silabei pe care de multă vreme aveam intenţia să o publicăm. Subiectul este atît de vast, încît comportă, inevitabil, adăugiri şi corecţii continue. Dar în faţa enormei erezii pe care o vedem propagîndu-se zi de zi în lucrările de lingvistică indo-europeană, unde fiecare notează după cum îl taie capul MeM prin *euko=weko, euko*[1], nu mi se pare deloc deplasat să formulez încă de pe acum un protest cît se poate de întemeiat.

(1) Această manie a cucerit deja întreaga lume, răspîndindu-se chiar şi în Franţa. De doi-trei ani nu apare nici o scriere de lingvistică, fie ea cea mai obscură teză de doctorat, fără ca autorul să creadă că este de obligaţia lui să insereze pe undeva caracterele / şi *u,* cu preţul tuturor sacrificiilor pe care le cere această inovaţie tipografică.

1. Problema lui *u consoană* şi *u vocală,* a lui *i consoană* şi *i vocală* este total dependentă de problema *silabei.* Oricine îşi exprimă o opinie fermă cu privire la *u consoană* sau *u vocală* fără a deţine o imagine clară şi precisă cu privire la *silabă* spune vorbe în vînt. Or, trebuie remarcat că nici un manual de lingvistică nu dă vreo idee despre silabă şi, în plus, ca printr-o fatalitate, pe măsură ce fonetica devine mai precisă şi mai pătrunzătoare, între nuanţele şcolii engleze şi ale celei norvegiene, ale unor Bell, Ellis, Sweet sau Storm, ea omite cu totul să-şi îndrepte atenţia spre condiţiile de juxtapunere a fonemelor în vorbire, mai exact spre condiţiile naturale şi obligatorii ale existenţei silabei.

2. începînd din momentul în care s-a văzut că nu doar *i (ti) u,* ci şi *r l m n* se bucură de calitatea de a fi, indiferent, vocale sau consoane, am auzit multe strigăte de triumf cu privire la acest rezultat, dar nu am aflat niciodată [...].

3305.3 Desemnăm - dacă acest lucru mai trebuie precizat - prin *fonologie* ceea ce se înţelege prin bine cunoscutul *tenaenLautphysiologie,*

adică studiul fonaţiunii, fiziologia vorbirii; denumirea are prea puţină importanţă, cu singura condiţie să rămînă constant distinctă de cea utilizată pentru *fonetică,* ce reprezintă o parte a lingvisticii, şi în plus aceea dintre părţile sale care implică în modul cel mai absolut factorul istoric. Dimpotrivă, fonologia, ştiinţă utilă lingviştilor, nu face parte nici din lingvistică, nici din categoria consideraţiilor istorice în general, şi în plus este atît de incompatibilă cu [...].

(1) O altă problemă ar fi aceea de a şti dacă ele prezintă vreun interes în sine. Interesul aspectelor fonologice trebuie măsurat oare în funcţie de limbă şi de rolul lor în limbă? în acest caz, o apreciere sănătoasă a ceea ce reprezintă limba arată că în cunoaşterea valorilor absolute conţinute în ea nu există decît un interes foarte limitat, cu condiţia ca această opoziţie *(diferenţă)* între valori, oricare ar fi ea, să fie scrupulos observată [...].

3305.4 (i) |n pjus> o ajţg mare problemă, pe care nu dorim să o abordăm, ar fi să aflăm dacă ele prezintă atîta interes pe cît se crede. Interesul pe care îl prezintă faptele fonologice se măsoară oare în funcţie de limbă şi de rolul lor în limbă ? Dacă răspunsul este afirmativ, o apreciere sănătoasă a ceea ce reprezintă mecanismul unei limbi arată că faptul de a cunoaşte valorile absolute conţinute în ea prezintă o importanţă foarte limitată, cu condiţia ca opoziţia - care nu se referă aici nici măcar la diferenţa dintre ele, ci doar la identitatea sau non--identitatea lor, deci în ultimă instanţă la numărul lor - să fie analizată cu rigurozitate. Presupunerea contrară echivalează cu ignorarea condiţiilor fundamentale ale lucrului semnificat şi ale semnului, reglînd limbajul vorbit ca pe orice alt sistem de semne. Este adevărat că neglijăm aici transformarea semnului în timp (fonetica), ce

constituie *a doua latură* a oricărui limbaj şi singura care reclamă o anumită precizie a valorilor absolute. într-adevăr, acesta va fi întotdeauna pretextul de a împinge dincolo de orice limită distincţiile dintre diferite tipuri, lipsite de orice importanţă pentru un stadiu al limbii şi importante doar pentru ceea ce rezultă din ele. Intrînd însă fără rezerve în această a doua categorie de idei, trebuie să constatăm că trei sferturi dintre transformări sînt guvernate ele însele de lucruri *comune,* prin situarea elementelor într-o serie de cadre *naturale* precum silaba din care nu pot ieşi, mult mai mult decît prin diversitatea idiomatică a acestor elemente. Astfel, din nici un punct de vedere nu credem în utilitatea deosebită pentru

lingvistică a încurajării fonologilor într-o distincţie tot mai subtilă între tipuri, ca şi cum din direcţia aceasta ea ar putea să spere într-o clarificare sau ca şi cum aceasta ar răspunde nevoilor sale.

33055 *Apertură.* Fiecare tip apare caracterizat de un anumit grad de închidere (orală) care este, spre exemplu, mai mare la *P* decît la *R* şi mai mare la *R* decît la *U.* Rezultă de aici că unul dintre principalele lucruri care se stabilesc prin indicarea calităţii anumitor foneme succesive (un exemplu oarecare: *keirp-)* este reprezentat de nivelurile sau etajele de închidere între care se va mişca lanţul fonator. [...] amplitudine [...]•

3305.6 (i) fyfu}te alfabete au avut veleităţi de a practica pentru alte tipuri decît / şi *U* sistemul raţional pe care îl aplicăm doar pentru / şi *U.* Alfabetul zendei posedă două litere distincte, una echivalentul lui *n* exploziv, cealaltă al lui *n* imploziv. Litera din alfabetul limbii lyceene în care Deecke descoperă un *n sonant* o interpretăm ca pe un simplu *n imploziv* (sonant sau consonant). Cuneiforma persană şi silabarul cipriot îl disting (cel puţin în mod negativ) pe *n* exploziv de celălalt, notîndu-l pe primul printr-o literă şi lăsîndu-l pe celălalt neexprimat. Nu dorim să invocăm decît timid scrierea *devanăgari,* şi aceasta din cauza aspectelor istorice care pot schimba sensul multor fapte; este totuşi demn de remarcat că în această scriere *r* exploziv este în mod constant distinct de *r* imploziv; neajunsul, de altfel neînsemnat, al acestei scrieri constă în faptul că admite un al treilea semn pentru *r* imploziv *sonant.* Trecem peste o multitudine de alte fapte avînd rolul de a demonstra că nu există scriere veche sau mai recentă care să nu fi avut momente cînd intuia necesitatea unei distincţii între sunetul exploziv şi cel imploziv.

33057 13. Impresia acustică poate fi oare definită? Ea nu poate fi definită mai uşor decît senzaţia vizuală de roşu sau de albastru, care este psihică şi complet independentă în sine de faptul că roşul ţine de cele 72.000 de vibraţii - sau orice alt număr doriţi - ce pătrund în ochi. Dar este ea oare sigură şi clară? Da, este perfect sigură şi foarte clară: nu are nevoie de nici un ajutor. Cînd grecii au diferenţiat literele inimitabilului lor alfabet, credeţi că s-au consacrat unor cercetări în această privinţă? Cîtuşi de puţin. Ei au simţit pur şi simplu că *l* producea o impresie acustică diferită de *r,* iar *r* una diferită de *s* etc.

14. însă, în aparenţă, există un obstacol în calea separării, ceea ce înseamnă că limba comportă o latură voluntară, iar nu una pasivă, prin

care facem organele noastre să funcţioneze în fiecare moment, în scopul concretizării limbii. *Vorbim* atît cît auzim. Da, domnilor, lucrurile stau cu siguranţă aşa, şi niciodată nu se produc altfel decît în funcţie de impresia acustică care nu este pur şi simplu receptată, ci, mai mult, este receptată de mintea noastră, fiind suverană în a decide cu privire la ceea ce executăm. Ea guvernează totul, şi este suficient să o analizăm, fie şi superficial, ca să ne dăm seama că va fi concretizată, dar repet că este nevoie de cel puţin o unitate determinată care să fie concretizată. (Bineînţeles că aceasta corespunde faptului social înainte de toate care este limba.) în loc de

[vom avea]
Actul fonator apare ca un instrument necesar, dar în sine este la fel de departe de a fi esenţial ca şi în cazul semnalelor maritime sau al activităţii boiangiului care pregăteşte drapele pentru a da impresia de verde, roşu, negru etc. M-am ocupat puţin de teoria fiziologică. Ei bine, nimic nu m-a convins mai mult de validitatea excepţională a formei acustice a unităţilor fonatoare, căreia nu i-am acordat atenţie.
13. Cea mai bună dovadă a faptului că impresia acustică este singura care are valoare o constituie faptul că fiziologilor înşişi le-ar fi absolut imposibil să distingă unităţile în funcţionarea vocii dincolo de o serie de unităţi furnizate în prealabil de senzaţia acustică. Ce face un fiziolog

care ne explică mişcările necesare pentru articularea unui *bl* începe prin a-şi stabili o bază în unitatea *b* aşa cum este ea receptată de urechea sa. Altminteri acţiunea lui ar fi zadarnică sau pur şi simplu nu ar putea vorbi despre un *b.* Luînd în considerare o succesiune de mişcări, el nu va şti niciodată dacă mai este la *b,* sau este în afara acestuia, sau unde este de fapt; fără o limită, care nu este alta decît *impresia acustică dată de b,* toate aceste mişcări ar fi golite de sens. însă la fel se petrece în cazul oricărui lucru: silaba poate sau trebuie să se întemeieze pe baze fiziologice, dar problema nu se rezumă niciodată la a căuta prin ce anume o impresie acustică precum cea dată de silabă corespunde anumitor fapte fiziologice. Aceste fapte fiziologice ar fi incapabile în sine să găsească o ordine şi o limitare. Singură senzaţia acustică spune dacă aici este sau nu vorba despre o unitate precum silaba sau dacă dincolo avem sau nu o unitate precum *b,* diferită spre exemplu de *a.*
3305.8 ^r fj naJv ceJ care şj_ar propune sâ edifice o fonologie pe baza
supoziţiei că faptul fiziologic este cauza avînd drept efect figurile acustice ; căci dacă acest lucru este adevărat din punct de vedere fizic, la fel de clar este, într-un alt sens, că figurile acustice care urmează a fi produse reprezintă *cauza* permanentă a tuturor mişcărilor fiziologice executate. Nu este mai simplu să respingem primul adevăr decît pe cel de-al doilea; ele au o forţă egală şi sfidează orice tentativă care ar conduce la dorinţa de a ne debarasa de unul dintre ele. Nu ne rămîne decît să le recunoaştem solidaritatea şi să realizăm că această solidaritate este însăşi baza faptului **fonator,** ceea ce ne permite să-l distingem atît de faptul fiziologic, cît şi de faptul acustic. Recunoaştem astfel că faptul fonator nu îşi are începutul nici în ordinea acustică, nici în ordinea fiziologică, ci reprezintă, prin natura sa esenţială, echilibrul între cele două, constituind o categorie aparte, ce reclamă legi şi unităţi proprii[1]. Tot astfel, şi faptul fonologie (care, de altfel, nu este cîtuşi de puţin lingvistic) se întemeiază întotdeauna pe acelaşi echilibru.
(1) Dacă ar veni din partea unui lingvist, ideea că o asemenea concepţie are ceva straniu ar demonstra pur şi simplu că acesta nu a reflectat niciodată la un alt aspect, care îl interesează totuşi într-un mod mai direct, şi anume natura unui *fapt lingvistic.*
în loc să vorbim despre cauze şi efecte, ceea ce presupune să pornim de la una dintre cele două categorii, vom vorbi mai curînd despre *echivalenţe* simultane, şi prin aceasta vom spune totul. Unitatea fona-toare este o **diviziune temporală** marcată deopotrivă de un fapt fiziologic

şi de unul acustic, cunoscute ca fiind corespondente, în aşa fel îneît imediat ce se introduce o singură diviziune întemeiată exclusiv pe auz sau exclusiv pe mişcarea musculară, părăsim terenul fonator.
2. O notaţie oarecare precum *fp* îşi propune deci să *includă* două lucruri şi să îl *excludă* pe un al treilea. Ea îşi propune să includă simultan figurile acustice *rp* şi mişcările fiziologice *rp,* care ajung atît de inseparabile în unitatea fonatoare, îneît nici unui fonolog nu-i trece prin

minte să le separe, utilizînd două litere diferite, chiar atunci cînd respectivul fonolog este destul de curajos îneît să treacă, în aceeaşi frază, de la unitatea fiziologică la unitatea acustică şi de aici la unitatea fonatoare. A hotărî că *fp* o reprezintă mai curînd pe una decît pe cealaltă este absolut imposibil şi, de altfel, inutil ca demers : astfel, *rp* reprezintă schema *fonatoare,* ce implică toate aceste aspecte. Afirmaţie atît de adevărată, îneît nici un fonolog nu se gîndeşte măcar să separe grafic acustemele *rp* de mecanemele *rp,* deşi aceasta este condiţia primordială a oricărei teorii care ignoră unitatea fonatoare, intrînd în teoria efectelor. Singura diferenţă este dată de faptul că raportul prin care, în lingvistică, sunetul trimite la idee şi ideea la sunet este unul arbitrar în originea sa primară, în vreme ce legătura dintre mişcarea fiziologică şi sunet, de care se ocupă fonologia, rămîne reglată mereu de o lege fizică. Dar, în ciuda acestei circumstanţe, comparaţia rămîne absolut justă.
3305.9 |n concepţia după care ne conducem în mod constant, ceea ce este *fonator* se opune deopotrivă aspectelor pur *mecanice* şi celor pur *acustice.* Corespondenţa [dintre un mecanem şi un acustem].
Deşi, în concepţia noastră, acesta este singurul aspect plauzibil din cadrul fonologiei, ne-ar trebui o anumită doză de naivitate ca să nu vedem implicit [...].
Nici sunetele, nici ideile nu sînt nişte entităţi lingvistice. Eroarea care va face imposibilă orice fonologie a grupurilor constă în necunoaşterea categoriei de idei pe care se întemeiază unităţile şi chiar în ignorarea existenţei unei categorii fixe de idei.
Există o singură categorie de idei [...]. Două secvenţe fonatoare consecutive desprinse din lanţul sonor reprezintă cu siguranţă una dintre următoarele patru combinaţii:
implozie+explozie, explozie+implozie, implozie+implozie, explozie+explozie.
3305.10 j r_)acă doriţi, în fonologie totul este mecanic, dar vom încerca să explicăm în alt capitol în ce sens o „mecanică" poate exista doar cu

două foneme, şi nicidecum cu *unul* singur, aspect care constituie însăşi baza ideii de fapt fonator. Prin urmare, aspectele comune, constante, esenţiale şi ireductibile în fonaţiune sînt cîteva dintre legile care guvernează aranjamentul fonemelor, întrucît acestea variază într-un mod [...], în vreme ce, în ceea ce le priveşte, fonemele modifică în mod nelimitat, de la o limbă la alta, latura accidentală şi locală a fonaţiei. însă, fie-mi permis să întreb, ce se speră de la o asemenea analiză ? Şi aceasta nu doar [...]. S-ar părea că prin studierea din ce în ce mai amănunţită a fonemelor [...]■
3305.11
Grupul implozivo-exploziv
Nu există nici o condiţie restrictivă care să limiteze posibilitatea de a compune acest grup *ad libitum*; dacă primul element este imploziv, adică dat ca fiind de tip *fui* (ca în *pajndfo),* [unde] primul moment [este] imploziv, toate tipurile pot fi schimbate între ele, fără să ajungem la un punct unde caracterul grupului să se modifice din cauza tipului.
Prin aceasta, ne dăm seama că, într-un sistem bine constituit, toate problemele legate de posibilitate (imposibilitate) ce reprezintă fondul fonologiei combinatorii nu ar trebui să îmbrace forma regulii care, admiţînd un anumit punct de plecare, pare a presupune că, o dată ce vom depăşi limitele sale, vom ajunge, cu ajutorul aceloraşi coordonate, la un alt caz determinat, ci tocmai pe cea a ecuaţiei algebrice care, dincolo de echilibrul între anumiţi termeni, ignoră ce se poate întîmpla dacă trecem dincolo de toate acestea. Ar trebui, pentru a atinge [...].
3305.12
Implozie+implozie. Explozie+explozie
în opoziţie cu cazurile precedente, nu pot fi două foneme luate la întîmplare îmbinate într-un grup continuu, dacă aceste două foneme prezintă acelaşi sens articulatoriu, cu alte cuvinte

dacă sînt ambele implozive (sau ambele explozive). Ele pot fi îmbinate doar în anumite [...].
2. Grupurile continue (realizabile exclusiv în limitele indicate) care se compun din implozie+implozie [...].

[!] Doar expresii precum cele la care am ajuns ne permit, ca să spunem aşa, să atingem faptul evident, imposibil de trecut sub tăcere, că orice adevăr fonologie are ca expresie naturală o *ecuaţie,* nu o *regulă.* Unde ar trebui căutată, întreb, baza unei reguli, adică ideea extraordinară că, prin intermediul cazurilor fonologice, am putea întrevedea o anumită condiţie care ar determina celelalte cazuri, mai întîi unul singur, iar mai apoi multe altele ? Deşi o asemenea idee este falsă, vom încerca, pentru a identifica a doua parte a termenilor, să identificăm condiţia - sau un anumit nucleu de condiţii - care ar fi proprie să fie interpretată ca un fapt natural.

3305.13
Grupul
De îndată ce ambele momente avute în vedere prezintă aceeaşi formă articulatorie (explozie+explozie sau implozie+implozie), [...].

3305.14 2 Ajungem astfel la una dintre dificultăţile - sau, în opinia noastră, la *dificultatea* centrală a oricărei fonologii combinatorii, în măsura în care aceasta se va dori a fi sistematică, iar nu o culegere de observaţii fără [...].

Dacă este absolut clar că un grup nu poate fi determinat pentru noi fără ca înainte să fie determinate elementele sale, este sigur, pe de altă parte, că [...].

Un grup dat, adică ale cărui componente au fost stabilite, se poate pronunţa în două feluri: *continuu* şi *discontinuu,* ceea ce nu mai ţine de natura componentelor, ci de maniera în care sînt ele îmbinate. Să notăm că maniera discontinuă nu constă în interpunerea unei pauze, care ar elimina problema, fiindcă astfel *grupul* pur şi simplu nu ar mai exista (vezi *supra).* Ea se găseşte, trebuie s-o recunoaştem, doar în limita dincolo de care ne trezim într-adevăr în faţa fonemului izolat şi fără vreun element care să-i succeadă.

Diferenţa despre care vorbim este cea existentă, spre exemplu, între *ai* şi *ai* (germ. *Hain,* fr. *mai's).* Unul dintre aceste cuvinte ilustrează maniera discontinuă, iar celălalt maniera continuă de a pronunţa cele două elemente *(a* imploziv+/ imploziv). Acest caz particular priveşte grupul implozie+implozie, dar orice alt grup se poate constitui, la rîndul său, într-un prilej pentru o asemenea discuţie : astfel, pornind de la cele două explozii iniţiale ce se găsesc în fr. *plus,* pot forma un grup

continuu, precum cel pe care îl auzim de regulă în acest cuvînt, sau la fel de bine un grup discontinuu, ce creează impresia vagă a unui p_e*lus,* fără a fi de fapt altceva decît un *p* exploziv + / exploziv.

La fel se întîmplă şi în cazul [...].

întrucît clasificarea grupurilor în continue şi discontinue (realizate cu aceleaşi elemente) nu ne dă nici o idee cu privire la fondul diferenţei dintre ele, nu ne gîndim deloc să ascundem că aceasta este o gravă lacună pe care, continuîndu-ne drumul, o lăsăm în urmă. Chiar dacă, în practică, ar trebui să ne ocupăm doar de grupurile continue (ceea ce nu este prea departe de adevăr), ar [...].

însă fiecare dintre aceste mijloace [...].

Grupul explozivo-imploziv distrus. Pentru a ne face o idee : se ia un grup iniţial *kha-*; se suprimă elementul intermediar *h* (asimilabil, pentru noi, unei pauze).

Pentru a explica mai bine [...], să remarcăm că în [...], cînd [...].

Notă. După părerea noastră, latura articulatorie a fonaţiunii nu semnifică nimic mai mult decît

latura fiziologică în opoziţie cu cea acustică. însă = aspectul care (fie în latura acustică, fie în latura mecanică) este reglat de mişcările cavităţii bucale, în opoziţie cu alte organe, fie [...], care [...].
330515 ^ ţjn gmp pOate fj complet determinat doar dacă elementele sale sînt, la rîndul lor, determinate, iar acestea nu vor fi complet determinate dacă se cunoaşte [...].
în replică, a lua două elemente precum *m+r,* despre care cunoaştem doar tipul fonetic (pînă la sfîrşit) căruia-i aparţin şi a cerceta prin aceasta ceea ce [...] nu constituie un tip de problemă [...].
Putem deci să presupunem existenţa a două momente fonatoare pe care le cunoaştem sub aspectul tipului căruia îi aparţin, cum ar fi *m* + r, şi după aceea să analizăm ce comportă ele atunci cînd provocăm variaţii în toate aspectele formei articulatorii *(m + r, rh + f, m + r, m* +/""). Vom trece apoi la *m+n,* şi aşa mai departe.
Sau: vom lua cele două momente a căror formă articulatorie o cunoaştem, spre exemplu *x+x,* şi vom căuta să identificăm ce anume comportă grupul astfel caracterizat atunci cînd schimbăm tipurile între ele : avem astfel *n+u , g+p, i'+r, r+i* etc. Vom trece apoi la .'.. + ."... şi aşa [mai departe]. Aceasta este maniera cea mai adecvată de a proceda.
.*. i ■SJ.

Din păcate, este adevărat că un grup nu va putea fi definit decît dacă începem prin a-i determina *elementele,* dar nu este mai puţin adevărat că această determinare *nu e suficientă.* Astfel, rămîne o portiţă deschisă variaţiilor, care ţine de *modul de îmbinare* a celor două elemente, indiferent de efortul depus pentru fixarea fiecăruia în parte.
1. Condiţia unică pentru existenţa unui *grup,* în sensul pe care dorim să-l dăm acestui termen, este că se crede că între cele două elemente fonatoare propuse nu există nici o pauză. Fără interpunerea unei pauze (ceea ce ar suprima „grupul") şi fără [...].
3305.i6(i) *pjn pUnct fe vedere mecanic,* grupul fonator implozivo--exploziv se obţine doar cu preţul unei anumite mişcări neînsoţite de sunet.
Excepţie fac, nu doar aici, ci o dată pentru totdeauna, cazurile favorizate de circumstanţe excepţionale, cum ar caracterul omorganic al celor două elemente: *m+b, l+t* etc. Mişcarea neînsoţită de sunet pe care o presupune grupul implozivo-exploziv prezintă **forme diverse,** în funcţie de natura elementelor, şi nu insistăm asupra acestui subiect, întrucît cazul a servit drept exemplu puţin mai sus. Cînd cele două elemente vor prezenta, asemenea grupului *gr,* aperturi descrescătoare (vezi *infra),* mişcarea neînsoţită de sunet va fi întotdeauna mişcarea primului element, care se deschide progresiv.
Acelaşi lucru se petrece, în anumite limite, chiar atunci cînd elementele sînt de aperturi crescătoare, ca în cazul grupului *rg.* Există însă un punct în care mişcarea [...].
Fonator, mecanic, acustic. Mişcările neînsoţite de sunet („descoperite" şi „acoperite").
Dat fiind faptul că subiectul vorbitor nu îşi propune niciodată să execute „mişcări", ci doar acele mişcări pe care le impune o serie fixă de sunete de realizat, rezultă de aici că o fonologie care îşi imaginează că poate să extragă principiul unităţilor, distincţiilor şi combinaţiilor sale din observaţie nu ajunge la nici un rezultat şi nu poate fi socotită o adevărată fonologie.
Să luăm [...].
în *apa,* avem o mişcare neînsoţită de sunet care se plasează între cele două mişcări fonatoare, iar în *arka,* o mişcare neînsoţită de sunet care îşi disimulează prezenţa la adăpostul şi în timpul momentului fonator *k* exploziv.

Este suficient să evidenţiem [...] cit de diverse sînt [...] dacă printre sarcinile primare ale fonologiei s-ar număra aceea de a afla cum anume şi prin ce artificii se obţine de fiecare dată

[...].
însă [...].
Nu doar [...].
(1) *Din punct de vedere mecanic,* în grupul explozivo-exploziv, oricare ar fi fonemele, mişcarea neînsoţită de sunet se realizează printr-o mişcare de închidere progresivă, se produce *la adăpostul primului moment* şi constă într-o mişcare *pregătitoare* în al doilea moment. Sancţiunea - sau altfel spus ceea ce se va întîmpla dacă neglijăm mişcarea neînsoţită de sunet *avînd totodată intenţia de a pronunţa două explozii* [...].
(1) *Din punct de vedere mecanic,* grupul explozivo-imploziv se plasează în cu totul altă categorie decît toate celelalte, şi aceasta în funcţie de compoziţia sa mecanică. El este singurul în care două mişcări fonatoare corespund aproape exact unor momente mecanice simple : o deschidere = explozie + o închidere = implozie, fără complicaţia dată de mişcările neînsoţite de sunet, cu excepţia unei uşoare pregătiri pentru închidere în momentul exploziei, în absenţa căreia trebuie să recunoaştem că grupul ar deveni, spre exemplu, *gr,* explozivo-imploziv cu hiat, în loc să fie fără hiat. Din aceleaşi motive, în acest grup nu există situaţii particulare pentru tipurile omorgane ; spre exemplu, chiar compus dintr-un tip identic *ri+n,* grupul nu oferă absolut nici un detaliu mecanic mai demn de a fi remarcat decît dacă am avea de-a face cu *g+n* sau cu *r+ni,* ceea ce nu s-ar întîmpla în cazul nici unui alt grup.
3305.17 (i) Q mj§Care neînsoţită de sunet este fie una *de încheiere* a unei poziţii adoptate - poziţie adoptată tocmai pentru a produce un anumit moment fonator şi care trebuie mai apoi să se încheie în linişte, întrucît noul moment fonator exclude [...],
fie una *de pregătire* a poziţiei de adoptat.
în ambele cazuri, mişcarea neînsoţiţă de sunet nu are altă sursă de existenţă şi nici alt drept la atenţia noastră în afara realităţilor fonatoare care se produc: prin urmare, ele sînt singurele care reprezintă baza [...].
1. O mişcare neînsoţită de sunet [...].
Ea nu tulbură cîtuşi de puţin compoziţia unui grup fonator, iar ideea de a recurge la *mişcări* ca punct de plecare echivalează cu identificarea aspectelor pe care se crede, în general, că se întemeiază fonologia. Să

fie oare această bază mişcările însele sau mişcările reprezentate printr-un echivalent acustic ?
3305.18 Lumd un grup *rk'* (ca în *arka),* constatăm că acesta nu se poate realiza fără o mişcare de deschidere progresivă a lui *r,* care
a) se va executa *în timpul momentului 2 (k)* şi care
b) nu este decît *o consecinţă* involuntară a *momentului* 1 intenţionat (r imploziv), *în măsura în care acest moment trecut trebuie să fie urmat* [...].
Care este valoarea [...]?
3305.19 proce(ieele folosite pentru a realiza un grup se pot rezuma prin ideea „mişcărilor neînsoţite de sunet", deoarece mişcările audibile sînt, în mod firesc [...].
1. Alcătuind un grup, spre exemplu *ap (apa),* ţinem seama de toate mişcările audibile (pentru *ap* nu se are în vedere mai curînd desemnarea acestor *mişcări* decît a figurilor acustice a şip). Categoria fonatoare are tocmai particularitatea de a nu fi niciodată mai mult mecanică decît acustică şi nici mai mult acustică decît mecanică. Ea este o categorie compozită, distinctă de celelalte două categorii pe care le vom avea în vedere cînd vom discuta despre ea. Dar mişcările ţinînd de [...].
3305.20 Alcătuind un grup în conformitate cu metoda propusă de noi, îi vom cunoaşte în mod direct elementele audibile, precum şi elementele ne-audibile, sau cel puţin vom dobîndi o bază pentru a le clasifica pe acestea din urmă. Este de domeniul evidenţei că mişcarea neefectivă (nepercepută) care se produce în vorbire nu poate fi decît un apendice al unităţilor efective ce

se realizează de la un moment la altul, altminteri am vorbi pentru a produce mişcări musculare, iar nu pentru a produce sunete. Prin urmare, toate mişcările neefective sînt identificate în momentul în care se reuşeşte pur şi simplu reprezentarea celor efective sau echivalente fiecărei unităţi audibile. în plus, nu există *alt mijloc* de a studia aceste mişcări, întrucît, înainte de toate, trebuie să ştim ce vrem să pronunţăm şi că ceea ce vrem să pronunţăm este reprezentat prin mişcări efective. în al treilea rînd, nu există *alt scop final* în studierea acestei mişcări ascunse în afara aceluia de a reveni, iar şi iar, la grupul audibil. Din aceste motive, nu doar că socotim legitim să clasificăm toate grupurile exclusiv în funcţie de mişcarea audibilă, dar am interpreta ca fals şi, de altfel, absolut impracticabil un sistem care şi-ar stabili diviziunile pe baza acestei mişcări în sine.

3305.21 jn ceea ce mg prjveşte> aş (ja sute ()e observaţii cu privire la maniera în care se pronunţă *s* în Java sau *r* la Paris pe o singură remarcă asupra mecanicii fonemelor şi asupra formelor pe care aceasta este obligată să le respecte. Dar ce speră ea de la o asemenea analiză ? Unde vrea să ne conducă lingvistica, şi unde doreşte să ajungă ea însăşi [...]?
15a. [Ce fel de entităţi avem în lingvistică ?]
3325
Ce fel de entităţi avem în lingvistică ?
Vezi, spre exemplu, *Semantica* lui Breal, pp. 29-35 ; vine un moment cînd ne dăm seama, pe de o parte, că în minte nu poate rămîne nimic *ausfuhrungen* şi, în acelaşi timp, că aceasta ţine de faptul că întotdeauna este vorba despre *ceea ce se produce* între termenii limbajului; or, pentru a continua, ar trebui să ştim mai întîi ce anume reprezintă ei, ce anume interpretăm ca existent - înainte de a vorbi despre fenomenele care au loc între termenii daţi.
Cf, totuşi, pp. 40 şi urm. -
15b. [Reflecţii asupra entităţilor]
3326 3. Calculul cauzelor care fac din limbaj un obiect situat în afara oricărei comparaţii şi care *nu este clasificat în vreun fel* nici în mintea lingviştilor, nici în mintea filozofilor.
Prima cauză: absenţa oricărui limbaj important care să se bazeze pe un alt instrument decît vocea, pentru a produce semnul.
De aici s-a ajuns la a califica limbajul vorbit drept *funcţie* a organismului uman, amestecînd astfel pentru totdeauna ceea ce este referitor la *voce* cu ceea ce nu trimite decît la concretizarea gîndirii printr-un semn care poate să fie absolut oarecare şi să comporte o perfecţionare şi o gramatică în funcţie de semnele vizuale sau tactile sau, la fel de bine, în funcţie de semnele nu mai puţin convenţionale care ar fi alese în voce.

3327
16. [Anatomie şi fiziologie]
3327.1
Anatomie şi fiziologie
Există oare ceva care să poată fi numit analiza *anatomică* a cuvîntului ? Nicidecum. Şi aceasta din următorul motiv: anatomistul separă, în interiorul unui corp organizat, unele părţi care, chiar *după încetarea vieţii, rămîn totuşi rezultatul acesteia.* Din punct de vedere anatomic, stomacul este un lucru, aşa cum era şi din punct de vedere fiziologic în timpul vieţii: iată de ce anatomistul nu practică incizia prin mijlocul stomacului, ci urmează mereu contururile acestuia, dictate şi stabilite de viaţă, care îi conduc bisturiul în jurul stomacului, împiedicîndu-l totodată să-l confunde cu splina sau cu altceva... Să luăm acum *cuvîntul* lipsit de viaţă (de *substanţa sa fonetică):* mai formează el oare un corp organizat? Sub nici o formă şi în nici un grad. Graţie principiului central, relaţia între sens şi soma este arbitrară, şi se întîmplă

fatalmente că ceea ce era adineaori C(TT5£IK-TO5 nu mai este decît o masă amorfă *a+p+o+d+e+...*
De adăugat undeva: cu *soma* fac încă o concesie, căci, chiar moartă, o auSua evocă organul.
3327.2 |namte (je toate, semul? Soma. Şi este nevoie de această neeleganţă planturoasă, profundă, voluntară, a termenului pentru ca, în sfîrşit, să fie suprimată orice cale spre paronimia perpetuă care, în discurs, creează echivocul [...].
Şi tot nu sînt convins că, dacă acceptăm *soma,* nu ne vom mai întîlni cu ea în curînd, în dublul sens al noului cuvînt şi cu toate *defectele eterne* ataşate celui dintîi.
Raţiunea este pur şi simplu viaţa : un cuvînt nu trăieşte decît [...] şi face parte din *viaţa generală* doar prin aceea că [...].
Or, această raţiune este atît de puternică, încît identificarea termenilor care stabilesc demarcaţia între formă sau sens - şi mă refer la termeni cu valoare absolută, în faţa cărora să nu ne aflăm în pericolul de a fi victime şi păcăliţi la prima cotitură a drumului - este un demers aproape imposibil. Şi aceasta întrucît respectivii termeni vor fi preluaţi întotdeauna din disecţia corpului viu [...].

17. [însemnări cu privire Ia *Programme et methode de la linguistique theorique* de Albert Sechehaye, 1908]
3330 Orice încercare vizînd bazele limbajului, cînd este dublată de grija pentru o metodă consecventă şi în acelaşi timp de o cunoaştere aprofundată a limbilor, merită din start un profund respect, întrucît nu poate fi decît produsul unei reflecţii personale, demne de luat în seamă.
în acest domeniu nu există un bulevard clar trasat, căruia îi descoperim ici-colo cîte o răspîntie, şi nici măcar o cărare care să ne arate direcţia principală de urmat.
Cînd în cadrul mişcării lingvisticii indo-europene, cînd pe alături de această mişcare, au existat unele tentative de a înţelege veritabila natură a obiectelor manipulate sub numele de *cuvinte, sufixe, prefixe* etc, cărora li se recunoştea nu doar o existenţă independentă, ci toate atributele fiinţei, inclusiv modificarea în timp. Dacă aş trece în revistă aceste încercări, de la Wilhelm von Humboldt la Hermann Paul şi la psihologul Wundt, aş face-o pentru a spune că toate oferă suficiente materiale care ar putea servi la construirea edificiului, dar că nici una nu a trasat bazele acestui edificiu. Unii lingvişti ruşi, mai cu seamă Baudouin de Courtenay şi Kruşevski, au fost mai aproape decît oricine altcineva de o perspectivă teoretică asupra limbii, aceasta fără a depăşi consideraţiile lingvistice pure; de altfel, ei sînt ignoraţi de marea majoritate a cercetătorilor occidentali.
Americanul *Whitney,* pe care îl apreciez enorm, nu a spus pe această temă nici un cuvînt care să nu fi fost just, dar, la fel ca toţi ceilalţi, el nu este de părere că limba are nevoie de o sistematizare.
O încercare de sistematizare constituie deci un lucru pe care l-aş califica drept nou şi care lasă imediat să se întrevadă un efort personal independent şi foarte prelungit, posibil doar cu condiţia de a reuni cunoştinţe din domeniul lingvisticii.
Dacă dorim cu adevărat să facem o *Psihologie a limbajului* - nu mi-am propus să stabilesc aici dacă asta a vrut Sechehaye să facă -, pare imperios necesar ca mai întîi să identificăm raportul lingvisticii cu celelalte ştiinţe cu care ea poate avea vreo legătură; spre exemplu,
***i* i**

lingvistica şi ştiinţele sociale, lingvistica şi [...], pentru a şti de la început în ce măsură este implicată psihologia. Aceasta devine o dublă necesitate, dacă, asemenea lui Sechehaye,

avansăm ideea că lingvistica este pur şi simplu o răspîntie (sau un punct de îmbinare), las aici deoparte [...] psihologiei, individuală sau colectivă. în acest caz, putem reclama într-un mod încă şi mai ferm să ne fie puse la dispoziţie toate elementele edificatoare pentru a vedea filiaţia directă, fără interpunerea vreunei limite, între un fenomen precis precum cel al limbajului şi ansamblul fenomenelor psihologice.
3330=184 p5cm(j o psihologie a limbajului, se pare că Sechehaye nu ar fi trebuit să renunţe la miza pe localizarea cerebrală a lui Broca şi pe observaţiile din domeniul patologiei făcute cu privire la diverse forme de afazie, care prezintă un enorm interes nu doar pentru aprecierea raporturilor psihologiei cu [...], ci şi - un fapt care are alte implicaţii - a raporturilor cu gramatica însăşi. Reamintesc, spre exemplu, cazurile de afazie caracterizate prin absenţa întregii clase a substantivului, pe cînd celelalte clase, delimitate în funcţie de aceeaşi perspectivă logică, rămîn la dispoziţia subiectului.
3330=188 Adaug, ca o paranteză, că nimic în afara acestor fapte nu asigură o mai bună şi mai serioasă confirmare punctului de vedere pe care am fost nevoit să-l expun ca şi cum l-aş fi crezut just în baza altor date. în cazul în care, aşa cum afirmam, această opinie este adevărată, ea trebuie să însemne *a priori* că, dacă se constată paralizia unei zone cerebrale ce afectează limbajul:
a) întreaga signologie (ştiinţă a semnelor) trebuie să fie afectată, adică deopotrivă [...];
b) 3330=187 într-adevăr,
1. Se observă mereu, pe baza cazurilor de afazie, că facultatea de a produce [sunete] rămîne distinctă de facultatea de a evoca semnele unui limbaj regulat, ceea ce corespunde afirmaţiei noastre.
3330=185 2 Aspect nu mai puţin important şi caracteristic, tulburările limbajului oral se întrepătrund în sute de feluri cu cele [...]. 3330 commuare ale subdiviziunilor naturale ale lingvisticii, dacă analizăm toate fenomenele lingvistice exclusiv în funcţie de etiologia lor psihologică. Dat fiind faptul că etiologia se descompune, după cum se observă, în cauze ale schimbărilor şi în motivaţii ale stărilor care dobîndesc un echilibru, o stabilitate, fără totuşi ca autorul să vrea [...].

Acelaşi lucru se poate spune în legătură cu [...]. Chiar înaintea lingvisticii, toate ştiinţele sociale sau cel puţin cele care se ocupă de *valoare* sînt, la rîndul lor, perfect reductibile în ultimă instanţă la psihologie, ceea ce nu presupune însă că nu ar exista o linie clară de demarcaţie între psihologia generală şi aceste ştiinţe, fiecare dintre ele avînd nevoie de noţiuni pe care nici psihologia generală, şi nici măcar cea colectivă nu le furnizează [...].
Motivul pentru care nu putem declara drept jenante tentativele de popularizare cu pretenţii de lingvistică ale lui Max Muller este că întreaga ştiinţă din acea epocă aproape că se mărginea, la drept vorbind, să alerge de la unul dintre miile de subiecte lingvistice posibile la altul, abordîndu-le dintr-o perspectivă anecdotică şi fără a avea vreo noţiune sau vreo aspiraţie serioasă spre constituirea lingvisticii pe nişte baze ştiinţifice.
Mi-am formulat deja criticile. în fond, după ce, pe bună dreptate, i-a reproşat lui Wundt faptul de a fi ignorat problema gramaticală, Sechehaye ajunge, la rîndul lui, la o cunoaştere insuficientă a problemei respective. Şi aceasta întrucît singura idee suficientă ar fi aceea de a formula faptul gramatical în sine şi prin ceea ce îl distinge de orice alt act psihologic sau, mai mult, logic. Cu cît autorul se străduieşte mai mult să dărîme ceea ce i se pare a fi o barieră nelegitimă între forma gîndită şi gîndire, cu atît avem senzaţia că el se îndepărtează de scopul său, care ar fi acela de a stabili domeniul exprimării şi de a-i concepe legile, nu prin ceea ce au ele în comun cu psihismul nostru în general, ci, dimpotrivă, prin ceea ce au specific şi absolut unic în fenomenul limbii.
Ţin să remarc că această idee nu afectează cîtuşi de puţin valoarea pe care o poate avea teoria

punctelor de îmbinare, reprezentînd, ca să spunem astfel, a doua teză a lui Sechehaye privitoare la clasificarea generală a ştiinţelor, care merge în paralel cu ceea ce, în concepţia sa, formează Psihologia limbii.
Trebuie să repet mai întîi că, în psihologie, punctul de îmbinare, just sau nu [...].

18. [Diverse însemnări neclasabile]
[3341] ' alternanţă, deci forme diferite - rădăcină luată deopotrivă din (pop-oq ampIoare şi claritate - *couloir-vouloir* - condiţie fonetică.
[33412] [...] schemă situată în abstract. Rămîne însă un fapt în mod cert remarcabil: corespondenţa *bhar* [...] a fost observată chiar înaintea oricărei teorii referitoare la valoarea lui *a* în sanscrită. Faptul pe care l-am remarcat şi formulat încă din prima zi, chiar înaintea oricărei teorii cu privire la valoarea lui *a* în sanscrită, cu alte cuvinte raportul dintre *bhar-, bhăray* şi cpep-, (pope, rămîne cu atît mai remarcabil. Putem spune că el ar trebui să conducă, prin el însuşi [...].
[33413] 1. Coloana B-B'. **Independenţa** sa în raport cu cealaltă. Prima garanţie indispensabilă pentru a stabili această independenţă
este ca tipul de fapte cărora le corespunde coloana B-B' să nu intre în una dintre categoriile deja acoperite, pentru fiecare silabă, de numele *defonism* (coloana A-A').
Dar, dincolo de toate acestea, trebuie să ne asigurăm că o asemenea categorie de fapte, fiind *coordonată,* nu depinde - dat fiind că este încă nouă pentru noi - printr-o legătură fundamentală de coloana A-A'. Or, pot fi imaginate două tipuri de relaţii.
2. Coloana B-B'. Legătura sa.
3. Coloana B-B'. Inegalitatea sa unică.
4. Coloana B-B' şi cele trei întrebări care se [...] de ea.
5. Coloana B-B' şi forma celor trei întrebări.
Operaţii inadmisibile (primul grad). Se operează pornind de la coloana A-A', în acelaşi timp distingîndu-se în continuare cele două coloane.
Dacă, distingînd scrupulos între coloana A-A' şi coloana B-B', cineva *ar porni* de la coloana A-A' pentru a explica articulaţia, el s-ar afla deja, pe baza celor afirmate anterior, pe un teren care pur şi simplu nu-şi găseşte nici o justificare.
[33414] Legile sfîrşitului cuvîntului. 1. Ordinea actuală = Eveniment din trecut.

19. [Semiologie]
[33421] Discuţia anterioară s-a realizat în scopul de a stabili dacă lingvistica aparţine ştiinţelor naturale sau ştiinţelor istorice. Ea nu aparţine nici uneia dintre ele, ci unei secţiuni a ştiinţelor, care, dacă nu există, ar trebui să existe sub numele de *semiologie,* ştiinţa semnelor sau studiul a ceea ce se produce atunci cînd omul încearcă să-şi transforme gîndirea în semn cu ajutorul unei necesare convenţii. Printre toate sistemele semiologice, sistemul semiologic „limbă" este singurul (alături de scriere, despre care vom vorbi la timpul şi locul potrivit) care a trebuit să se confrunte cu proba *timpului* şi care nu s-a întemeiat doar între vecini, prin consimţămînt mutual, ci şi de la tată la fiu, *în funcţie de hazardul care marchează evenimentele ce se produc în interiorul acestei tradiţii* (lucru care, de altfel, nu a fost experimentat, cunoscut sau descris). Acest fapt, primul care poate stîrni interesul filozofului, rămîne ignorat de filozofi; nici unul dintre aceştia nu arată ce se petrece în transmiterea unei semiologii. Şi, în revanşă, faptul acaparează în asemenea măsură atenţia lingviştilor, încît ei ajung să creadă că ştiinţa lor este istorică sau eminamente *istorică,* ea nefiind altfel decît *semiologică* : prin aceasta, lingvistica este din start înglobată complet în psihologie, cu condiţia ca, la rîndul ei, aceasta să vadă că are în limbă un obiect care se desfăşoară în timp, obligînd-o să părăsească speculaţiile cu privire la semnul momentan şi la ideea momentană.

33422 1. în lingvistică nu există puncte de vedere diferite pe care oricine le poate aplica după bunul său plac, ci doar două perspective obligatorii, rezultînd din obiectul însuşi (sincronic şi metacronic).
2. Pentru faptul lingvistic, *elementul* şi *caracteristica* sînt întotdeauna acelaşi lucru. Este propriu limbii, ca şi oricărui alt *sistem* semiologic, să nu admită nici o diferenţă între ceea ce distinge un lucru şi ceea ce îl constituie (întrucît „lucrurile" despre care este vorba aici sînt semne, neavînd altă misiune şi nici altă esenţă decît faptul de a fi distincte).
3. Orice fapt lingvistic constă într-un raport şi în nimic altceva decît un raport.
4. Orice fapt lingvistic presupune existenţa a doi termeni, care pot fi succesivi sau sincronici.
***A.Ir* <v**

fi 5. Nu există vreun substrat oarecare pentru entităţile lingvistice ; ele au proprietatea de a exista graţie caracterului lor distinctiv, aceasta fără ca pronumele *ele* să ajungă vreodată să desemneze altceva decît un caracter distinctiv.
6. Nici o lege care se stabileşte între termeni contemporani nu are un sens obligatoriu. Un fragment oarecare de limbă desprins şi surprins din masa vie a unui idiom (fiind aşadar, spre deosebire de tot ceea ce se vehiculează în lingvistică, *nedeterminat* dinainte în conformitate cu un punct de vedere, cu siguranţă la fel de subînţeles şi de arbitrar cum vor fi toate celelalte), un fragment de limbă astfel vizat, caracterizat de cea mai perfectă independenţă primară: 1. nu are o existenţă unică şi 2. nici un număr nelimitat de moduri de existenţă la îndemîna oricui. El dispune însă de exact trei moduri de existenţă:
a) reprezintă ceva **din punct de vedere pancronic**;
b) reprezintă ceva **din punct de vedere idiosincronic**;
c) reprezintă ceva **din punct de vedere diacronic.**
El nu reprezintă nimic altceva, cu excepţia diviziunilor care, pentru
Nu există nimic care să fie Z, chiar printr-o ficţiune. Nu există nici un obiect central care să permită asocierea între *z-cuvînt* şi *z* şi nici vreo idee centrală, chiar elaborată artificial, în aşa fel încît minţii să-i apară o singură masă a acestor două lucruri. Este exact ca şi cum ai încerca să-ţi spui că există o idee comună şi centrală între roşu (un fapt dat) şi roşul (acelaşi fapt) care serveşte la a distinge, în cadrul unui regiment, soldaţii dintr-un anumit batalion sau persoanele cu un anumit grad. Notăm ideea prin următoarea formulă :
as
Un anumit element al cuvîntului fiind desemnat prin *z,* aspectele de care se ocupă gramatica sînt reprezentate exclusiv prin z-cuvînt, şi niciodată prin *z.*
Cel care declară că doreşte să-l studieze pe Z îl va studia aşadar pe *z* luat în sine (sau nu va studia nimic). Mai mult, după ce l-a studiat pe

z din toate punctele de vedere, el nu va fi început încă să se ocupe cîruşi de puţin de aspectele gramaticale. Se va ocupa de aspectele gramaticale doar atunci cînd îl va studia pe z-cuvînt. Vrea acum să demonstreze că *z* şi z-cuvînt aparţin aceleiaşi cercetări ideale care este Z, cu preţul unui artificiu de gîndire, pe care i-l atribuim ? La această întrebare venim cu cea mai absolută respingere a tezei şi negăm ferm că există un subiect general *z.*
3342.3 prjma trăsătură universală a limbajului este faptul că trăieşte prin diferenţe şi *doar prin diferenţe,* fără nici o nuanţă precum cea care ar proveni din introducerea unui termen pozitiv oarecare la un moment dat. Totuşi, a doua trăsătură este reprezentată de faptul că acţiunea acestor diferenţe este restrînsă în fiecare moment în mod excesiv, comparativ cu modul în care ar putea să se prezinte. Treizeci--patruzeci de elemente[1] îşi asumă această responsabilitate, fără vreo excepţie notabilă.

(1) Prin aceasta vrem să spunem doar: „suma diferenţelor care pot fi obţinute pe baza a treizeci-patruzeci de elemente". Că aceste elemente nu au nici o valoare în sine este o axiomă. Or, nimic din ceea ce depăşeşte aceste treizeci-patruzeci de elemente nu prezintă interes pentru limbă. în concluzie, [...].

3342.4 £xJst3 §j situaţii contrare, de care se leagă o întreagă serie de idei obligatorii, independentă de opoziţia dintre ele; astfel, dacă vorbesc despre *faţa* şi *dosul* uriei haine, în jurul acestei simple idei de *dos* apare ideea a ceva contrar aşteptărilor, în aşa fel încît *dosul* nu mai este în mod categoric simplul co-respondent al *feţei.* Dacă, dimpotrivă, vorbesc, cu referire la o pagină, despre *recto* şi *verso,* acestea sînt nişte contrarii ce rămîn perfect co-respondente unul altuia, dat fiind că nu există dinainte nici o trăsătură care să distingă în mod special *recto* de *verso* sau invers. Terminologia numismatică, dacă nu mă înşel, caută un [...].

3342.5 jau ja întîmpiare : dacă un scriitor spune undeva *decrepitudine* în loc de *bătrîneţe,* este clar că respectivul cuvînt îşi exercită imediat acţiunea, în sensul că sute de asociaţii sau de idei pe care voia să le elimine sînt eliminate şi că sute de asociaţii pe care intenţiona să le evoce sau să le sugereze sînt evocate şi sugerate. Cuvîntul *{decrepitudine* sau altul) intră deci în vocabular, se pare că astfel se creează ceva, şi într-adevăr se creează ceva, întrucît creaţia care merge dinspre

gîndire spre semn este de-a dreptul nelimitată. Să luăm doar [...]. Dacă lingvistica ar fi o ştiinţă organizată, aşa cum ar putea fi foarte bine, dar cum nu este pînă în prezent, printre afirmaţiile sale cele mai imediate s-ar număra *imposibilitatea de a crea un sinonim,* care ar fi lucrul cel mai absolut şi mai remarcabil ce se impune între toate aspectele referitoare la semn. Dificultatea pe care o întîmpinăm încer-cînd să notăm ceea ce este general în limbă, în *semnele vorbirii* care alcătuiesc limbajul, este dată de sentimentul că aceste semne ţin de o ştiinţă mult mai vastă, diferită de „ştiinţa limbajului". S-a vorbit oarecum prematur despre o *ştiinţă a limbajului.* La acea epocă nimeni, cu excepţia cîtorva romanişti, puţini la număr, nu se poate să fi conceput ideea a ceea ce reprezintă limba şi nici măcar o limbă în evoluţia sa. Prima tentativă [...].

3342.6 £,jn pUnctuj de ve(]ere al modului de formare, cuvîntul *signo-logie* (ştiinţa semnelor) nu este cu nimic mai şocant decît altele precum *terminologie, sociologie, mineralogie* etc, în care s-a grefat *-logie* pe un termen latin. Dacă, printr-o eroare, respectivul termen pare a avea ceva special, aceasta se întîmplă din cauză că, de multă vreme, în stadiul artificial la care a ajuns limba noastră, nu se mai ştie dacă *gn* trebuie pronunţat ca în *signe* sau ca în latinescul *signum* ; totuşi, autorul nu are nici o vină, singură limba putînd fi învinovăţită pentru faptul că respectabila denumire de *limbă* nu poate fi aplicată unor convenţii ortografice golite de orice valoare istorică sau logică. Dacă dorim, ne putem întemeia, în manieră academică, pe termenul juridic *cognat* pronunţat *cog-nat* pentru a pronunţa *sig-nologie,* fără ca acest fapt să aibă însă o prea mare importanţă. în ambele feluri vom obţine franceză şi nimic altceva, întrucît se ştie că nici *n* muiat, nici *-gn-* nu corespund adevăratei pronunţii latine a lui *gn.* A se opune cuvîntului *signologie* compunerea cu *-gue,* aşa cum apare ea în franceză.

Denumirea de *signologie* necesită o explicaţie. Am folosit la început cuvîntul *semiologie.* Sub această denumire, Ad. Naville, în noua ediţie revăzută a lucrării *Classification des sciences,* i-a făcut ştiinţei semnelor onoarea de a o include pentru prima oară în cercul [...].

[33427] Ca urmare a faptului că nici un element *nu există* (sau din mii de alte motive, întrucît nu pretindem a construi aici un fel de sistem cartezian al lucrurilor evidente sub toate aspectele), realizăm (cu atît mai mult) că nici un element nu este în stare să se *transforme*;

dimpotrivă, el poate ajunge la a i se substitui altceva, chiar atunci cînd este vorba despre

„fonetică", şi, prin aceasta, în general orice operaţie şi orice diferenţă între operaţii rezidă în natura *substituţiilor* pe care le efectuăm vorbind. Cine zice *substituţie* începe prin a presupune că termenul căruia i se dă un substitut are o existenţă etc.

20. [Eveniment, stare, analogie]

[3343] -l *Analogie*

1.	2.	3.
Pasivitate sau recepti- vitate [b]. Interpretarea semnu- lui, care este o acti- vitate receptivă în totalitate.	Coordonare (digestie).	Activitate în funcţie de coor- donarea concepută (creaţie, în sensul unei noi aplicări).

E minunat să vedem cum, indiferent cît de tare este zdruncinat de evenimentele diacronice, instinctul lingvistic izbuteşte să obţină cel mai mare beneficiu pentru o [...]. Aceasta ne duce cu gîndul la un muşuroi care, dacă îl găurim cu un băţ, va fi imediat reparat acoperindu-i-se spărturile; ce vreau să spun este că tendinţa spre sistem sau spre ordine va fi mereu vie; astfel, degeaba vom amputa unei limbi ceea ce în ajun reprezenta partea sa cea mai bine organizată : a doua zi vom observa că materia rămasă va cunoaşte un aranjament logic într-un sens oarecare, iar acesta va fi în măsură să funcţioneze în locul a ceea ce s-a pierdut, chiar dacă uneori într-un cu totul alt plan general.

Trebuie să înţelegem două lucruri (şi nu voi spune nimic în plus faţă de cele spuse deja, ci doar le voi formula într-un alt mod): *evenimentele* limbii şi sistemele limbii. Nici un sistem nu se hrăneşte, nici măcar într-o proporţie redusă, din evenimente. El implică ideea unei stabilităţi, a unei statici. Reciproc, nici o *masă* oarecare de evenimente privită din perspectiva propriei ordini nu constituie un

sistem; aici vom putea vedea cel mult o anumită derivare comună, dar care nu înlănţuieşte între ele evenimentele ca reprezentînd valori simple.

3343.2 prm urmare> (joug evenimente de exact aceeaşi natură au putut produce într-un caz o schimbare relativă, limitată, şi într-un altul o schimbare absolută, nelimitată, prin faptul de a fi inaugurat un nou stadiu al *tuturor* termenilor. Evoluţia diferenţiată depinde pur şi simplu de deosebirea de cantitate - mai exact, dacă aceasta este sau nu *prima* produsă pe fondul elementelor existente pînă la acea oră - şi nu are nici o relaţie cu natura evenimentului. întreaga diferenţă - în măsura în care admitem că merită atenţia - rezidă aşadar nu în evenimentul modificator, ci în tipul de stadiu pe care îl modifică. în ceea ce-l priveşte, evenimentul este întotdeauna unul particular. Două evenimente asemănătoare, chiar identice în esenţa lor, vor produce aşadar o modificare relativă şi limitată atît timp cît se aplică lui A, respectiv una absolută şi nelimitată cînd se aplică lui B (dat fiind că, în ultimul caz, creînd [...], inaugurează, indiferent dacă sîntem sau nu de acord, un nou stadiu al *tuturor* termenilor). Evenimentul, care este parţial, antrenează consecinţe parţiale în A, dar generale în B, totul reducîndu-se la a şti pe ce tip de stadiu iniţial se grefează. Unul şi acelaşi eveniment particular (sau, ca să fim mai exacţi, parţial) antrenează consecinţe care pot fi generale sau parţiale, şi aceasta depinde exclusiv de cunoaşterea punctului iniţial asupra căruia acţionează evenimentul.

a

21. [Familii de limbi]
fi. 3344 prmia problemă: limbi care nu pot fi reduse la un tip comun, în familiile „occidentale" - indo-europeană, semitică, fino-ugrică -, înrudirea sau non-înrudirea a două idiomuri este un lucru vizibil cu ochiul liber, pentru care este suficient un examen superficial, cu excepţia situaţiei în care limba este una puţin cunoscută (sau extrem de amestecată cu elemente străine). Chiar cînd se ajunge la sute de cuvinte care, ca urmare a schimbărilor fonetice, evoluează la o formă de nerecunoscut, masa generală păstrează toate şansele să poată fi recunoscută la prima vedere. într-adevăr, activitatea de transformare fonetică ce se

produce încontinuu în interiorul oricărei limbi se păstrează totuşi între anumite limite naturale. Spre exemplu, gîndindu-ne la ce-i mai rău, de-a lungul mai multor etape, un *t* va ajunge /, dar un *p* nu are nici o şansă să treacă vreodată la / în vreun dialect, chiar în patru sau cinci mii de ani. Graţie stabilităţii acestor condiţii generale, întemeiate pe însăşi conformaţia organului fonator uman, un idiom, chiar foarte alterat, nu va ajunge aproape niciodată să ne inducă în eroare cu privire la genealogia sa sau - o altă posibilitate - nucleul primitiv al respectivului idiom va fi acoperit de un val străin atît de puternic, încît nici nu ar mai avea dreptul să se numească *indo-european,* sau *semitic,* sau *fino-ugric.*
Ce-i drept, cele trei familii de limbi menţionate prezintă avantajul de a avea cuvinte de o anumită lungime, ceea ce conferă comparaţiilor o siguranţă şi o precizie considerabile. îmi este greu să apreciez dacă şi limbile monosilabice permit o concluzie la fel de fermă. Mi se pare evident că, într-un idiom monosilabic, schimbarea unui sunet trebuie să aibă consecinţe mult mai grave decît în idiomurile în care acest sunet constituie doar unul dintre cele şase-şapte elemente ale cuvîntului, în vreme ce în primul el reprezintă un element din două sau trei. Iată un posibil motiv să ne descurajăm mai puţin în faţa aparentei ireductibilităţi a două tipuri precum anamita şi chineza. Condiţiile investigaţiei sînt, după cît cred eu, foarte diferite de modul în care se prezintă ele pentru tipurile polisilabice.
O altă problemă o constituie metoda investigaţiei lingvistice. Metoda de cercetare depinde în mod firesc de ideea la care am ajuns în legătură cu viaţa limbajului. Cu cît cunoaştem mai bine fenomenele universale ale limbajului care trebuie să se producă pretutindeni, cu atît ştim mai exact pe ce cale trebuie să „atacăm" un idiom dat şi să-i reconstituim trecutul urcînd pe firul fenomenelor. Aceste fenomene sînt de două categorii: *fonetice* şi *analogice,* materiale şi psihologice.
1. *Fenomen fonetic.* Dată fiind o limbă oarecare, observată timp de unul-două secole, este aproape sigur dinainte că, de-a lungul acestei perioade, ceva se va fi modificat în ansamblul sunetelor care o constituiau.
în al doilea rînd, este chiar mai sigur că fiecare dintre modificările survenite va fi urmat o lege regulată: spre exemplu, dacă într-un anumit cuvînt *s* a devenit *z,* vom vedea că orice *s* situat în aceleaşi condiţii ca în acest cuvînt a trecut la *z. Schimbarea fonetică* se produce

cu o regularitate matematică, primind adesea, pe acest considerent, numele de *lege fonetică.* Astfel, întrucît în franceză *c* (de fapt *k)* urmat de a a devenit *s* (scris *eh)* în *chat* - lat. *cattus,* ne putem aştepta că la fel se va întîmpla în toate exemplele similare; şi, într-adevăr, avem *chaud = cal(i)dus, chaîne = catena, chant = cantus, char = carrus, chair = caro, cher = carus, vache = vacea, mouche = musca* etc.
22. [Prefixe sau prepoziţii]
3345 Chestiunea prefixelor şi a prepoziţiilor germanice nu a fost tratată niciodată în mod convenabil (ea ar fi putut face obiectul unei lucrări grandioase, necesitînd însă cunoştinţe foarte complexe).

într-adevăr, acest subiect atinge alte cinci-şase subiecte diferite, dintre care unele sînt, la rîndul lor, nestudiate încă pînă în prezent.
I. Ea implică problema prefixelor şi prepoziţiilor indo-europene. în ceea ce mă priveşte, eu mă sprijin în fapt pe particule precum ano, *Im,* care servesc în prezent drept *prefixe* şi *prepoziţii*:
1. (negativ) ele nu au servit în indo-europeană **nici ca prefixe, nici ca prepoziţii**;
2. (pozitiv) ele au constituit a unsprezecea parte a discursului, necunoscută în clasificările noastre, care ajunge uneori să fie reprodusă în limbile moderne şi care trece complet neobservată de gramaticieni sau de logicieni.
Partea negativă: indo-europeanul nu a spus decît cu totul excepţional sau mai degrabă accidental **apo-eimi* 'plec', şi în nici un caz nu a spus *apo ekwod* 'departe de cal'. Nici în sanscrita vedică, şi nici chiar în cea clasică, o particulă precum *apa* nu este niciodată prepoziţie: nu se poate spune *apa asvăd,* c«p ITTTTOJV, ci cel mult *asvăd apa,* şi în această situaţie particula *apa* depinde direct de verb, ceea ce ne readuce la cazul fundamental pe care îl imaginam mai devreme.
în toate limbile-fiice, continuăm să observăm 1. în legătură cu *apo-eimi,* că o asemenea compoziţie este de dată foarte recentă, fapt susţinut de mii de fenomene, spre exemplu KâT-dyopeuw în contrast cu nav-ii

2. şi, în legătură cu *apo ekwod,* că şi forma în cauză este tot histerogenă şi că la început *ekwod* singur avea rolul de a reprezenta această idee.
Partea pozitivă : este suficient să observăm şi să stabilim rolul unor particule precum *apa, ava, upa* sau *ni* în sanscrita vedică pentru a identifica rolul lor în indo-europeană, care nu este nici acela de prepoziţie, nici acela de prefix verbal.
Susţin 3. că rolul particulelor menţionate nu este nici acela al unui adverb pur şi simplu, aşa cum se credea în trecut, ci acestea constituie, repet, o veritabilă parte de discurs, a unsprezecea.
23. [Alternanţe]
[3346] unitatea şi diversitatea sunetului unitate şi diversitate în timp
diversitatea condiţiilor
(= pluralitatea formelor sub care se
prezintă sunetul)
aceeaşi literă şi *literă modificată*
aceeaşi secţiune orizontală sau două secţiuni subînţeleasă, alături de repetarea literei
Opoziţia fonetică reprezentată de coexistenţa acestor div[ersităţi] este imaginată ca o mutaţie între două forme (desemnată prin termeni precum *permutare, schimb* etc.); la rîndul ei, această pretinsă mutaţie este confundată cu o schimbare fonetică sau cu o lege fonetică.
O asemenea confuzie de ordin logic atrage după sine în mod obligatoriu un anacronism (înlocuirea cu o singură epocă a două epoci care ar trebui să apară ca distincte). Confuzie de ordin istoric: *a* devine *i* atunci cînd trece în altă silabă decît cea iniţială : *taceo, conticeo.*
Fals : / nu-şi schimbă poziţia şi nici nu se modifică: *adamăre.* Concepţie obscură, falsă, inexplicabilă, dar care este deosebit de [...].
ve
ve

tu	***s* ->**	*ve*	*teri*	*taceo*	>	1°	*tace*		*contice*
			s	-	*conticeo*		*o*		*o*
2	*en 7*			**t** /	**t**	2°	*tace*	—	*contice*
d							*o*		*o*
tu	***s***	*ve*	*tesi*	*taceo*	*contaceo*		*tace*		
			s				*o*		

3° *tace* — *contice*
o *o*
tace _ *contac*
o *eo*

Locuţiuni provenind din forma tipică sau [...]: nominativ, infinitiv şi faptul că legile fonetice nu se aplică decît acestor forme tipice. *Apogeul: i* redevine *a. - wermen, warmta.* Umlautul în dublul sens de divergenţă care depinde de umlaut şi de lege fonetică a umlautului.

Cazul în care ambele sunete au suferit schimbări: *eî* din vechea germană de sus devine *e* atunci cînd apare înaintea unui w, *r* sau *h: meist - mero, eigum - eht.* în acest caz trebuie să ne raportăm, bineînţeles, la epocile trecute şi la legea fonetică.

- prima lege fonetică I. *maist maire*

II. *maist maero*

- a doua lege fonetică III. *meist maero*
- a treia lege fonetică IV. *meist mero*

Aşadar, independent de anacronie, nu *ei,* ci *ai* s-a modificat şi, în al doilea rînd, acesta a trecut nu la *e,* ci la *ae.* Nu doar evoluţia fenomenului a fost obscură, ci şi natura acestuia [...].

în locul prototipului anterior legii fonetice, citaţi cuvîntul contemporan care nu poartă amprenta legii întrucît prototipul său nu realizează [...].

24. [Raport asupra înfiinţării unei catedre de stilistică]

[3347] *Catedra de stilistică*

Denumirea de *stilistică* s-a impus în detrimentul alteia. Stil şi stilistică formează un echivoc nefericit. Vom puncta în continuare cele cîteva corecţii care trebuie făcute pentru a vedea exact ce semnifică ea.

1. Cuvîntul *stil* evocă ideea de persoană, de individ, de procedeu individual. (Stilul este omul însuşi etc.) într-un mod cu totul diferit, stilistica, concepută în maniera în care au ilustrat-o lucrările Iui Bally, îşi propune să investigheze mijloacele de expresie ale limbii în măsura în care acestea sînt consacrate de uzul comun, în măsura în care intră în categoria faptului social, fiind, în consecinţă, fixate în afara individului.

Prezenţa în limbă a unor secvenţe precum „Nu mă veţi face s-o cred ! " sau „Să mă ia naiba! " ţine de domeniul stilisticii, pentru că faptul de a spune aşa ceva nu este unul individual; pe de altă parte, trebuie să adăugăm că aceste expresii, deşi aparţin marii mase, sînt întotdeauna indiciul unei trăiri, ce poate fi studiată dincolo de ele. Stilul depinde de individ, iar stilistica se plasează iniţial deasupra individului, în sfera lingvistică sau socială.

2. Cuvîntul *stil* evocă ideea a ceva literar sau, cel puţin, a ceva *scris.* Fără a neglija textul scris, stilistica îşi găseşte obiectul, înainte de toate, în observarea limbii vorbite, în formele vii ale limbajului, consemnate sau nu într-un text. Stilul depinde de limba scrisă, în vreme ce stilistica se plasează de preferinţă în afara limbii scrise, în sfera vorbirii pure.

3. Stilistica nu-şi propune drept *scop* stilul, *deşi acesta îi poate fi de o oarecare utilitate.* Ea nu este o ştiinţă normativă, care prescrie reguli, ci se pretinde şi este îndreptăţită să se pretindă a fi o ştiinţă bazată pe observaţia pură, consemnînd şi clasificînd faptele.

în sfîrşit, să adăugăm imediat că ea îşi va asuma această sarcină cu privire la orice idiom. Formulele şi locuţiunile franţuzeşti nu sînt singurele care furnizează substanţă, în concepţia [...]. Domnii mei, ajung să spun că pericolul de care am putea să ne temem cu adevărat în ceea ce priveşte catedra de *stilistică* nu vine cîtuşi de puţin din partea prejudecăţilor derivînd din echivocul cu ştiinţa stilului, ci dimpotrivă, din obiecţia care ar putea fi formulată astfel: păi

atunci ceea ce ni se oferă sub numele de stilistică este pur şi simplu lingvistică. Da, domnilor, pur şi simplu lingvistică. Numai că, aş îndrăzni să spun, lingvistica este vastă, cuprinzînd în special două părţi: una care este mai aproape de *limbă,* depozit pasiv, cealaltă care este mai aproape de *vorbire,* forţă activă şi adevărata sursă a fenomenelor ce pot fi observate ulterior, încetul cu încetul, în cealaltă jumătate a limbajului. Nu este prea mult faptul că cele două [...].
Pe scurt: 1. nu faptele individuale, ci cele consacrate prin uzul social, îndeplinind astfel condiţiile care fac ca o realitate să fie lingvistică;
2. nu neapărat textul scris, ci de preferinţă limba vorbită;
3. nu într-un scop normativ şi pentru a stabili regulile exprimării corecte, ci -,,

4. în sfîrşit, în ideea de a generaliza observaţiile, de a ajunge la o teorie aplicabilă limbilor.
Oricît de departe ar [...], obiecţia reală care ar putea apărea este aceea de a spune : înseamnă că stilistica nu este altceva decît lingvistică, într-adevăr, doar că domeniul lingvisticii este foarte cuprinzător, ea avînd suficient de lucru, aş îndrăzni să spun, în compartimentele mai elementare sau orientate în alte direcţii, cum ar fi istoria evolutivă a formelor. în consecinţă, explicarea formulelor limbii ca fiind motivate de cutare sau cutare stare psihică este un lucru bine venit [...].

III. NOTĂ CU PRIVIRE LA DISCURS
(Fondul BPU 1996)

/■.

Limba a fost creată doar în vederea discursului, dar se pune întrebarea ce anume separă discursul de limbă sau ce anume ne permite ca, la un moment dat, să spunem că limba *intră în acţiune ca discurs* ?
în limbă avem concepte variate, preexistente (adică îmbrăcate într-o formă lingvistică), precum *bou, lac, cer, tare, roşu, trist, cinci, a despica, a vedea.* în ce moment sau în virtutea cărei operaţii, prin ce *mod de funcţionare* interdependentă şi în ce condiţii vor forma aceste concepte **discursul** ?
Implicaţiile acestor cuvinte, oricît de bogate ar fi prin ideile pe care le evocă, nu vor indica niciodată unui individ din specia umană că, pronunţîndu-le, un alt individ ar vrea să-i transmită ceva. De ce anume avem nevoie ca să ne gîndim că, folosind termeni pe care-i are la dispoziţie în limbă, o persoană are intenţia de a transmite ceva? Tot astfel, ne-am putea întreba ce reprezintă *discursul,* şi la prima vedere răspunsul este simplu: discursul constă, chiar în mod rudimentar şi pe căi pe care le ignorăm, în manifestarea existenţei unei legături între cele două concepte ce apar îmbrăcate în formă lingvistică, pe cînd, în prealabil, limba nu face decît să creeze concepte izolate, care aşteaptă să fie puse în raport unele cu altele pentru ca să existe o semnificaţie raţională.

JO
s:tf 8' *i*
■*S c—.JZ* Cu ,';* '-'■ 6'
"6»' Ci. ■>=•• ("i 6» m ai
***E* O**
h3
o
O
JPI51OX3
U
fi etdA .ftnsîib fiHoJ ir;> 'ihog'xisa o ab .iSu nsatcnst lîa-ab aaiajm s':> Ibfiib ism MÎZ A i? a âct
.so '■:

t/ncte *exoriar ?* Este întrebarea prea puţin pretenţioasă, chiar extraordinar de pozitivă şi de modestă, pe care ne-am putea-o pune înainte de a încerca să abordăm, sub un aspect oarecare, substanţa lunecoasă a limbii. Dacă ceea ce vreau să spun este adevărat, nu există nici un aspect care să reprezinte în mod evident punctul de plecare.

Item. în orice domeniu, înainte de a putea vorbi despre *un fenomen,* trebuie să ştim ce entităţi implică sau între ce entităţi se produce fenomenul. Dat fiind că limba este teatrul unor fenomene evidente, a părut că este suficient să le studiem pe acestea şi, în replică, ne-am întrebat foarte rar care sînt termenii sau chiar care este natura termenilor ce au dat naştere fenomenului. înflăcărarea cu care ne dedicăm studierii mutaţiei *a - b* nu îşi găseşte egal decît în absenţa oricărei reflecţii asupra a ceea ce reprezintă, în prealabil, *a* sau *b* şi chiar asupra posibilităţii imediate de a defini pe *a* sau pe *b* [...], iar fenomenul pare a fi clar. însă, mai întîi, unde putem găsi [...], ce tip de corp, ce tip de entitate reprezintă acesta în ansamblul realităţilor de pe pămînt ? Ne-am înşela, conform opiniei generale, dacă am presupune că este vorba despre o succesiune de litere. Să fie prin urmare o succesiune de sunete? Nicidecum, întrucît [...]. Să fie prin urmare [...]?

De altfel, este fals să spunem: *acest cuvînt.* Ar trebui să spunem : *obişnuinţa subiecţilor vorbitori de a realiza o corespondenţă între o anumită succesiune de sunete şi o idee determinată.* începem astfel să intrăm în realitate, dar exclusiv terminaţia din dreapta şi din stînga [...]. Ei bine, nu este admirabil că unitatea *cântare* pare a fi ceva la fel de definit precum Columna lui Traian, nesolicitînd nici un fel de explicaţie (prealabilă) cu privire la caracterul său real, la valoarea sa de unitate? Unitatea ! Nici nu trebuie să ne gîndim la ea, dacă avem în vedere că nu vom avea niciodată un cuvînt care să-şi *realizeze* unitatea sau „existenţa" altfel decît prin combinarea unor mişcări ale aparatului fonator cu o

operaţie mentală, de o categorie cu totul diferită. Abia acum începem să întrevedem că *a* şi *b* sînt mai dificil de înţeles decît fenomenul *a - b.*

Am putea crede că, din moment ce [...] am fi în măsură să facem o dată pentru totdeauna operaţia algebrică de a considera cuvintele ca fiind nişte unităţi ce există într-o sferă algebrică (fiind bine înţeles faptul că s-a acceptat că fiecare cuvînt [...], dar că, întrucît această situaţie este identică în toate cazurile, putem face abstracţie de actul fonator şi deopotrivă mental şi [...]).

ÎT/J3TSP
,b *hnonv*
<*iu-z*
fi *A*
S*1
' r, a.
'fii
iarit-
ni

IV

NOTE PREGĂTITOARE PENTRU CURSUL DE LINGVISTICĂ GENERALĂ

.Oi

I. DOCUMENTE NOI (Fondul BPU 1996)

1

1. [Natura spirituală a unităţilor limbii]

Se pune întrebarea, ca în cazul oricărei valori, care este natura *spirituală* a unităţilor limbii. Nu materia fonetică, ci substanţa vocală este cea care [...]. Limba nu poate fi analizată nici un moment fără a ne ocupa de sunet şi sunete, schimbarea sunetelor reprezintă un factor capital, ceea ce nu presupune însă că sunetul nu poate fi, într-un anume sens, străin naturii etc. Tot astfel, spre exemplu, materia din care este alcătuită o monedă nu e un lucru de care să aibă vreun rost să ne ocupăm, dar ar fi o mare eroare să credem că acesta este elementul ce constituie respectiva monedă. Valoarea lingvistică poate fi comparată cu valoarea unei monede de cinci franci: ea este determinată de o mulţime de alte lucruri decît metalul care o compune; la ora actuală, această monedă valorează un sfert dintr-o monedă de douăzeci de franci, dar, ţinînd cont de metal, ea nu ar valora decît a opta parte; apoi, la aceeaşi cantitate de metal, valoarea monedei depinde de efigia pe care o poartă şi de locul acesteia - la stînga sau la dreapta unui frontispiciu.

Această valoare este un lucru *spiritual;* or, pentru a ne situa în limitele adevărului, tot astfel trebuie să ne reprezentăm şi cuvintele ca pe nişte unităţi spirituale; nu luăm [...].

2. [Lipsa de importanţă a tipului de instrument]

în raport cu fenomenul, tipul de instrument este lipsit de importanţă, iar faptul este un dat natural şi caracterizează fenomenul însuşi, înaintea oricărui alt fenomen, instrumentul sau materia.

3. [Limbă] ^

Limba nu se găseşte în ceea ce ne atrage atenţia la un individ, în aspectele antropologice frapante.

Limba nu este nici în ceea ce ne frapează ca fiind indispensabil pentru a o produce, în funcţionarea organelor fonatoare sau într-un acord încheiat în sînul speciei dotate cu voinţă.

•««- 4. [Semiologie]

A. Orice îndepărtează limba de alte sisteme semiologice trebuie privit ca fiind aspectul cel mai puţin decisiv pentru a [? a-i defini]; astfel, cînd începem prin a ne ocupa de funcţionarea aparatului fonator, întrucît am arătat deja că [...], acest aspect nu poate fi atît de important pe cît pare, pentru că nu este semiologic, din moment ce există sisteme care nu se servesc de aparatul fonator.

în acelaşi timp, în faptele comune limbii şi altor sisteme semiologice, discernem că ceea ce putem numi contractul primitiv, acordul iniţial, este un aspect la fel de neînsemnat: pentru a le studia *a priori,* un atare acord care se aseamănă cu elementele asupra cărora convin doi indivizi este o manieră simplă, dar întrevedem că [...].

5. [Sistem de semne - Colectivitate]

Cînd un sistem de semne devine proprietatea unei colectivităţi, indiferent de ceea ce ar reprezenta el în sine sau indiferent de ceea ce ar fi el prin prisma originii sale, se întîmplă două lucruri:

1. orice apreciere este inutilă în afara a ceea ce rezultă din caracterul său colectiv;
2. este suficient, şi chiar necesar, să ne oprim doar la acest produs social, [...]• uss ■,.,;.-

.ilK)*n<A* ,;,; i^-ho *&&r->,*

Prima consecinţă se referă la faptul că respectivul sistem încetează să poată fi apreciat în funcţie de caracteristicile sale interne sau naturale : pentru că, într-adevăr, din momentul în care sistemul de semne începe să aparţină colectivităţii, nimic nu mai garantează că raportul dintre semn şi idee va fi guvernat de o raţiune interioară, construită după imaginea raţiunii noastre individuale. Nu ştim ce forţă şi ce lege (ce forţe şi ce lege sau ce legi, la plural) se vor amesteca în viaţa acestor semne, nu putem să ştim, să ghicim, înainte de a le fi studiat, înainte de a le fi observat printr-o cercetare profund diferită de cea presupunînd reprezentarea

condiţiilor *normale sau pur raţionale* ale semnului în legătură cu ideea (conform unei măsuri raţionale [...]).

Limba, sau orice alt sistem semiologic, nu este vaporul aflat încă pe şantier, ci vaporul deja încredinţat mării. Din momentul în care el atinge apa, este zadarnic să credem că i-am putea anticipa drumul, pe motiv că şarpantele din care se compune, de fapt întreaga sa construcţie interioară, realizată după un anumit plan, nu mai au secrete pentru noi.

Or, 2. (avînd în vedere ceea ce am spus mai sus, şi anume că, în urma introducerii unui sistem de semne în colectivitate, rezultă două lucruri), care este adevărul în legătură cu vaporul aflat într-o hală, în mîinile proiectanţilor? ; dar cu cel care pluteşte pe mare? De bună seamă, doar vaporul care pluteşte pe mare este ilustrativ pentru ceea ce reprezintă un vapor şi, am adăuga, doar acesta este un adevărat vapor, un obiect care se oferă studiului tocmai în calitate de vapor. Şi iată că am ajuns la partea a doua a discuţiei noastre.

Sistemul de semne care a devenit bun colectiv este singurul care merită numele de sistem de semne şi care *este* un sistem de semne, şi aceasta întrucît ansamblul condiţiilor sale de viaţă este atît de distinct de aici înainte de tot ceea ce poate el reprezenta în afara acestora, încît restul apare ca lipsit de importanţă. Şi putem adăuga de îndată că, pe lîngă faptul că mediul colectivităţii respective schimbă totul în sistemul de semne, el este de asemenea, de la bun început, adevăratul spaţiu de dezvoltare spre care tinde, încă de la apariţia sa, orice sistem de semne, un sistem de semne constituit doar pentru colectivitate, la fel ca vaporul pentru mare. El este făcut exclusiv pentru înţelegerea reciprocă între mai mulţi indivizi, iar nu pentru înţelegerea individului cu sine. Iată de ce, contrar aparenţelor, orice fenomen semiologic nu lasă niciodată în

afara lui elementul reprezentat de colectivitatea socială: colectivitatea socială şi legile sale se constituie în elementele sale *interne,* şi nu *externe,* acesta este punctul nostru de vedere.

Ajunşi în acest punct, asistăm la o definire, la o mai bună precizare a orizontului semiologiei, întrucît oricărui lucru care seamănă cu semnul îi refuzăm o natură ce îşi are baza în condiţiile individuale, mai exact nu recunoaştem ca semiologică decît acea categorie de fenomene care apar în mod caracteristic ca un produs social. u it/ic

un

6. [Valoare - Colectivitate]

2. Dar, reciproc, deşi poate părea paradoxal că sunetul este ceva [...], la fel putem spune şi despre ideea care se asociază unui cuvînt, despre ideea care trimite la diferite unităţi. La rîndul ei, ideea nu va reprezenta niciodată altceva decît unul dintre elementele valorii, şi ar fi o iluzie să credem că, în numele unui singur element, putem analiza exclusiv cu ajutorul psihologiei diferitele unităţi ale limbii. De altfel - ca o paranteză -, nu intenţionez deloc să spun că un cuvînt este totuşi fixat prin schema

idee sunet

cînd vorbim despre idee avem doar unul dintre elemente, **şi nici nu** mă gîndesc **să** susţin că sînt două cu totul, spre exemplu :

f ideea a \ sunetul a

ideea b sunetul b

1 " J B

etc.

Indiferent de natura sa aparte, limba, asemenea celorlalte tipuri de semne, este, înainte de toate, *un sistem de valori,* şi aceasta îi fixează locul în interiorul fenomenului. într-adevăr, orice tip de valoare, chiar uzînd de elemente foarte diferite, îşi are fundamentul doar în mediul social şi în forţa socială. Colectivitatea este cea care creează valoarea,

ceea ce înseamnă că valoarea nu există *înaintea* şi *în afara* acesteia, nici în elementele sale izolate şi nici în indivizi:
1. nu există în indivizii izolaţi: nici o valoare nu poate fi fixată în mod izolat, şi apoi variaţiile nu vor fi nici ele individuale;
Faptul lingvistic există doar prin [:]
2. dar, fapt nu mai puţin important, nu aspectele cuprinse într-un semn lingvistic vor conţine adevăratele elemente, la acest nivel existînd doar entităţi utilizate în vederea creării valorii.
7. [Discontinuitate geografică] !
[1] Pentru început, putem lua în discuţie un caz ce oferă condiţii foarte simple, şi anume acela cînd o limbă, care a fost transplantată la distanţă, s-a dezvoltat separat în cele două spaţii, anglo-saxon şi canadian, de pildă; este vorba despre cazul *discontinuităţii geografice* (care poate fi abordat din altă perspectivă şi nu este un caz teoretic: vezi româna). Vom vedea mai tîrziu că, în realitate, *discontinuitatea* nu creează condiţii atît de profund diferite pe cît pare şi va fi foarte dificil să-i apreciem influenţa exactă; totuşi, din primul moment, ea ne oferă imaginea unui grup vizibil separat, din punct de vedere material, în două.
După un timp de la separarea geografică, se vor identifica unele diferenţe în interiorul idiomului unic iniţial, care se vorbea de o parte şi de alta a mării. Diferenţe de toate categoriile, grupate după domenii: vocabular, gramatică, fonetică, pronunţie. Să precizăm încă de la început că nu trebuie să ne imaginăm că acela care se va modifica este idiomul transplantat în altă parte, iar celălalt va rămîne fix. Ipoteza inversă este la fel de puţin probabilă. Dar, pentru fiecare detaliu în parte, se va verifica ba una, ba cealaltă dintre afirmaţii.
AA BA
AA
sau
A A
ITc

Ar fi iluzoriu să ne închipuim că ceea ce avem de studiat este particularizarea idiomului izolat, cînd de fapt trebuie să urmărim ambele idiomuri, în paralel. Exemplu: j6w - *ă.*
Acesta va fi tabloul [...].
Dar iată unde voiam să ajung cu acest prim exemplu: ce anume a creat diferenţele care sînt în curs de a conduce la apariţia a două limbi diferite? Să fie oare distanţa în spaţiu, să fie diferenţa de mediu? Sîntem tentaţi, aproape irezistibil [...].
E suficient să reflectăm puţin ca să ne dăm seama că aceste diferenţe apar în timp. Este mai mult decît evident că, a doua zi după debarcare, anglo-saxonii vorbeau exact aceeaşi [...].
Schimbarea implică scurgerea unui anumit timp.
O figură a limbajului, ca să spunem astfel, este cea care ne va determina să punem pe seama separării geografice [...]; dat fiind că factorul timp este implicit, el fiind implicat de ambele părţi, îl bănuim [...].
Mai mult chiar: numai prin intermediul timpului; diferenţa geografică trebuie tradusă în diferenţe temporale.
Niciodată nu s-a ajuns de la *mejo* la *medzo* ; adevărul [este] că s-a | trecut de la *medio* la *mejo.*
Or, aceasta s-a produs în timp.
Schema diferenţei numite geografică nu este completă decît în | momentul în care o proiectăm în timp.
secţiune - tranşă orizontală
Mişcarea nu trebuie căutată acolo unde nu este (mişcarea ascensională a unui rîu).
DOCUMENTE NOI ?'

. nnqi
Notă cu privire la „mediu",
influenţa climatului, aspecte neprevăzute,
determinarea sensului mişcărilor

Aşadar, explicarea diferenţelor geografice este acelaşi lucru cu studierea diferenţelor pe care le-ar aduce timpul în limbă, avînd în vedere că *în fiecare punct* există doar o modificare în timp :
a b
nu b-c
Diferenţa geografică trimite la ideea de *unitate.* Unde se află această unitate ? în trecut, deci în timp,
într-un domeniu pe care nu-l intuim imediat. Diferenţele geografice aduc cu sine diferenţe evolutive. Este evocată orice evoluţie ce reprezintă una dintre părţile substanţiale ale lingvisticii. Lucrurile trebuie judecate temeinic.
Din punct de vedere fonetic
Din punct de vedere morfologic
geografia nu este decît o aplicaţie particulară: evoluţie în puncte diferite
Evoluţie în continuitatea geografică. Un caz care trebuie considerat normal şi central
Nu mai avem în vedere o insulă, ci o suprafaţă continuă, unde, la un moment dat, se vorbeşte aceeaşi limbă.
1. Cert este că, după cinci sute de ani [...].

Principiul mutaţiei inevitabile. (Limba literară)
Am avansat mai devreme ideea existenţei a două tipuri de diversităţi posibile între două idiomuri: diversitatea în înrudire, care comportă anumite grade ; şi diversitatea în absenţa înrudirii, care este una absolută, radicală, de nedepăşit. Nu am citat exemple nici pentru una, nici pentru cealaltă sau, mai bine spus, nu am făcut-o în mod special, exemplele fiind nelimitate în ambele cazuri şi fiecare avînd, de pildă, noţiunea că între chineză şi oricare dintre limbile indo-europene sau între turcă şi limbile indo-europene nu există nici o înrudire ; că, în schimb, deosebirea dintre franceză şi spaniolă se mişcă în interiorul realităţii pe care o reprezintă înrudirea; tot astfel, şi deosebirea dintre ansamblul limbilor romanice şi germană.
•*XI*
III. *Diversitatea geografică privită din punctul de vedere al cauzelor sale*
Am constatat că acest fapt este observat în primul rînd. Acum îl abordăm ca pe un fenomen care trebuie explicat, care trebuie redus la cauzele sale.
O primă remarcă: nu se pune problema unei diversităţi absolute sau, dacă se pune, nimănui nu-i trece prin minte că acesta ar trebui să fie punctul de plecare. Mai mult, oricine poate să-şi dea seama că între cele două probleme nu există nici măcar o analogie, aceasta cu condiţia de a admite că ele sînt în număr de două.
Cu prima dintre ele, diversitatea în înrudire, ne plasăm pur şi simplu pe terenul observaţiei şi totul ne promite că, fără a părăsi acest teren, vom avea cum să găsim soluţii sigure. O diferenţă precum cea dintre franceză şi provensală nu a existat dintotdeauna, aşadar putem urmări cum a apărut şi cum s-a dezvoltat ea.
Cît despre cealaltă problemă, acceptăm că este legitim să fie, la rîndul ei, analizată, dar orice discuţie pe această temă nu poate fi altfel decît de ordin speculativ.

8. *[Intercourse]*
în toate aceste situaţii, limba se amestecă, se egalizează.

Prin *intercourse,* o inovaţie născută într-un punct poate ajunge să dispară, să fie sufocată în limb[ă], ceea ce restabileşte unitatea. Dimpotrivă, inovaţia poate deveni contagioasă prin *intercourse,* care exercită o forţă *de propagare,* altă sursă de stabilire a unităţii.

Să notăm că propagarea poate avea loc la mare distanţă; forţele *intercourse* locale formează un lanţ mai vast; şi astfel, două puncte dintr-un teritoriu lipsite de orice comunicare între ele sfîrşesc totuşi prin a [...].

II. DOCUMENTE VECHI

(Ediţia Engler 1968-l974)

jfi;

fţr $>.■

■«

1. [Note pentru cursul I (1907)]

3329 în viaţa limbajului:

I. Evoluţiile

1. Schimbarea fonetică

2.

Cei care au urmărit [...]. Iată aspectul în legătură cu care sîntem exacţi.

Dacă nu am încheiat capitolul schimbărilor fonetice, care este, ca să spunem aşa, fără sfîrşit şi inepuizabil, cel puţin l-am *închis,* din perspectiva a ceea ce doream să spunem în special despre subiect la acest început de curs.

Care sînt aşadar celelalte forme ale evoluţiei lingvistice, avînd la origine factori care nu vor mai fi fonetici ? Acest aspect trebuie examinat la rîndul lui, fiind primul subiect care ne aşteaptă.

însă chiar înainte de a intra în miezul noii chestiuni, propuse astfel atenţiei dumneavoastră, consider util să rezum din ce anume se va compune pentru noi „fonetica" de acum înainte. Un asemenea demers ar fi util (aş spune chiar salutar) nu doar ca recapitulare a principiilor avansate pînă acum, ci şi pentru a trece la alte aspecte cu care vom avea de-a face, aspecte diferite de cele fonetice. Nu este de-ajuns să ne ocupăm de sunete, ci trebuie să ne ocupăm de sunete în succesiunea lor regulată.

în această primă şedinţă, mă voi consacra exclusiv examinării, împreună cu dumneavoastră, a elementelor care alcătuiesc acel domeniu special al lingvisticii numit fonetică sau a celor care l-ar putea alcătui, în principiu, în conformitate cu ideile pe care, cu diverse ocazii, le-am avansat în primul semestru ca pe nişte adevăruri generale.

Aş proceda mai întîi la formularea unor întrebări şi la citarea unor exemple, într-un mod cu totul analitic.

1. Facem oare fonetică atunci cînd ne întrebăm, spre exemplu, dacă sunetul englezesc *sh* din *shirt, show* este sau nu acelaşi cu sunetul franţuzesc *eh* din *cher* sau *chose* ?

Răspuns : facem fiziologie pură (adică nu numai că nu facem fonetică, dar nu facem nici lingvistică, nici măcar într-o măsură redusă). Căci întrebarea care se pune este aceea dacă tipul fiziologic s^l surprins în englezescul *sirt* coincide sau nu din punct de vedere fiziologic cu s^l din *ser.*

Dar care să fie trăsătura specială care îmi demonstrează în mod imediat şi negativ că ceea ce fac aici nu este fonetică ? Tocmai faptul că nu pun faţă în faţă doi termeni succesivi, dintre care unul îi ia locul celuilalt.

2. Altă întrebare prin [...]. Dacă discut valoarea pe care o are în franceză *e* mut din finalul unui cuvînt: *apporte, mere, ordre,* [...]. întrebare gramaticală sau grafico-gramaticală. Dacă eu [...].

2a. [Note pentru cursul II (1908-l909): Dualităţi]

3331=133-l41 j Limbajul poate fi redus la cinci sau şase **dualităţi** sau *perechi de lucruri.*

II. Faptul că putem să-l reducem la un număr determinat de perechi constituie un avantaj considerabil. Aşa cum este el dat, limbajul nu promite altceva decît ideea unei *multiplicităţi,* compusă, la rîndul ei, din fapte eterogene, formînd un ansamblu *care nu permite nici o clasificare.*

III. Legea dualităţii nu poate fi încălcată.

a) Prima pereche sau prima *dualitate*: cele două laturi psihologice ale semnului.

Asociere-----;-------

b) A doua pereche sau dualitate : individ/masă.

Limba, lucru lipsit în sine de orice raport cu masa umană existentă, este legată de fapt indisolubil de masa umană.

Alte forme: Limba fie este socială, fie nu există.

Pentru a se impune spiritului unui individ, limba trebuie să aibă mai întîi confirmarea colectivităţii.

3331 =241-246 ^ treJa perecJJe (Je iucruri este constituită din limbă şi vorbire (semnul, dublu mai întîi prin asocierea interioară pe care o comportă, dar şi prin faptul că există concomitent în două sisteme, dispune de o dublă gestionare).

Limba este consacrată social şi nu depinde de individ. Ea provine din individ sau din vorbire:

a) tot ceea ce este fonaţie;

b) tot ceea ce este combinaţie - tot ceea ce este voinţă.

Dualitate:

Vorbire

Voinţă individuală

Limbă

Pasivitate socială

Aici apare pentru prima oară chestiunea existenţei a două lingvistici.

2b. [Note pentru cursul II (1908-l909): Whitney]

[3332] Whitney, *Oriental & Linguistic Studies,* voi. I, New York, 1873, p. 200: „Cînd pretindem că ştiinţa limbajului îşi găseşte fundamentul principal în filologia comparativă indo-europeană, nu trebuie nicidecum să înţelegem că aceasta ar presupune limitarea atenţiei ştiinţei la idiomurile respectivei familii. Obiectul lingvisticii constă în a înţelege limbajul în sensul cel mai larg şi mai puţin restrictiv, de a înţelege întregul corp al limbajului uman, în toate manifestările sale şi în toate relaţiile pe care le oferă, în toate varietăţile, cu istoria lor şi cu cauzele diversităţilor lor. Studiul ar fi incomplet, implicaţiile sale nu ar fi decît parţiale, iar rezultatele limitate dacă el nu ar ţine seama de familiile de limbi cele mai puţin rafinate şi mai neînsemnate tot atît de mult ca şi de cele care ocupă un loc mai privilegiat. De fapt, întotdeauna vom avea la dispoziţie, în cazul cel mai fericit, doar o parte redusă din materialele pe care le-am dori, şi din această parte accesibilă nu ne vom putea permite

să neglijăm nimic. Pe de altă parte, pentru ca lingvistul să aibă posibilitatea de a înţelege dezvoltarea istorică a diverselor forme ale limbajului uman şi de a stabili condiţiile, interne sau externe, care le-au condus la forma actuală, ar trebui să dispună (are nevoie să dispună) de documente autentice cu privire la toate segmentele şi la toate perioadele fiecăreia, în vreme ce în realitate el are în faţă, în mod efectiv, doar fazele cele mai recente ale unui număr limitat de astfel de forme, uneori chiar ultimele faze pentru majoritatea acestora. Concluziile sale vor fi aşadar obţinute prin inducţie, cu ajutorul studiului şi al comparaţiei atente pe care va trebui să le aplice unor fragmente mai mult sau mai puţin disjuncte. De o necesitate evidentă s-au dovedit a fi stabilirea, într-un mod sau în altul, a metodei conform căreia trebuie cercetate aceste materiale fragmentare, formularea regulilor şi principiilor raţionamentului lingvistic şi

ale interpretării mărturiilor în acest domeniu, precum şi trasarea liniilor generale ale dezvoltării lingvistice, indiferent dacă ele sînt confirmate sau modificate de cercetarea ulterioară.
Or, cum s-ar putea realiza aşa ceva, cum s-ar putea realiza altfel decît printr-o cercetare specială, dedicată familiei indo-europene ? Acest domeniu este singurul în care s-ar putea întîlni un ansamblu aproape nelimitat de fapte atestate, legate între ele prin fire ce pot fi urmărite şi permit observarea conexiunii lor; acest domeniu este singurul care oferă din abundenţă forme ce se disting atît prin varietate, cît şi printr-un înalt grad de dezvoltare structurală, permiţînd reducerea cursului dezvoltării la simplitatea stării primitive. Există şi în alte domenii monumente ale vorbirii umane datînd din epoci la fel de îndepărtate - sau chiar mai îndepărtate - ca şi cele mai vechi monumente ale indo--europenei, dar acestea sînt de obicei înconjurate de condiţii care fac din ele documente incomparabil mai puţin preţioase pentru lingvist. Cuvintele scrise în egipteană au ajuns pînă la noi din străfundurile unei epoci mai îndepărtate decît oricare alta; dar egipteana este o limbă aproape izolată de orice familie şi are o structură excesiv de simplă, încît abia dacă putem vorbi despre o istorie în ceea ce o priveşte.
în această ultimă privinţă, ea este depăşită de chineză, care face parte, la rîndul ei, dintr-o categorie atît de aparte, încît nu ar fi în măsură să lumineze decît o parte - cea mai neînsemnată - din dezvoltarea generală a limbajului. Sub aspectul vechimii, semitica este singurul rival care stă în picioare în faţa indo-europenei, dar şi ea este mult inferioară acesteia din punctul de vedere al bogăţiei şi varietăţii

ilustrării lingvistice pe care o oferă [...]. (Renunţ aici la dezvoltarea ideii.) Doar în mijlocul idiomurilor din stratul indo-european un domeniu de istorie lingvistică atît de întins ni se putea oferi fără discontinuităţi şi fără neclarităţi. Doar aici aveam posibilitatea de a urmări toate procesele sau stadiile de creştere în acţiunea lor variată, începînd cu rudimentele şi ajungînd la cel mai înalt grad de perfecţiune în limbă cunoscut vreodată undeva.
Aici se putea crea un nucleu în jurul căruia, mai tîrziu, o întreagă ştiinţă putea căpăta contur şi formă. Aici se puteau testa toate generalizările, se puteau elabora metode de cercetare, care şi-ar găsi aplicare atunci cînd ne-am ocupa de familii de limbi prezentînd o materie mai săracă şi, prin aceasta, mai dificil de [...].
Să nu se spună aşadar că, avansînd ca adevărat faptul că întreaga ştiinţă a limbajului se întemeiază în esenţă, pînă în prezent, pe studiul idiomurilor avînd aceeaşi origine ca şi franceza, nu facem decît să exaltăm pe nedrept meritele indo-europenei sau să arătăm o preferinţă condamnabilă respectivelor idiomuri.
Dacă aceste limbi şi-au trecut în cont, într-o proporţie extraordinară, lucrările de lingvistică, faptul se datorează fie cauzelor expuse mai sus, fie importanţei istorice a popoarelor care le vorbesc, fie, în sfîrşit, însăşi superiorităţii acestor limbi, precum şi a literaturilor în care se reflectă ele. La fel ca în oricare alt domeniu ştiinţific, nici în lingvistică nu i se va putea interzice celui care se ocupă de o ştiinţă să se instaleze mai cu seamă în acele regiuni care se dovedesc a fi cele mai ilustrative, graţie existenţei unei concentrări mai mari de corespondenţe interesante între fapte".
Această pagină este concepută (pe de o parte) ca reacţie la anumite atacuri - mai cu seamă cele ale lui Oppert, specialist în asiriană - la adresa rolului aşa-zis excesiv care tindea să-i fie atribuit lingvisticii indo-europene, ea fiind prin urmare puţin polemică; însă vom vedea că, în toate lucrările sale, Whitney revine, mai mult sau mai puţin, asupra aceleiaşi idei a necesarei preponderenţe a lingvisticii indo--europene, şi am ales acest pasaj din ansamblul operei sale pentru că aici el expune, într-o variantă mai completă decît în alte părţi, raţiunile care îi justifică punctul de vedere. Pe de altă parte, pagina citată este scrisă acum 35 de ani, şi

acceptăm că lingvistica celorlalte familii de limbi a putut înregistra de atunci unele progrese, însă acestea nu trebuie

exagerate. Dacă ne-am propune să le semnalăm, am vedea că un anumit progres se constată mai ales într-o familie de limbi despre care Whitney nu vorbeşte în aceste rînduri, şi anume familia numită uralo-altaică, înglobînd fino-ugrica, turca, tătara, o mare parte a limbilor din Siberia etc. în acest domeniu se înregistrează o activitate destul de intensă, iar numele care apar mai des sînt cele ale lui Radoff şi V. Thomsen. Totuşi, ceea ce ne spune Whitney rămîne adevărat o dată pentru totdeauna, ca să spunem aşa, şi aceasta din următorul motiv : pentru cei care vor dori să pună bazele lingvisticii altor grupuri de limbi ar fi complet inutil să întreprindă acest demers fără ca, în prealabil, să-şi însuşească temeinic lingvistica indo-europeană şi rezultatele sale. Orice lingvistică va fi obligată să pornească, pentru metode şi pentru critica faptelor, de la capitalul de experienţă dobîndit de lingvistica indo-europeană. Specialistul în limbi semite care, pe motiv că are cunoştinţe profunde de arabă, ebraică, feniciană, asiriană, etiopiana şi tot ceea ce compune familia semitică, şi-ar imagina că poate face istoria lingvisticii acestei familii fără a arunca o privire asupra principiilor stabilite de lingvistica indo-europeană se expune unui eşec lamentabil - doar dacă nu este, din întîmplare, un spirit atît de luminat încît să refacă singur tot ceea ce i-au adus nou acesteia nouăzeci de ani de cercetări şi de observaţii colective. însă, aşa cum spune şi Whitney, lingvistica indo-europeană are dreptul să le vorbească celorlalte nu doar pentru că, din întîmplare, este mai în vîrstă decît ele, ci şi întrucît ea depăşeşte, prin cadrele sale, cadrele mai puţin complicate ale celorlalte familii. Nu trebuie să cedăm iluziei oarecum infantile de a crede că, doar pentru că ne sînt familiare, franceza, latina sau germana reprezintă tipuri mai simple decît ebraica sau chineza, al căror nume este adus în discuţie atunci cînd dorim să sugerăm ideea de *summum* al dificultăţii lingvistice. Cît priveşte scala complexităţii, adevărul este cu totul altul, şi situaţia se extinde la forma pe care o obţinem prin reconstrucţia indo-europenei primitive, care se afirmă încă de la început ca fiind mult mai complexă decît proto-semitica, proto-uraniana sau proto-malaieziana.

Avînd la dispoziţie de la bun început tipuri mai complexe şi, de asemenea, mai variate (cele două aspecte mergînd mînă în mînă) decît cele pe care le vor produce o mulţime de alte limbi, lingvistica indo--europeană păstrează şi din acest punct de vedere un incontestabil loc fruntaş, aşa cum se întîmplă cu orice cercetare vizînd un organism

superior în raport cu cea întreprinsă asupra unuia inferior. Nu intru mai mult în detalii: evident, aceasta nu înseamnă că lingvistica indo-europeană delimitează şi înglobează din start toate cazurile posibile, ci doar că, prin dimensiunile ei considerabile, are şansa să realizeze mult mai multe cazuri decît oricare alta - şi aş adăuga, pentru a nu da de înţeles că există ceva care poate fi lăsat deoparte, atît cazuri istorice sau diacronice cît şi cazuri sincronice sau gramaticale.

3332=83 ţJn Jucru ar pUtea SUIprm(je, referindu-ne tot la rîndurile citate din Whitney, şi anume că el nu menţionează lingvistica limbilor romanice ca pe o altă arie, nu mai puţin recomandabilă pentru a servi drept bază utilă pentru lingvistica generală. Aspectul se poate lămuri mai întîi fără nici o explicaţie, prin simplul fapt că dezvoltarea limbilor romanice nu constituie decît una dintre ramurile indo-europenei, fiind echivalentul perfect al istoriei latinei, al istoriei uneia dintre limbile familiei, fără să fie nevoie măcar de precizarea că este vorba despre o istorie *ulterioară* sau despre o *sub-istorie.* Limbile romanice nu sînt un epilog neprevăzut al latinei, ci pur şi simplu continuarea ei, exact la fel cum suedeza sau engleza modernă reprezintă continuarea ramurii indo--europene germanice. Există totuşi o trăsătură care caracterizează exclusiv familia romanică şi, prin urmare, lingvistica romanică, şi anume că

spaniola, italiana, franceza, romanşa etc. se întîlnesc într-un prototip cunoscut,
fa vreme ce
punct comun cunoscut în mod nemijlocit „ *latina*.
. \
spaniola italiana franceza romanşa
punct comun necunoscut *proto-germanica*
engleza germana germana de jos suedeza daneza

La fel se întîmplă cu toate sub-familiile indo-europenei în afară de cea romanică. Nici una nu are un punct comun într-un idiom cunoscut; astfel, în familia limbilor slave (ceha, poloneza, rusa, sîrba etc), prototipul slav nu este cunoscut în mod direct. Ca urmare a acestui fapt, ce ţine de purul hazard extern, situaţia lingvisticii romanice, pentru ansamblul chestiunilor care o privesc, este una excepţională, nu doar diferită de situaţia lingvistului ce abordează ansamblul familiei indo--europene, dar la fel de diferită dacă ne limităm la o altă sub-familie precum germanica. Aceasta dă naştere unei lingvistici speciale de partea limbilor romanice, absolut privilegiate în raport cu celelalte ; în acest sens afirm că ne-am fi aşteptat ca autorul citat să menţioneze lingvistica romanică drept un domeniu unde există un maxim de certitudine, graţie unei duble serii de documente; dar tot în acelaşi sens am putea să o dăm la o parte pe drept cuvînt, întrucît ea reprezintă un caz excepţional, singurul în care nu trebuie să apreciem faptele cu metoda folosită de obicei, aceea a inducţiei.
2c. [Note pentru cursul II (1908-l909): Limbile celtice]
[3333] *Limbile celtice*
1. Dificultatea de a stabili sau de a delimita ţinutul locuit de celţi în secolele dinainte de secolul I î.e.n.
De îndată ce vine vorba despre celţi, oricine se gîndeşte în mod firesc, pe de o parte, la Galia şi, pe de altă parte, la Insulele Britanice. Dar înseşi persoanele *(francezii,* în special) cu simpatii pentru perioada celtică au urmărit impunerea unei opinii conform căreia ne-am înşela dacă am presupune că o concentraţie maximă a populaţiei ar trebui căutată în special în aceste ţinuturi vestice. Promotorul cel mai eminent al ideii, astăzi în vogă, este celtologul H. d'Arbois de Jubainville, profesor la College de France, iar demonstraţiile sale cele mai repre-zentative pot fi găsite în lucrarea sa în două volume *Les habitants primitifs de l'Europe* [pe marginea foii: scris de mîna lui Saussure], ale cărei rezultate în legătură cu celţii au obţinut şi adeziunea (totală sau parţială) a savanţilor germani. Ceea ce voi arăta pe scurt în cele ce urmează nu este analiza generală a unei asemenea lucrări.
Elementele particulare ale noii perspective
a) Nu este sigur că sudul Franţei a fost ocupat vreodată masiv de către celţi. Este clar însă că mai cu seamă sud-estul, toată coasta Marsiliei şi mult dincolo de ea, spre nord, erau teritorii locuite de liguri.
Cine erau liguriii ? Aceasta e altă problemă şi (dacă vom avea timpul necesar) vom vedea că o parte dintre lingvişti acceptă că erau indo--europeni. în orice caz, nimeni nu susţine că ar fi fost *celţi* şi iată cum, pentru o parte însemnată a Franţei, trebuie formulate rezerve în legătură cu populaţia celtică.
b) Dimpotrivă, nu există nici un dubiu că mase însemnate de populaţie celtică erau răspîndite în Europa Centrală:
Alexandru cel Mare
Boieni Durostorum
Volcae Eburodunum-Briinn
Carrodunum - Croaţia,

precum şi în întreaga vale a Dunării.
Numele *Hercynia silva* este celtic. s '
c) Un mare număr de termeni germanici sînt preluaţi de la celţi, în particular în domeniul dreptului public sau privat, ceea ce pare a indica o dominaţie a celţilor în zona germană. De remarcat că, în prezent, chiar şi Hirt admite ideea acestei dominaţii.
Cele mai vechi texte din bretona armoricană datează abia din secolul al XV-lea, dar există o serie de glose mai vechi.
O statistică din 1885: 1.300.000, din care 1/2 monoglote.

Particularităţi în raport cu indo-europeana
1. Diferitele stadii *preliterare celtice* (din aria insulară sau în general din Galia) nu se caracterizează doar printr-o diferenţă substanţială în raport cu stadiile imediat următoare, ci şi printr-o extraordinară fidelitate faţă de tipul indo-european. Dacă ne ghidăm doar după ceea ce rezultă din vechile denumiri geografice ale Galiei, nu poate exista nici o îndoială că, pentru indo-europeană, galica ar putea fi de o valoare egală cu greaca = atingînd aproape maximul şi, în orice caz, infinit superioară latinei, în privinţa conservării fidele şi a cunoaşterii indo--europenei.
Unul dintre neajunsurile ireparabile ale lingvisticii indo-europene este acela de a nu fi putut conserva galica sau cel puţin un dialect celtic oarecare, datînd din aceeaşi epocă la care trimite ideea de galică.
2. Integritatea şi claritatea numelor celtice din epoca [...] (din Galia sau din insule).
3a. [Note pentru cursul III (1910-l911): Părţile cursului şi lingvistica geografică]

3334=2844
cum am maj ar;jtatj divizăm cursul nostru în trei părţi, titlul primelor două diferenţiindu-se doar printr-un singular în locul pluralului: *Limbile* (prima parte), faţă de *Limba* (partea a doua). Această diferenţă este suficientă pentru a marca destul de riguros şi fără i echivoc ceea ce trebuie să reprezinte diferenţa de conţinut între cele două părţi. Una va fi un fel de generalizare a celeilalte. Nu este de nici un folos, cum poate s-ar crede, după cum nu este nici prudent să ne propunem să dăm o explicaţie mai exactă a acestei opoziţii printr-o | singură operaţie, spre exemplu punînd în contrast *1. Limbile* şi *2. Viaţa limbii.* 3334=2846 într-adevăr, ar fi o dovadă de mare îndrăzneală, cel puţin în opinia mea, ca, pornind de la un titlu, să tragem concluzia că toate lucrurile care au o valoare generală pentru caracterizarea limbii i fac parte dintr-o *viaţă,* dintr-o *biologie* sau dintr-o istorie a respectivului organism, ce trebuie redactată: sînt destui cei care propun acest aspect,
asemănător cu fenomenele vieţii sau cu fenomenele istoriei, dar sînt alţii care nu ar accepta nici în ruptul capului un asemenea cadru, printre altele întreaga latură logică a limbii depinde sau poate depinde de o serie de date imuabile pe care accidentele ţinînd de timp sau de spaţiul geografic nu le afectează cîtuşi de puţin. Astfel, un titlu precum *Viaţa limbii* ar fi foarte prost ales, întrucît este prea precis şi restrictiv.
Chiar dacă ar fi vorba despre o opinie izolată, observăm că este posibil ca, din aceste titluri, să lipsească intenţia de a tranşa disputa: *Limbile* reprezintă obiectul concret care i se oferă lingvistului pe întreaga suprafaţă a globului; *Limba* este titlul ce poate fi dat concluziilor pe care lingvistul va şti să le formuleze pe baza observaţiilor făcute, în timp şi spaţiu, asupra ansamblului limbilor.
3334 2845 *Diversitatea geografică a limbii. Ea reprezintă primul fapt care se impune atenţiei, w Diferite tipuri şi grade ale acestei diversităţi*
3334=2847-2862 pjuraljtatea formejor limbii pe glob, eterogenitatea limbii pe care o observăm cînd trecem de la o regiune la alta sau de la un district la altul, aceasta este, ca să spunem astfel,

constatarea primordială, la îndemîna tuturor, oricine putînd-o formula imediat. Să nu amestecăm pentru moment în discuţie preocuparea pentru cauzele sale posibile şi să luăm lucrurile aşa cum se prezintă ele. Afirm că diversitatea geografică este primul fapt care se impune lingvistului şi oricui, în general. în vreme ce variaţia limbii în timp scapă în mod fatal observatorului, cel puţin la început, dimpotrivă, este cu neputinţă ca variaţia în spaţiu să-i scape. Vom ajunge mai tîrziu la această variaţie în timp şi vom vedea că ea nu poate fi separată în fond de variaţia în spaţiu; dar, am spus-o şi o repet, doar a doua este dată în mod imediat. Observatorul este plasat într-o anumită generaţie şi la început nu ştie nimic despre cum a fost limba înaintea lui; prin urmare, el nu are ocazia să-şi dea seama [...]. Din contră, [...]. Chiar şi triburile sălbatice...
Putem spune că, graţie acestui aspect, orice popor înţelege limba, oricît de neevoluat ar fi el. Contact cu aloglosele... Vechiul mit al Turnului Babei arată că problema [...].

Ţăranul cel mai simplu, care vorbeşte în grai local, te [...].
Să remarcăm în treacăt sub ce formă sînt înclinate populaţiile primitive să conceapă [...]; ea nu este lipsită de interes. Pe de o parte, ceea ce distinge de alte vieţi [...]. Este o trăsătură, alături de îmbrăcăminte, coafură, armament. Iată că nu stăm rău. Obişnuinţă (culoarea pielii nu), statură.
îSi'wua are două sensuri.
Trebuie să adăugăm acum că, de obicei şi într-un mod de la sine înţeles, fiecare popor atribuie propriului idiom o anumită superioritate : *bîlbîifi* - pdppapoţ, *mlechas* (aici, ca trăsătură generală, chiar popoarele cele mai civilizate au, în legătură cu fiecare fonem din limba obişnuită, concepţia cea mai contrară bunului-simţ).
Pentru lingvistica însăşi [...]. Lingvistica nu a apărut decît atunci cînd
Gramatica analizează latura internă [...].'
Grecii [...]. SICIAEKTOI. Observaţie incidenţă: acestea sînt proteiforme. Gramatica are puţine în comun cu diferenţa dintre limbi. Altă observaţie: dacă limba ne apare de la bun început ca o realitate eterogenă sub aspect geografic, oare ea nu se prezintă în egală măsură ca diferenţiind aspectele etnice? Problemă mult mai complexă.
Etnic = principiu al variaţiei în timp sau al unei relative rezistenţe la variaţia în timp.
Prin urmare, în numele acestui adevăr vor fi aduse în discuţie consideraţii care nu apar la prima vedere.
A doua constatare, după cea legată de existenţa diversităţii: analogia este mai mult sau mai puţin evidentă, iar asemănarea sau deosebirea mai mult sau mai puţin puternice. Această constatare este mult mai la îndemîna oricui decît ne-am imagina văzînd cît a întîrziat gramatica comparată să apară.
Ţăranul cel mai simplu... Este interesant să... - Nu doar dialecte, ci şi italiana şi franceza.
Grecii au înţeles prea bine că latina conţinea o mulţime de [...].
La ce conduce această observaţie analizată ştiinţific? Asemănarea, dacă se dovedeşte a fi importantă, înseamnă *înrudire. înrudirea* presupune existenţa unei *genealogii,* deci *o întoarcere în trecut spre o sursă,* iată de ce este imposibil să o discernem imediat, în toate detaliile sale şi de ce ne limităm la principiu.
' DOCUMENTE VECHI '
Familii de limbi. Comparate la rîndul lor, aceste grupuri [...].
Limite de nedepăşit:
3334=2872 Două gj^aţjj prIncipale :
J Diversitate în înrudire
[Diversitate fără înrudire care să poată fi uşor recunoscută
3330=2863-2865 i

p depăşim [...]?
Semitică - indo-europeană. Trombetti. *Fapte demonstrabile* şi *adevărate.*
3334=28752 55 fie oare interzisă orice comparaţie? Orice comparaţie istorică da, însă nu şi orice comparaţie vizînd organizarea gramaticală.
3334=2919 2 Diversificarea unei limbi care *la origine* era unică. Principiul fărîmiţării în acelaşi teritoriu.
S-a recunoscut, ca principiu general, că procesul prin care o limbă devine multiplă, adică se fărîmiţează în mai multe limbi, nu se află în mod necesar în relaţie cu deplasările de populaţii. Aceste deplasări pot fi un factor important, suprapunîndu-se altor factori, ca să spunem aşa, dar este esenţial să constatăm mai întîi că fenomenul se produce în afara acestui factor la fel de bine ca şi prin intervenţia lui.
Dată fiind o suprafaţă geografic determinată şi unilingvă la momentul A, există două aspecte care trebuie susţinute şi puse în egală măsură în lumină.
Primul aspect pe care îl cunoaştem dinainte este că momentul B va oferi un alt stadiu al limbii, mai mult sau mai puţin modificat în raport cu A. Faptul este consecinţa *Timpului* sau a principiului conform căruia limba se modifică în timp.
Or, acest prim fapt ar putea fi conceput foarte bine singur, cu alte cuvinte B, ce reprezintă un al doilea stadiu, ar fi nu mai puţin unilingv decît A.

:/
însă al doilea principiu verificat prin observaţie este că schimbarea nu ajunge niciodată la un rezultat identic pe toată suprafaţa. întotdeauna se întîmplă ca măcar o parte dintre modificări să urmeze direcţii diferite în diversele puncte ale suprafeţei respective; astfel, modificarea în timp corespunde întotdeauna deopotrivă unei diversificări în spaţiu.
,.m
/X/i ir")
Dacă, în contextul limbii, aplicăm elementul Timp la elementul Spaţiu (suficient timp pentru a avea valoare şi pentru a fi receptat ca atare) sau, ceea ce în privinţa timpului este acelaşi lucru, dacă aplicăm în acţiunea timpului un element spaţial, rezultatul nu poate fi altul decît un multiplu al spaţiului şi al timpului, adică un [...]. O diversitate de idiomuri
b,b',b",
independent de gradul de alterare a idiomului.
De exemplu, în întreaga Italie s-a vorbit la un moment dat latina. O latină sensibil identică de la o regiune la alta.
Dacă luăm astăzi acelaşi spaţiu geografic, schimbarea se exprimă prin una dintre formulele :
A latină uniformă ? sau B italiană uniformă ?

, Nicidecum. Italiana care se vorbeşte la Genova, la Veneţia, la Florenţa [...].
Există, ce-i drept, un eşantion permanent de limbă comună care se numeşte italiana literară, dar acesta este un produs al literaturii şi al voinţei naţiunii [...], în principal pe baza dialectului toscan.
3334=2919 pr0(jusele directe ale latinei sînt atît de diferite, încît un milanez care va asista la o piesă jucată de teatrul local din Napoli nu va înţelege ce spun actorii. Ideea unei Europe lipsite de popoare.
3334=295l-2953
în continuitatea geografică >«'
Ne-am plasat în faţa unei întinderi teritoriale la început perfect unilingve sau putînd trece drept unilingvă şi presupunînd, de altfel, o populaţie fixă şi sedentară pe întregul teritoriu. Putem lua ca model Galia anului 250, unde într-adevăr se vorbea o limbă care putea fi privită

ca uniformă de la un capăt la altul al teritoriului; ca urmare a asimilării romane, latina vorbită la Treves, la Tours sau la Toulouse, la Geneva sau la Marsilia a putut fi pentru moment identică.

Primul fapt sigur şi care se referă exclusiv la timp. După o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp (de pildă, 500 de ani sau mult mai puţin), putem anticipa - excluzînd intervenţia oricărui alt fapt secundar -că limba nu va mai fi aceeaşi, identică cu ea însăşi, dacă o analizăm la cele două extremităţi ale acestei perioade.

De unde ştim aceasta? Ne-o spune experienţa universală. în orice exemplu în care istoria ne permite să urmărim o limbă de-a lungul a două-trei secole, vom constata că timpul scurs corespunde de regulă unei modificări mai mult sau mai puţin importante a respectivei limbi.

3334=2205-2207 j^u exJstij mcj un exempm care s2 iiustreze imobilitatea absolută. Absolut este doar principiul mutaţiei limbii în timp. Mutaţie care se produce în mod diferit şi cu o viteză diferită de la un caz la altul, dar care este inevitabilă. Nimic nu o poate împiedica: e posibil ca perioadele tulburi, marcate de războaie, de revolte ale populaţiei sau de crize naţionale să conducă la accelerarea ei, aşa cum s-a susţinut adesea, dar faptul nu afectează principiul general, întrucît, chiar în cea mai

liniştită dintre perioade, nu vom vedea niciodată un fluviu al limbii identic, dacă îl analizăm la începutul şi la sfîrşitul unui anumit interval, iar existenţa pe acest parcurs a unor cascade este lipsită de importanţă. A insista asupra cauzelor care pot precipita uneori mişcarea înseamnă a sacrifica faptul general în favoarea accidentului; este suficient că mişcarea există imperturbabil, firesc şi mai presus de orice circumstanţă.

Fapt este că imaginea acestei mişcări continue ne apare adesea distorsionată prin intervenţia limbilor literare, limbi care se întîmplă să fie primele sau chiar singurele la care se raportează gîndirea noastră.

3334=2209 Jntr-adevăr, orice limbă literară, o dată ce a reuşit să se formeze undeva, este relativ imobilă şi, în orice caz, nu este adecvată să ne facă să simţim în ce măsură limba adevărată, limba care trăieşte liber în sînul unei mase sociale, este o materie ce se modifică în funcţie de timp.

3334=2208 prezenţa limbilor literare a fost semnalată deja în cursul nostru ca reprezentînd un produs *suprapus din punct de vedere geografic altuia,* şi anume limbii naturale. Deşi se suprapune din punct de vedere geografic limbii naturale, limba literară evoluează în alte condiţii de viaţă, şi avem în vedere aici doar condiţiile de viaţă ale produsului natural.

3334=2210 yom anaiiza m altg parte *cauzele* pentru care limbile literare rezistă, mai mult sau mai puţin, tendinţei de schimbare generală în limbă sau pentru care ele nu participă pe deplin la această schimbare. Aici nu se pune decît problema - discutată şi mai devreme - de a delimita tranşant cazul limbii literare, şi iată-ne astfel din nou în faţa patrulaterului prin care am reprezentat o suprafaţă lingvistică *unilingvă* lăsată *în voia* forţelor care acţionează în interiorul ei.

3334-2954-2962

avansat ca prjm ^evăr faptul că limba nu va mai fi aceeaşi la capătul unei anumite perioade de timp.

Trebuie să adăugăm imediat o a doua idee, nu mai puţin sigură decît prima, şi anume că limba nu se va modifica în acelaşi mod pe întregul teritoriu.

Se verifică astfel adevărul celor spuse anterior, şi anume că modificarea rămîne un aspect care ţine exclusiv de timp, în ciuda faptului că se produce diferit în spaţiu. Chiar dacă ne referim la un singur punct din spaţiu, timpul va aduce cu sine modificarea. Dimpotrivă, în absenţa timpului, spaţiul e incapabil să producă vreo modificare. Diferenţa geografică nu este decît proiecţia schimbărilor în timp, şi trebuie analizată, atunci cînd se urmăreşte explicarea ei, doar

pe verticală, iar nu pe orizontală (vezi figura de mai sus).

Cai neîntîlnit
(Evoluţia în timp conduce la acelaşi rezultat în toate punctele teritoriului.)
Caz real (care se verifică fără excepţie, fiind inevitabil) (Evoluţia în timp este însoţită de modificări, fiind diferită de la un punct la altul.)
Dar ceea ce am indicat la început într-un mod foarte sumar va trebui abordat acum dintr-un al doilea punct de vedere.
Cum începe şi cum se conturează, încetul cu încetul, varietatea ce va ; conduce în cele din urmă la apariţia a nenumărate dialecte? Acest \ aspect este foarte [...].
1. Prin inovaţii succesive exacte, constituind tot atîtea detalii care pot fi precizate.
De exemplu: în domeniul morfologic, *gebames gebam(es)* ; în domeniul fonetic, schimbarea *s>z* etc.
2. Din două, una: fiecare dintre aceste inovaţii fie va avea ceea ce se numeşte *aria* sa (lat. *area),* fie va acoperi întregul teritoriu, reali-zîndu-se pretutindeni. Fireşte că acest caz - cel mai rar întîlnit -, modificînd limba în raport cu starea iniţială, nu creează diferenţe interioare, condiţionate geografic. Dimpotrivă - şi cel mai adesea -, fenomenul inovaţiei se produce pe un teritoriu limitat, într-o anumită

arie. Şi acesta este nucleul formării oricărui dialect şi a oricărei diferenţe geografice:
(oeuf)

1	**2**
E3	
porta/porte	

Această arie nu poate fi determinată dinainte de nimic, ea nu coincide cu provinciile şi nu este aceeaşi în fiecare provincie; aici trebuie invocată ideea de întrerupere a continuităţii.
Imaginea unor arii diferite asigură o reprezentare cît se poate de reală!
ka/tsa vaque, rescape, cage
3334=2%9-297o
fn acest fej se vor forma oare *dialectele,* adică o serie de tipuri lingvistice închise, corespunzînd unei anumite provincii şi avînd frontiere clare în toate direcţiile ?
Ar fi o afirmaţie cum nu se poate mai imprudentă, şi, dimpotrivă, vom vedea că noţiunea de dialect este ţinta unor atacuri violente de cînd a devenit evident că fiecare fapt de inovaţie îşi are aria sa liberă.
Ne vom feri aşadar să formulăm dinainte rezultatul într-un mod prea tranşant şi cu atît mai mult să vorbim despre dialecte, 3334=2963"2967 dar iată ce putem spune: după 1000 de ani, indivizii din două extremităţi ale unui teritoriu nu se vor mai înţelege.

O
***:i* 3**[1]
Pornind dintr-un punct orecare, putem să avansăm în orice direcţie şi să traversăm un anumit teritoriu remarcînd doar schimbările greu perceptibile, întrucît suma inovaţiilor nu variază decît parţial.
A sosit momentul ca, pentru a înţelege mai bine natura faptelor evidenţiate, să abordăm lucrurile din sensul opus, întorcîndu-ne la observaţia *geografică.*

Fiindcă pe baza observaţiilor geografice s-a făcut lumină în lingvistică asupra importantului fapt reprezentat de diferenţierea dialectală. (Este imperios necesar să observăm mai întîi *rezultatul* acţiunii timpului.) Plasîndu-ne într-un punct oarecare (pe teritoriul francez), într-un anumit sat, vom evidenţia o serie de particularităţi. Este sigur că fiecare dintre aceste particularităţi se va prelungi şi va putea fi regăsită avansînd pe hartă, însă este cu neputinţă să prevedem pînă la ce punct.

3334 2989 p_)aC5 ne referim la teritorii destul de întinse pentru a putea vorbi despre două limbi diferite şi nu doar despre dialecte diferite - iar aceasta presupunînd în mod constant ca dezvoltarea într-un anumit punct este netulburată -,

3334=2996 j Principiul conform căruia nu va exista o zonă precisă unde începe o limbă şi se sfîrşeşte cealaltă este identic cu cel care

afirmă că fiecare dintre aceste limbi e subdivizată în dialecte. Apare evident că, dacă am avea

'.W'K

lucrul ar fi uimitor şi imposibil de înţeles. Dar

limba A - sumă de dialecte care se îmbină între ele pe tot teritoriul; limba B-""""""""""""""

în A vor exista dialecte mai diferite de B sau mai puţin diferite de B, în funcţie de raportul dintre unităţi, în aşa fel încît totul va apărea ca o tranziţie de la un capăt la altul al lanţului. Aşa cum există treceri în interiorul [...].

3334=2994 *j \n* jdeea formulată mai sus vorbeam despre *dialecte* închise tocmai pentru a simplifica lucrurile. Totul ar fi şi mai clar dacă ne-am imagina existenţa unor varietăţi locale ce diferă doar prin suma valurilor lingvistice care le-au dat naştere.

3334=2997 £um se face c^ m reaijtateţ se constată atît de rar cazul

trecerii imperceptibile de la o limbă la alta ?

Pentru ca lucrurile să stea astfel, ar fi necesară întrunirea unor condiţii istorice deosebit de favorabile şi mai ales ar trebui ca toate elementele să-şi fi păstrat poziţia, cum s-a întîmplat între italiană şi

franceză.

3334=2992 j^g un exempm care ne este foarte la îndemînă: dacă

traversăm în diagonală Franţa de la Pas de Calais la Alpi, înaintînd apoi spre Torino, nu vom întîlni un loc precis unde să putem spune: iată că părăsesc teritoriul limbii franceze şi intru în cel al limbii italiene.

Avem aşadar trei lanţuri alcătuite din unităţi mai mult sau mai puţin ample, dar nici una sigură în ceea ce priveşte limitele sale (cu excepţia situaţiei cînd luăm drept criteriu o singură trăsătură).

Pe creasta Alpilor se vorbesc o serie de dialecte la fel de înrudite cu idiomul savoiard ca şi cu cel piemontez.

într-o asemenea situaţie, noţiunea de limbi separate nu este decît o chestiune de distanţă. Pe distanţe mici, nu ştim dacă [ne aflăm] pe teritoriul unei limbi sau al celeilalte. Sînt de părere că ideal ar fi să mai avem un asemenea lanţ între marile unităţi indo-europene.

3334=2998-3019 Aproape pretudindeni trebuie să ţinem seama de deplasările de populaţie şi, mai mult, de deplasările produse vreme de secole.

Marele exemplu al familiei indo-europene. în general, remarcăm că fiecare idiom reprezintă o tranziţie între două sau mai multe idiomuri.

slava, iraniana şi germanica / germanica, slava şi celtica; pe de altă parte, italica :

celtica, germanica / italica / italica, între celtică şi germanică

Astfel, fără să cunoaştem situaţia de pe hartă, am contura [...].

Pînă atunci însă, să ne referim la frontiera germano-slavă, unde se observă o trecere bruscă.

Se poate oare spune că aici nu au existat niciodată forme de tranziţie? Posibil să fi existat, dar respectivele dialecte au dispărut, şi una dintre cauzele care le-au putut face să dispară este faptul că nici germanii, nici slavii nu au rămas pe loc în propriul lor teritoriu. în regiunea intermediară se vorbesc de multă vreme dialecte originare din alte regiuni. Să presupunem că, în urma unor tulburări sociale, italienii din Calabria populează Piemontul;

atunci va mai fi oare adevărat să spunem că [...]? Şi acest lucru se petrece în fiecare clipă. Graniţa lingvistică se accentuează întrucît populaţiile de frontieră sînt asimilate sau dispar (două foi de hîrtie).

Acelaşi lucru poate tulbura, într-o limbă dată, starea dialectelor (cazul Greciei antice).

Unii au comparat valurile lingvistice cu limitele dintre diferitele tipuri de vegetaţie, aceasta, bineînţeles, doar pentru a da o idee despre starea lucrurilor: limita viţei-de-vie, a măslinului, a [...]. Comparaţie numai bună pentru a sugera situaţia „dialectului".

Dar să ne întoarcem la această comparaţie. Graniţe imuabile. în vreme ce, dacă populaţia se pune în mişcare, [...].

Lucrurile sînt de o complexitate evidentă, dacă trecem acum la chestiunea tranziţiei între germanică şi italică. Unde sînt dialectele care, poate cu 1500 de ani înaintea erei noastre, asigurau trecerea între germanică şi italică, ocupînd un teritoriu mult mai vast decît astăzi ?

Indiferent că ne referim la familia indo-europeană sau la o alta ori că luăm în discuţie o sub-familie oarecare (făcînd parte dintr-o anumită familie; în plus, lucrurile se petrec în epoca preistorică sau în epoca istorică), vom vedea întotdeauna că există o legătură între următoarele patru aspecte:

{întreaga expansiune teritorială a unei familii lingvistice ; Suma diviziunilor interioare • ale întregului care pot fi desemnate prin cuvîntul *dialecte*; Punctul central primitiv, situat lateral.
4. Chestiunea migraţiei popoarelor.

Repet că ideea iniţială a fost că primele trei categorii de fapte se vor rezolva graţie celui de-al patrulea.

Astfel, se poate vorbi despre *intervenţia noţiunii de fărîmiţare în teritoriul vizat,* noţiune lingvistico-geografico-istorică, în fapt un principiu general, care nu întreţine cu masa indo-europeană un raport mai special decît cu oricare alta.

Aşa cum o demonstrează experienţa, orice masă lingvistică ajunge inevitabil să se diversifice în teritoriu, fără ca aceasta să presupună vreo deplasare, de orice tip ar fi ea.

Sau, mai exact: schimbării necesare în timp îi corespunde [...].

O suprafaţă geografică unilingvă este supusă fatalităţii de a deveni o suprafaţă multilingvă prin fărîmiţarea tipului lingvistic primitiv.

Daţi spaţiului un timp suficient,
daţi timpului un anumit spaţiu geografic,
şi, invariabil, rezultatul [nu va fi] *a,* ci *a a a* .
b'b"b'"
$100\ km^2$

Fie că este vorba [...].

în orice grup uman care se întîmplă să formeze o masă continuă din punct de vedere geografic, sîntem obligaţi să recunoaştem existenţa simultană şi continuă a doi factori diametral opuşi, care tind spre scopuri perfect contrare. Ca urmare a opoziţiei lor - putem adăuga imediat - nu este posibil în nici un caz să prevedem contribuţia fiecăruia la starea finală, întrucît aceasta apare ca fiind rezultatul unei lupte. Cei doi factori, dintre care nici unul nu ajunge să fie vreodată redus la zero, sînt pur şi simplu *forţa de coeziune locală**, pe de o parte, şi forţa *inter-course,* pe de altă parte. (Rămîn pentru moment la aceste două sintagme,

pe care le consider clare, întrucît nu sînt prea convins că ele pot fi înlocuite fără consecinţe negative asupra a ceea ce vrem să spunem).
* în franceză, *force du docher* (sau, în alte locuri, *esprit de docher)*; termenul (antonimul lui *intercourse,* vezi *supra,* nota de la p. 167) desemnează o tendinţă conservatoare a individului sau a comunităţii, care favorizează păstrarea şi acutizarea divergenţelor dialectale între idiomuri (n.t.).

Pe de o parte, funcţionează coeziunea locală, adică obişnuinţele care se dezvoltă într-o comunitate ai cărei membri sînt strîns legaţi între ei într-un spaţiu limitat, spre exemplu un sat sau un canton de mici dimensiuni. Aceste obişnuinţe, cu atît mai puternice pentru fiecare individ cu cît ele datează, în general, din perioada copilăriei, pot fi interpretate, fără a afecta în vreun fel teoria, ca o forţă centrală şi fundamentală. Dacă această forţă fundamentală ar acţiona pur şi simplu singură, fără vreo contrapondere, rezultatul ar fi o particularizare la infinit fie doar a limbii, fie, în egală măsură, şi a tuturor celorlalte obişnuinţe, mai mult sau mai puţin asemănătoare, cum ar fi îmbrăcămintea. Totuşi, alături de ceea ce îi face pe oameni să fie sedentari într-un anume loc, există tot ceea ce îi îndeamnă să se amestece unii cu ceilalţi într-un spaţiu geografic dat.
A doua forţă, *intercourse,* are rolul de a o corecta pe cea dintîi. Printr-un sat vor trece oameni provenind din zone mai apropiate sau mai îndepărtate. Dar, lucru şi mai important, o parte a populaţiei se va deplasa, la rîndul ei, spre zone învecinate, de exemplu la o serbare sau la un bîlci, şi, în timpul acestei serbări [...]. Sau vor fi mobilizări în vederea unui război, care vor aduna în aceeaşi armată bărbaţi veniţi din toate satele. Şi aşa mai departe, astfel încît [...]. Existenţa în localităţi separate este deopotrivă un lucru iluzoriu şi unul adevărat. Ea are sau nu valoare, însă nu putem prevedea cu privire la ce detaliu. Cele două principii se află într-un conflict permanent, unul tinzînd spre egalizare, iar celălalt spre particularizare. Influenţe merg'înd spre diversificare / Influenţe mergînd spre unificare = ocazii care apropie. Unificare - propagare sau rezistenţă.
Coeziune într-un sens sau altul prin opoziţia la dispersare.
Toate aceste forţe, considerate pe o anumită suprafaţă, cooperează. Orice val de inovaţii presupune în acelaşi timp o forţă care tinde spre diversificare şi una care tinde spre unificare, de o asemenea [...]. Misterios pe o distanţă mare [...]. 1. Cazul izolării. [3334]=[3032]-[3071] Este inutil să ne imaginăm că faptele de [...].
?IU><
h

In absenţa propagării
Primul principiu. Diferenţa geografică ar putea fi pur şi simplu redusă la timp, ceea ce ar presupune că, dintr-un punct de vedere concret, material, nu există o trecere, la un moment oarecare, între formele
medzo - *medio,* diferite în conformitate cu factorul geografic, ci doar între
■■-■■; sfi ;',:>«€
şi nici o dezvoltare istorică *liberă* de la o zonă la alta. Din toate motivele posibile, această schemă este cea care trebuie să ne preocupe, cea pe care trebuie s-o înţelegem în primul rînd şi care rămîne legitimă, ca bază generală. Dar să revenim la faptul menţionat mai devreme, constînd în propagarea, prin contagiune, a unei trăsături în alte regiuni, chiar cu riscul de a complica schema
medzo depăşeşte şi înglobează *medio,* de această dată printr-o cucerire de ordin geografic, a cărei schemă nu se mai regăseşte în
***i** medzo*

dar
***i** medio*
Două axe
Din punctul de vedere al celui care-şi propune să stabilească ce se întîmplă cu adevărat, este legitim să distingem între *focare,* depinzînd

exclusiv de axa timpului, şi *ariile de contaminare,* implicînd dubla noţiune a timpului şi a propagării în spaţiu.
O primă observaţie se referă la extensiunile geografice ale particularităţilor lingvistice : cînd se are în vedere un sat, mai exact *un singur punct* al unui teritoriu lingvistic, fiecare trăsătură a limbii poate fi clasificată de la bun început fie în categoria faptelor locale, fie în cea a faptelor generale, care nu diferenţiază limba regiunii de limba zonelor învecinate. Şi, atît timp cît ne limităm la acest punct, va fi foarte simplu să le reducem astfel şi pe unele, şi pe celelalte la factorul de care dispunem.
Dacă ne referim *la un singur punct*
suma trăsăturilor comune cu cele ale altor regiuni va fi, în mod evident, rezultatul influenţelor forţei *intercourse* (unificatoare);
trăsăturile proprii = influenţele forţei de coeziune locală (dife-renţiatoare).
Dar, de îndată ce, în loc să vorbim despre un sat, ne referim la un canton, fie el chiar unul de mici dimensiuni, punînd, în locul a ceea ce nu era decît un punct, o *suprafaţă geografică,* asistăm la producerea unui paradox, constînd în imposibilitatea de a mai spune dacă feno-menele se datorează în principal factorului A sau factorului B şi în avansarea ideii că, în realitate, ambii factori cooperează, ambii sînt implicaţi şi, totuşi, tind spre direcţii opuse : „Există întotdeauna regiuni cu care o anumită zonă are ceva în comun".
Ce este mai important ? în mod obligatoriu, dacă *a* diferă de *b,* este nevoie de aceeaşi forţă tinzînd spre diferenţiere despre care vorbeam în legătură cu satul, dar, în acelaşi moment, vedem ceva mult mai frapant, şi anume coeziunea (şi acordul) care s-a manifestat în teritoriul *a* pentru a stabili această diferenţă faţă de *b.* Şi astfel se poate spune, imediat ce vorbim despre *o suprafaţă* (cazul cel mai obişnuit), un fenomen care

divizează această suprafaţă pune în evidenţă tot atîtea forţe *unificatoare,* creatoare de coeziune, cîte forţe *diferenţiatoare*, creatoare de dispersare, de diversitate.
Dar singurul lucru imposibil de precizat este în ce măsură vor acţiona, în fiecare caz, unele sau celelalte dintre aceste forţe.
în domeniul germanic care se întinde între Alpi şi Marea Nordului, am asistat la realizarea unei coeziuni în ceea ce priveşte reducerea lui *Ş* la *d {fu* devenind peste tot *du).*
în replică, nici vorbă de coeziune perfectă pentru *t* precedînd pe *z,* situaţie în care nordul îl conservă pe *t.*
Or, dacă sîntem invitaţi la o reflecţie filozofică asupra acestui subiect, ar trebui să spunem că al doilea fenomen nu este fundamental diferit de primul prin faptul că el nu s-a putut extinde la întregul teritoriu. Dimpotrivă, cele două fenomene sînt extrem de asemănătoare ; totuşi, cel de-al doilea stabileşte o opoziţie *t/z* între sud şi nord, fiindcă a fost nevoie de aceleaşi misterioase forţe de coeziune în afara oricărei comunicări directe pentru a stabili în unul dintre cazuri solidaritatea a trei treimi, iar în celălalt a două treimi din teritoriu.
Observaţia noastră *unică* presupune de fapt că, avînd în vedere o suprafaţă, trebuie să facem abstracţie de forţa care merge în direcţia particularizării şi să reducem totul la forţa tinzînd spre solidarizare, manifestată în grade diferite.
Dacă, pentru o anumită particularitate, ea se manifestă în întregul teritoriu, va ajunge să conserve unitatea acestuia.

în caz contrar, ea va conduce la o fărîmiţare lingvistică, dar există un oarecare avantaj în faptul de a nu complica lucrurile introducînd factorul reprezentat de rezistenţă, dar fiind că acesta *se întemeiază,* la rîndul lui, pe coeziunea lingvistică a unei alte părţi a teritoriului.
De îndată ce părăsim satul (= punctul unic), totul poate fi redus la o singură forţă, mai mult sau puţin identică cu forţa coezivă în teritoriu, care se manifestă în legătură cu fiecare inovaţie particulară.

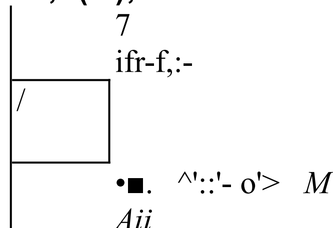
A doua observaţie : cînd s-a observat că, pe de o parte, într-o masă continuă de populaţie omoglotă, inovaţiile pot fi generale, dar că, pe de altă parte, ele pot, de asemenea, să nu fie generale, coeziunea care se manifestă şi se afirmă în grade foarte diverse pentru fenomenul *a,* sau *b,* sau c; în momentul cînd ne-am dat seama de urmările posibile ale continuităţii geografice, atunci şi numai atunci - trebuie să adăugăm -putem să ne îndreptăm atenţia asupra cazului reprezentat de o colonie separată geografic de masă, asupra cazului *discontinuităţii geografice.*
Există ceva comic în ideea general răspîndită că ar fi mai simplu să apreciem diversitatea limbii în cazul discontinuităţii geografice. Mai simplu în comparaţie cu ce ? Aparent, susţinătorii ideii doresc să spună că este mai simplu decît în cazul continuităţii. în consecinţă, pretindeţi să nu mai studiem continuitatea, care este cazul normal, şi să-i opunem pur şi simplu discontinuitatea, care este un caz particular în cel mai propriu sens al cuvîntului ? Voi arăta în cele ce urmează că nici o opinie privitoare la discontinuitate nu este posibilă sau nu are sens fără să ne facem înainte o idee cu privire la efectele continuităţii.
Istoria lingvisticii indo-europene demonstrează că, lucru curios, lingviştii înşişi nu au încetat să pretindă că o diferenţă lingvistică ar corespunde unei separări geografice concrete. Pe tot parcursul primei perioade de existenţă a unei ştiinţe a limbilor indo-europene se credea că fiecare popor - celţi, germani, greci etc. - reprezenta, alături de limba sa, o *migraţie,* cum s-ar zice un roi de albine, care a transportat departe limba moştenită pornind de pe podişurile din Pamir. într-o bună zi *celţii,* în altă zi *slavii,* toţi au pornit de la poalele acestor înălţimi asiatice, de pe versantul stîng mai exact, complet independent unii de alţii şi ca şi cum faptul că s-au separat geografic de masă ar reprezenta un lucru esenţial. Acest exemplu demonstrează un singur lucru, şi anume că mintea umană apreciază reprezentările care pot fi transpuse vizual: să luăm două limbi diferite de o alta precedentă; ei bine, pe cea dintîi o vom plasa aici:

de unde vor porni două aerostate care vor transporta indo-europeana în alte zone şi care vor explica, chipurile, de ce nu mai este ea identică cu sine prin faptul separării geografice.
Iată o concepţie cu totul naivă, prin simplul fapt că este inutilă. Căci, chiar presupunînd că indo-europeana ar fi subzistat în mod compact în acelaşi spaţiu, s-ar fi produs acelaşi lucru, dacă nu în fiecare detaliu, cel puţin în linii generale: 1. indo-europeana nu ar fi rămas aceeaşi; 2. în mod inevitabil, ea s-ar fi [...].
La această concluzie au ajuns în final indo-europeniştii.
Dar pentru aceasta a fost nevoie de o scriere care a avut răsunet în epocă - ne referim la lucrarea publicată în 1877 de Joh. Schmidt, *Die Venvandt-schaftsverhältnisse der Indogermanischen Sprachen.* Nu este momentul să intrăm aici într-o dezbatere pe această temă: ceea ce ne-am dorit a fost doar să confruntăm două concepţii. în ceea ce priveşte faptul în sine, adăugăm ideea fundamentală că idiomurile indo-europene formează un lanţ de tranziţii, iar contiguitatea dintre *a* şi *b* corespunde unor particularităţi comune mai mult sau mai puţin evidente, ceea ce este decisiv pentru a crede într-o dezvoltare în contextul continuităţii geografice. începînd de la această dată, teoriei migraţiilor i-a fost opusă, în ceea ce priveşte familia indo-europeană, teoria dezvoltării continue *(Wellentheorie).*
Din punct de vedere teoretic, dezvoltarea separată constituie în mod obligatoriu cazul

secundar, şi nicidecum cazul primar care trebuie analizat în efectele sale, şi aceasta întrucît, într-adevăr, nu dispunem de alt mijloc pentru a stabili valoarea acestor efecte decît acela de a le măsura folosind scala celuilalt tip de dezvoltare. Nu putem aprecia efectele discontinuităţii altfel decît în raport cu cele ale continuităţii. Or, s-a stabilit că, la rîndul ei, şi continuitatea are efecte diferenţiatoare, ceea ce [...].

Pentru a analiza ce se întîmplă în Anglia, trebuie să ne gîndim la Jutland. Pentru fiecare *aşa-zis* efect al separării:

.ti ;■(:'.);.» >f ii".

1. Cînd spunem că separarea a permis conservarea lui *Ş,* în realitate dorim să avansăm o idee care se referă la continent, mai exact aceea că, *graţie continuităţii, s-a propagat* [...].

Să ne punem întrebarea: oare [...] dovada că *t* > z?

în sfîrşit, Olanda confirmă că dezvoltarea [...].

3b. [Note pentru cursul III (1910-l911): Analiza lanţului acustic]

3335=720-725 Analiza lanţului acustic în timp este punctul de plecare explicit sau implicit [...], iar creatorii alfabetelor primitive nu au procedat altfel. Nu putem analiza impresiile acustice, însă, oprindu-ne la un „lanţ acustic al vorbirii", vom fi în măsură să distingem imediat dacă un spaţiu este egal cu sine de la un capăt la altul sau nu este astfel.

Marcînd fiecare spaţiu egal cu sine şi diferit de alte două spaţii învecinate fără să ne preocupăm de durata fiecăruia, vom obţine *unităţile ireductibile ale lanţului;* acestor unităţi, stabilite doar în funcţie de *deosebirile* dintre ele şi prin nimic altceva, grecii le-au asociat semne precum

A N IC

Vorbeam mai sus despre situaţia în care am fi „în măsură să distingem imediat" ; or, nu se întîmplă întotdeauna aşa. [3335=741"759] Dar alte popoare nu au căutat unităţile ireductibile, stadiul ultim, ci s-au orientat după alt principiu:

pa, ka, ti, do (principiul „silabic").

Scrierea nu mai are nevoie să se ocupe de mişcările articulatorii corespondente, notaţia diferenţelor dintre efectele acustice fiind suficientă.

Care sînt de fapt mişcările exacte ale aparatului fonator pe durata spaţiului omogen din punct de vedere acustic notat cu *TI*

,m\

Fonologul porneşte de la acest spaţiu omogen pentru ureche, în lipsa căruia el nu ar putea decupa nici o unitate din lanţul sonor al vorbirii.

Pe de altă parte, în vreme ce unitatea acustică este neanalizabilă, el poate analiza [...]. Cîte *momente* pot fi identificate în lanţ, [...].

într-o unitate care nu este ireductibilă, nu se poate face abstracţie de succesiunea în timp, cu alte cuvinte unitatea compozită rămîne un fragment al lanţului: *verigă+verigă.*

în replică, verigile *ireductibile* pot ajunge, ca o consecinţă a acestui fapt, să nu mai fie considerate nişte *verigi* sau *momente,* ci să fie tratate *in abstracto.* Astfel, vom putea vorbi despre/, despre / etc, ca despre tipul/sau tipul *i.* La fel ca *do-re-mi.*

3335=79l-801

consoane
vocale: sunet laringian
cutie de rezonanţă
Articulaţia
Grade de apertură bucală: şase grafde].
■;. s
i *mi hz*
•bufe
£

3c. [Note pentru cursul III (1910-l911): t0○ Nomenclatură]
3336=1085 probiema limbajului apare, pentru majoritatea indivizilor, doar sub forma unei nomenclaturi. în capitolul IV din *Cartea Facerii,* îl vedem pe Adam dînd nume [...] şi dacă [...], putem spune că [...].
3d. [Note pentru cursul III (1910-l911): Entităţi şi secţiuni]
3337=1762-l764,1765,1772 *Secţiuni.* Identităţi. Trenul de 4. „Războiul, vă zic, războiul! "3337=2165 Entităţi abstracte. 3337=2190 Ordine - *hotel-dieu -Dois-je - desireux* (se bazează pe secţiuni). Genitiv.
3337=2195 j se bazeazj totuşi pe unităţi materiale ;
2. abstract = non-lingvistic ;
3. dacă = în conştiinţa subiectului vorbitor, totul este concret.
3e. [Note pentru cursul III (1910-l911): Arbitrariul semnului şi noţiunea de termen]
3338=2105 importanţa cuvîntului *termen.* De neconceput. Reducerea, în orice sistem al limbii, a arbitrariului absolut la arbitrariul relativ, ceea ce constituie „sistemul". Dacă ar fi posibil ca o limbă să constea doar în a denumi obiecte, diferiţii termeni ai acestei limbi nu ar avea nici un raport între ei, rămînînd la fel de separaţi unii de ceilalţi ca şi obiectele însele, mai exact dacă ar fi posibil ca termenii să fie făcuţi pentru a denumi lucruri materiale şi vizibile, ca, de exemplu, *pain, caillou. Handwerk.*
3338=2ii7 observaţie
Bază, *între altele,* a oricărei cercetări: *expresia.* Cuprinde studierea semnificaţiilor, bază, între altele, a expresiei: semnificaţia.

direct - indirect simplu - complex neanalizabil - analizabil (sintetic - analitic)
1. „analitic" nu conţine niciodată totul
2. „sintetic"
„total arbitrar" - „parţial arbitrar"
3338=209co-2096 Exjstă elemente relativ arbitrare şi altele absolut arbitrare:
vingt
ormeau
berger
geole
hache
concierge
jadis
souvent
aveugle, sourd, chauve
commencer
dix-neuf
poirier

vacher
prison
couperet
portier
autrefois, toujours
frequement, parfois
bossu, boiteux
entreprendre
■>b
..0 ;
violet lentille bien (bon)
germ.
/verso
Laub ..taJ
metier î .,

3338 (2119-
2123)

feuillage
feuillage 1 = feuille 2 -age Handwerk
Asociaţie internă - externă
- sistem : mecanism gramatical
- „lexicologie"
- Limbi izolante - coordonante
- Ideea de raft. Sertare izolate, sertare care îşi corespund

germana, engleza, chineza Evoluţie. Latină > franceză. *separare ministerium*
3f. [Note pentru cursul III (1910-l911):
Caracterul necesar al alterării semnelor;
sincronie şi diacronie]
3339=i278-i28o înainte de a încheia acest capitol, vreau să adaug un fel de post-scriptum ca răspuns la o lacună aparentă care ar putea fi identificată în textul lui.
Veţi remarca, poate, în legătură cu „caracterul necesar" al alterării semnelor, că el nu a fost pus suficient în lumină, chiar atunci cînd s-a vorbit despre alterare.
Este cert că, în vreme ce încercam să aprofundam circumstanţele care asigură *continuitatea* = lipsa de independenţă de-a lungul timpului, nu am indicat nici o cauză specială a alterării [...] rezultă din intervenţia factorului timp. Am spus, şi ţin să subliniez încă o dată, că aceasta este doar o ipostază a continuităţii, că tocmai ca urmare a faptului că semnele se perpetuează, ele *ajung* să se altereze.
Nu am arătat în schimb - recunosc - cauza pentru care ele *trebuie* să se altereze. Şi îmi este simplu să indic motivele pentru care m-am abţinut să o fac. încă de la început, am arătat că există diferiţi factori de alterare, însă aceştia sînt *atît de amestecaţi în privinţa efectului pe care-l produc,* încît nu este deloc prudent să ne propunem să-i separăm pe loc. Am afirmat că faptul, în totalitatea lui, nu se putea exprima cu siguranţă altfel decît prin sintagma *deplasarea raportului* total între semnificam şi semnificat, indiferent dacă alterarea afectează semnificantul sau semnificatul.
Vom aborda aşadar alterarea fără a separa cauzele sau formele acesteia, pentru că există un oarecare pericol în a vrea să întreprinzi aşa ceva în absenţa oricărui alt proces.

Din moment ce ne plasăm în situaţia celui care ignoră la început cauzele particulare, este clar că nu putem spune în acelaşi timp că vom aprofunda aceste cauze.

Chestiunea caracterului *necesar* sau *inevitabil* s-ar prezenta separat pentru fiecare factor de alterare; spre exemplu, este oare inevitabil, într-o masă socială supusă condiţiilor timpului, ca aceste semne să se altereze din punct de vedere fonetic (material) (în ceea ce priveşte imaginea lor acustică) ?
Cel care a analizat acest caracter necesar nu a dat încă nici un răspuns, aşa este, nu a dat nici un răspuns şi nu i-a explicat temeinic cauzele - aproape misterele -, şi nici nu s-a angajat cu vreo opinie cu privire la alt caracter necesar, reprezentînd deopotrivă o alterare sub alt aspect a foneticii, şi astfel se vede că: [...].
Atît timp cît este vorba despre cauzele continuităţii generale de-a lungul timpului, ele sînt la îndemîna oricărui observator, ca nişte idei gata făcute; noi doar am evidenţiat anumite cauze ascunse tocmai pentru că sînt evidente, cum ar fi faptul că toată lumea se serveşte, zi de zi, de limbă.
Cînd se pune problema *alterării* de-a lungul timpului, ar fi mai bine să nu vorbim pentru moment decît despre *deplasarea raportului global al termenilor şi al valorilor,* renunţînd la a analiza gradul de necesitate *a priori* tocmai pentru că renunţăm la a distinge cauzele una cîte una.
Ne putem referi provizoriu la simplul fapt că orice tip de lucru care este supus timpului se modifică, deci limba sau suma raporturilor [...] (prin urmare, limba = suma raporturilor între semnificant [...]).
3339=i3oi-i3i7 *£apitoM IV,* de inserat, asemenea celui precedent, înainte de:
Lingvistica statică şi lingvistica istorică Dualitatea lingvisticii
Acest capitol reprezintă continuarea directă a celui precedent şi, în acelaşi timp, indicarea bazei generale pe care ne vom situa în cele ce urmează.
Nu există nici un dezacord în raport cu planul iniţial al acestui curs, care probabil că se reflectă în notiţele dumneavoastră. A existat o singură intervenţie, în momentul cînd am introdus dimensiunea temporală, noţiunea istorică, despre care am început să vorbesc în capitolul al treilea. într-adevăr, putem ezita cu privire la momentul exact în care

trebuie să aducem în discuţie dimensiunea temporală. După cum veţi vedea, aş fi putut, la o adică, să-i fac loc mult mai tîrziu şi să vă scutesc astfel de o schimbare incomodă în ordinea capitolelor, căci acestea sînt afectate doar în succesiunea lor.
Dar tocmai pentru că nu era vorba decît despre numere, fără nici o modificare în ceea ce priveşte substanţa în sine, nu am ezitat ca, pentru anumite avantaje, să plasez capitolele despre consecinţele timpului mai în faţă decît am prevăzut iniţial.
Faptul că timpul intervine alterînd limba, aşa cum alterează sau modifică orice lucru, nu pare la început un fapt prea grav pentru condiţiile în care este plasată ştiinţa limbii. Şi trebuie să adaug că nu văd decît o mică parte dintre lingvişti - sau poate chiar nici unul - care să fie dispuşi să creadă că problema timpului creează lingvisticii condiţii particulare, dificultăţi particulare şi probleme particulare, între care una, centrală, ar putea conduce la scindarea lingvisticii în două ştiinţe.
Cînd ne aruncăm privirea asupra altor ştiinţe, repet că nu vom putea nicidecum să evidenţiem un efect particular produs la acest nivel de luarea în considerare a factorului timp (= alterarea termenilor existenţi).
Observăm că astronomia a constatat schimbări notabile pe cer în timpul minim pe care l-a

avut la dispoziţie, dar nu vedem nici o raţiune ca din acest motiv să despărţim astronomia în două, să facem din ea două discipline.
Observăm că geologia, oarecum contrar astronomiei, judecă aproape întotdeauna succesivităţile, schimbările în timp, dar cînd se ocupă şi de stadiile fixe ale pămîntului considerate în afara timpului, ea nu face din aceste lucruri două obiecte fundamental distincte.
Observăm că există o ştiinţă a dreptului şi o istorie a dreptului, în funcţie de timp, dar nimănui nu i-ar trece prin minte să declare, din acest considerent, că istoria dreptului reprezintă o disciplină separată de ştiinţa dreptului.
Observăm că istoria politică a statelor se mişcă eminamente în timp, dar nu creează nici o distincţie dacă, dimpotrivă, vreun istoric realizează tabloul unei *epoci,* excluzînd prin urmare schimbările în timp.
Observăm că istoria *instituţiilor politice* urmăreşte înainte de toate starea lucrurilor în afara timpului, dar nu consideră că ar schimba subiectul dacă ar vorbi în acelaşi timp despre modificările consecutive timpului.
Observăm că *economia politică (Wirtschaftslehre)* se ocupă în principal de echilibrul între muncă şi capital ca forţe sociale, cu toate forţele intermediare.
Dar, ajunşi în acest punct, iată un alt aspect remarcabil, care ne apare dintr-o dată, ca printr-o schimbare de decor: contrar celor spuse pentru ştiinţele analizate anterior, acum se vorbeşte despre *istoria economică* (= economia politică urmărită în timp) ca despre o ştiinţă distinctă. Dar nu-mi propun să judec cît este ea de distinctă în detaliu, mulţumindu-mă să observ că o universitate cum este a noastră încredinţează unor profesori diferiţi istoria economică, respectiv economia politică. De ce oare ? Posibil - şi probabil - că motivele nici nu sînt cu adevărat clare, că nu s-a făcut decît să se răspundă unei necesităţi interne. Dar cauza reală este aceea care ne va mijloci în curînd înţelegerea dualităţii ştiinţei lingvistice; mai exact, cu economia politică ne găsim în faţa noţiunii de *valoare* - mă corectez : cu economia politică, chiar dacă într-o măsură mai mică decît cu lingvistica, ne găsim *deja* în faţa valorii *(ipso facto*: în faţa unui *sistem de valori,* întrucît orice valoare implică existenţa unui sistem de valori).
3339=1323 Qr este cJt se poate de evident că, deja printr-o primă ştiinţă a valorilor, am fost nevoiţi practic să experimentăm, chiar fără să ne propunem, imposibilitatea de a aborda deodată două obiecte : sistemul de valori luat în sine (sau la *un* moment dat) şi sistemul de valori văzut din perspectiva timpului.
3339=i3i9-i322 Adevărul adevărat este că înseşi ştiinţele care se ocupă de *lucruri* ar avea numai de cîştigat dacă ar marca mai exact diferenţa dintre cele două axe pe care există lucrurile.
axa contemporaneităţilor (de unde putem *elimina* factorul timp)
şi axa succesivităţilor (lucruri x timp)
Cînd ajungem la ştiinţele care se ocupă de *valori,* distincţia - care pînă acum era aproape facultativă - devine o necesitate teoretică şi practică de prim ordin. începînd din acest moment putem lansa oricui provocarea de a fundamenta o ştiinţă bine conturată în afara distincţiei

oferite de cele două axe. 3339=1324-I329 cînd, în al treilea rînd, ajungem la ştiinţele care nu se mai ocupă de valoarea ce îşi are rădăcinile în lucruri, ci de valoarea *care poate fi stabilită arbitrar* (semiologia), de semnul care poate fi stabilit arbitrar (lingvistica), atunci necesitatea de a distinge între cele două axe atinge gradul cel mai înalt, dat fiind că, chiar prin simpla evidenţă *a priori,* doar ceea ce este valabil instantaneu are valoare.
Orice valoare are două laturi, asemenea semnului lingvistic. Atît timp cît valoarea îşi are rădăcinile în lucruri prin cel puţin una dintre laturile sale, spre exemplu 3339=1326
proprietatea rurală Z 50.000 de franci '
este încă relativ posibil să urmărim evoluţia sa în timp în raport cu francul şi variaţiile sale

valorice, fără a uita că şi contravaloarea (50.000 de franci) variază, la rîndul ei, în funcţie de situaţie (rezerve mari de aur etc). Dar toate acestea păstrează o valoare finală datorată lucrurilor şi, cel mai adesea, nu pot depăşi o anumită limită.
Dimpotrivă, în asociaţia ce alcătuieşte semnul, avem încă din primul moment doar două *valori care există una în virtutea celeilalte* (arbi-trariul semnului). Dacă una dintre aceste două laturi ale semnului lingvistic ar putea fi interpretată ca avînd o existenţă în sine, aceasta ar fi latura conceptuală, ideea ca bază a semnului.
3339=1282 jn mterjorui limbajului, limba a fost degajată de vorbire, ea rezidind în [...] psihicul unei mase de vorbitori, ceea ce nu se întîmplă în cazul vorbirii.
3339=1292-l293 Referjn(ju.ne ia limbă, la prima vedere nu există nimic care să ne împiedice să o considerăm logică, deoarece semnul este arbitrar. Realitatea masei de vorbitori nu schimbă nici ea lucrurile decît în sens psihologic şi logic, dar nu demonstrează numaidecît [...].
Dar cînd intervine *timpul* combinat cu realitatea reprezentată de psihologia socială, abia atunci simţim că limba nu este liberă (masa de vorbitori x timpul).
3339=i283-i29o *j)eflniţie* Atunci cînd din limbaj desprindem tot ceea ce nu este decît *vorbire,* restul se poate numi cu precizie limbă; ea nu conţine decît termeni psihici, nodul psihic format din idee şi semn, ceea ce nu s-ar verifica în privinţa vorbirii.

Dar limba va fi doar aceea înţeleasă în afara realităţii sale sociale, cea ireală, din moment ce, pentru ca ea să existe, este nevoie de o masă de vorbitori care să se servească de Limbă.
Limba rezidă în psihicul colectiv, iar acest fapt va fi cuprins în definiţie. Şi din nou vorbirea lipseşte.
Iată limba, care de acum înainte poate fi imaginată, poate exista, dar numai în afara realităţii istorice. Cum semnul lingvistic este arbitrar prin natura sa, la prima vedere s-ar părea că nimic nu ne împiedică să [...] un sistem liber, care nu depinde decît de principiile logice şi doar ca o ştiinţă a raporturilor abstracte.
3379=1294-l300 Reaijtate istorică sau timp (masa de vorbitori în absenţa timpului - timpul în absenţa masei de vorbitori).
J .3 /:'
Limba nu este liberă, şi aceasta ca urmare a principiului continuităţii sau al solidarităţii totale cu epocile precedente.
2. Continuitatea include faptul alterării, ce reprezintă o deplasare a valorilor.
wB'C

3g. [Note pentru cursul III (1910-l911): Valoarea lingvistică]
3340=1864 *ya[oare* inseparabil de orice *valoare* sau de ceea ce creează valoarea nu este nici
a) faptul de a nu putea fi delimitat de o serie de mărimi opozabile care formează un *sistem,* nici
b) acela de a avea [...],
ci ambele lucruri deopotrivă şi *indisolubil* legate între ele.
Valoarea este în fiecare moment sinonimă în cel mai înalt grad cu ideea de „termen situat într-un sistem de termeni similari", tot aşa cum este perfect sinonimă cu „lucru care poate face obiectul schimbului" [...]. Luînd lucrul care poate face obiectul schimbului pe de o parte şi, de cealaltă parte, termenii co-sistematici, nu ajungem la nici o asemănare. Este propriu *valorii* să pună în raport aceste două entităţi. Şi ea le pune în raport într-un mod care ne face să ne pierdem speranţa că vom putea stabili vreodată dacă cele două faţete ale valorii diferă sau prin ce anume diferă. Singurul lucru indiscutabil este acela că valoarea merge pe aceste două axe, că ea este determinată concomitent în funcţie de ele:
Nu este esenţial să observăm că, la rîndul lor, *similia* sînt însoţite fiecare de propriul *dissimile,*

schema arătînd aşadar în felul următor:
Dimpotrivă, această schemă finală şi banală face ca valoarea să se apropie de *un lucru* care îşi are în sine propria regulă, lăsîndu-ne să credem în mod fals într-o realitate absolută.
DOCUMENTE **VECHI**
Să păstrăm totuşi schema:
339
Raportul *simile* - *dissimile* este total diferit de raportul *simile -similia,* şi aparţine totuşi, într-o manieră inexplicabilă, dar esenţială, noţiunii de valoare.

Index rerum

342
INDEX RERUM

H
I

O

INDEX RERUM

COLLEGIUM. LITERE **au apărut**:

Paul Cornea - *Introducere în teoria lecturii*
Adelina Piatkowski - *Jocurile cu satyri în antichitatea greco-romană*
Adrian Marino - *Comparatism şi teoria literaturii*
Ferdinand de Saussure - *Curs de lingvistică generală*
Dan Horia Mazilu - *Noi despre ceilalţi. Fals tratat de imagologie*
Nicolae Manolescu - *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*
Jean-Jacques Rousseau - *Eseu despre originea limbilor unde se vorbeşte despre melodie şi despre imitaţia muzicală*

Daniel Dimitriu - *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski* Dumitru Irimia - *Introducere în stilistică* Ioan Pânzaru - *Practici ale interpretării de text* Gheorghe Drăgan - *Poetică eminesciană. Temeiuri folclorice* Dan Mănucă - *Pelerinaj spre fiinţă. Eseu asupra imaginarului poetic* ***eminescian*** Liviu Papadima - *Literatură şi comunicare. Relaţia autor - cititor*
în proza paşoptistă şi postpaşoptistă Daniel-Henri Pageaux - *Literatura generală comparată* Erich Auerbach - *Mimesis. Reprezentarea realităţii în literatura occidentală* Monica Spiridon - *Melancolia descendenţei. O perspectivă*
fenomenologică asupra memoriei generice a literaturii Roger T. Bell - *Teoria şi practica traducerii* D. Caracostea - *Expresivitatea limbii române* Daniel Bougnoux - *Introducere în ştiinţele comunicării* Armând Mattelart, Michele Mattelart - *Istoria teoriilor comunicării* Jean Bollack - *Sens contra sens. Cum citim ? Convorbiri cu Patrick* ***Llored*** R.H. Robins - *Scurtă istorie a lingvisticii* D.M. Pippidi - *Formarea ideilor literare în Antichitate* Matei Călinescu - *A citi, a reciti* Ferdinand de Saussure - *Scrieri de lingvistică generală*
în pregătire:
Mircea Iorgulescu - *Celălalt Istrati*
www.polirom.ro

Redactor: Emanuela Stoleriu Coperta: Manuela Oboroceanu Tehnoredactor: Gabriela Gheţău
Bun de tipar: ianuarie 2004. Apărut: 2004
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232)21.74.40 (difuzare) ; E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box l-728, 700506 Tel.: (021)313.89.78; E-mail: polirom@dnt.ro
Tipografia MULTIPRINT Iaşi
Calea Chişinăului 22, et. 6, laşi 700264
tel. 0232-211225, 236388, fox. 0232-211252

Cuprins

*rî . II

? ITEMI ŞI AFORISME

III

ALTE SCRIERI DE LINGVISTICĂ GENERALĂ •** !

M